

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્યેન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

વિરુદ્ધ

મેસર્સ ઈન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો

(સિવિલ અપીલ નં. ૩૮૦૨-૩૮૦૩/૨૦૨૦)

એપ્રિલ ૨૫, ૨૦૨૩

[ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ, ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી, ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ
બોસ, ન્યાયમૂર્તિ હર્ષિકેશ રોય અને ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમાર]

આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬. ૧૧(૬એ), ૭, ૮, ૯, ૧૧
અને ૧૬-ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯- કલમ ૩, ૩૩ & ૩૫ -
કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨- કલમ ૨ (એચ), ૧૦-ચીફ ન્યાયમૂર્તિ ઓફ ઈન્ડિયા
સ્કીમ, ૧૯૯૬ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક-નોંધણી વગરના સાધનમાં
મધ્યસ્થી કરાર, જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, જો માન્ય અને લાગુ કરી
શકાય તો-શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ
કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે
ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધનોને લાગુ પડે છે કે કેમ, તે પણ આવા સાધનમાં

સમાવિષ્ટ મધ્યસ્થી કરારને પ્રસ્તુત કરશે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરવા યોગ્ય નથી, તે અસ્તિત્વમાં નથી, અમલ કરવા યોગ્ય નથી અથવા અમાન્ય છે. મૂળ કરાર/સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી-[ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ અનુસાર (પોતાના માટે અને ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ બોઝ માટે)]:એક સાધન, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય છે, તેમાં આબિટ્રેશન કલોઝ હોઈ શકે છે અને જેના પર સ્ટેમ્પ નથી, તેને કરાર ન કહી શકાય, જે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) ના અર્થમાં કાયદામાં લાગુ કરી શકાય તેવું છે અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) હેઠળ લાગુ કરી શકાય તેવું નથી-એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન, જ્યારે તેને સ્ટેમ્પ કરવું જરૂરી હોય, કરાર ન હોય અને કાયદામાં લાગુ કરી શકાય તેવું ન હોય, તો તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં હોઈ શકતું નથી-અધિનિયમમાં કલમ ૧૧ (કએ) દાખલ કરવા પાછળનો સાચો હેતુ કલમ હેઠળ કામ કરતી અદાલતને મર્યાદિત કરવાનો હતો. ૧૧, આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વની તપાસ કરવા અને તેની ખાતરી કરવા માટે-આ યોજના અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટને મૂળ કરારના આધારે અથવા પ્રમાણિત નકલ પર કામ કરવાની મંજૂરી આપે છે-પ્રમાણિત નકલ, જોકે, સ્પષ્ટપણે ચૂકવણી કરેલ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સૂચવવી જોઈએ-જો તે આમ કરતું નથી, તો કોર્ટે આવી પ્રમાણિત નકલ પર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ નહીં-જો સાધનની મૂળ રજૂઆત કરવામાં આવે છે અને તે અનસ્ટેમ્પ્ડ હોય, તો કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી કોર્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્ય કરવા માટે ફરજ બજાવે છે-જ્યારે તે આમ કરે છે, ત્યારે અન્ય જોગવાઈઓ, જે ચુકવણીના કિસ્સામાં,

સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ પ્રમાણપત્રમાં ફરજ અને દંડની પરાકાષ્ટા થશે, તે પણ લાગુ થશે-જ્યારે આવો તબક્કો ઊભો થશે, ત્યારે કોર્ટ કાયદા અનુસાર અરજીની પ્રક્રિયા કરવા માટે સ્વતંત્ર હશે-એક આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, અધિનિયમની કલમ ૭ ના અર્થમાં, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી આકર્ષે છે અને જે સ્ટેમ્પ્ડ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ નથી, તેના પર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ ને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, સિવાય કે જરૂરી ફરજની ચુકવણીને અનુસરીને, જરૂરી પ્રમાણપત્ર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવે છે-કલમ ૩૩ ની જોગવાઈઓ અને કલમ ૩૫ હેઠળ બાર સ્ટેમ્પ એક્ટની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધનોને લાગુ પડતો સ્ટેમ્પ એક્ટ, આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી તેવું પ્રદાન કરશે, સિવાય કે સાધન સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ માન્ય ન હોય-(ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમાર અનુસાર) (સંમતિ):સ્ટેમ્પ વગરની અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પવાળી હોવાથી, કરાર 'પુરાવા તરીકે સ્વીકારવા' અને 'તેના પર કાર્યવાહી કરવા માટે ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં, જ્યાં સુધી તે સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાઓને અનુસરીને માન્ય ન થાય અને ત્યાં સુધી તે 'કાયદામાં' અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં-જ્યારે આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતો મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવે અને જો તે મળી આવે કે તે સ્ટેમ્પ વગરનો અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરેલો છે, તો કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી અદાલત ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે બંધાયેલી છે-(ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી

અનુસાર) (અસંમતિ):મધ્યસ્થતા કરારની નકલ/પ્રમાણિત નકલનું અસ્તિત્વ, ભલે તે પૂર્વનિર્ધારિત તબક્કે બિન-મુદ્રાંકિત/અપૂરતી મુદ્રાંકિત હોય, તે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂકના હેતુઓ માટે લાગુ કરી શકાય તેવો દસ્તાવેજ છે, જેમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ ૨૦૧૫ના સુધારાના ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને માત્ર "મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ" ની પ્રથમ દૃષ્ટિએ તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે અને અદાલતોએ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૧૩) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટેના સમયપત્રકનું કડક પાલન કરવું પડશે-અપૂરતી મુદ્રાંકિત/બિન-અધિકૃત સહિત તમામ પ્રારંભિક/વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ વગેરેની માન્યતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ આર્બિટ્રેટર/આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભિત છે, જે કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતના આધારે-કોમ્પેટેન્સને આમ કરવાની સત્તા ધરાવે છે-(ન્યાયમૂર્તિ હુષિકેશ રોય અનુસાર) (અસંમતિ):આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા પૂર્વ-સંદર્ભ તબક્કે સ્ટેમ્પિંગ અને જમીની તપાસ શ્રેશોલ્ડ પર કરવાની જરૂર નથી-મૂળ કરાર/સાધનની બિન-સ્ટેમ્પિંગ/અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગ આર્બિટ્રેશન કરારને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં રાખે અને આર્બિટ્રેશન માટે કોઈ બાબતને સંદર્ભિત કરવાના હેતુથી અમલપાત્ર/રદબાતલ નહીં કરે-જો તે સ્ટેમ્પની ઉણપથી પીડાય છે જે એક સાધ્ય ખામી છે તો આર્બિટ્રેશન કરારને રદબાતલ ન કરવો જોઈએ.

સંદર્ભનો જવાબ આપતા કોર્ટે કહ્યું: ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ અનુસાર (પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ બોસ વતી)

૧.૧. એક કરાર, જે મૂળ કાયદાને કારણે અમલમાં મૂકી શકાતો નથી, જેમાં સ્ટેમ્પ એક્ટનો સમાવેશ થાય છે, તે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) ને લાગુ કરતો કરાર નહીં હોય. જો કોઈ કરાર લાગુ કરવા યોગ્ય હોય તો જ તે કરાર બની જશે.તે માત્ર એક 'કરાર' છે, જે 'આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' હશે, જે કાયદાની કલમ ૧૧ (કએ) માં વિચારણા કરવામાં આવી છે. અનસ્ટેમ્પ્ડ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને માત્ર 'સાધ્ય ખામી' તરીકે વર્ણવવું યોગ્ય ન પણ હોઈ શકે.જ્યાં સુધી તે એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન રહે છે, ત્યાં સુધી સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫માં જણાવ્યા મુજબ કોઈ પણ હેતુ માટે તેની નોંધ લઈ શકાતી નથી. તે બિનકાર્યક્ષમ રહે છે.કલમ ૧૭ એ સમયની જાહેરાત કરે છે કે જેના પર ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવવો આવશ્યક છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે આવા સાધનની મુદ્રાંકન દસ્તાવેજના અમલ પહેલા અથવા તે સમયે થવી જોઈએ.કોઈ જાહેર અધિકારી, ન તો અદાલત કે ન તો મધ્યસ્થી, કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના પર કાર્યવાહી કરવા અથવા તેને પુરાવા તરીકે પ્રાપ્ત કરવા માટે કહેવાની મંજૂરી આપી શકે નહીં.કાયદામાં, તે જીવનથી વંચિત છે.તે 'કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય નથી'.ઉપરોક્ત અર્થમાં, તે કાયદામાં પણ અસ્તિત્વમાં હોઈ શકતું નથી.તે શૂન્ય હશે.કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જે) થી અમલપાત્રતા સાથે જોડાયેલી રદબાતલતા મજબૂત બને છે જે કરારને અમલપાત્ર

રદબાતલ બનવાનું બંધ કરે છે.કલમ ૧૧ (કએ) જે વિચારણા કરે છે તે એક કરાર છે અને તે કોઈ કરાર નથી જેને કરાર તરીકે ગણી શકાય નહીં.આ કલમ ૧૧ (કએ) માં 'આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' શબ્દોનો ઉપયોગ હોવા છતાં છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કરાર કાયદાની કલમ ૭ ને અનુરૂપ હોવો જોઈએ. તે પણ, કહેવાની જરૂર નથી, કરાર અધિનિયમની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવી જોઈએ.

[પારસ ૭૦ અને ૭૧] [૩૫૧-બી-એફ]

૧.૨.એક કરાર કે જેના પર સ્ટેમ્પ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ છે, તે લાગુ કરી શકાતો નથી, જ્યાં સુધી તે ઉપરોક્ત સ્થિતિમાં રહે.આવા સાધન અમલપાત્ર ન હોવાથી તે રદબાતલ ગણાશે [કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) જુઓ].આ અર્થમાં તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં હોય.તેને ફક્ત કલમ ૩૩ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની અન્ય જોગવાઈઓમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી પ્રક્રિયા દ્વારા જ "માન્ય" કરી શકાય છે. આનો આવશ્યક અર્થ એ છે કે અદાલત તેને લાગુ કરવા યોગ્ય તરીકે જોશે નહીં, અને તેથી, કાયદામાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.સમજાવાયેલા અર્થમાં, તે 'રદબાતલ નહીં' અને તેથી 'અમાન્ય નહીં' તરીકે જોવા મળશે નહીં.આમ, અધિનિયમ, સ્ટેમ્પ અધિનિયમ અને કરાર અધિનિયમના સંદર્ભમાં, ગારવેરમાં પુનરાવર્તિત અને વિદ્યા દ્રોલિયામાં મંજૂર કરાયેલ આ સંબંધમાં એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટમાં આ અદાલતનો અભિપ્રાય સાચો છે.[પેરા ૭૪]

[૩૫૩- ;-જી]

૨. એક સાધન, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય છે, તેમાં આર્બિટ્રેશન કલમ હોઈ શકે છે અને જેના પર સ્ટેમ્પ નથી, તેને કરાર કહી શકાતો નથી, જે કરાર

અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) ના અર્થમાં કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) હેઠળ લાગુ કરી શકાતો નથી. એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન, જ્યારે તેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હોય, ત્યારે તે કરાર નથી અને કાયદામાં લાગુ કરી શકાતું નથી, તેથી તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં હોઈ શકતું નથી.તેથી, ગરવારેના ફકરા-૨૨ અને ૨૯ ને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.આ હદ સુધી, આ અદાલત વિધા દ્રોલિયાને પણ મંજૂરી આપે છે, જ્યાં સુધી ગરવારેના ફકરા-૨૨ અને ૨૯માં તર્કને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.[પેરા ૧૧૦] [૩૭૪-ઈ-એફ]

૩. આ યોજના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટને મૂળ કરારના આધારે અથવા પ્રમાણિત નકલ પર કામ કરવાની મંજૂરી આપે છે.જોકે, પ્રમાણિત નકલમાં એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટમાં ચૂકવવામાં આવેલી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સ્પષ્ટપણે દર્શાવવી આવશ્યક છે.જો તે આમ કરતું નથી, તો કોર્ટે આવી પ્રમાણિત નકલ પર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ નહીં.[પેરા ૧૧૨] [૩૭૫-એ]

૪. કલમ ૩૩ની જોગવાઈઓ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ હેઠળનો પ્રતિબંધ, સ્ટેમ્પ એક્ટની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધનોને લાગુ પડે છે, જ્યાં સુધી સાધન સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ માન્ય ન હોય ત્યાં સુધી આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી. [પેરા ૧૧૫] [૩૭૫- [ઈ]

એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯-૨૬બાતલ.

એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ચાંદમારી ટી કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:[૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨; ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯; વિદ્યા ઢોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧; ધર્મરત્નાકર રાય બહાદુર આર્કોટ નારાયણસ્વામી મુદલિયાર છત્રમ વિરુદ્ધ ભાસ્કર રાજુ એન્ડ બ્રધર્સ.(૨૦૨૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૧૨:[૨૦૨૦] ૩ એસ.સી.આર. ૭૯૮;—પુષ્ટિ કરી.

એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિ.પટેલ એન્જિનિયરિંગ લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮:[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮—અનુસરવામાં આવ્યું. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ. વિ. દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭:[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬; યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ હ્યુન્ડાઇ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ (૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫ અને ગોવિંદ રબર લિમિટેડ લૂઈક્સ ડ્રેક્સ કોમોડિટીઝ એશિયા પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૧૫) ૧૩ એસ.સી.સી. ૪૭૭:[૨૦૧૪] ૧૨ એસ.સી.આર. ૪૮૮—તેના પર આધાર રાખ્યો હતો.

દુરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. વિ. ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯:[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫; માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

વિરુદ્ધ પ્રધુત દેબ બર્મન (૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪:[૨૦૧૯] ૧
એસ.સી.આર. ૧૨૩; લછમી નારાયણ અગ્રવાલ અને અન્યો વિરુદ્ધ બ્રજા
મોહન સિંહ (મરણ બાદ) ૫૧ ભારતીય અપીલ ૩૩૨; જોયમેન બેવા વિરુદ્ધ
ઈસીન સરકાર AIR ૧૯૨૬ કલકત્તા ૮૭૭; ગ્રેટ ઓફ્શોર લિ. વિરુદ્ધ.ઈરાની
ઓફ્શોર એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૮) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૪૦:
[૨૦૦૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૫૧૫; આવકવેરાના કમિશનર વિરુદ્ધ હિન્દુસ્તાન
બલ્ક કેરિયર (૨૦૦૩) ૩ એસ.સી.સી. ૫૭:[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસ.સી.આર.
૩૮૭; શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિ.અક્ષ ઓપ્ટિક્સાઈબર લિ. અને અન્ય
(૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪:[૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯;
નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોધારા પોલીફેબ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
(૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭:[૨૦૦૮] ૧૩ એસ.સી.આર. ૬૩૮; ગંગા
રીટ્રીટ એન્ડ ટાવર્સ લિ. વિ.રાજસ્થાન રાજ્ય (૨૦૦૩) ૧૨ એસ.સી.સી. ૯૧:
[૨૦૦૩] ૬ પૂરક.એસ.સી.આર. ૧૧૩૪; ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની
વિરુદ્ધ નરભેરમ પાવર એન્ડ સ્ટીલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૧૮) ૬ એસ.સી.સી.
૫૩૪:[૨૦૧૮] ૪ એસ.સી.આર. ૮૨૬; એલ. આર. એસ. વી. દ્વારા ડૉ.
ચિરંજીલાલ (ડી)હરિ દાસ (ડી) એલ. આર. એસ. (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી.
૭૪૬:[૨૦૦૫] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૫૯; હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ
પ્રકાશ ચંદ માલવીય (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૪:[૨૦૦૭] ૧૦
એસ.સી.આર. ૭૭૨; એમ. આર. એન્જિનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ પ્રાઇવેટ
લિમિટેડ વિરુદ્ધ સોમ દત્ત બિલ્ડર્સ લિમિટેડ (૨૦૦૯) ૭ એસ.સી.સી. ૬૯૬:

[૨૦૦૯] ૧૦ એસ.સી.આર. ૩૭૩ અને જુપુડી કેશવ રાવ વિરુદ્ધ પુલવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો (૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૪૫:[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.દીપ નારાયણ સિંહ વિરુદ્ધ નાગેશ્વર પ્રસાદ અને અન્ય AIR ૧૯૩૦ ALL ૧ (FB)/૧૯૨૯ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન ALL ૧; ઇમામ્બી વિરુદ્ધ ખાજા હુસૈન ઉર્ફે ખજસબ AIR ૧૯૮૮ કર્ણાટક ૫૧; ગુલઝરી લાલ મારવાડી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ ILR ૧૯૩૭ ૧ કલકત્તા ૨૫૭; પૂર્ણ ચંદ્ર ચક્રવર્તી અને અન્ય વિરુદ્ધ કાલીપદા રોય અને અન્ય AIR ૧૯૪૨ કલકત્તા ૩૮૬; યુનાઇટેડ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની ઓફ પાકિસ્તાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ હાફિઝ મુહમ્મદ સિદ્દીકી PLD ૧૯૭૮ SC ૨૭૯ અને ગૌતમ લેન્ડસ્કેપ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ. લિમિટેડ વિ. શૈલેશ એસ. શાહ (૨૦૧૯) એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ ૫૬૩-નો ઉલ્લેખ.

હેમેન વિ. ડાર્વિન્સ લિમિટેડ (૧૯૪૨) AC ૩૫૬ HL-નો ઉલ્લેખ.

ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમાર (સંમતિ) અનુસાર

૧. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ધરાવતું અથવા તેના અસ્તિત્વનો દાવો કરનાર પક્ષ પાસેથી આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતું 'સાધન' પ્રાપ્ત કરવું એ તે મર્યાદિત અર્થમાં પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય છે.તેથી, કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના હેતુથી પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા અને ક્ષમતા ધરાવતી અદાલત, કલમ ૩૩ ની શરતોમાં આગળની કાર્યવાહીથી કેવી રીતે દૂર રહી શકે છે, જો તેને લાગે કે તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલ આવા સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હોવા છતાં,

તે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે અથવા તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી.કલમ ૩૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળના આદેશની દ્રષ્ટિએ, તે હેતુ માટે, કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ કે જેમણે પુરાવા પ્રાપ્ત કર્યા છે, તેઓ ભારતમાં અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા જરૂરી મૂલ્ય અને વર્ણનની છાપ સાથે, જ્યારે આવા સાધનનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો, તેની ખાતરી કરવા માટે આ રીતે આરોપપાત્ર અને આ રીતે રજૂ કરાયેલ સાધનની 'તપાસ' કરશે.જોગવાઈ (બી), માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશને આવા કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ કરવાની અને જમ કરવાની ફરજ સોંપવાની મંજૂરી આપશે, જેમ કે અદાલત તે વતી નિમણૂક કરી શકે છે.આમ, તે માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશને ઉપરોક્ત પરંતુક હેઠળ ઉદ્દેશિત રીતે આવા કોઈપણ સાધનની તપાસ અને જમી કરવાની ફરજ સોંપવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે, જો તે સંબંધિત જોગવાઈ અનુસાર સાધનને જમ કરવા માટે પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે આગળ ન વધવાનું પસંદ કરે તો.જ્યારે તે કલમ ૩૩ (૧) અને (૨) હેઠળની જોગવાઈ હોય, ત્યારે તેનું સંયુક્ત વાંચન સ્પષ્ટપણે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી અદાલત માટે કલમ ૩૩ હેઠળ આદેશની દ્રષ્ટિએ આગળ વધવું ફરજિયાત બનાવે છે જ્યારે સંજોગો કાયદેસર રીતે તેના આહ્વાનને આમંત્રણ આપે છે.એક વિરોધાભાસી દૃષ્ટિકોણ, કલમ ૩૩ ની પેટા-કલમ (૨) અને પરંતુક (બી) ને બિનજરૂરી બનાવશે અને કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીના સંદર્ભમાં તેમની અરજી સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓના આત્માને નિષ્ફળ બનાવશે. [પેરા ૫] [૩૭૯-સી-એચ]

૨. કાયદાની કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળ ઘડવામાં આવેલી યોજનાની કલમ ૨ (એ) ની શરતોમાં મૂળ દસ્તાવેજ સિવાય ગૌણ પુરાવા તરીકે જે રજૂ કરવાની મંજૂરી છે તે પ્રમાણિત નકલ સિવાય બીજું કંઈ નથી.પરંતુ આવી પ્રમાણિત નકલ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં જો તે સ્ટેમ્પ વગરની હોય અથવા અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ કરેલી હોય.આવા સંજોગોમાં, આવી પ્રમાણિત નકલ પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહીં.[પરિચ્છેદ ૧૮] [૩૮૪-SI-[I]]

એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિ.પટેલ એજિનિયરિંગ લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮:[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮-અનુસરવામાં આવ્યું.

એમટી. બિટ્ટન બીબી અને અન્ય વિ.કુંતુ લાલ અને અન્ય. આઈએલઆર [૧૯૫૨] ૨ તમામ ૯૮૪-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી (અસંમતિ) અનુસાર

૧. પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટનો મર્યાદિત અવકાશ એ તપાસવાનો છે કે શું આબિટ્રેશન કરાર, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ હેઠળ ઉલ્લેખિત છે કે કેમ, જેમાં ફક્ત નીચેના પરિબળોના નિર્ધારણનો સમાવેશ થાય છે:((i) શું મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં છે?((૨) મધ્યસ્થતા કરારના મુખ્ય કરારના ઘટકો પૂરા થાય છે કે કેમ?((૩) દુર્લભ પ્રસંગોએ,

વાંધાની ગંભીર નોંધ પર, જો કોઈ હોય તો, તે તપાસ કરી શકે છે કે વિવાદનો વિષય મધ્યસ્થીપાત્ર છે કે કેમ?[પેરા ૯૨] [૪૨૦- ; -Aef]

૨.(i) આર્બિટ્રેશન કરારની નકલ/પ્રમાણિત નકલનું અસ્તિત્વ, ભલે તે પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે બિન-સ્ટેમ્પ્ડ હોય/૬૦ અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ હોય, તે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂકના હેતુઓ માટે લાગુ કરી શકાય તેવો દસ્તાવેજ છે, જ્યાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ ઓછામાં ઓછો ૨૦૧૫ના સુધારાના ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને માત્ર "મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વ" ની પ્રથમ દૃષ્ટિએ તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે અને અદાલતોએ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૧૩) હેઠળ નિર્ધારિત મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટેના સમયપત્રકનું કડક પાલન કરવું જોઈએ.((૨) તમામ પ્રારંભિક/ચર્ચાસ્પદ મુદ્દાઓ, જેમાં અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગ/અનુચિત સ્ટેમ્પિંગ અથવા આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ આર્બિટ્રેટર/આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભિત કરી શકાય છે, જે કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતને આધારે આવું કરવાની સત્તા ધરાવે છે.(૩) એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના નિર્ણયને રદિયો આપવામાં આવ્યો.ગરવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડના પરિચ્છેદ ૨૨ અને ૨૯ કે જે વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યોમાં પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭ માં મંજૂર છે તે હદ સુધી નકારી કાઢવામાં આવે છે. [પેરા ૯૭] [૪૨૨-એચ; ૪૨૩-એ-ડી]

એન. એન. ગ્લોબલ મર્કેટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિ. ઇન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯-પુષ્ટિ.

વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧; એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ચાંદમારી ટી કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬: [૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨ અને ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯-રદબાતલ.

જુપુડી કેશવ રાવ વિ. પુલવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો (૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૪૫:[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦ અને હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ માલવીય (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૪:[૨૦૦૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૭૭૨-તેના પર આધાર રાખ્યો હતો.નૈના ઠક્કર વિ. અન્નપૂર્ણા બિલ્ડર્સ (૨૦૧૩) ૧૪ એસ.સી.સી. ૩૫૪; આંધ્ર પ્રદેશ સરકાર અને અન્યો વિરુદ્ધ પી. લક્ષ્મી દેવી (શ્રીમતી) (૨૦૦૮) ૪ એસ.સી.સી. ૭૨૦:[૨૦૦૮] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૦; એનકા ઇન્સાટ વે સનાયી એએસ વિ ઓઓઓ વીમા કંપની યુબ (૨૦૨૦) યુકે એસસી ૩૮; શિન-એત્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિ.અક્ષ ઓપ્ટિક્સાઇબર લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪: [૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯; હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ. વિ.દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭:[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬; વૈતલા સીતન્ના વિરુદ્ધ મરીવાડા વિરન્ના એ.આઇ.આર. ૧૯૩૪ પી. સી.

૧૦૫; ગુરુ નાનક ફાઉન્ડેશન વિરુદ્ધ રતન સિંહ એન્ડ સન્સ (૧૯૮૧) ૪
એસ.સી.સી. ૬૩૪:[૧૯૮૨] ૧ એસ.સી.આર. ૮૪૨; ફૂડ કોર્પોરેશન ઓફ
ઇન્ડિયા વિ. જોગિંદરપાલ મોહિન્દરપાલ અને અન્ય (૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી.
૩૪૭:[૧૯૮૯] ૧ એસ.સી.આર. ૮૮૦; એસબીપી એન્ડ કંપની વિ.પટેલ
એન્જિનિયરિંગ લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮:[૨૦૦૫] ૪
પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮; દુરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. વિ.ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ
(૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯:[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫;
માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રદ્યુત દેબ બર્મન (૨૦૧૯) ૮
એસ.સી.સી. ૭૧૪:[૨૦૧૯] ૧ એસ.સી.આર. ૧૨૩; ઉત્તરાખંડ પૂર્વ સૈનિક
કલ્યાણ નિગમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તરી કોલસા ક્ષેત્ર લિમિટેડ (૨૦૨૦) ૨
એસ.સી.સી. ૪૫૫; વર્લ્ડ સ્પોર્ટ ગ્રુપ (મોરેશિયસ) લિમિટેડ વિરુદ્ધ
એમએસએમ સેટેલાઇટ (સિંગાપોર) પીટીઇ. લિમિટેડ (૨૦૧૪) ૧૧
એસ.સી.સી. ૬૩૯:[૨૦૧૪] ૧ એસ.સી.આર. ૭૯૬; પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ
પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગેલેક્સી ઇન્ફ્રા એન્ડ એન્જિનિયરિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
(૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧; યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની
લિમિટેડ વિરુદ્ધ હ્યુન્ડાઇ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ
(૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫-નો
ઉદ્દેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ન્યાયમૂર્તિ ઋષિકેશ રોય (અસંમતિ) અનુસાર

૧. ત્રણ જુદા જુદા કાયદાઓની જોગવાઈઓમાં વિસંગતતાઓના સુમેળભર્યા વાંચન પર, એવું જોવા મળે છે કે સામાન્ય કાયદાએ વિશેષ કાયદાને આ અર્થમાં સ્વીકારવું જોઈએ કે મધ્યસ્થતા કરારને સામાન્ય કાયદા દ્વારા અપૂરતી મુદ્રાંકન પર રદબાતલ કરી શકાતો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની જોગવાઈઓમાંથી કોઈ પણ, જે એક વિશેષ અધિનિયમ છે, મુદ્રાંકન માટે જોગવાઈ કરતું નથી. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ હેઠળ આર્બિટ્રેશન કરારની "ઓપચારિક" માન્યતા માટેની જરૂરિયાતને આ કાયદાની વિશેષ પ્રકૃતિ અને ન્યૂનતમ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે. બાંધકામના નિયમને લાગુ કરવો કે ચોક્કસ કાયદો અને સામાન્ય કાયદો વચ્ચેના સંઘર્ષના કિસ્સાઓમાં, ચોક્કસ કાયદો પ્રવર્તે છે અને કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ જેવા સામાન્ય કાયદો ફક્ત એવા કેસોને જ લાગુ પડે છે જે વિશેષ કાયદા દ્વારા આવરી લેવામાં આવતા નથી; તેથી, કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨ (ઇ), ૨ (જી), ૨ (એચ) ઓપચારિક માન્યતાની વાત આવે ત્યારે વિશેષ કાયદો એટલે કે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ માં સમાવિષ્ટ કલમ ૭ ને ઓવરરાઈડ કરી શકતી નથી. વધુમાં, જ્યારે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૧ માં કાયદાના શબ્દો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૪૫ માં ઉલ્લેખિત "માન્યતા" અથવા "નિષ્ક્રિય અને અમલ કરવામાં અસમર્થ" અથવા આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૮ માં "પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈ માન્ય આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો ઉલ્લેખ કરતા નથી, ત્યારે તે સમજવું આવશ્યક

છે કે કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ જેવા અલગ કાયદામાં સામાન્ય શબ્દો વિશેષ કાયદામાં ઉપયોગમાં લેવાતા ચોક્કસ શબ્દોને ઓવરરાઈડ કરી શકતા નથી.એટલે કે, જ્યારે તપાસનો અવકાશ મધ્યસ્થતા કરારના "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત હોય અને "માન્યતા" સુધી મર્યાદિત ન હોય ત્યારે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ દ્વારા અપૂરતી મુદ્દાંકન પર મધ્યસ્થતા કરારને "રદબાતલ" કરી શકાતો નથી.[પરિચ્છેદ ૭૯.૧ અને ૭૯.૨] [૪૭૩- bl-Aef]

૨. વિશેષ કાયદાનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું જરૂરી છે કે જે તેની ચોક્કસ જોગવાઈઓને અસર કરે, જ્યારે તે શક્ય હોય ત્યાં સુધી સામાન્ય કાયદા સાથે સુસંગત છે તેની ખાતરી પણ કરવી જરૂરી છે.કલમ ૧૧ ના તબક્કે જમી સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ હેઠળ વૈધાનિક પ્રતિબંધને કારણે શરૂઆતમાં જ લવાઈની કાર્યવાહીને અટકાવશે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ને સુસંગત બનાવવાની એક રીત એ છે કે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ લાગુ પડે તે પ્રમાણે આર્બિટ્રેટર/કલેક્ટરને જરૂરી સ્ટેમ્પિંગ અને જમી મોકૂફ રાખે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫નું સાદું વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે તે મધ્યસ્થી અથવા કલેક્ટરને બિન-સ્ટેમ્પ કરેલા/અપૂરતા સ્ટેમ્પવાળા દસ્તાવેજને જમ કરવા માટે પ્રતિબંધિત કરતું નથી.[પેરા ૭૯.૪] [૪૭૪- ;-Aef]

૩. કલમ ૧૬ હેઠળ મધ્યસ્થીને "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" પર નિર્ણય લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.કલમ ૧૧ (૬એ) નું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ માત્ર "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત છે અને "માન્યતા" સુધી પણ

મર્યાદિત નથી.વધુમાં, વર્તમાન સંદર્ભ માત્ર સ્ટેમ્પિંગની ઔપચારિક જરૂરિયાત સાથે સંબંધિત છે, મધ્યસ્થતા સાથે નહીં.મધ્યસ્થતા કારણે સ્ટેમ્પિંગની ઔપચારિક જરૂરિયાત પર રદબાતલ બનાવવા માટે સંદર્ભિત અર્થઘટન લાગુ કરવું મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે.દસ્તાવેજને અમાન્ય અથવા અમલપાત્ર ન બનાવી શકાય, ખાસ કરીને જો ખામી સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ સુધારવા યોગ્ય હોય.વધુમાં, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કોઈ પણ જોગવાઈઓ દસ્તાવેજને અમાન્ય બનાવવાની અસર ધરાવતી નથી.આમ, વિધા ઢ્રોલિયાની સ્થિતિ એ હદ સુધી ખોટી છે કે તે ગરવારે પર આધાર રાખે છે.
[પેરા ૮૬.૨] [૪૮૯-બી-ડી]

એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઈલ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિ. ઈન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯-પુષ્ટિ.

વિધા ઢ્રોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧; ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯; એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ચાંદમારી ટી કંપની પ્રાઈવેટ લિમિટેડ (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬: [૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨; યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ હ્યુન્ડાઈ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ

(૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫;-
રદબાતલ.

એસબીપી એન્ડ કંપની વિ. પટેલ એન્ગ.લિ. (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮:
[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮-અનુસરવામાં આવ્યું.જુપુડી કેશવ રાવ
વિ. પુલવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો (૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૪૫:
[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦; હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ
માલવીય (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૪:[૨૦૦૭] ૧૦ એસ.સી.આર.
૭૭૨-તેના પર આધાર રાખ્યો હતો.

નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. બોધારા પોલીફેબ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
(૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭:[૨૦૦૯] ૧૩ એસ.સી.આર. ૬૩૮; એપી
સરકાર વિરુદ્ધ પી. લક્ષ્મી દેવી (૨૦૦૮) ૪ એસ.સી.સી. ૭૨૦:[૨૦૦૮] ૩
એસ.સી.આર. ૩૩૦; બંગાળ ઇમ્યુનિટી કંપની વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૧૯૫૫)
૨ એસ.સી.આર. ૬૦૩; સરકાર. ભારત વિ. વેદાંત (૨૦૨૦) ૧૦ એસ.સી.સી.
૧; એમેઝોન વિ. ફ્યુચર રિટેલ (૨૦૨૨) ૧ એસ.સી.સી. ૨૦૯; કલોરો કંટ્રોલ્સ
વિ સેવર્ન ટ્રેન્ટ વોટર પ્યુરિફિકેશન ઇન્ક (૨૦૧૩) ૧ એસ.સી.સી. ૬૪૧:
[૨૦૧૨] ૧૩ એસ.સી.આર. ૪૦૨; શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિ.અક્ષ
ઓપ્ટિકાઇબર લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪:[૨૦૦૫] ૨
પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯; ફ્યુઅર્સ્ટ ડે લોસન લિ. વિ.જિંદાલ એક્સપોર્ટ્સ લિ.
(૨૦૧૧) ૮ એસ.સી.સી. ૩૩૩:[૨૦૧૧] ૧૧ એસ.સી.આર. ૧; હિન્દુસ્તાન
સ્ટીલ લિ. વિ.દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭:

[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬; ચિરંજી લાલ (ડૉ.) વિરુદ્ધ હરિ દાસ (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૬:[૨૦૦૫] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૫૯; જગદીશ નારાયણ વિરુદ્ધ ચીફ કંટ્રોલિંગ રેવન્યુ ઓથોરિટી, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ ઓલ ૩૭૧; આર. આઈ. ઓ. ગ્લાસ સોલર એસ. એ. વિરુદ્ધ શ્રીરામ ઇ. પી. સી. લિમિટેડ અને અન્યો અન્ય. (૨૦૧૮) ૧૮ એસ.સી.સી. ૩૧૩; આઈટી કમિશનર વિ. ચંદનબેન મગનલાલ (૨૦૦૦) ૨૪૫ આઈટીઆર ૧૮૨; હમીદ જોહરન વિ. અબ્દુલ સલામ (૨૦૦૧) ૭ એસ.સી.સી. ૫૭૩:[૨૦૦૧] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૪૬૯; ચિરંજી લાલ (ડૉ.) વિરુદ્ધ હરિ દાસ (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૬:[૨૦૦૫] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૫૯; બુર્જોર અને ભવાની પ્રસાદ વિરુદ્ધ ભગાના આઈએલઆર ૧૦ કેલ ૫૫૭; સૈનિક મોટર્સ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય ૧૯૬૨ (૧) એસ.સી.આર. ૫૧૭; યુપી રાજ્ય વિરુદ્ધ બાબુ રામ એર ૧૯૬૧ એસસી ૭૫૧:[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૬૭૯; આઈસીઆઈસીઆઈ લિ. વિ.ઈસ્ટ કોસ્ટ બોટ બિલ્ડર્સ એન્ડ એન્જિનિયર્સ લિ. (૧૯૯૮) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૮; કેઆર રવીન્દ્રનાથન વિ. કેરળ રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૫; સુંદરમ ફાઈનાન્સ લિ. વિ.એનઈપીસી ઇન્ડિયા લિમિટેડ (૧૯૯૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૯:[૧૯૯૯] ૧ એસ.સી.આર. ૮૯; એડોર સામિયા પ્રાઇવેટ લિ. વિ.પીકે હોલિંગ્સ લિમિટેડ (૧૯૯૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૭૨:[૧૯૯૯] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૫૮; કોંકણ રેલવે કોર્પોરેશન વિ. મેહુલ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૦૧: [૨૦૦૦] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૫૬૩; કોંકણ રેલવે કોર્પોરેશન વિ. મેહુલ

કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૨) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૮:[૨૦૦૨] ૧ એસ.સી.આર. ૭૨૮; એ. અચ્ચાસામી વિરુદ્ધ એ. પરમશિવમ અને અન્ય (૨૦૧૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૮૬:[૨૦૧૬] ૧૧ એસ.સી.આર. ૫૨૧; બ્લેક પર્લ હોટેલ્સ વિરુદ્ધ પ્લેનેટ એમ. રિટેલ લિ. (૨૦૧૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૮૮:[૨૦૧૭] ૨ એસ.સી.આર. ૫૦; દુરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. વિ.ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯:[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫; માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રધુત દેબ બર્મન (૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪:[૨૦૧૯] ૧ એસ.સી.આર. ૧૨૩; પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગેલેક્સી ઇન્ફ્રા એન્ડ એન્જિનિયરિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧; ફિસર વિરુદ્ધ ઇન્ટરનેશનલ બેંક, ૨૮૨ એફ. ૨ડી. ૨૩૩ (૨ડી સિર ૧૯૬૦); ત્રાવણકોર દેવસ્વોમ બોર્ડ વિરુદ્ધ પંચામી પેક, ૨૦૦૪ ૧૩ એસ.સી.સી. ૫૧૦; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ પોપ્યુલર કન્સ્ટ્રક્શન કંપની ૨૦૦૧ (૮) એસ.સી.સી. ૪૭૦:[૨૦૦૧] ૩ પૂરક. એસ.સી.આર. ૬૧૯; સેન્ટ સ્ટીફન્સ કોલેજ વિરુદ્ધ દિલ્લી યુનિવર્સિટી (૧૯૯૨) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૮:[૧૯૯૧] ૩ પૂરક.એસ.સી.આર. ૧૨૧; ગ્રેટ ઓક્શોર લિ. વિ.ઈરાની ઓક્શોર એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૮) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૪૦:[૨૦૦૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૫૧૫; ટ્રાઇમેક્સ ઇન્ટરનેશનલ એક્ઝેડઇ વિરુદ્ધ વેદાંત એલ્યુમિનિયમ લિ., ભારત ૨૦૧૦ (૧) સ્કેલ ૫૭૪; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ કિશોરીલાલ ગુપ્તા એન્ડ બ્રધર્સ (૧૯૫૯) ૧ એસ.સી.આર. ૪૯૩; નેશનલ એગ્રિકલ્ચરલ કો-ઓપરેટિવ

માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઇન્ડિયા લિ. વિરુદ્ધ ગેઈન્સ ટ્રેડિંગ લિ. (૨૦૦૭) ૫
એસ.સી.સી. ૬૯૨; નૈહાટી જ્યુટ મિલ્સ લિ. વિરુદ્ધ ખ્યાલિરામ જગન્નાથ
એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ. સી. ૫૨૨:[૧૯૬૮] એસ.સી.આર. ૮૨૧; પી.
મનોહર રેડ્ડી એન્ડ બ્રધર્સ.મહારાષ્ટ્ર કૃષ્ણા ખીણ વિકાસ નિગમ અને અન્ય
(૨૦૦૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૪:[૨૦૦૮] ૧૭ એસ.સી.આર. ૧૨૧૭;
ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની વિરુદ્ધ નરભેરમ પાવર એન્ડ સ્ટીલ પ્રાઇવેટ
લિમિટેડ (૨૦૧૮) ૬ એસ.સી.સી. ૫૩૪:[૨૦૧૮] ૪ એસ.સી.આર. ૮૨૬;
ગુરુ નાનક ફાઉન્ડેશન વિરુદ્ધ રતન સિંહ એન્ડ સન્સ (૧૯૮૧) ૪
એસ.સી.સી. ૬૩૪:[૧૯૮૨] ૧ એસ.સી.આર. ૮૪૨; મેસર્સ શ્રી વિષ્ણુ
કન્સ્ટ્રક્શન્સ વિ. ચીફ મિલિટરી એન્જિનિયરિંગ સર્વિસમાં એન્જિનિયર અને
અન્યો એસએલપી (સી) નં. ૫૩૦૬/૨૦૨૨ તારીખ ૧.૪.૨૦૨૨;
ઇન્ટરકોન્ટિનેન્ટલ હોટેલ્સ ગ્રુપ (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ. v.વોટરલાઇન હોટેલ્સ
પ્રા. લિ. ૨૦૨૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એસ. સી. ૮૩-નો સંદર્ભ.

જે. એમ. એ. રાજુ વિરુદ્ધ કૃષ્ણામૂર્તિ ભટ્ટ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ ગુજરાત ૭૨;
ગુલઝરી લાલ માલવારી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૭ કેલ ૭૬૫;
માટેગુંતા ધનલક્ષ્મી વિરુદ્ધ કાંતમ રાજુ સારદાંબા, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એ.
પી. ૩૨૮; પુરનચંદ્ર વિરુદ્ધ કક્ષીપદા રોય, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૨ કેલ ૩૮૬;
બૂટતમ પિચિયા વિરુદ્ધ બોયાપતિ કોટેશ્વર રાવ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એ. પી.
૫૧૯; મહેસૂલ બોર્ડ વિરુદ્ધ એન. નરસિમ્હન એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ મેડ ૫૦૪;

એ. બાપીરાજુ વિરુદ્ધ જિલ્લા કુલસચિવ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એ. પી. ૧૪૨;
ગુલઝરી લાલ માલવારી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૭ કેલ ૭૬૫;
ચેન્નાઈ કન્ટેનર ટર્મિનલ પ્રાઇવેટ લિ. વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૨૦૦૭ ૩
આર્બ એલ. આર. ૨૧૮ (મેડ); યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વી.
કુમાર ટેક્સચુરાઇઝર્સ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ બોમ ૧૧૮-નો ઉલ્લેખ.

એનકા ઇન્સાટ વે સનાયી એએસ વિ ઓઓઓ વીમા કંપની ચુબ (૨૦૨૦)
યુકેએસસી ૩૮; યુનાઇટેડ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની ઓફ પાકિસ્તાન લિમિટેડ વિ.
હાફિઝ મુહમ્મદ સિદ્દીકી ૧૯૭૮ પીએલડી એસસી ૨૭૯; હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ
ઇન ફિયોના ટ્રસ્ટ એન્ડ હોલિંગ કોર્પોરેશન વિ. પ્રીવાલોવ (૨૦૦૭) ૧ ઓલ
ઇઆર (કોમ) ૮૯૧; બકી ચેક કેશિંગ ઇન્ક. વિ.કાર્ડેન્ના, ૨૦૦૬ એસ.સી.સી.
ઓનલાઇન યુએસ એસસી ૧૪; હેનરી શાઇન, ઇન્ક. વિ. આર્ચર એન્ડ વ્હાઇટ
સેલ્સ, ઇન્ક ૨૦૧૯ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન યુએસ એસસી ૧; વેધરફોર્ડ
ઓઇલટૂલ મિડલ ઇસ્ટ લિમિટેડ વિ. બેકર હ્યુજસ સિંગાપોર પીટીઇ ૨૦૨૨
એસ.સી.સી. ઓનલાઇન ૧૪૬૪; બેજેરો વિ. વોલ્ટર્સ, ૫૯૬ યુએસ ૨૦૨૨-
નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કેસ કાયદો સંદર્ભ

ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના ચુકાદામાં

(૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯ એ પેરા ૨ ને નકારી કાઢ્યું

[૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨ પુષ્ટિ કરેલ પેરા ૪

[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮ એ પેરા ૫ ને અનુસર્યું

[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫ નો સંદર્ભ પેરા ૫ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૯] ૧ એસ.સી.આર. ૧૨૩ નો સંદર્ભ પેરા ૫ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯ એ પેરા ૫ની પુષ્ટિ કરી

(૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧ એ પેરા ૮ની પુષ્ટિ કરી

[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬ પેરા ૧૩ પર આધારિત હતું.

[૨૦૦૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૫૧૫ નો સંદર્ભ પેરા ૧૮ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૮૭ નો સંદર્ભ પેરા ૧૯ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૨૦] ૩ એસ.સી.આર. ૭૯૮ એ પેરા ૨૭ની પુષ્ટિ કરી

[૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯ નો સંદર્ભ પેરા ૨૮ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૮] ૧૩ એસ.સી.આર. ૬૩૮ નો સંદર્ભ પેરા ૩૦ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૩] ૬ પૂરક.એસ.સી.આર. ૧૧૩૪ નો સંદર્ભ પેરા ૫૭ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫ એ પેરા ૬૨ (iii) પર આધાર રાખ્યો હતો.

[૨૦૧૮] ૪ પેરા ૬૩માં ઉલ્લેખિત એસ.સી.આર. ૮૨૬

[૨૦૦૫] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૫૯ નો સંદર્ભ પેરા ૬૬ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૭૭૨ નો સંદર્ભ પેરા ૭૪ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૮] ૧૦ એસ.સી.આર. ૩૭૩ નો સંદર્ભ પેરા ૭૭ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૪] ૧૨ એસ.સી.આર. ૪૮૮ એ પેરા ૮૧ પર આધાર રાખ્યો હતો.

[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦ નો સંદર્ભ પેરા ૯૩ માં આપવામાં આવ્યો.

ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમારના ચુકાદામાં

[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮ એ પેરા ૨ ને અનુસર્યું

ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગીના ચુકાદામાં

(૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯ એ પેરા ૨ની પુષ્ટિ કરી

(૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧ એ પેરા ૨ ને રદ કર્યો

[૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨ એ પેરા ૫ ને નકારી કાઢ્યું

(૨૦૧૩) ૧૪ એસ.સી.સી. ૩૫૪ નો સંદર્ભ પેરા ૬ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯ એ પેરા ૮ ને રદ કર્યો

[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦ એ પેરા ૧૭ પર આધાર રાખ્યો હતો.

[૨૦૦૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૭૭૨ એ પેરા ૧૭ પર આધાર રાખ્યો હતો.

[૨૦૦૮] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૦ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯ નો સંદર્ભ પેરા ૨૬ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬ નો સંદર્ભ પેરા ૪૭ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૮૨] ૧ એસ.સી.આર. ૮૪૨ નો સંદર્ભ પેરા ૫૯ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૮૯] ૧ એસ.સી.આર. ૮૮૦ નો સંદર્ભ પેરા ૬૦ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮ નો સંદર્ભ પેરા ૬૩ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫ નો સંદર્ભ પેરા ૬૭ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૯] ૧ એસ.સી.આર. ૧૨૩ નો સંદર્ભ પેરા ૬૮ માં આપવામાં આવ્યો છે
(૨૦૨૦) ૨ એસ.સી.સી. ૪૫૫ નો સંદર્ભ પેરા ૮૩ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૪] ૧ એસ.સી.આર. ૭૯૬ નો સંદર્ભ પેરા ૮૭ માં આપવામાં આવ્યો છે
(૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૮૯ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫ નો સંદર્ભ પેરા ૮૯ માં આપવામાં આવ્યો.

ન્યાયમૂર્તિ હૃષિકેશ રોયના ચુકાદામાં

(૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯ એ પેરા ૬ની પુષ્ટિ કરી

(૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧ એ પેરા ૬ ને નકારી કાઢ્યું

[૨૦૧૯] ૫ એસ.સી.આર. ૫૭૯ એ પેરા ૬ ને નકારી કાઢ્યું

[૨૦૧૧] ૯ એસ.સી.આર. ૩૮૨ એ પેરા ૭ ને રદ કર્યો

[૨૦૦૫] ૪ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૮૮ એ પેરા ૧૬.૧ ને અનુસર્યું

[૨૦૦૮] ૧૩ એસ.સી.આર. ૬૩૮ નો સંદર્ભ પેરા ૧૬.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૭૧] ૩ એસ.સી.આર. ૫૯૦ એ પેરા ૧૬.૭ પર આધાર રાખ્યો હતો

[૨૦૦૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૭૭૨ એ પેરા ૧૬.૭ પર આધાર રાખ્યો હતો.

[૨૦૦૮] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૦ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭.૧ માં આપવામાં આવ્યો.

(૧૯૫૫) ૨ એસ.સી.આર. ૬૦૩ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭.૩ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૨૦૨૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭.૩ માં આપવામાં આવ્યો.

(૨૦૨૨) ૧ એસ.સી.સી. ૨૦૮ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭.૩ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૨] ૧૩ એસ.સી.આર. ૪૦૨ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૯૯ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦.૧ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૧] ૧૧ એસ.સી.આર. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦.૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.આર. ૭૩૬ નો સંદર્ભ પેરા ૨૩ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૫] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૩૫૯ નો સંદર્ભ પેરા ૨૫ માં આપવામાં આવ્યો.

(૨૦૧૮) ૧૮ એસ.સી.સી. ૩૧૩ નો સંદર્ભ પેરા ૨૬ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૧] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૪૬૯ નો સંદર્ભ પેરા ૩૧.૨ માં આપવામાં આવ્યો.

૧૯૬૨ (૧) એસ.સી.આર. ૫૧૭ નો સંદર્ભ પેરા ૩૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૬૭૯ નો સંદર્ભ પેરા ૩૨ માં આપવામાં આવ્યો.

(૧૯૯૮) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૮ નો સંદર્ભ પેરા ૪૦ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૫ નો સંદર્ભ પેરા ૪૦ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૯] ૧ એસ.સી.આર. ૮૯ નો સંદર્ભ પેરા ૪૧ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૯૯] ૧ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૫૮ નો સંદર્ભ પેરા ૪૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૦] ૨ પૂરક.એસ.સી.આર. ૫૬૩ નો સંદર્ભ પેરા ૪૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૨] ૧ એસ.સી.આર. ૭૨૮ નો સંદર્ભ પેરા ૪૩ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૬] ૧૧ એસ.સી.આર. ૫૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૬૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૭] ૨ એસ.સી.આર. ૫૦ નો સંદર્ભ પેરા ૬૭ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૭] ૧૦ એસ.સી.આર. ૨૮૫ નો સંદર્ભ પેરા ૭૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૯] ૧ એસ.સી.આર. ૧૨૩ નો સંદર્ભ પેરા ૭૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૭૩ માં આપવામાં આવ્યો છે

૨૦૦૪ ૧૩ એસ.સી.સી. ૫૧૦ પેરા ૭૮.૧ (iii) નો સંદર્ભ આપે છે.

[૨૦૦૧] ૩ પૂરક.એસ.સી.આર. ૬૧૯ નો સંદર્ભ પેરા ૭૮.૩ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૧] ૩ પૂરક.એસ.સી.આર. ૧૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૭૯ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૫૧૫ નો સંદર્ભ પેરા ૮૦.૭ માં આપવામાં આવ્યો છે

૨૦૧૦ (૧) સ્ટેલ ૫૭૪ નો સંદર્ભ પેરા ૮૦.૮ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૧૯૫૯) ૧ એસ.સી.આર. ૪૯૩ નો સંદર્ભ પેરા ૮૧.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૨૦૦૭) ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૨ નો સંદર્ભ પેરા ૮૧.૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૬૮] એસ.સી.આર. ૮૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૮૧.૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૦૮] ૧૭ એસ.સી.આર. ૧૨૧૭ નો સંદર્ભ પેરા ૮૧.૨ માં આપવામાં આવ્યો.

[૨૦૧૮] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૦૮૫ એ પેરા ૮૪ ને રદ કર્યો

[૨૦૧૮] ૪ એસ.સી.આર. ૮૨૬ નો સંદર્ભ પેરા ૮૪.૧ માં આપવામાં આવ્યો.

[૧૯૮૨] ૧ એસ.સી.આર. ૮૪૨ નો સંદર્ભ પેરા ૮૫.૬ માં આપવામાં આવ્યો છે

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસડીક્શન:

સિવિલ અપીલ નં. ૩૮૦૨-૩૮૦૩/૨૦૨૦

નાગપુર ખાતે બોમ્બે હાઈકોર્ટના WP નં. ૧૮૦૧/૨૦૨૦ માં ૩૦.૦૯.૨૦૨૦ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી અને નાગપુર ખાતે બોમ્બે હાઈકોર્ટના આર. એ. એસ. ટી. નં. ૯૮૧૯/૨૦૨૦ માં ૨૮.૧૦.૨૦૨૦ તારીખથી.

ગૌરાબ બેનર્જી, પરિષ્ક વકીલ (ન્યાયમિત્ર)

ગગન સંઘી, રામેશ્વર પ્રસાદ ગોયલ, અપીલકર્તા વતી વકીલો.

કે. રમાકાંત રેડ્ડી, સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદી, પરિષ્ક વકીલો, રાજુલ શ્રીવાસ્તવ, મોહિત ડી. રામ, મોનિશ હાંડા, સુશ્રી ચારુ અંબવાની, રઘુ ગુર્મ, સુશ્રી કાવ્યા વિજય, સુશ્રી કોમલ અગ્રવાલ, સંજય કપૂર, સુશ્રી મેઘા કર્ણવાલ, સૂર્ય પ્રકાશ,

અર્જુન ભાટિયા, સુશ્રી અક્ષતા જોશી, સુશ્રી આસ્થા ગમ્બર, દેવેશ પાંડા, નમન મહેશ્વરી, ગર્વ મલ્હોત્રા, નીલ ચેટર્જી, ઉદભવ ગાડી, સુશ્રી સ્નેહલ મહેશ્વરી, રાહુલ ટોટલા, ઈશાન અપ્રમેય ચતુર્વેદી, પ્રેમલાલ કૃષ્ણાન, રાહુલ આર્ય, માધવ ભાટિયા, સુશ્રી બાની દીક્ષિત, યોગેશ શર્મા, શૈલેન્દ્ર સ્તારિયા, અરુણ પાંડિયન, શ્રેષ્ઠ આર્ય, આદિત્ય પાંડે, હિમાંશુ કપૂર, આલોક ત્રિપાઠી, સુશ્રી સુજલ ગુપ્તા, પુનીત સિંહ બિંદ્રા, સુશ્રી અંશિકા મિશ્રા, સુશ્રી સિમરાન જીત, ઋષભ ગુપ્તા, પ્રતિવાદીઓ માટે વકીલો.

અદાલતના ચુકાદાઓ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ દ્વારા આપવામાં આવ્યા હતા.

અનુક્રમણિકા * (* એડ. નોંધ:અનુક્રમણિકામાં પૃષ્ઠાંકન મૂળ ચુકાદા મુજબ છે).

એ. સંદર્ભ 2

બી. એન. એન. ગ્લોબલમાં હકીકતોની વિહંગાવલોકન

સી. એન. એન. ગ્લોબલમાં 'એક અનસ્ટેમ્પ્ડ એગ્રીમેન્ટમાં આર્બિટ્રેશન

એગ્રીમેન્ટની માન્યતા' શીર્ષક હેઠળના પ્રશ્નના સંદર્ભમાં તારણો

ડી. પક્ષોની રજૂઆત

ઇ. વિશ્લેષણ

એફ. એક્ટ

જી. કલમ ૧૧ (૬ એ) ની રચના માટે શું જરૂરી છે?

એચ. ધ સ્કીમ ઓફ ધ સ્ટેમ્પ એક્ટ

આઈ. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિમિટેડનું વિશ્લેષણ

જે. ધ ઇન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨-એક ચુકાદો; ગારવેર, વિધા ડ્રોલિયા

અને એન. એન. ગ્લોબલનું વિભાજન

કે. સ્ટેમ્પ એક્ટ-એક પ્રક્રિયા કાયદો?

એલ. અધિનિયમની કલમ ૭-તેની અસર

એમ. વૈકલ્પિક પરિપ્રેક્ષ્ય

એન. ધ એમિકસ ક્યુરી એ સપ્રાઈઝ પેદા કરે છે

ઓ. સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ અને ૩૫; કોર્ટ અથવા કાર્યવાહી કરવા માટે

આબિટ્રેટર?

પી. આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, એક અલગ કરાર અને તેની અસર?

ક્યુ. તારણો

૧. અમે અમારા પ્રતિષ્ઠિત ભાઈઓ ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી અને ન્યાયમૂર્તિ
ઋષિકેશ રોય દ્વારા તૈયાર કરાયેલા મુસદ્દા ચુકાદાઓનો અભ્યાસ કર્યો છે.

અમારા વિદ્વાન ભાઈઓ પ્રત્યે ઊંડો આદર રાખીને, અમે તેમના તર્ક અને
તારણોમાં તેમની સાથે સહમત થઈ શકતા નથી સિવાય કે જે સ્પષ્ટ કરવામાં
આવશે.તેથી, નીચેનો ચુકાદો.

A. સંદર્ભ

૨. ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સિવિલ અપીલ નં. ૩૮૦૨-૩૮૦૩/૨૦૨૦ નો નિકાલ ૧૧.૦૧.૨૦૨૧ ના ચુકાદા દ્વારા કર્યો હતો.આ ચુકાદો એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇન્ડો ચુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો ((૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯) માં નોંધવામાં આવ્યો છે.સંદર્ભના હેતુ માટે જે સુસંગતતા છે તે નીચે મુજબ છે:

“૫૬. અમારું માનવું છે કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઇ. વી.) ૭૭૭] અને ગારવેર [ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ. વિ.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:(૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઇ. વી.) ૩૨૪] કે વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી આબિટ્રેશન કરાર પણ અમાન્ય થઈ જશે, અને તેને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં હોય અને અમલમાં મૂકાય નહીં, તે કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નથી.

૫૭. વિદ્યા ક્રોલિયા [વિદ્યા ક્રોલિયા વિ. દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનમાં ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭ના તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને., (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧:(૨૦૨૧) ૧ એસ.સી.સી. (સી. આઇ. વી.) ૫૪૯] એક સંકલન બેન્ચ દ્વારા, જેણે ગારવેર [ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ. વિ. માં ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું છે.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:(૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઇ. વી.) ૩૨૪],

ઉપરોક્ત મુદ્દાને આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે ઉકેલવો જરૂરી છે.

૫૮. અમે આ અદાલતના પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે સમાધાન કરવા માટે નીચેના મુદ્દાનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય માનીએ છીએ: “શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે પણ આવા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને અસ્તિત્વમાં નથી, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, તે અસ્તિત્વમાં નથી, અમલપાત્ર નથી અથવા અમાન્ય છે, મૂળ કરાર/ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? ”

બી. એન. એન. ગ્લોબલમાં હકીકતોની વિહંગાવલોકન

૩. પ્રથમ સામાવાળા, જેને વર્ક ઓર્ડર એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો, તેણે અપીલકર્તા સાથે પેટા કરાર કર્યો હતો. વર્ક ઓર્ડરની કલમ ૧૦, પેટા કરારની રચના કરે છે, જે આર્બિટ્રેશન કલમ માટે પૂરી પાડવામાં આવે છે. અપીલકર્તાએ કલમ ૯ની શરતોમાં બેંક ગેરંટી રજૂ કરી હતી. ઉપરોક્ત ગેરંટીના આહ્વાનને કારણે અપીલકર્તા દ્વારા બેંક ગેરંટીના રોકડકરણ સામે દાવો કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ સામાવાળાએ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ (ટૂંકમાં 'ધ એક્ટ' તરીકે ઓળખાય છે) ની કલમ ૮ હેઠળ સંદર્ભ મેળવવા માટે અરજી કરી

હતી.કાયદાની કલમ ૮ હેઠળ અરજીને નકારી કાઢવાના વાણિજ્યિક અદાલતના આદેશને પડકારતી પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રિટ પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી હતી. ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોમાંની એક એવી હતી કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અમલમાં મૂકી શકાય તેમ ન હતું કારણ કે વર્ક ઓર્ડર પર સ્ટેમ્પ લગાવાયો ન હતો.જોકે, ઉચ્ચ અદાલતે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ પિટિશનને મંજૂરી આપી હતી.આ બેન્ચ સાથે સંબંધિત મુદ્દો એ હતો કે શું આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અમલમાં મૂકવા યોગ્ય હશે અને તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે, ભલે વર્ક ઓર્ડર ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ (ટૂંકમાં 'સ્ટેમ્પ એક્ટ' તરીકે ઓળખાય છે) હેઠળ અમલમાં મૂકાતો ન હોય.

સી. એન. એન. ગ્લોબલમાં 'એક અનસ્ટેમ્પ્ડ એગ્રીમેન્ટમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની માન્યતા' શીર્ષક હેઠળના પ્રશ્નના સંદર્ભમાં તારણો

જ. કોર્ટને જાણવા મળ્યું કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ એક અલગ અને અલગ કરાર છે, જે મૂળ વ્યાપારી કરારથી સ્વતંત્ર છે જેમાં તે સમાયેલ છે.કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંત હેઠળ, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની ક્ષમતા હતી, જેમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વ, માન્યતા અને અવકાશ અંગેના વાંધાઓનો સમાવેશ થાય છે.કાયદાની કલમ ૧૬ (૧) પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.કોર્ટે કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતના સમર્થનમાં કેસ કાયદાનો પુષ્કળ સંદર્ભ આપ્યો હતો.કાયદાની કલમ ૫માં ન્યાયતંત્રની લઘુત્તમ દખલગીરીનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો.કોર્ટે મહારાષ્ટ્ર

સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ ૩૪, અનિવાર્યપણે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૩૫ સાથે સમાન સામગ્રી છે, જેને હવે પછી સ્ટેમ્પ એક્ટ અત્રે ઉલ્લેખિત છે. ત્યાં અન્ય જોગવાઈઓ છે, જે અનિવાર્યપણે પછીના અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ સમાન પેટર્નને અનુસરે છે. ત્યારબાદ કોર્ટે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની અનુસૂચિ ૧ની આઈટમ ૬૩નો સંદર્ભ આપ્યો હતો, જે 'વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટ' સાથે સંબંધિત હતી.એવું જાણવા મળ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટ એક રાજકોષીય પગલું છે.ત્યારબાદ, કોર્ટે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ચાંદમારી ટી કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, ((૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬) માં નોંધાયેલા આ અદાલતના ચુકાદાની ચર્ચા કરી હતી.કોર્ટે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદાના નીચેના ભાગનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો:

“૧૯. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યાં સુધી ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટના સંદર્ભમાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોર્ટ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર કાર્યવાહી કરી શકતી નથી, જેનો અર્થ છે કે તે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર પણ કાર્યવાહી કરી શકતી નથી જે ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટનો ભાગ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ નોંધણી વિનાના દસ્તાવેજના સંદર્ભમાં નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૪૮ થી અલગ અને અલગ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫, નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૪૮ જેવી જોગવાઈ ધરાવતું નથી, જે કોલેટરલ વ્યવહાર સ્થાપિત કરવા માટે સાધનનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે.

XXX

XXX

XXX

૨૧. તેથી, જ્યારે લીઝ ડીડ અથવા અન્ય કોઈ સાધન પર આર્બિટ્રેશન કરારની દલીલ કરવા માટે આધાર રાખવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટે શરૂઆતમાં જ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે, તે વતી વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે નહીં, દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ. જો તે એવા નિષ્કર્ષ પર આવે કે તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી, તો તેને જમ કરવો જોઈએ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૮માં નિર્દિષ્ટ રીતે તેની સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ. કોર્ટ આવા દસ્તાવેજ અથવા તેમાં આર્બિટ્રેશન કલમ પર કાર્યવાહી કરી શકતી નથી. પરંતુ જો ડેફિસિટ ક્યુટી અને દંડ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અથવા કલમ ૪૦ માં નિર્ધારિત રીતે ચૂકવવામાં આવે છે, તો દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે અથવા પુરાવામાં સ્વીકાર કરી શકાય છે. "

૫. અદાલતે વધુમાં શોધી કાઢ્યું હતું કે, જે સમયે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો, તે સમયે કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ મધ્યસ્થતાના સંદર્ભને લગતા કાયદાનું વર્ણન એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની લિ. માં નોંધાયેલા બંધારણીય ખંડપીઠે કરેલા નિર્ણયમાં કરવામાં આવ્યું હતું. અન્ય કેસોમાં પટેલ એન્જિનિયરિંગ લિ. અને અન્ય ((૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮) નો સમાવેશ થાય છે. વધુમાં જાણવા મળ્યું હતું કે કાયદો એ હતો કે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળની અરજીમાં, કોર્ટ અમુક ટ્રેશોલ્ડ મુદ્દાઓ નક્કી કરી શકે છે, જેમ કે, દાવો સમય-પ્રતિબંધિત હતો કે નહીં, અથવા વાસી દાવો; શું સમજૂતી અને સંતોષ હતો કે કેમ, જે મધ્યસ્થતાના સંદર્ભની જરૂરિયાતને

અવરોધે છે.ત્યારબાદ, કોર્ટ કલમ ૧૧માં પેટા-કલમ (૬એ) દાખલ કરીને કલમ ૧૧માં સુધારાનો ઉદ્દેશ કરે છે.અદાલતે દુરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. વિ. ના ચુકાદાનો ઉદ્દેશ કર્યો હતો.ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ ((૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯) એ તારણ કાઢ્યું હતું કે મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે જ ધ્યાનમાં લેવાનું હતું.કોર્ટે નોંધ્યું હતું કે આ સ્થિતિને માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રધુત દેબ બર્મન ((૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સમર્થન આપ્યું હતું.હજુ પણ આગળ, કોર્ટે ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ ((૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯) માં બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાની નોંધ લીધી અને ઉપરોક્ત નિર્ણયના પેરા ૨૨ નો ઉદ્દેશ કર્યો જેમાં આ અદાલતે ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨ (એચ) પર આધાર રાખ્યો હતો (ત્યારબાદ ટૂંકમાં 'કરાર અધિનિયમ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) અને શોધી કાઢ્યું હતું કે એક અનસ્ટેમ્પ્ડ કરાર અમલપાત્ર નથી.

૬. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં, બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ મધ્યસ્થી કલમ ત્યાં સુધી કાયદાની બાબત તરીકે અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય રીતે સહી કરવામાં ન આવે.વધુમાં જાણવા મળ્યું હતું કે કલમ ૧૧ (૬એ) કાયદાની કલમ ૮ અને કલમ ૪૫ના વિરોધમાં અસ્તિત્વ સાથે સંબંધિત છે [ગરવારે (ઉપરોક્ત) નો

ફરો ૨૯ જુઓ].ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં તેના ચુકાદામાં, જેમાં બંધારણીય ખંડપીઠનાં સંદર્ભનો આદેશ છે, એવું જાણવા મળ્યું છે કે મધ્યસ્થી કરારને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર સાધન તરીકે અનુસૂચિમાં સામેલ કરવામાં આવ્યો નથી.કોર્ટે આ સંબંધમાં મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની અનુસૂચિ ૧ની આઈટમ ૧૨નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.ત્યારબાદ, કોર્ટેને જાણવા મળ્યું કે વર્ક ઓર્ડર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે જવાબદાર છે.જો કે, કોર્ટેને જાણવા મળ્યું કે ચુકવણી ન કરવી અથવા વર્ક ઓર્ડર પરની ઉણપ મુખ્ય કરારને અમાન્ય કરતી નથી.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ને અનુરૂપ મહારાષ્ટ્ર એક્ટની કલમ ૩૪એ સ્ટેમ્પ વગરના સાધનને અમાન્ય, અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવું અથવા કાયદામાં અમલપાત્ર બનાવ્યું ન હતું.કોર્ટેને જાણવા મળ્યું કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એક અલગ અને સ્વતંત્ર કરાર હતો.અલગતાના સિદ્ધાંત પર, તેને અમાન્ય, અમલ ન કરી શકાય તેવું અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવું પ્રસ્તુત કરવામાં આવશે નહીં, પછી ભલે તે મૂળ કરાર, જેમાં તે સમાયેલ હોય, તે પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય હોય અથવા તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી ન હોય, કારણ કે તેના પર મહોર મારવામાં આવી નથી.એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં બેનચે નીચે પ્રમાણે ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૨૬. અમારા મતે, મધ્યસ્થી કરારની અમલીકરણક્ષમતા માટે કોઈ કાનૂની અવરોધ નથી, મૂળ કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે.વર્ક ઓર્ડર અથવા મૂળ વ્યાપારી કરાર હેઠળ અધિકારો અને જવાબદારીઓનો ચુકાદો, જોકે, સ્ટેમ્પ એક્ટની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન કરતા પહેલા આગળ વધશે નહીં.

૨૭. સ્ટેમ્પ એક્ટ એ સ્ટેમ્પ એક્ટમાં નિર્દિષ્ટ સાધનોના અમુક વર્ગો પર રાજ્યને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવા માટેનો રાજકોષીય કાયદો છે. સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૪૦માં જમ કરવામાં આવેલા સાધનો માટેની પ્રક્રિયા પૂરી પાડવામાં આવી છે અને કલમ ૪૨ની પેટા કલમ (૧) માં સંબંધિત કલેક્ટર દ્વારા યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ લગાવ્યા પછી સાધનને સમર્થન આપવાની જરૂર છે. કલમ ૪૨ (૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ લગાવ્યા પછી, તે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે અને તેના પર કાર્યવાહી થઈ શકે છે.

૨૮. અમારા મતે, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ.માં નિર્ણય વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૭૭૭] બે મુદ્દાઓ પર કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નિર્ધારિત કરતું નથી એટલે કે:(i) બિન-મુદ્રાંકિત વ્યાપારી કરારમાં મધ્યસ્થી કરાર પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, અથવા તેને કાયદામાં અમલમાં મૂકી શકાતી નથી; અને (ii) કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૮ હેઠળ પક્ષકારના વિકલ્પ પર કરાર અથવા સાધન રદબાતલ હોય ત્યાં મધ્યસ્થી કરાર અમાન્ય રહેશે.

૨૯. અમારું માનવું છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ પક્ષો વચ્ચેનો એક સ્વતંત્ર કરાર છે, અને તે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે જવાબદાર નથી, તેથી વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી, આર્બિટ્રેશન કલમને અમાન્ય બનાવશે નહીં, અથવા તેને અમલપાત્ર બનાવશે નહીં, કારણ કે તેનું પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે. મૂળ કરારની નોંધણી પર આર્બિટ્રેશન કલમની અલગતાના મુદ્દા પર કોર્ટ દ્વારા

લેવામાં આવેલા દષ્ટિકોણનું સ્ટેમ્પ એક્ટના સંદર્ભમાં પણ પાલન થવું જોઈએ. મૂળ કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી મુખ્ય કરાર પણ અમાન્ય નહીં થાય.તે એક ખામી છે જે જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી પર મટાડી શકાય છે.

૩૦. એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સમાં બીજો ઇશ્યૂ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૭૭] કે રદબાતલ કરાર મધ્યસ્થી કરારની માન્યતાને અસર કરે છે, તે અમારા મતે કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નથી.પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપો કે મૂળ કરાર બળજબરી, છેતરપિંડી અથવા ખોટી રજૂઆત દ્વારા મેળવવામાં આવ્યો છે તે મુદ્દા પરના અગ્રણી પુરાવા દ્વારા સાબિત કરવો પડશે.આ મુદ્દાઓ ચોક્કસપણે આર્બિટ્રેશન દ્વારા નક્કી કરી શકાય છે.

૩૧. અમે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ. માં ચુકાદાને નકારી કાઢીએ છીએ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૭૭૭] કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ ન દર્શાવતા ઉપરોક્ત બે મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં. "

૭. આપણે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં ફરો-૩૨ પણ જોઈ શકીએ છીએ:

"૩૨. ઘરવારે [ઘરવારે વોલ રોપ્સ લિ. વિ.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:(૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી.

(સી. આઈ. વી.) ૩૨૪] ચુકાદાએ એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ. માં ચુકાદાને અનુસર્યો છે.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૭૭].અપીલકર્તાના વકીલે ચુકાદાના પેરા ૨૨ પર આધાર રાખીને દલીલ કરી છે કે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ ડ્યુટીનો ચુકાદો આપવામાં ન આવે અને મૂળ કરાર પર ચૂકવણી ન થાય ત્યાં સુધી આબિટ્રેશન કલમ કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં અને અમલપાત્ર રહેશે નહીં.અમારું માનવું છે કે આ તારણ ભૂલભરેલું છે, અને કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નિર્ધારિત કરતું નથી.અમે પહેલેથી જ એવું માની લીધું છે કે આબિટ્રેશન કરાર અંતર્ગત મૂળ વ્યાપારી કરારથી અલગ અને સ્વતંત્ર છે.એકવાર આબિટ્રેશન કરારનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ હોવાનું માનવામાં આવે, પછી વ્યાપારી કરારની કથિત અમાન્યતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે. "

૮. ત્યારબાદ, એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે નોંધ્યું હતું કે ગરવારે (સુપ્રા) માં ચુકાદાને વિધા દ્રોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન ((૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે મંજૂરી સાથે ટાંક્યો હતો.કોર્ટે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૧૪૬ અને ૧૪૭ બહાર પાડ્યા અને ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી અને વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૧૪૬ અને ૧૪૭માં પુષ્ટિ કરાયેલ ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૨૨ અને ૨૮ના તારણોને

બંધારણીય બેન્ચમાં મોકલવાનું યોગ્ય માન્યું.અમે હવે એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં નીચેના ફકરાનો સંદર્ભ લેવાનું યોગ્ય માનીએ છીએ:

“૩૫. આગામી મુદ્દો જે ઊભો થાય છે તે એ છે કે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૪ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩૩ હેઠળ સાધનને જમ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કઈ સત્તા કરશે, એવા કિસ્સામાં જ્યાં મૂળ કરારમાં મધ્યસ્થી કરાર હોય.

૩૬. આર્બિટ્રેશન કરારમાં, વિવાદોને ત્રણ પક્ષતિઓ દ્વારા આર્બિટ્રેશનમાં સંદર્ભિત કરી શકાય છે.

૩૬.૧.પ્રથમ પક્ષતિ એ છે કે જ્યાં મધ્યસ્થીની નિમણૂક પક્ષકારો દ્વારા મધ્યસ્થી કરારની શરતો અનુસાર, અથવા નિયુક્ત મધ્યસ્થી સંસ્થા દ્વારા, અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના કરવામાં આવે છે.આવા કિસ્સામાં, મધ્યસ્થી/ટ્રિબ્યુનલ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ (અથવા લાગુ રાજ્ય અધિનિયમ) ની કલમ ૩૩ દ્વારા ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટને જમ કરવા અને પક્ષોને જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી (અને દંડ, જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવા અને સંબંધિત કલેક્ટર પાસેથી સમર્થન મેળવવા માટે જવાબદાર છે.આ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૪ની જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ થશે, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે "કાયદા દ્વારા અથવા પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે પક્ષકારોની સંમતિ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ" કાયદા દ્વારા સાધનને જમ કરવા માટે ફરજિયાત છે, અને પક્ષકારોને જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપે છે.

૩૬.૨.નિમણૂકની બીજી રીત એ છે કે જ્યાં પક્ષો આર્બિટ્રેશન કરાર અનુસાર નિમણૂક કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, અને નિમણૂક કરવા માટે ડિફોલ્ટ પાવરનો

ઉપયોગ કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે.આવા કિસ્સામાં, ઉચ્ચ અદાલત અથવા સુપ્રીમ કોર્ટ, જે પણ કેસ હોય, કલમ ૧૧ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, મૂળ કરારને જમ કરશે જે કાં તો અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ્ડ છે, અને પક્ષોને મધ્યસ્થી/ટ્રિબ્યુનલ કરાર પર ચુકાદો આપી શકે તે પહેલાં ખામીને દૂર કરવા નિર્દેશ આપશે.

૩૬.૩.ત્રીજી રીત એ છે કે જ્યારે આબિટ્રેશનના વિવાદોના સંદર્ભ માટે ન્યાયિક સત્તા સમક્ષ કલમ ૮ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, કારણ કે કરારનો વિષય આબિટ્રેશન કરાર દ્વારા આવરી લેવામાં આવે છે.આવા કિસ્સામાં, ન્યાયિક સત્તા મધ્યસ્થતાનો સંદર્ભ આપશે.જો કે, તે દરમિયાન, પક્ષોને સંબંધિત સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ અનુસાર મૂળ કરાર પર મહોર મારવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવશે, જેથી મૂળ કરારમાંથી ઉદ્ભવતા અધિકારો અને જવાબદારીઓ પર ચુકાદો આપી શકાય. "

D. પક્ષોની રજૂઆત

૯. શ્રી ગગન સાંઘી, વિદ્વાન વકીલ, અપીલકર્તા (મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ) વતી હાજર થયા હતા.શરૂઆતમાં, પ્રથમ સામાવાળા હાજર ન હોવાથી, અમે વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગૌરવ બેનર્જીને ન્યાયમિત્ર તરીકે નિયુક્ત કર્યા હતા.અમે વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદીને પણ હસ્તક્ષેપ દ્વારા હાજર થતા સાંભળ્યા હતા.ત્યારબાદ વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.

રમાકાંત રેહી પ્રથમ સામાવાળા માટે હાજર થયા હતા અને પોતાની દલીલો રજૂ કરી હતી.

૧૦. શ્રી ગગન સંઘી આપણને સ્ટેમ્પ એક્ટ અને એક્ટની જોગવાઈઓ વિશે જણાવશે અને દલીલ કરશે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અદાલતમાં કોઈપણ હેતુ માટે પુરાવામાં યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધનને દાખલ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. વધુમાં, કોર્ટ આવા સાધન પર કાર્યવાહી કરી શકતી ન હતી. કોલેટરલ હેતુ માટે પણ નહીં, દલીલ ચાલી હતી. ત્યાં એક સંપૂર્ણ પટ્ટી છે. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, જો કલમમાં, વર્ક ઓર્ડરમાં અથવા અન્ય વ્યાપારી કરારમાં હોય તો પણ, એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં જોવા મળે છે તેમ અલગ અસ્તિત્વ ધરાવી શકતું નથી. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનો સિદ્ધાંત અલગ હોવાથી અને અલગ અસ્તિત્વ ધરાવતો હોવાથી, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ના સંદર્ભમાં તેને ભૂલથી સમજવામાં આવ્યો છે. એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને નકારી કાઢવો જોઈતો ન હતો. પૂર્વવર્ત ન્યાયનિર્ણયોના અનુસરણ સિદ્ધાંત સિદ્ધાંતની અવગણના થઈ શકી ન હોત. વિદ્વાન વકીલે અમારું ધ્યાન એ હકીકત તરફ દોર્યું કે ઘણા વિદેશી દેશોમાં કાયદા છે, જેમાં સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ જેવી જ જોગવાઈઓ છે. હકીકતમાં, તેઓ દલીલ કરશે કે સંદર્ભ આપવાનો કોઈ પ્રસંગ નહોતો કારણ કે મુખ્ય કેસનો નિકાલ થઈ ગયો હતો. તેઓ રજૂઆત કરશે કે કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળની અરજીમાં પણ, કોર્ટ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ માં સમાવિષ્ટ કાયદાના આદેશનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલી

હતી. આ કાયદો એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ (સુપ્રા) અને ગરવારે (સુપ્રા) માં યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે અને વિધા ઢ્રોલિયા (સુપ્રા) માં પણ તેને યોગ્ય રીતે સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું.પેટા-કલમ (૬એ) દાખલ કરીને કલમ ૧૧માં સુધારો, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ના આદેશની અવગણના કરવા માટે કોર્ટને અધિકૃત કરી શક્યો ન હતો.

૧૧. શ્રીમતી. પરિષ્ઠ વકીલ માલવિકા ત્રિવેદીએ એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણ સામે આ જ ફરિયાદ રજૂ કરી હતી.હકીકતમાં, તેમણે કાયદાની કલમ ૯ હેઠળની કાર્યવાહીમાં એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણની અસર તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું. તે તેમનો કેસ છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ નું પાલન કરવાની જરૂરિયાત, કાયદાની કલમ ૯ હેઠળની અરજીમાં પણ વિસ્થાપિત થશે નહીં.

૧૨. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી ગૌરવ બેનર્જીએ દલીલ કરી હતી કે વાસ્તવમાં, ગરવારે (સુપ્રા), વિધા ઢ્રોલિયા (સુપ્રા) અને એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) ના કેટલાક ભાગો હતા, જે કાયદાને યોગ્ય રીતે રજૂ કરે છે.તેમણે એ તરફ ધ્યાન દોરતા શરૂઆત કરી હતી કે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) ની બેન્ચ મધ્યસ્થતા કરાર પર મહોર મારવાની જરૂર નથી તેના આધારે કાર્યવાહી કરવામાં યોગ્ય ન હતી.તેમણે આ સંબંધમાં મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની અનુસૂચિ ૧ની કલમ ૫ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું.તે તેમની રજૂઆત છે કે આબિટ્રેશન

એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ અને/અથવા માન્યતા સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓથી પ્રભાવિત નથી. સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી સાધન અમાન્ય નહીં થાય.તે એક ઉપચારી શકાય તેવી ખામી છે.કલમ ૧૧ (૬એ) નું સાચું વાંચન એ સ્થાપિત કરશે કે અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા ખામીયુક્ત સ્ટેમ્પ્ડ સાધનને જપ્ત કરવું, કલમ ૧૧ હેઠળ ન્યાયાધીશ દ્વારા નહીં પરંતુ કલમ ૧૧ હેઠળ નિયુક્ત મધ્યસ્થી દ્વારા કરવામાં આવે છે.કલમ ૧૧ (૬એ) કોર્ટને તેની તપાસને આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વના પ્રશ્ન સુધી મર્યાદિત રાખવા માટે મજબૂર કરે છે.એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે, ન તો ગરવારે (સુપ્રા) કે ન તો એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) એ કાયદો યોગ્ય રીતે મૂક્યો હતો, તેમણે વિનંતી કરી હતી કે સંદર્ભને પછીથી સૂચવ્યા મુજબ સુધારવામાં આવે.

૧૩. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ.માં આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખીને વિ.દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની ((૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭), એવી દલીલ કરે છે કે ફરજ અને દંડની ચુકવણી કર્યા પછી, અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે.એક સાધ્ય ખામી હોવાથી, તે શોધી શકાયું ન હતું કે કાયદાની નજરમાં કોઈ અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન અસ્તિત્વમાં નહોતું.તેમણે લઈ મી નારાયણ અગ્રવાલ અને અન્યો વિરુદ્ધ બ્રજા મોહન સિંહ (SINCE DECEASED) (૫૧ ભારતીય અપીલ ૩૩૨) માં પ્રિવી કાઉન્સિલના ચુકાદા તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું, જેમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે દંડ ચૂકવવામાં

આવેલ એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન કાયદામાં અસરકારક બન્યું છે.તેમણે આગળ નીચેના ચુકાદાઓમાંથી સમર્થન મેળવ્યું:

i. જોયમેન બેવા વિ. ઈસીન સરકાર (AIR ૧૯૨૬ કલકત્તા ૮૭૭);

II. ગુલઝરી લાલ મારવાડી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ, (આઈ. એલ. આર. ૧૯૩૭ ૧ કલકત્તા ૨૫૭),

III. પૂર્ણ ચંદ્ર ચક્રવર્તી અને અન્યો વિરુદ્ધ કાલીપદ રોય અને અન્ય, (AIR ૧૯૪૨ કલકત્તા ૩૮૬).

૧૪. ઉપરોક્ત કેસ કાયદો, નિશ્ચિતપણે એવા નિષ્કર્ષ તરફ નિર્દેશ કરે છે કે દસ્તાવેજ પર મહોર મારવામાં નિષ્ફળતા, દસ્તાવેજની માન્યતાને અસર કરતી નથી.તેણે દસ્તાવેજને માત્ર પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય ગણાવ્યો હતો.યુનાઈટેડ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની ઓફ પાકિસ્તાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ હાફિઝ મુહમ્મદ સિદ્દીકી, (પી. એલ. ડી. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૨૭૯) કેસમાં પાકિસ્તાન સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદામાંથી, ન્યાયમૂર્તિ દોરાબ પટેલનાં નીચેના શબ્દો આપણી સમક્ષ સૂચિબદ્ધ છે:

“કલમ ૩૫ માં શબ્દોના અર્થને વિસ્તૃત કરવા માટે બાંધકામની તમામ તોપો વિરુદ્ધ હશે જેથી કલમની શરારતમાં આવતા અમાન્ય સાધનોને પ્રસ્તુત કરી શકાય. ”

૧૫. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર નિર્દેશ કરશે કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવે છે, વ્યવહારના સંદર્ભમાં નહીં. સ્ટેમ્પ કાયદો એ એકત્રીકરણ કાયદો છે. આ એક નાણાકીય કાયદો છે. આવક સુનિશ્ચિત કરવાનો ઉદ્દેશ હતો. તેનો ઉપયોગ વાદીને તકનિકી હાથ પહેરાવવા માટે કરી શકાતો નથી. તેમણે કાયદાની કલમ ૫ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું, જેમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપને અટકાવવામાં આવ્યો હતો. તેમણે કાયદાની કલમ ૮ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, જે વર્ષ ૨૦૧૫માં થયેલા સુધારા પછી મધ્યસ્થતાનો સંદર્ભ આપવાની મંજૂરી આપતી નથી, જો કોર્ટને પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈ માન્ય મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં ન હોય તો જ. તેમણે ધ્યાન દોર્યું હતું કે, કલમ ૮ 'માન્યતા' નો સંદર્ભ આપે છે. તેમણે અમને એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાયદાના સંદર્ભમાં, બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા, ભારતના કાયદા પંચના અહેવાલમાં એસ. એમ. એસ. ટી. એસ્ટેટ્સ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ણય લીધો અને ઓછામાં ઓછી દખલગીરીની ખાતરી કરીને કલમ ૧૧ (૬એ) ને સંપૂર્ણ અર્થ આપવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો. તેમણે અમારું ધ્યાન ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિ દ્વારા ચર્ચા તરફ દોર્યું હતું, જે કલમ ૧૧માં સુધારા પહેલા થઈ હતી. તેમણે ડ્યુરો ફેલ્ગુરા ((૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯) માં આ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણને સ્વીકારવા માટે કોર્ટની પ્રશંસા કરી હતી, જેમાં ન્યાયમૂર્તિ કુરિયન જોસેફે અન્ય બાબતોની સાથે કોર્ટ વતી બોલતા કલમ ૧૧ (૬એ) પછીના દૃશ્યમાં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

“૫૯. ૧૯૯૬ના અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો વ્યાપ એસ. બી. પી. એન્ડ કંપનીના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને નોંધપાત્ર રીતે વ્યાપક હતો.પટેલ એન્ગ.લિ., (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] અને બોધરા પોલીફેબ [નેશનલ ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.બોધરા પોલીફેબ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭:(૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. (Civ) ૧૧૭].આ સ્થિતિ ૨૦૧૫માં લાવવામાં આવેલા સુધારા સુધી ચાલુ રહી હતી.સુધારા પછી, અદાલતોએ જે જોવાની જરૂર છે તે એ છે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ-કંઈ વધુ નહીં, કંઈ ઓછું નહીં.કાયદાકીય નીતિ અને હેતુ અનિવાર્યપણે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે અદાલતના હસ્તક્ષેપને ઘટાડવાનો છે અને કલમ ૧૧ (૬-એ) માં સમાવિષ્ટ આ હેતુને માન આપવું જોઈએ. ”

૧૬. વિદ્વાન એમિકસ નિર્દેશ કરશે કે બિન-સ્ટેમ્પિંગ કરારને રદબાતલ અને રદબાતલ બનાવતા નથી.કાયદામાં અને હકીકતમાં, એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન જીવન ધરાવે છે.તેઓ નિર્દેશ કરશે કે દુરો ફેલગુએરા (સુપ્રા) ને માયાવતી ટ્રેડિંગ (સુપ્રા) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.તે ગરવારે (સુપ્રા) માં મળેલા નિષ્કર્ષ પર હુમલો કરશે કે એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન ખોટું હોવાના કારણે રદબાતલ હતું.તે રજૂ કરશે કે પેટા-કલમ (૬એ) દાખલ કર્યા પછી કાયદામાં જે જરૂરી છે તે દિવસના પ્રકાશ તરીકે સ્પષ્ટ છે.આનિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ, તે જ છે જે કલમ ૧૧ હેઠળ અરજીમાં ન્યાયાધીશને અટકાયતમાં લેવું જોઈએ.કોઈ શંકા વિના, તેઓ નિર્દેશ કરશે કે

એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જ્યાં વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે છે, જે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદાને કારણે આવી હતી.આનો અર્થ એ છે કે કાયદાની કલમ ૫ અમુક વિવાદોને બિન-મધ્યસ્થી બનાવે છે, તેથી તે ન્યાયાધીશની અટકાયત કરી શકે છે, જેનો સંપર્ક કલમ ૧૧ હેઠળ કરવામાં આવે છે, જેથી તેને સંદર્ભ આપવાથી રોકી શકાય.એવા પ્રસંગો આવી શકે છે, જે ન્યાયાધીશ પાસે સંદર્ભને નકારી કાઢવા સિવાય બહુ ઓછો વિકલ્પ છોડી શકે છે.એક દાખલો સગીર અથવા અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવેલ કારણ હોઈ શકે છે.આવા અપવાદરૂપ કેસો ઉપરાંત, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર અદાલતને વિનંતી કરશે કે તે આ વિચારથી રાહત મેળવે કે મધ્યસ્થી કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતના આધારે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે, જે કાયદાની કલમ ૧૬ માં સમાવિષ્ટ છે, તમામ પ્રકારના વાંધાઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે.કાયદા પંચના અહેવાલ અને કાયદાની કલમ ૧૧માં સુધારામાંથી સ્પષ્ટ કાયદાકીય ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને, જે તે જ સુધારા દ્વારા કાયદાની કલમ ૮માં લાવવામાં આવેલા પરિવર્તનમાં તેનો પડઘો પાડે છે, પ્રયાસ મધ્યસ્થતાના સંદર્ભની માંગ કરતી અરજી માટે અવિરત અને સરળ માર્ગને સરળ બનાવવાનો હોવો જોઈએ.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) ના ફક્કરા-૧૮ના સંદર્ભમાં રજૂ કરે છે કે ગવર્નર (ઉપરોક્ત) માં અદાલતે એવું ઠરાવવામાં ભૂલ કરી હતી કે જો મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવામાં આવે તો જ, અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના, કલમ ૧૬નો સંપૂર્ણ અમલ થશે.એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે ૨૦૧૫માં થયેલા સુધારા પછી એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં આપવામાં

આવેલા ચુકાદાને જીવન નહીં મળે.તેઓ એ પણ નિર્દેશ કરશે કે ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટે ફકરા-૧૯માં ભૂલ કરી હતી, જ્યારે તેણે સૂચવ્યું હતું કે કોર્ટ માત્ર ફરજિયાત કાયદાને અમલમાં મૂકી રહી છે, જેનો ઉદ્દેશ જાહેર આવકનું રક્ષણ કરવાનો છે.તે સાચું હોવા છતાં, એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર એ કરાર છે અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) એ જોગવાઈ કરે છે કે કાયદા દ્વારા લાગુ ન કરી શકાય તેવો કરાર રદબાતલ કહેવાય છે, બિન-મુદ્દાંકન અથવા અપૂરતી મુદ્દાંકન સાધનને રદબાતલ બનાવશે નહીં.એવું સૂચવવામાં આવે છે કે, એક અનસ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજ કરાર બન્યો ન હતો અને તેથી તે કાયદામાં અમલપાત્ર ન હતો તે સૂચન ખોટું હતું.તેમને ગવરિ (ઉપરોક્ત) માં અદાલતમાં પણ ખામી જોવા મળશે, જ્યારે તેને જાણવા મળ્યું કે કાયદાકીય બાબત તરીકે અનસ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજ 'અસ્તિત્વમાં' નહીં હોય.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા સૂચવવામાં આવેલ ઉકેલ એ છે કે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરી શકાય અને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ તેની ફરજો નિભાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૧ (કએ) ના હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને અને કાયદાની કલમ ૫માં વિચાર્યા મુજબ લઘુત્તમ હસ્તક્ષેપની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને, આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વની પ્રાથમિક તપાસ પર, સંદર્ભ આપવો આવશ્યક છે.તેઓ વધુમાં એ પણ નિર્દેશ કરશે કે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં ન્યાયમૂર્તિ સંજીવ ખન્નાના ચુકાદાની સમીક્ષા કરવાની જરૂર પડી શકે છે.ફકરા-૩૧ના સંદર્ભમાં, જેમાં સંજીવ ખન્ના, જે., એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેંચના ચુકાદાથી

બંધાયેલા હોવાનું અનુભવતા હતા, તે તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ૨૦૧૫માં સુધારા દ્વારા લાવવામાં આવેલી કલમ ૮ અને ૧૧માં સુધારાની અવગણના કરી હતી.તેઓ આગળ નિર્દેશ કરશે કે ફકરા-૮૧ થી ૧૫૪ માં, 'કોણ બિન-મધ્યસ્થતા નક્કી કરે છે' શીર્ષક હેઠળ, તેઓ સ્પષ્ટતા લાવવાની હાકલ કરે છે.ફકરા-૯૮માં એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૮ અને ૧૧ પૂરક પ્રકૃતિના હતા અને બે જોગવાઈઓ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં અધિકારક્ષેત્ર પૂરક હતું તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ભૂલ થઈ હતી.એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે ન્યાયમૂર્તિ સંજીવ ખન્નાના મંતવ્યો માયાવતી (ઉપરોક્ત) માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સાથે અસંગત હોવાનું જણાય છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ન્યાયમૂર્તિ સંજીવ ખન્નાના નિરીક્ષણો, ફકરા-૨૪૬,૧૪૭.૧,૧૪૭.૯ અને ફકરા-૧૪૭.૧૦ માં પુનઃ માપાંકનની જરૂર પડી શકે છે.ફકરા-૨૪૬ થી ૧૫૪, તે એમિક્સ ક્યુરીનું વલણ છે, તેને સારી રીતે ગોઠવવું પડશે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર નિર્દેશ કરશે કે ફકરા-૨૩૭ અને ૨૪૪માં એન. વી. રમન્ના, જે. ના નિષ્કર્ષને ન્યાયમૂર્તિ સંજીવ ખન્ના સાથે અસંગતતાની હદ સુધી સમર્થન આપી શકાય છે.એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) પર આવતા, વિદ્વાન એમિક્સ, જે ધારવામાં આવ્યું હતું તેનાથી વિપરીત નિર્દેશ કરવા ઉપરાંત, એટલે કે., કે આનિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય ન હતું, તે ખરેખર જવાબદાર હતું.એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ફકરા-૨૨ અને ૨૬ના ગુણોત્તરને ટેકો આપવો પડશે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્રની દલીલ છે કે કાયદાની કલમ ૮ અને ૧૧ની બરાબરી કરી શકાતી નથી.લાગુ કરવા માટેનું ધોરણ સમાન

હોઈ શકે છે, એટલે કે, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વનો પ્રથમ દષ્ટિ સંતોષ.કલમ ૧૧ માં, કોર્ટ નિમણૂક અધિકારીના વિકલ્પ તરીકે કામ કરે છે.ત્યાં માત્ર એક સાંકડી અવકાશ છે.તે તેમનો કેસ છે, કે કલમ ૮ હેઠળની અરજીમાં, અવકાશ વ્યાપક હોઈ શકે છે કારણ કે વ્યક્તિએ જોવું પડશે કે ત્યાં માન્ય આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ હતું કે કેમ.તે તેમની રજૂઆત છે કે જ્યાં સુધી તે સ્પષ્ટ રીતે રદબાતલ ન હોય ત્યાં સુધી 'વિષયની મધ્યસ્થતા' મધ્યસ્થી પર છોડી દેવી જોઈએ.કલમ ૮ અરજીમાં, કોર્ટે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સંબંધિત મુદ્દાની તપાસ કરવાની ક્વાયત હાથ ધરવી જોઈએ નહીં, જે સ્વીકાર્યતા તરફ જાય છે અને અધિકારક્ષેત્રમાં નહીં.કલમ ૧૧ (કએ) માં 'અસ્તિત્વ' શબ્દનો અર્થ કાયદેસર રીતે લાગુ કરી શકાય તેવું અસ્તિત્વ છે અને કરારમાં માત્ર હાજરી નથી.અદાલતનો વ્યાપ નીચેની બાબતોની પ્રાથમિક તપાસને સાંકડી કરવા માટે મર્યાદિત હોવો જોઈએ:

૧. કરારની રચનાના તબક્કે આર્બિટ્રેશન કરારની ઔપચારિક માન્યતા, જેમાં તે લેખિતમાં છે કે કેમ તે પણ સામેલ છે.

૨. શું મુખ્ય કરારના ઘટકો પૂરા કરવામાં આવ્યા હતા?;

૩. દુર્લભ પ્રસંગોએ, વિવાદ મધ્યસ્થીપાત્ર હતો કે કેમ;

૧૭. સ્ટેમ્પ ડ્યુટીનો ચુકાદો આપવો એ સમય માંગી લે તેવી બાબત છે અને તે કાયદાના ધ્યેય સાથે સંરેખિત થશે નહીં, જે મધ્યસ્થીઓની ઝડપી નિમણૂક અને ઓછામાં ઓછી ન્યાયિક દખલગીરી સાથે કાર્યવાહીનું સમાપન સુનિશ્ચિત કરવાનું

છે.જો કોર્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અંગેના વિવાદોના સ્કોરમાં દખલ કરવાનું ટાળે અને મધ્યસ્થીને તે બાબત સાથે વ્યવહાર કરવાની મંજૂરી આપે, જેની સાથે તે કાયદાકીય રીતે વ્યવહાર કરવા માટે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે, તો તે ઝડપી વિવાદના નિરાકરણના કારણને પ્રોત્સાહન આપશે, જે મધ્યસ્થતાની સંસ્થાનું લક્ષ્ય છે.

૧૮. શ્રી કે. રમાકાંત રેડ્ડીની સુનાવણીના સમયે, વિદ્વાન વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ પ્રથમ સામાવાળા વતી હાજર થયા હતા.તેઓ દલીલ કરશે કે અદાલતે સ્ટેમ્પ એક્ટ અને એક્ટ વચ્ચેની સુસંગત રચના અપનાવવી જોઈએ. તેઓ કાયદાની કલમ પનું પાલન કરવાના મહત્વ પર ભાર મૂકે છે. તેમણે ગ્રેટ ઓફ્ફોર લિ. વિરુદ્ધ આ અદાલતના ચુકાદા તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું.ઈરાની ઓફ્ફોર એન્ગ. & કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, ((૨૦૦૮) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૪૦).કાયદાના કલમ ૧૧ હેઠળની અરજી પર કાર્યવાહી કરતી વખતે, વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા લખાયેલા ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, અન્ય બાબતોની સાથે, ચુકાદો આપ્યો હતો:

૫૫. બીજું, કલમ ૭ની સાદી ભાષા ફરી એકવાર મારા નિષ્કર્ષને નિયંત્રિત કરે છે.કલમ ૭ એ જરૂરી નથી કે પક્ષો કરાર પર મહોર મારે.જ્યારે સંસદનો ઈરાદો આટલો સ્પષ્ટ રીતે જણાવવામાં આવ્યો હોય અને તે કોઈ પણ રીતે બંધારણની વિરુદ્ધ ન હોય ત્યારે તેમાં ખલેલ પહોંચાડવી ખોટી ગણાશે.

૬૦. સ્ટેમ્પ, સીલ અને સહીઓ જેવી તકનીકીઓ લાલફીતાશાહી છે જેને પક્ષકારોને ખરેખર જે જોઈએ છે તે મળે તે પહેલાં દૂર કરવી પડે છે—તેમના

વિવાદનું કાર્યક્ષમ, અસરકારક અને સંભવિત સસ્તું સમાધાન.સ્વાયત્તતા દ લા વોલોન્ટે સિદ્ધાંત આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર કાયદા પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર આયોગ (UNCITRAL) આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા પરનો આદર્શ કાયદો, ૧૯૮૫ના નીતિગત ઉદ્દેશોમાં સ્થાપિત છે, જેના પર આપણો મધ્યસ્થતા કાયદો આધારિત છે.(કાયદાની પ્રસ્તાવના જુઓ.) અદાલતોએ કાયદાકીય હેતુ અમલમાં મૂકવો જોઈએ.અદાલતો માટે કાયદા દ્વારા કલ્પના ન કરવામાં આવેલી સંખ્યાબંધ વધારાની ઔપચારિકતાઓ ઉમેરવી અયોગ્ય અને અનિચ્છનીય રહેશે.અદાલતોના નિર્દેશો કાયદાકીય હેતુ હાંસલ કરવા માટે હોવા જોઈએ.

૧૯. તેમણે આવકવેરાના કમિશનર વિરુદ્ધ હિન્દુસ્તાન બેંક કેરિયર ((૨૦૦૩) ૩ એસ.સી.સી. ૫૭) કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદા તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું કે, અન્ય બાબતોની સાથે સાથે, અદાલતે બે અર્થઘટનોનો સામનો કરવો જોઈએ, જે નિર્માણને ટાળવું જોઈએ જે કાયદાને નિર્થકતામાં ઘટાડે છે પરંતુ એક બોલ્ડ બાંધકામને સ્વીકારવું જોઈએ જે હાંસલ કરવા માંગેલા હેતુ માટે અસરકારક પરિણામ આપશે.

૨૦. આઈ. એ. નં. ૧૯૯૯૬૯/૨૦૨૨ માં અરજદાર (હસ્તક્ષેપ) વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી દેબેશ પાંડાએ રજૂઆત કરી હતી કે આ કાયદો એક સંપૂર્ણ સંહિતાની રચના કરે છે.અધિનિયમની કલમ ૫માં બિન-અસ્થાયી કલમ હોવાથી જે જાહેર કરે છે કે કાયદાના ભાગ-૧માં આપેલા સિવાય

લઘુતમ હસ્તક્ષેપના સિદ્ધાંત પર સ્ટેમ્પ એક્ટ હોવા છતાં "હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં કંઈપણ હોવા છતાં", કોર્ટને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ દ્વારા અટકાયતમાં રાખવી જોઈએ નહીં. તેઓ એ વાતનો પણ પુનરોચ્ચાર કરે છે કે કલમ ૧૧ હેઠળ જે જરૂરી છે તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતોષ છે. જ્યારે સંસદે કલમ ૧૧ (૬એ) લાગુ કરી ત્યારે તેને માન્યતાની વિચારણા કરવાની જરૂર નહોતી. કલમ ૮ અને ૧૧ વચ્ચે સભાન તફાવત છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, 'અસ્તિત્વ' અને 'માન્યતા' અભિવ્યક્તિઓ વચ્ચે તફાવત છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કલમ ૧૬ હેઠળ સત્તાઓની પહોળાઈ અનિયંત્રિત છે.

ઈ. વિશ્લેષણ

૨૧. વિદ્વાન એમિક્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને કે એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં કોર્ટ એ આધારે કાર્યવાહી કરવામાં ભૂલ કરી રહી હતી કે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે યોગ્ય રહેશે નહીં, ઓર્ડર ઓફ રેફરન્સનો આધાર જ દૂર થઈ જશે. 'જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જપાત્ર નથી' અને 'અમલપાત્ર અથવા અમાન્ય' શબ્દો વિના સુધારેલ પ્રશ્ન, તેથી, નીચે મુજબ હશે:

"શું સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધનોને લાગુ પડે છે, તે પણ આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ મધ્યસ્થી

કરારને અસ્તિત્વમાં નથી, મૂળ કરાર/સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની બાકી ચુકવણી તરીકે રજૂ કરશે? "

એફ. એક્ટ

૨૨. કાયદાની કલમ ૨ (બી) મધ્યસ્થતા કરારને 'કલમ ૭ માં ઉલ્લેખિત કરાર' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

૨૩. કાયદાની કલમ ૫ નીચે મુજબ જાહેર કરે છે: –

“૫. ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની હદ.—હાલમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદામાં કંઈપણ હોવા છતાં, આ ભાગ દ્વારા સંચાલિત બાબતોમાં, આ ભાગમાં આમ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય કોઈ ન્યાયિક સત્તા હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં.
”

૨૪. કાયદાની કલમ ૭ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૭. મધ્યસ્થી કરાર.—

(૧) આ ભાગમાં, "આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો અર્થ એ છે કે પક્ષો દ્વારા તમામ અથવા અમુક વિવાદો કે જે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા જે નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધના સંદર્ભમાં તેમની વચ્ચે ઊભી થઈ શકે છે, પછી ભલે તે કરારબદ્ધ હોય કે ન હોય.

(૨) આર્બિટ્રેશન કરાર કરારમાં આર્બિટ્રેશન કલમના સ્વરૂપમાં અથવા અલગ કરારના સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે.

(૩) આર્બિટ્રેશન કરાર લેખિતમાં હોવો જોઈએ.

(૪) મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં હોય છે જો તે –

(એ) પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત દસ્તાવેજ;

(બી) પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોનું આદાનપ્રદાન જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે; અથવા

(સી) દાવા અને બચાવના નિવેદનોની આપ-લે જેમાં કરારના અસ્તિત્વનો આરોપ એક પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને બીજા દ્વારા નકારી કાઢવામાં ન આવે.

(૫) આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતા દસ્તાવેજના કરારમાં સંદર્ભ એ આર્બિટ્રેશન કરારની રચના કરે છે જો કરાર લેખિતમાં હોય અને સંદર્ભ એ છે કે તે આર્બિટ્રેશન કલમને કરારનો ભાગ બનાવે. "

૨૫. કલમ ૧૧ મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક સાથે સંબંધિત છે.અમે કલમ ૧૧ (૬એ) ની અસરથી ચિંતિત હોવાથી, જે ૨૦૧૬ના W. E. F. ૨૩.૧૦.૨૦૧૫ ના અધિનિયમ ૩ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી, અમે તેનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય માનીએ છીએ:"૬એ. સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા, કેસ હોય તે રીતે, હાઈકોર્ટ, પેટા-કલમ (૪) અથવા પેટા-કલમ (૫) હેઠળની કોઈપણ અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે." એ નોંધવું આવશ્યક છે કે ઉપરોક્ત જોગવાઈ અધિનિયમ

૩૩/૨૦૧૯ દ્વારા અવગણવામાં આવી છે.પરંતુ કાયદો ૩૩/૨૦૧૯ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો નથી.

G. કલમ ૧૧ (૬ A) ની રચના માટે શું જરૂરી છે?

૨૬. ભૂતકાળમાં ઊંડાણપૂર્વક તપાસ કરવી અને કાયદાની કલમ ૧૧માં પેટા-કલમ (૬એ) દાખલ કરવા પાછળનું કારણ શું હતું તેની પૂછપરછ કરવી મહત્વપૂર્ણ છે. આ કાયદો વર્ષ ૧૯૯૬માં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.આ કાયદો નિઃશંકપણે UNCITRAL MODEL કાયદા પર આધારિત છે. ભારતના કાયદા પંચના સો અને સિતેરમા અહેવાલમાં કાયદામાં સુધારા કરવા માટે તેની ભલામણો કરવામાં આવી હતી. આ પછી ન્યાયમૂર્તિ બી. પી. સરાફ સમિતિનો અહેવાલ આવે છે, જે ૨૯.૦૧.૨૦૦૫ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અદાલતો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી સત્તાનું સ્વરૂપ, નોંધપાત્ર કેસ કાયદાનો વિષય હતો.તે નોંધવા માટે પૂરતું છે, એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં એકમાત્ર અસંમતિ સાથે સાત વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ ઉપયોગમાં લેવાતી સત્તા ન્યાયિક સત્તા છે અને વહીવટી સત્તા નથી.બહુમતી ચુકાદામાં, અદાલતને કાયદાની કલમ ૧૬ની અસર પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો, જેમાં કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતનો સમાવેશ થાય છે.અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૨. ... જ્યારે ટ્રિબ્યુનલ આ બે પ્રશ્નો, એટલે કે અધિકારક્ષેત્રનો પ્રશ્ન અને સત્તાના અવકાશને ઓળંગવાનો પ્રશ્ન અથવા તેમાંથી કોઈ એકનો નિર્ણય કરે છે, ત્યારે તે અપીલમાં તાત્કાલિક પડકાર માટે ખુલ્લું છે, જ્યારે વાંધાને સમર્થન આપવામાં આવે છે અને માત્ર અંતિમ ચુકાદા સામે અપીલમાં, જ્યારે વાંધાને નકારી કાઢવામાં આવે છે.પેટા-કલમ (૫) આદેશ આપે છે કે જો મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ પેટા-કલમ (૨) અથવા (૩) હેઠળ વાંધાઓને રદ કરે છે, તો તેણે મધ્યસ્થી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવી જોઈએ અને મધ્યસ્થી ચુકાદો આપવો જોઈએ.પેટા-કલમ (૬) એ જોગવાઈ કરે છે કે આવા મધ્યસ્થી ચુકાદાથી વ્યથિત પક્ષ અધિકારક્ષેત્રના અભાવ અને સત્તાના અવકાશને ઓળંગવાની અરજીને ઓવરરોલ કરીને, કાયદાની કલમ ૩૪ અનુસાર ચુકાદાને રદ કરવા માટે આ આધારો પર અરજી કરી શકે છે. કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (૭) ના સંદર્ભમાં પ્રશ્ન એ છે કે, મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર અને કલમ ૧૬ (૧) દ્વારા કલ્પના કરાયેલ મધ્યસ્થી કલમના અસ્તિત્વ પર ચુકાદો આપવા માટે આપવામાં આવેલા અધિકારનો અવકાશ શું છે, એકવાર મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના દ્વારા નિયુક્ત વ્યક્તિએ પોતાને સંતોષ કર્યા પછી મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરી હતી કે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવાની સત્તાના ઉપયોગ માટેની શરતો આ કેસમાં હાજર છે.પ્રથમ દૃષ્ટિએ, તે કહેવું મુશ્કેલ હશે કે કાયદાની કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (૭) દ્વારા મુખ્ય ન્યાયાધીશના આવા નિર્ણયને અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હોવા છતાં, મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ હજુ પણ તે નિર્ણય પાછળ જઈ શકે છે અને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર અથવા મધ્યસ્થી

કલમના અસ્તિત્વ પર ચુકાદો આપી શકે છે.અમને એમ કહેવું પણ અસંગત લાગે છે કે મુખ્ય ન્યાયાધીશે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની નિમણૂક કર્યા પછી, મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ ફરી શકે છે અને કહી શકે છે કે મુખ્ય ન્યાયાધીશને ટ્રિબ્યુનલની નિમણૂક કરવા માટે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર અથવા સત્તા નથી, જે તેના નિર્માતા, મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગ દ્વારા અસ્તિત્વમાં લાવવામાં આવી હતી.વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી કે. કે. વેણુગોપાલની દલીલ કે કલમ ૧૬ ત્યારે જ સંપૂર્ણ રીતે લાગુ પડે છે જ્યારે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ હસ્તક્ષેપ કર્યા વિના મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવામાં આવે, તે કાયદાની કલમ ૧૧ સાથે સમાધાન કરવાની એક રીત છે, ખાસ કરીને તેની પેટા-કલમ (૭) ના સંદર્ભમાં.અમારો મત એ છે કે અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર મુખ્ય ન્યાયાધીશનો નિર્ણય અને માન્ય મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વ પર પક્ષકારો માટે બંધનકર્તા રહેશે જ્યારે આ બાબત મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલમાં જાય છે અને કાર્યવાહીના અનુગામી તબક્કે સિવાય કે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા અથવા તેમના દ્વારા નિયુક્ત ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશ દ્વારા નિર્ણયના કિસ્સામાં સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવામાં આવે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૨૭. અમે હવે પછી એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (સુપ્રા) માં બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાની નોંધ લઈ શકીએ છીએ.તેમણે ત્રણ પ્રશ્નોના જવાબ આપ્યા હતા.સુસંગતતા શું છે, તે બીજો પ્રશ્ન

છે, જે હતો, 'નોંધણી વગરના સાધનમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, તે માન્ય અને લાગુ કરી શકાય તેવું છે કે કેમ'. અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૨૦. ગુવાહાટી હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક માટેની યોજના, ૧૯૯૬ માટે કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળની અરજી મૂળ મધ્યસ્થી કરાર અથવા તેની યોગ્ય પ્રમાણિત નકલ સાથે હોવી જરૂરી છે. હકીકતમાં, આવી જરૂરિયાત લગભગ તમામ ઉચ્ચ અદાલતોની યોજના/નિયમોમાં જોવા મળે છે. જો જે રજૂ કરવામાં આવે છે તે આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતા કરાર/કરાર/સાધનની પ્રમાણિત નકલ છે, તો તેણે મૂળ પર ચૂકવવામાં આવેલી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી જાહેર કરવી જોઈએ. કલમ ૩૩ દરેક અદાલત પર ફરજ પાડે છે, એટલે કે, પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે કાયદા દ્વારા સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ (તેમજ દરેક મધ્યસ્થી જે પક્ષકારોની સંમતિથી, પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ પણ છે) જેની સામે ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય નોંધણી વિનાનું સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે, તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે તે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલું છે કે કેમ. જો કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર આવે કે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, તો તેણે દસ્તાવેજને જપ્ત કરવો પડશે અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૮ મુજબ તેની સાથે વ્યવહાર કરવો પડશે.

XXX

XXX

XXX

૨૨. તેથી આપણે અપનાવવાની પ્રક્રિયાનો સારાંશ આપી શકીએ છીએ જ્યાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ એવા દસ્તાવેજમાં સમાયેલ છે જે નોંધાયેલ નથી (પરંતુ

ફરજિયાત નોંધણીપાત્ર છે) અને જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી:

૨૨.૧.અદાલતે, કોઈપણ દસ્તાવેજને પુરાવામાં સ્વીકારતા પહેલા અથવા આવા દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરતા પહેલા, તપાસ કરવી જોઈએ કે શું સાધન/દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ અને શું તે એક સાધન છે કે જે ફરજિયાતપણે નોંધણીપાત્ર છે.

૨૨.૨.જો દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવ્યો હોય, તો સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ ઉપરોક્ત દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.પરિણામે, તેમાંની આબિટ્રેશન કલમ પર પણ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.ત્યારબાદ કોર્ટે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ દસ્તાવેજ જપ્ત કરવા માટે આગળ વધવું જોઈએ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અને ૩૮ હેઠળની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જોઈએ.

૨૨.૩.જો દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ લગાવવામાં આવ્યો હોય, અથવા જો ડેફિસિટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડની ચૂકવણી કોર્ટ સમક્ષ અથવા કલેક્ટર સમક્ષ (સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અથવા ૪૦ની કલમમાં વિચાર્યા મુજબ) કરવામાં આવે અને ડેફિસિટ સ્ટેમ્પના સંદર્ભમાં ખામી દૂર કરવામાં આવે, તો કોર્ટ દસ્તાવેજને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો હોવાનું માની શકે છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

આ દ્રષ્ટિકોણ પછીથી ગરવારે (સુપ્રા) અને ધર્મરત્નાકર રાય બહાદુર આર્કોટ નારાયણસ્વામી મુદલિયાર છત્રમ વિરુદ્ધ ભાસ્કર રાજુ એન્ડ બ્રધર્સમાં પણ અનુસરવામાં આવ્યો છે.((૨૦૨૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૧૨).અમે ફકરા-૧૯ અને ૨૧નું પુનરાવર્તન અવગણ્યું છે, જેનો અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૨૮. શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિ.અક્ષ ઓપ્ટિક્સાઈબર લિ. અને અન્ય (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪) કાયદાની કલમ ૪૫ હેઠળ ઉદ્ભવતા આંતરરાષ્ટ્રીય મધ્યસ્થતાનો કેસ હતો. ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ કેસનો નિર્ણય લેતા, ન્યાયમૂર્તિ વાય. કે. સભરવાલની અસંમતિ સાથે બહુમતીએ એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે કલમ ૪૫ હેઠળ મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભ આપવો જોઈએ કે કેમ તે પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે કે કેમ અને મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે 'સ્પષ્ટ રીતે દલીલપાત્ર' છે કે કેમ તે શોધવાનો અભિગમ હોવો જોઈએ.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોર્ટે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતોષ હોવો જોઈએ કે મધ્યસ્થતા કરાર હતો, જે રદબાતલ, નિષ્ક્રિય અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ નથી.કલમ ૪૫, તે નોંધવું આવશ્યક છે, તે સમયે જ્યારે કેસનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો, નીચે પ્રમાણે વાંચો:

“૪૫. પક્ષોને આર્બિટ્રેશનમાં મોકલવાની ન્યાયિક સત્તાની સત્તા. –

ભાગ-૧ અથવા સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (૫/૧૯૦૮) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, ન્યાયિક સત્તાધિકારી, જ્યારે કોઈ બાબતમાં કાર્યવાહી

હાથ ધરે છે, જેના સંબંધમાં પક્ષકારોએ કલમ ૪૪ માં ઉલ્લેખિત કરાર કર્યો છે, ત્યારે પક્ષકારોમાંથી કોઈ એકની વિનંતી પર અથવા તેના દ્વારા અથવા તેના હેઠળ દાવો કરતી કોઈપણ વ્યક્તિની વિનંતી પર, પક્ષકારોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરશે, સિવાય કે તે શોધે કે ઉપરોક્ત કરાર રદબાતલ, નિષ્ક્રિય અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૨૯. ઉપરોક્ત વૈધાનિક લખાણ પર જ ન્યાયમૂર્તિ બી. એન. શ્રીકૃષ્ણે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વ અંગેના તારણો, પ્રથમ દૃષ્ટિએ તારણ હોવા જોઈએ. ન્યાયમૂર્તિ ડી. એમ. ધર્માધિકારીએ કેટલાક ઉમેરાઓ સાથે ન્યાયમૂર્તિ બી. એન. શ્રીકૃષ્ણ સાથે સંમતિ વ્યક્ત કરી હતી.

૩૦. નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોધારા પોલીફેબ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ ((૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭) માં, બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સમક્ષ વિચારણા માટે મુકાયેલો પ્રશ્ન એ હતો કે કયા સંજોગોમાં, કોર્ટ મધ્યસ્થતા માટે ક્વોન્ટમ સંબંધિત વિવાદનો સંદર્ભ આપવાનો ઇનકાર કરશે, તેમ છતાં કરારમાં આવા વિવાદનો સંદર્ભ મધ્યસ્થતા માટે વિચારવામાં આવ્યો હતો. તે પણ વિચારણા માટે પડ્યું હતું કે શું કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજદારને રકમ મળી હતી અને તેણે સંપૂર્ણ અને અંતિમ ડિસ્ચાર્જ વાઉચર બહાર પાડ્યું હતું, જેને તેણે સંતોષપૂર્વક અનુચિત પ્રભાવ, બળજબરી અને

આર્થિક મજબૂરી હેઠળ બહાર પાડ્યું હતું, તેના આધારે સંદર્ભને વાજબી ઠેરવ્યો હતો કે કેમ.ન્યાયમૂર્તિ આર. વી. રવીન્દ્રને કોર્ટ વતી બોલતા, અન્ય બાબતોની સાથે, એસબીપી (સુપ્રા) માં ચુકાદાને અનુસરવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૨૨. જ્યાં કલમ ૧૧ હેઠળ મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની નિમણૂક માટે અદાલતનો હસ્તક્ષેપ માંગવામાં આવે છે, ત્યાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નિયુક્ત વ્યક્તિની ફરજ એસ. બી. પી. એન્ડ કંપનીમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. [(૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] આ અદાલતે કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજીમાં વિચારણા માટે ઉભા થઈ શકે તેવા પ્રારંભિક મુદ્દાઓને ઓળખી કાઢ્યા અને તેમને ત્રણ વર્ગોમાં વિભાજિત કર્યા, એટલે કે, (i) જે મુદ્દાઓ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નિયુક્ત ન્યાયાધીશ નક્કી કરવા માટે બંધાયેલા છે; (ii) જે મુદ્દાઓ તેઓ પણ નક્કી કરી શકે છે, એટલે કે, જે મુદ્દાઓ તેઓ નક્કી કરવાનું પસંદ કરી શકે છે; અને (iii) જે મુદ્દાઓ પર છોડી દેવા જોઈએ. આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ નિર્ણય લેશે.

૨૨.૧.મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત ન્યાયાધીશે જે મુદ્દાઓ (પ્રથમ શ્રેણી) નક્કી કરવાના હશે તે આ પ્રમાણે છે:

(ક) અરજી કરનાર પક્ષે યોગ્ય ઉચ્ચ અદાલતનો સંપર્ક કર્યો છે કે કેમ.

(બી) મધ્યસ્થી કરાર છે કે કેમ અને કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી કરનાર પક્ષકાર આવા કરારનો પક્ષકાર છે કે કેમ.

૨૨.૨.મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત ન્યાયમૂર્તિ જે મુદ્દાઓ (બીજી શ્રેણી) નક્કી કરવાનું પસંદ કરી શકે છે (અથવા તેમને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણય પર છોડી દે છે) તે છે:

(a) દાવો મૃત (લાંબા સમયથી પ્રતિબંધિત) દાવો છે કે જીવંત દાવો.

(બી) પક્ષોએ તેમના પરસ્પર અધિકારો અને જવાબદારીની સંતોષ નોંધાવીને અથવા વાંધા વિના અંતિમ ચુકવણી પ્રાપ્ત કરીને કરાર/વ્યવહાર પૂર્ણ કર્યો છે કે કેમ.

૨૨.૩.મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત ન્યાયાધીશે જે મુદ્દાઓ (ત્રીજી શ્રેણી) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ પર જ છોડવા જોઈએ તે આ પ્રમાણે છે:

(૧) શું દાવો આર્બિટ્રેશન કલમની અંદર આવે છે (ઉદાહરણ તરીકે, એક બાબત જે વિભાગીય સત્તામંડળના અંતિમ નિર્ણય માટે અનામત છે અને આર્બિટ્રેશનમાંથી બાકાત અથવા બાકાત છે).

(૨) યોગ્યતા અથવા આર્બિટ્રેશનમાં સામેલ કોઈપણ દાવો.

૨૩. આ અદાલત દ્વારા એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની [(૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] માં સમજાવ્યા મુજબ કાયદાની યોજના પરથી સ્પષ્ટ છે કે, બીજી શ્રેણી

હેઠળ આવતા મુદ્દાઓ અંગે, જો કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળની કોઈપણ અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવે, તો મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત, જો જરૂરી હોય તો, પુરાવા લઈને તેનો નિર્ણય કરી શકે છે. વૈકલ્પિક રીતે, તે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને તે જ નિર્ણય લેવાના નિર્દેશ સાથે તે મુદ્દાઓને ખુલ્લા છોડી શકે છે. જો મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નિયુક્ત ન્યાયમૂર્તિ આ મુદ્દાની તપાસ કરવાનું પસંદ કરે છે અને તેનો નિર્ણય કરે છે, તો મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ તે જ મુદ્દાની ફરીથી તપાસ કરી શકશે નહીં. મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત ન્યાયાધીશ, તેઓ આવા મુદ્દાનો નિર્ણય કરશે કે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ પર છોડશે કે કેમ તે પસંદ કરવામાં, કાયદાના ઉદ્દેશ (જે ઓછામાં ઓછા ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ સાથે મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાને ઝડપી બનાવે છે) દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવશે. જ્યાં સંપૂર્ણ અને અંતિમ સમાધાન દ્વારા કરારના વિસર્જનને રેકૉર્ડ કરતા દસ્તાવેજના સંદર્ભમાં બનાવટી/બનાવટના આક્ષેપો કરવામાં આવે છે, ત્યાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત વ્યક્તિ આ મુદ્દાનો નિર્ણય કરે તો તે યોગ્ય રહેશે.

૨૪. જો કે જે સ્પષ્ટ છે તે એ છે કે જ્યારે સામાવાળા દલીલ કરે છે કે સમાધાન કરાર અથવા ડિસ્ચાર્જ વાઉચર અથવા નો-ક્લેમ પ્રમાણપત્ર હેઠળ કરારના વિસર્જનને કારણે વિવાદ મધ્યસ્થીપાત્ર નથી, અને દાવેદાર દલીલ કરે છે કે તે છેતરપિંડી, બળજબરી અથવા અનુચિત પ્રભાવ દ્વારા મેળવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે આ મુદ્દાનો નિર્ણય મુખ્ય ન્યાયાધીશ/તેમના નિયુક્ત દ્વારા કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળની કાર્યવાહીમાં અથવા કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ આદેશ દ્વારા

નિર્દેશિત મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવો પડશે. મધ્યસ્થતા માટેનો દાવો માત્ર અથવા માત્ર એ આધાર પર નકારી શકાતો નથી કે દાવેદાર દ્વારા સમાધાન કરાર અથવા ડિસ્ચાર્જ વાઉચરનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો, જો તેની માન્યતા દાવેદાર દ્વારા વિવાદિત હોય. "

૩૧. એ નોંધવું જોઈએ કે, જ્યારે કોર્ટે એસ. બી. પી. (સુપ્રા) અને એસ. એમ. એસ. ટી. એસ્ટેટ્સ (સુપ્રા) રજૂ કર્યા હતા, ત્યારે કલમ ૧૧ (૬) એ મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવાનું વિચાર્યું હતું, અનિવાર્યપણે નિમણૂક પર સંમત થવામાં અથવા નિમણૂક કરવામાં પક્ષોની નિષ્ફળતા પર. અદાલતો દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા મંતવ્યોના સંદર્ભમાં જ ભારતના કાયદા પંચે ઓગસ્ટ, ૨૦૧૪માં ૨૦૦,૪૦મો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. ઉપરોક્ત અહેવાલમાં, એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદા અને રાષ્ટ્રીય વીમા (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરેલા મંતવ્યોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, કાયદા પંચે અન્ય બાબતોની સાથે નીચેની ભલામણો રજૂ કરી હતી:

"૩૧. પંચનો મત છે કે, આ સંદર્ભમાં, કલમ ૧૧ના સંદર્ભમાં લાગુ પડતા ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના અવકાશ અને પ્રકૃતિને લગતી સમાન કસોટી કાયદાની કલમ ૮ અને જપને પણ લાગુ થવી જોઈએ-કારણ કે ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો અવકાશ અને પ્રકૃતિ એ બાબત પર બદલવી જોઈએ નહીં કે શું કોઈ પક્ષ (મધ્યસ્થતા કરારને હરાવવાનો ઇરાદો ધરાવતો) મધ્યસ્થતા કરારની દ્રષ્ટિએ મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવાનો ઇનકાર કરે છે, અથવા આવા મધ્યસ્થતા કરાર સામે ન્યાયિક સત્તા સમક્ષ કાર્યવાહી કરે છે.

૩૨. હસ્તક્ષેપની પ્રકૃતિના સંબંધમાં, કાયદાનું સ્પષ્ટીકરણ શિન એટ્સુ કેમિકલ્સ કંપની લિ. વિરુદ્ધ સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયમાં જોવા મળે છે.અક્ષ ઓપ્ટિક્સાઈબર, (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪, (કાયદાની કલમ જપના સંદર્ભમાં), જ્યાં સુપ્રીમ કોર્ટે મુદ્દાઓ/વિવાદોને માત્ર પ્રથમ દષ્ટિએ જોવાની તરફેણમાં ચુકાદો આપ્યો છે.

૩૩. આ સંદર્ભમાં પંચે આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ અને ૧૧માં સુધારાની ભલામણ કરી છે.ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો અવકાશ માત્ર એવી પરિસ્થિતિઓ સુધી મર્યાદિત છે જ્યાં કોર્ટ/ન્યાયિક સત્તામંડળને લાગે છે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.જ્યાં સુધી હસ્તક્ષેપની પ્રકૃતિનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે મધ્યસ્થતા કરારને પડકારતી દલીલ સામે અદાલત/ન્યાયિક સત્તામંડળ પ્રથમ દષ્ટિએ સંતુષ્ટ થાય, તો તે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરશે અને/અથવા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરશે.આ સુધારામાં એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે કે ન્યાયિક સત્તા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે ત્યારે જ સંદર્ભિત કરશે નહીં જ્યારે તેને લાગે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.જો ન્યાયિક સત્તામંડળનો અભિપ્રાય હોય કે પ્રથમ દષ્ટિએ આર્બિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં છે, તો તે વિવાદને આર્બિટ્રેશનને સંદર્ભિત કરશે, અને આર્બિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ આખરે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેશે.જો કે, જો ન્યાયિક સત્તાધિકારી નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે કરાર અસ્તિત્વમાં નથી, તો નિષ્કર્ષ અંતિમ હશે અને પ્રથમ દષ્ટિએ નહીં.આ સુધારામાં એવી પણ કલ્પના કરવામાં આવી છે કે

મધ્યસ્થતા કરાર રદબાતલ છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણાયક નિર્ણય લેવામાં આવશે.જો ન્યાયિક સત્તા વિવાદને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરે છે અને/અથવા મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરે છે, તો અનુક્રમે કલમ ૮ અને ૧૧ હેઠળ, આવો નિર્ણય અંતિમ અને બિન-અપીલપાત્ર રહેશે.કલમ ૩૭ હેઠળ અપીલ માત્ર પક્ષકારોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાનો ઇનકાર અથવા આબિટ્રેટરની નિમણૂક કરવાનો ઇનકાર કરવાની સ્થિતિમાં જ જાળવી શકાય છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૩૨. તે મુજબ, અહેવાલને સ્વીકારીને કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવામાં આવી હતી.કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવા તરફ દોરી ગયેલી ઘટનાઓને નિર્ધારિત કર્યા પછી, આપણે કથાને આગળ લઈ જઈ શકીએ છીએ.ફુરો ફેલ્ગુરા (ઉપરોક્ત) માં, આપણે આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં ફક્ત ૫૯ માં લેવામાં આવેલા ટ્રાંસ્ક્રિપ્ટની નોંધ લીધી છે, સારમાં, આબિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે શોધવાની ફરજ.વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ફક્ત ૪૮ માં પણ અવલોકનો કર્યા હતા જેમાં કલમ ૧૧ (૬એ) નો ઉલ્લેખ કર્યા પછી તેમણે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"...કલમ ૧૧ (૬-એ) ના વાંચનથી, વિધાનસભાનો ઇરાદો સ્પષ્ટ છે એટલે કે અદાલતે માત્ર એક જ પાસા પર ધ્યાન આપવું જોઈએ અને તેની જરૂર છે- મધ્યસ્થતા કરારનું અસ્તિત્વ.આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટેના પરિબલો શું છે તે આગામી પ્રશ્ન છે.તેનો ઉકેલ સરળ છે-તે જોવાની જરૂર

છે કે કરારમાં કોઈ કલમ છે કે જે કરારના પક્ષો વચ્ચે ઉદ્ભવેલા વિવાદોને લગતા મધ્યસ્થીની જોગવાઈ કરે છે. "

૩૩. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં બે વિજ્ઞાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ જ એક કેસ હાથ ધર્યો હતો અને તે પણ મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ના સંદર્ભમાં અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ એ હતી કે કલમ ૧૧ (૬એ) લાગુ થયા પછી પણ એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદો લાગુ રહે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવામાં આવી હોવા છતાં, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું પડશે. આપણે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે અને જેનો એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ કોર્ટે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે ચુકાદો આપ્યો હતો:

૨૨. જ્યારે આર્બિટ્રેશન કલમ "કરારમાં" સમાયેલી હોય, ત્યારે તે નોંધપાત્ર છે કે કરાર માત્ર ત્યારે જ કરાર બની જાય છે જો તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય. આપણે જોયું છે કે કેવી રીતે, ભારતીય ટપાલ ટિકિટ અધિનિયમ હેઠળ, કરાર કરાર બની શકતો નથી, એટલે કે, જ્યાં સુધી તેના પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાતો નથી. તેથી, કલમ ૧૧ (૬એ) નું સાદું વાંચન પણ, જ્યારે ૧૯૯૬ના અધિનિયમની કલમ ૭ (૨) અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) સાથે વાંચવામાં આવે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ કરશે કે કરારમાં મધ્યસ્થીની કલમ અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં જ્યારે તે કાયદા દ્વારા લાગુ

કરવા યોગ્ય ન હોય.આ એ બાબતનો પણ સંકેત છે કે કલમ ૧૧ (૬એ) ના સુધારા દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટને કોઈ પણ રીતે સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો નથી.

XXX

XXX

XXX

૨૯. હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં આ ચુકાદો.કેસ મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે જે ખાસ વિચારણા હેઠળ હતો તે આર્બિટ્રેશન કલમ હતી જે ત્યારે જ સક્રિય થશે જ્યારે વીમાદાતા જવાબદારી સ્વીકારે અથવા સ્વીકારે.હકીકતો પર એવું જાણવા મળ્યું હતું કે વીમાદાતાએ દાવાને નકારી કાઢ્યો હતો, જોકે આર્બિટ્રેશન કલમ "અસ્તિત્વમાં" હતી, તેથી બોલવા માટે, પોલિસીમાં, તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં, જેમ કે તે ચુકાદામાં રાખવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે એક મહત્વપૂર્ણ હકીકત રજૂ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી નથી અથવા સ્વીકારી નથી.તેવી જ રીતે, વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કલમ જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાયદાની બાબત તરીકે "અસ્તિત્વમાં" રહેશે નહીં, જેમ કે આપણે ઉપર ધાર્યું છે.કલમ ૧૧ (૬એ) "અસ્તિત્વ" સાથે સંબંધિત છે, જે કલમ ૮, કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫ની વિરુદ્ધ છે, જે આર્બિટ્રેશન કરારની "માન્યતા" સાથે સંબંધિત છે, તે દલીલનો જવાબ હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં

"અસ્તિત્વ" અભિવ્યક્તિ વિશેની આ અદાલતની સમજણ દ્વારા આપવામાં આવે છે.અમારા દ્વારા અનુસરવામાં આવેલ કેસ. "

૩૪. અમે જોઈ શકીએ છીએ કે કાયદાની કલમ ૪૫ માં, ૨૦૧૯ ના અધિનિયમ ૩૩ દ્વારા 'જ્યાં સુધી તે શોધે નહીં' શબ્દો માટે, 'જ્યાં સુધી તે પ્રથમ દષ્ટિએ શોધે નહીં' શબ્દોને બદલવામાં આવ્યા હતા.આ એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ (સુપ્રા) માં ન્યાયમૂર્તિ બી. એન. શ્રીકૃષ્ણા દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા દ્વારા આ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલી સ્થિતિને કાયદાકીય માન્યતા સમાન છે.

૩૫. માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રા. લિ.માં વિ.પ્રધુત દેબ બર્મન, ((૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪), આ અદાલતના ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

૧૦. આ સ્થિતિ હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે આ અદાલત દ્વારા ૨૦૧૫ ના સુધારા પહેલાનો કાયદો, જેમાં સમજૂતી અને સંતોષ થયો છે કે કેમ તે તપાસવાનો સમાવેશ થતો હતો, તેને હવે કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે.આ સ્થિતિ હોવાથી, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સમાવિષ્ટ તર્ક સાથે સહમત થવું મુશ્કેલ છે [યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.એન્ટિક આર્ટ એક્સપોર્ટ્સ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૫ એસ.સી.સી. ૩૬૨:(૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૭૮૫], કારણ કે કલમ ૧૧ (૬-એ) મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત છે અને તેને સંકુચિત અર્થમાં સમજવું જોઈએ,

જેમ કે ડુરો ફેલ્ગુરા, એસએ [ડુરો ફેલ્ગુરા, એસએ વિ. ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ, (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯:(૨૦૧૭) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૬૪]– જુઓ પેરા ૪૮ અને ૫૯ [એડ.:ડુરો ફેલ્ગુએરાનો ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૪૮ અને ૫૯, SA વિ. ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ, (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૯: (૨૦૧૭) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૬૪, તૈયાર સંદર્ભ માટે, નીચે પ્રમાણે વાંચો:”૪૮.૨૦૧૫ના સુધારા દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલી કલમ ૧૧ (૬-એ) નીચે મુજબ છે:”૧૧.(૬-(ક) સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા, યથાસ્થિતિ, હાઈકોર્ટ, પેટા-કલમ (૪) અથવા પેટા-કલમ (૫) અથવા પેટા-કલમ (૬) હેઠળની કોઈપણ અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે.”(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે) કલમ ૧૧ (૬-એ) ના વાંચનથી, વિધાનસભાનો ઇરાદો સ્પષ્ટ છે એટલે કે અદાલતે માત્ર એક જ પાસા પર ધ્યાન આપવું જોઈએ અને તેની જરૂર છે-મધ્યસ્થતા કરારનું અસ્તિત્વ.આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટેના પરિબળો શું છે તે આગામી પ્રશ્ન છે.તેનો ઉકેલ સરળ છે-તે જોવાની જરૂર છે કે કરારમાં કોઈ કલમ છે કે જે કરારના પક્ષો વચ્ચે ઉદ્ભવેલા વિવાદોને લગતા મધ્યસ્થીની જોગવાઈ કરે છે.***૫૯.૧૯૯૬ના અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો વ્યાપ એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિ. ના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને નોંધપાત્ર રીતે વ્યાપક હતો.પટેલ એન્ગ.લિ., (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮ અને નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.બોધારા પોલીફેબ (પી) લિમિટેડ,

(૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭:(૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. (Civ) ૧૧૭.આ સ્થિતિ ૨૦૧૫માં લાવવામાં આવેલા સુધારા સુધી ચાલુ રહી હતી.સુધારા પછી, અદાલતોએ જે જોવાની જરૂર છે તે એ છે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ-કંઈ વધુ નહીં, કંઈ ઓછું નહીં.કાયદાકીય નીતિ અને હેતુ અનિવાર્યપણે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે અદાલતના હસ્તક્ષેપને ઘટાડવાનો છે અને કલમ ૧૧ (૬-એ) માં સમાવિષ્ટ આ હેતુને માન આપવું જોઈએ.”] .

૩૬. ગરવારે (ઉપરોક્ત) [ફકરા-૨૨ અને ૨૯ (ઉપરોક્ત)] માં લેવામાં આવેલા ઢ્રષ્ટિકોણને વિધા ઢ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં ત્રણ વિઢ્ઢાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ખાસ મંજૂરી આપી હતી.તેમાં, ન્યાયમૂર્તિ સંજીવ ખન્નાએ અદાલત માટે લખ્યું હતું અને ન્યાયમૂર્તિ એન. વી. રમન્નાએ પોતાના ચુકાદાને પૂરક બનાવ્યો હતો.ચુકાદો ૨૮.૦૨.૨૦૦૯ ના સંદર્ભ પર આપવામાં આવ્યો હતો અને પ્રશ્ન એ હતો કે મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ઢ્ઢારા સંચાલિત મકાનમાલિક ભાડૂત વિવાદો મધ્યસ્થીપાત્ર છે કે નહીં.ઉપરોક્ત મુદ્દા ઉપરાંત, અન્ય કોયડો એ હતો કે કોણ નિર્ણય કરશે, એટલે કે., સંદર્ભ તબક્કે કોર્ટ, અથવા આનિટ્રેશન કાર્યવાહીમાં મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ.કોર્ટે સંદર્ભ તબક્કે અધિકારક્ષેત્રના અવકાશ અને વ્યાપ અંગેના પ્રશ્નમાં જવાનું પણ યોગ્ય માન્યું હતું.તે તેમના ચુકાદા દરમિયાન છે કે તેમણે વિધા ઢ્રોલિયા (સુપ્રા) ના પર્ગાગ્રાફ્સ-૨૪૬ અને ૧૪૭,૧૪૭.૧ માં નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૧૪૬. હવે આપણે આ પ્રશ્નની તપાસ કરવા આગળ વધીએ છીએ કે શું કલમ ૧૧ માં "અસ્તિત્વ" શબ્દ માત્ર કરારની રચનાનો સંદર્ભ આપે છે (શું મધ્યસ્થી કરાર છે) અને અમલીકરણ (માન્યતા) ના પ્રશ્નને બાકાત રાખે છે અને તેથી પછીનો સંદર્ભ તબક્કે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર આવે છે.ન્યાયશાસ્ત્ર અને લખાણવાદ પર મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ અને મધ્યસ્થતા કરારની માન્યતા વચ્ચે તફાવત કરવો શક્ય છે.આવા અર્થઘટનને "અસ્તિત્વ" શબ્દના સાદા અર્થમાંથી સમર્થન મળી શકે છે.જો કે, તે સમાન રીતે શક્ય છે, ન્યાયશાસ્ત્ર અને સંદર્ભવાદ પર, એવું માનવું કે કરારનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી જો તે અમલપાત્ર ન હોય અને બંધનકર્તા ન હોય.આબિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ એક માન્ય કરારની ધારણા કરે છે જે પક્ષકારોને આબિટ્રેશનમાં ધકેલીને કોર્ટ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવશે.કાયદાકીય અને સાદા અર્થનું અર્થઘટન વ્યાખ્યા કલમ સહિત સંદર્ભિત પૃષ્ઠભૂમિની વિરુદ્ધ હશે અને તેના પરિણામે અપ્રિય પરિણામો આવશે."અસ્તિત્વ" ના વાજબી અને ન્યાયી અર્થઘટન માટે બંધનકર્તા અને લાગુ કરી શકાય તેવા આબિટ્રેશન કરાર માટે લાગુ સંદર્ભ, હેતુ અને સંબંધિત કાનૂની ધોરણોને સમજવાની જરૂર છે.લેખિતમાં પુરાવા આપેલા કરારનો કોઈ અર્થ નથી જ્યાં સુધી પક્ષોને શરતોનું પાલન કરવા અને તેનું પાલન કરવા માટે દબાણ કરી શકાય નહીં.પક્ષ અમલીકરણ ન કરી શકાય તેવા દસ્તાવેજના આધારે દાવો કરી શકતો નથી અને અધિકારોનો દાવો કરી શકતો નથી.આમ, મધ્યસ્થી કરાર ત્યારે જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે જ્યારે તે માન્ય અને કાયદેસર હોય તેવું માનવા માટે સારા કારણો છે.એક રદબાતલ અને અમલ ન કરી શકાય તેવી સમજણ કંઈપણ કરવા

માટે કોઈ કરાર નથી.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વનો અર્થ એ છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ જે આર્બિટ્રેશન એક્ટ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ બંનેની વૈધાનિક જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે અને સંતોષે છે અને જ્યારે તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે.

૧૪૭. અમે વિસ્તૃત કરવા અને વધુ કારણો આપવા માટે આગળ વધીશું:

૧૪૭.૧. ઘરવારે વોલ રોપ્સ લિ.માં [ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ. વિ.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯: (૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૩૨૪], આ અદાલતે આર્બિટ્રેશન કલમ સાથેના અંતર્ગત કરારમાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટીનો પ્રશ્ન તપાસ્યો હતો અને આ સંદર્ભમાં આર્બિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૭ (૨) ના પ્રથમ અને બીજા ભાગ વચ્ચે તફાવત દર્શાવ્યો હતો, જોકે આર્બિટ્રેશન કરારના "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" ના સંદર્ભમાં ઉપર આપેલા અને ટાંકવામાં આવેલા અવલોકનો યોગ્ય અને અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હોવા છતાં, અમે તેના પેરા ૨૯ નું પુનઃઉત્પાદન કરીને તેનું પુનરાવર્તન કરીશું:(એસ.સી.સી. પી. ૨૩૮)

“૨૯. હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં આ ચુકાદો.કેસ [ચુનાઈટેડ ઈન્ડિયા ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.હ્યુન્ડાઈ એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:(૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૫૩૦] મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે જે ખાસ વિચારણા હેઠળ હતું તે આર્બિટ્રેશન કલમ હતી જે ત્યારે જ સક્રિય થશે જ્યારે વીમાદાતા જવાબદારી સ્વીકારે અથવા સ્વીકારે.હકીકતો પર એવું જાણવા મળ્યું હતું કે વીમાદાતાએ દાવાને નકારી

કાઢ્યો હતો, જોકે આર્બિટ્રેશન કલમ "અસ્તિત્વમાં" હતી, તેથી બોલવા માટે, પોલિસીમાં, તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં, જેમ કે તે ચુકાદામાં રાખવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે એક મહત્વપૂર્ણ હકીકત રજૂ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી નથી અથવા સ્વીકારી નથી.તેવી જ રીતે, વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કલમ જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાયદાની બાબત તરીકે "અસ્તિત્વમાં" રહેશે નહીં, જેમ કે આપણે ઉપર ધાર્યું છે.કલમ ૧૧ (૬-એ) "અસ્તિત્વ" સાથે સંબંધિત છે, જે કલમ ૮, કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫ની વિરુદ્ધ છે, જે આર્બિટ્રેશન કરારની "માન્યતા" સાથે સંબંધિત છે, તે દલીલનો જવાબ હ્યુન્ડાઇ એન્ગમાં "અસ્તિત્વ" અભિવ્યક્તિ વિશેની આ અદાલતની સમજણ દ્વારા આપવામાં આવે છે.કેસ [યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.હ્યુન્ડાઇ એન્ગ.&કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:(૨૦૧૮) ૨ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૫૩૦], જેમ કે આપણે અનુસરીએ છીએ. "

અસ્તિત્વ અને માન્યતા એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે, અને જો તે ગેરકાયદેસર હોય અથવા ફરજિયાત કાનૂની જરૂરિયાતોને સંતોષતી ન હોય તો આર્બિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.અમાન્ય કરાર એ કોઈ કરાર નથી. "

૩૭. તે પછી એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં, કોર્ટે ઉપરોક્ત ફકરામાં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી હતી અને ગરવારે

(ઉપરોક્ત) માં ફરરા-૨૨ અને ૨૯ માં તારણોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) ના ફરરા-૨૪૬ અને ૧૪૭ માં પુષ્ટિ પામ્યા હતા.આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) નો ફરરા-૧૪૭ ફરરા-૨૪૬ માં જે કહેવામાં આવ્યું હતું તેના સંદર્ભમાં કારણો આપવાનો હેતુ ધરાવે છે.ફરરા-૧૪૭ પછી ફરરા આવે છે-૧૪૭.૧ થી ૧૪૭.૧૧.જો કે, દેખીતી રીતે, એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટે જે શંકા વ્યક્ત કરી હતી, તે ફરરા૧૪૬ અને ૧૪૭ હોવાનું જણાય છે, જેને આપણે આ કેસના સંદર્ભમાં સમજીએ છીએ, તે ફરરા-૧૪૭.૧ સુધી મર્યાદિત છે.

૩૮. અમે કાયદાનું સર્વેક્ષણ તે હદ સુધી ફરીથી શરૂ કરી શકીએ છીએ જ્યાં સુધી તે સુસંગત છે.કલમ ૧૬ કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરે છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૧૬. મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની તેના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની ક્ષમતા. -

(૧) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પર ચુકાદો સામેલ છે, અને તે હેતુ માટે, -

(એ) આર્બિટ્રેશન કલમ કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે; અને

(બી) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરાર રદબાતલ અને રદબાતલ છે તે નિર્ણયમાં આર્બિટ્રેશન કલમની અમાન્યતાનો સમાવેશ થતો નથી.

(૨) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ પાસે અધિકારક્ષેત્ર નથી તેવી અરજી બચાવના નિવેદનની રજૂઆત કરતાં પછી ઉઠાવવામાં આવશે; જો કે, કોઈ પક્ષને આવી અરજી ઉઠાવવામાં માત્ર એટલા માટે બાકાત રાખવામાં આવશે નહીં કારણ કે તેણે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરી છે અથવા તેની નિમણૂકમાં ભાગ લીધો છે.

(૩) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ તેની સત્તાના દાયરાને ઓળંગી રહ્યું છે તેવી અરજી મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી દરમિયાન તેના અધિકારના દાયરાની બહાર હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે તે જલદી ઉઠાવવામાં આવશે.

(૪) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ, પેટા-કલમ (૨) અથવા પેટા-કલમ (૩) માં ઉદ્દેખિત કોઈપણ કેસમાં, જો તે વિલંબને વાજબી માને તો પછીની અરજી સ્વીકારી શકે છે.

(૫) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પેટા-કલમ (૨) અથવા પેટા-કલમ (૩) માં ઉદ્દેખિત અરજી પર નિર્ણય લેશે અને જ્યાં આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ અરજીને નકારી કાઢવાનો નિર્ણય લે છે, ત્યાં આર્બિટ્રલ કાર્યવાહી ચાલુ રાખશે અને આર્બિટ્રલ એવોર્ડ આપશે.

(૬) આવા મધ્યસ્થી ચુકાદાથી વ્યથિત પક્ષ કલમ ૩૪ અનુસાર આવા મધ્યસ્થી ચુકાદાને રદ કરવા માટે અરજી કરી શકે છે. "

એચ. સ્ટેમ્પ એક્ટની યોજના

૩૯. કલમ ૨ (૬) 'ચાર્જપાત્ર' શબ્દને નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

“૨(૬) “ચાર્જ કરી શકાય તેવું”.— “ચાર્જપાત્ર એટલે, આ અધિનિયમના પ્રારંભ પછી અમલમાં મૂકાયેલા અથવા પ્રથમ અમલમાં મૂકાયેલા સાધનને લાગુ પડતું હોય તેવું, આ અધિનિયમ હેઠળ ચાર્જપાત્ર હોય તેવું અને ભારતમાં અમલમાં હોય તેવા કાયદા હેઠળ ચાર્જપાત્ર હોય તેવા અન્ય કોઈ સાધનને લાગુ પડતું હોય તેવું, જ્યારે આવા સાધનનો અમલ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા જ્યાં સંખ્યાબંધ વ્યક્તિઓએ અલગ અલગ સમયે સાધનને અમલમાં મૂક્યું હોય, ત્યારે પ્રથમ અમલ કરાયેલ: ”

૪૦. કલમ ૨ (૧૧) 'વિધિવત મુદ્રાંકિત' શબ્દોને નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

“૨(૧૧) “યોગ્ય રીતે છાપવામાં આવે છે”.— કોઈ સાધન પર લાગુ કરાયેલી યોગ્ય રીતે છાપનો અર્થ એ છે કે સાધન પર યોગ્ય રકમ કરતાં ઓછી નહીં તેવી એડહેસિવ અથવા ઇમ્પ્રેસ્ડ સ્ટેમ્પ હોય છે અને આવી સ્ટેમ્પ ભારતમાં હાલમાં અમલમાં છે તે કાયદા અનુસાર લગાવવામાં આવી છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે: ”

૪૧. કલમ ૨ (૧૨) સાધનોના સંદર્ભમાં 'ચલાવવામાં આવેલ' શબ્દને 'હસ્તાક્ષરિત' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

૪૨. કલમ ૨ (૧૪) 'સાધન' શબ્દને 'દરેક દસ્તાવેજ સહિત' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેના દ્વારા કોઈ પણ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા નોંધવામાં આવે છે '.

૪૩. કલમ ૩ તેમાં દર્શાવેલ ઉપકરણો સાથે વ્યવહાર કરે છે જે ડ્યુટી સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય છે, જે અનુસૂચિ I માં સમાવિષ્ટ મુક્તિઓ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે છે.

૪૪. વિભાગ ૪ એવી પરિસ્થિતિનું ચિંતન કરે છે, જ્યાં ઘણા સાધનો હોય છે.

૪૫. અન્ય જોગવાઈઓ છે, જે અન્ય વ્યવહારો સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૭ સાધનોના મુદ્રાંકનના સમય સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૭ ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા સાધનોની જોગવાઈ કરે છે.તે જાહેર કરે છે કે ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય આવા સાધનો પર અમલ પહેલાં અથવા તે સમયે મહોર મારવામાં આવશે.કલમ ૩૧ યોગ્ય સ્ટેમ્પ અંગેના ચુકાદા સાથે સંબંધિત છે.નિર્ણય કલેક્ટર દ્વારા લેવાનો છે.પ્રકરણ IV માં કલમ ૩૩ છે અને પ્રકરણનું શીર્ષક 'ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ નોટ સ્ટેમ્પ્ડ' છે.સ્ટેમ્પ અધિનિયમમાં, કલમ ૩૩ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૩. સાધનોની તપાસ અને જમી.-

(૧) કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિથી પુરાવા મેળવવાનો અધિકાર ધરાવતી દરેક વ્યક્તિ અને જાહેર કાર્યાલયની પ્રભારી દરેક વ્યક્તિ, પોલીસ અધિકારી સિવાય, જેમની સામે તેમના મતે, ફરજ સાથે, કોઈ ચાર્જપાત્ર સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે અથવા તેમના કાર્યોની કામગીરીમાં આવે છે, જો તેમને એવું લાગે કે આવા સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી, તો તેને જપ્ત કરવામાં આવશે.

(૨) તે હેતુ માટે આવી દરેક વ્યક્તિએ આ રીતે ચાર્જ કરવા યોગ્ય અને આ રીતે રજૂ કરાયેલ અથવા તેની સમક્ષ આવતા દરેક સાધનની તપાસ કરવી પડશે, જેથી તે નક્કી કરી શકાય કે જ્યારે આવા સાધનનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે ભારતમાં અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા જરૂરી મૂલ્ય અને વર્ણનની છાપ સાથે તેની છાપ મૂકવામાં આવી છે કે કેમ:જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે -

((ક) અહીં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ બાબત, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૮૯૮ (૧૯૮૯નો પાંચમો અધ્યાય) ના પ્રકરણ બારમા અથવા પ્રકરણ સોળમા હેઠળની કાર્યવાહી સિવાયની અન્ય કોઈ કાર્યવાહી દરમિયાન તેમની સમક્ષ આવતા કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ અથવા જમી માટે ફોજદારી અદાલતના કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ન્યાયાધીશની જરૂર હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં;

((ખ) ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશના કિસ્સામાં, આ કલમ હેઠળ કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ કરવાની અને તેને જમ કરવાની ફરજ અદાલત આ વતી નિમણૂક કરે તેવા અધિકારીને સોંપી શકાય છે.

(૩) આ વિભાગના હેતુઓ માટે, શંકાના કિસ્સાઓમાં, –

((ક) રાજ્ય સરકાર નક્કી કરી શકે છે કે કઈ કચેરીઓ જાહેર કચેરીઓ ગણાશે;

((ખ) રાજ્ય સરકાર નક્કી કરી શકે છે કે જાહેર હોદ્દાનો હવાલો કોણ સંભાળશે.

"

૪૬. આગળ, આપણે કલમ ૩૫ની નોંધ લેવી જોઈએ, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૫. પુરાવા વગેરેમાં યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધનો અસ્વીકાર્ય છે.

કાયદા દ્વારા અથવા પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે પક્ષકારોની સંમતિ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય કોઈ પણ સાધનને કોઈપણ હેતુ માટે પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે નહીં, અથવા આવા કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારી દ્વારા તેના પર કાર્યવાહી, નોંધણી અથવા પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે આવા સાધન પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવે:

જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે –

((ક) જે કરવેરા સાથે તે ચાર્જ કરવા યોગ્ય હોય તે ફરજની ચુકવણી પર, અથવા અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ કરેલા કોઈ સાધનના કિસ્સામાં, આવી ફરજને પૂર્ણ કરવા માટે જરૂરી રકમની, પાંચ રૂપિયાના દંડ સાથે, અથવા જ્યારે યોગ્ય ફરજની

અથવા તેના ખામીયુક્ત ભાગની રકમની દસ ગણી રકમ પાંચ રૂપિયાથી વધુ હોય, ત્યારે આવી ફરજો અથવા ભાગની દસ ગણી રકમની રકમ સાથે, પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે; (ખ) જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ કે જેની પાસેથી સ્ટેમ્પ કરેલી રસીદની માંગ કરી શકાતી હોત, તેણે સ્ટેમ્પ વગરની રસીદ આપી હોય અને આવી રસીદ, જો સ્ટેમ્પ કરેલી હોય, તો તેની સામે પુરાવા તરીકે સ્વીકાર્ય હશે. (સી) બે કે તેથી વધુ પત્રો ધરાવતા પત્રવ્યવહાર દ્વારા કોઈ પણ પ્રકારનો કરાર અથવા કરાર કરવામાં આવે અને તેમાંથી કોઈ એક પત્ર પર યોગ્ય મહોર હોય, તો કરાર અથવા કરાર પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે;

((ઘ) દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા ૧૮૯૮ (૫/૧૮૯૮) ના પ્રકરણ ૧૨ અથવા પ્રકરણ ૩૬ હેઠળની કાર્યવાહી સિવાય, ફોજદારી અદાલતમાં કાર્યવાહીમાં પુરાવા તરીકે કોઈ પણ દસ્તાવેજને દાખલ કરવામાં અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ અટકાવશે નહીં;

(ઈ) જ્યારે આવા દસ્તાવેજ સરકાર દ્વારા અથવા તેના વતી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યા હોય, અથવા જ્યાં તે કલમ ૩૨ અથવા આ અધિનિયમની અન્ય કોઈ જોગવાઈ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ કલેક્ટરનું પ્રમાણપત્ર ધરાવે છે, ત્યારે અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કોઈ પણ અદાલતમાં કોઈપણ દસ્તાવેજ દાખલ કરવામાં અટકાવશે નહીં.

૪૭. તેવી જ રીતે, આપણે કલમ ૩૬ને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.તે નીચે પ્રમાણે પ્રદાન કરે છે:

“૩૬. સાધનનો પ્રવેશ જ્યાં પૂછપરછ ન થવી જોઈએ.— જ્યાં કોઈ દસ્તાવેજ પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં કલમ ૬૧માં જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, તે જ દાવાના અથવા કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી તે આધાર પર આવા પ્રવેશ પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવશે નહીં. ”

૪૮. કલમ ૩૮, જમ કરાચેલા સાધનો સાથે કેવી રીતે વ્યવહાર કરવો જોઈએ તેની સાથે વ્યવહાર કરે છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૩૮. સાધનોએ કેવી રીતે વ્યવહાર કર્યો તે જમ કર્યું.— (૧) જ્યારે કલમ ૩૩ હેઠળ કોઈ સાધન જમ કરનાર વ્યક્તિ કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિથી પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે અને કલમ ૩૫ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ દંડ અથવા કલમ ૩૭ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ ફરજની ચુકવણી પર પુરાવા તરીકે આવા સાધનને સ્વીકારે છે, ત્યારે તે કલેક્ટરને તેના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવેલી ફરજ અને દંડની રકમ દર્શાવતા લેખિત પ્રમાણપત્ર સાથે, આવા સાધનની અધિકૃત નકલ મોકલશે અને કલેક્ટરને અથવા તે આ વતી નિમણૂક કરે તેવી વ્યક્તિને મોકલશે. ”

૪૯. કલમ ૪૨ સુસંગત છે અને તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે: –

“૪૨. કલમ ૩૫, ૪૦ અથવા ૪૧ હેઠળ જે સાધનો પર ફરજ ચૂકવવામાં આવી છે તેનું સમર્થન –

(૧) જ્યારે કલમ ૩૫, કલમ ૪૦ અથવા કલમ ૪૧ હેઠળ કોઈ પણ સાધનના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવતી ફરજ અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે પુરાવા તરીકે આવા સાધનનો સ્વીકાર કરતી વ્યક્તિ અથવા કેસ હોય તે પ્રમાણે કલેક્ટર, તેના પર સમર્થન દ્વારા પ્રમાણિત કરશે કે તેના સંબંધમાં યોગ્ય ફરજ અથવા, કેસ હોય તે રીતે, યોગ્ય ફરજ અને દંડ (દરેકની રકમ દર્શાવતા) વસૂલવામાં આવ્યા છે, અને તે ચૂકવનાર વ્યક્તિનું નામ અને રહેઠાણ.

(૨) આ રીતે સમર્થન કરાયેલ દરેક દસ્તાવેજ તે પછી પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે, અને તેની નોંધણી કરી શકાય છે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે અને પ્રમાણિત કરી શકાય છે, જાણે કે તેના પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોય, અને આ વતી તેની અરજી પર તે વ્યક્તિને પહોંચાડવામાં આવશે કે જેના કબજામાંથી તે જપ્ત કરનાર અધિકારીના હાથમાં આવ્યો હોય, અથવા આવી વ્યક્તિ નિર્દેશ કરે:

જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે –

(ક) કલમ ૩૫ હેઠળ ફરજ અને દંડની ચુકવણી પર પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવેલ કોઈ પણ દસ્તાવેજ, આવી જમીની તારીખથી એક મહિનાની સમાપ્તિ પહેલાં, અથવા જો કલેક્ટરે પ્રમાણિત કર્યું હોય કે તેની વધુ અટકાયત જરૂરી છે અને આવા પ્રમાણપત્રને રદ કર્યું નથી, તો તે આ રીતે વિતરિત કરવામાં આવશે નહીં.

((ખ) આ કલમની કોઈ પણ બાબત કલમ ૩ને અસર કરશે નહીં. "

૫૦. કલમ ૬૨ (૧) (બી) તેને દંડ સાથે શિક્ષાપાત્ર બનાવે છે, જે Rs.૫૦૦ સુધી વિસ્તરી શકે છે—કોઈ વ્યક્તિ માટે સાક્ષી તરીકે સિવાય, ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય કોઈપણ સાધનને અમલમાં મૂકવા અથવા સહી કરવા માટે, તેને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કર્યા વિના.આ પરંતુકમાં કોઈ શંકા નથી કે જો કલમ ૩૫,૪૦ અથવા ૬૧ હેઠળ કોઈ દંડ ચૂકવવામાં આવ્યો હોય, તો તે ઘટાડવામાં આવશે.

I. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિમિટેડનું વિશ્લેષણ

૫૧. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિમિટેડ વિરુદ્ધ દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, (૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭) માં આ અદાલત નીચેના તથ્યો સાથે કામ કરી રહી હતી: ભારતીય આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ હેઠળ અમ્પાયર દ્વારા એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો, જે કોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.અપીલકર્તાએ અન્ય બાબતોની સાથે સાથે એવોર્ડને રદ કરવા માટે અરજી કરી હતી, જેમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે.તેણે દલીલ કરી હતી કે તે તે કારણોસર અમાન્ય, ગેરકાયદેસર અને અલગ પાડવા પાત્ર છે.ત્યારબાદ સામાવાળાએ જિલ્લા અદાલતમાં અરજી કરી હતી કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ લાદીને એવોર્ડ જમ કરવામાં આવે અને માન્ય કરવામાં આવે.એવોર્ડ જમ કરવામાં આવ્યો હતો અને ફરજ અને દંડ સાથે મુલાકાત કરવામાં આવી હતી, જે યોગ્ય રીતે ચૂકવવામાં આવી હતી અને પ્રમાણિત કરવામાં આવી હતી.અપીલકર્તાની દલીલ હતી કે, માત્ર સ્ટેમ્પ વગરના પુરસ્કારને જ પુરાવામાં દાખલ કરી શકાતો નથી, પરંતુ તેના

પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, કારણ કે કાયદાની નજરમાં સાધનનું કોઈ અસ્તિત્વ નહોતું.તે પછી કોર્ટે અન્ય બાબતોની સાથે ચુકાદો આપ્યો હતો:

“પ. જે સાધન પર યોગ્ય રીતે છાપ ન હોય તે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા પુરાવા તરીકે પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી, જેની પાસે પુરાવા મેળવવાનો અધિકાર છે, અને તે વ્યક્તિ અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારી દ્વારા તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.કલમ ૩૫ એ જોગવાઈ કરે છે કે એકવાર પુરાવામાં દાખલ કરવામાં આવેલા સાધનની સ્વીકાર્યતા, કલમ ૬૧ માં પૂરા પાડવામાં આવેલ સિવાય, તે જ દાવાના કોઈપણ તબક્કે અથવા કાર્યવાહીમાં આ આધાર પર પ્રશ્ન કરવામાં આવશે નહીં કે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી.

૬. કલમ ૩૫ અને ૩૬ વચ્ચેના શબ્દસમૂહમાં તફાવત પર આધાર રાખીને એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તેને ફરજ અને દંડની ચુકવણી પરના પુરાવામાં દાખલ કરી શકાય છે, પરંતુ તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી કારણ કે કલમ ૩૫ સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યું નથી અને તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવી રહી છે તેના પુરાવા તરીકે પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ તરીકે કામ કરે છે, અને વિધાનસભાએ કલમ ૩૬ દ્વારા તેમાં નિર્ધારિત શરતોમાં સાધનના પુરાવામાં પ્રવેશ સામેના પ્રતિબંધને દૂર કર્યો છે.દલીલ કલમ ૩૬ના સાચા અર્થની અવગણના કરે છે. તે કલમ દ્વારા એકવાર પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવેલા સાધનને તે જ દાવાના અથવા કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે આ આધાર પર પ્રશ્નમાં બોલાવવામાં આવશે નહીં કે તેના પર

યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી.કલમ ૩૬ પડકારને પ્રતિબંધિત કરતી નથી.

એક સાધન સામે કે તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહીં કારણ કે તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પિંગ કરવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ તે કારણે અધિનિયમ દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડની ચુકવણી કર્યા પછી યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પિંગ ન કરેલા સાધન સામે કાર્યવાહી કરવામાં કોઈ પ્રતિબંધ નથી. કલમ ૪૨ (૨) ની શરતો દ્વારા શંકા, જો કોઈ હોય તો, દૂર કરવામાં આવે છે, જે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં, કલમ ૪૨ (૧) હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા સમર્થન કરાયેલ દરેક સાધન પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે જાણે કે તે યોગ્ય રીતે છાપવામાં આવ્યું હોય.” આપણે ફકરા-૮ નો પણ નફાકારક રીતે ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ:”૮. ન્યાયમૂર્તિ એમ. સી. દેસાઈ દ્વારા પ્રથમ બિઝ્ઝન બીબી વિરુદ્ધ કુંતુ લાલ [આઈએલઆર (૧૯૫૨) ૨ ઓલ ૯૮૪] માં કાયદાના નિવેદન તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું:

“અદાલતને પુરાવામાં સાધન સ્વીકારવા પર પ્રતિબંધ છે અને અદાલત અને જાહેર અધિકારી બંનેને તેના પર કાર્યવાહી કરવા પર પ્રતિબંધ છે.આમ અદાલતને તેને પુરાવામાં સ્વીકારવા અને તેના પર કાર્યવાહી કરવા બંને પર પ્રતિબંધ છે.તે અનુસરે છે કે તેના પર કાર્યવાહી પ્રવેશમાં શામેલ નથી અને તે દસ્તાવેજ પુરાવામાં દાખલ કરી શકાય છે પરંતુ તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી

નથી.અલબત્ત તેને સ્વીકાર્યા વિના તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, પરંતુ તેને સ્વીકારી શકાય છે અને તેમ છતાં તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.જો દરેક દસ્તાવેજ, સ્વીકાર્યા પછી, આપમેળે કાર્યવાહી માટે જવાબદાર બની જાય, તો કલમ ૩૫ની જોગવાઈ કે જે સાધન પર ફરજ સાથે ચાર્જ લેવામાં આવે પરંતુ તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે, તેના પર કોર્ટ દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહીં, તે જોગવાઈ દ્વારા બિનજરૂરી ગણવામાં આવશે કે તેને કોઈ પણ હેતુ માટે પુરાવામાં દાખલ કરવામાં આવશે નહીં.કોઈ સાધન પર કાર્ય કરવું એટલે તેને અમલમાં મૂકવું અથવા તેનો અમલ કરવો. "

"અમારા ચુકાદામાં, વિદ્વાન ન્યાયાધીશે કલમ ૩૬ને એક એવો અર્થ આપ્યો જેનો વિધાનસભા ઈરાદો ધરાવતી ન હતી.વિદ્વતાપૂર્ણ ન્યાયાધીશનું ધ્યાન દેખીતી રીતે કાયદાની કલમ ૪૨ (૨) તરફ દોરવામાં આવ્યું ન હતું, જે સ્પષ્ટ રીતે એક સાધન રજૂ કરે છે, જ્યારે સમર્થન દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે કે તેના સંબંધમાં યોગ્ય ફરજ અને દંડ લાદવામાં આવ્યો છે, જેના પર કાર્યવાહી કરવામાં સક્ષમ છે, જાણે કે તેના પર યોગ્ય રીતે છાપ મૂકવામાં આવી હોય. "

૫૨. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ (ઉપરોક્ત) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે શું નિર્ધારિત કર્યું છે તે અંગે અમે નીચેના તારણો કાઢીએ છીએ:

૧. સ્ટેમ્પ એક્ટ એ આવક વધારવાનો હેતુ ધરાવતું રાજકોષીય પગલું છે;
૨. કાયદાની કડક જોગવાઈઓ મહેસૂલના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે છે;

૩. તેનો હેતુ વિરોધીના કારણને હરાવવા માટે વાદી દ્વારા હથિયાર તરીકે ઉપયોગ કરવાનો નથી;

૪. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ સમર્થન કરવામાં આવે તે પછી, દસ્તાવેજ પુરાવામાં સ્વીકાર્ય હશે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે.

આપણે ફક્ત અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે કોર્ટ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૧૭ને ધ્યાનમાં લીધી નથી, જે ચોક્કસ સમયની જોગવાઈ કરે છે, જેના પર સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની છે.એ જ રીતે, કોર્ટ એ ધ્યાનમાં રાખ્યું ન હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૬૨, અન્ય બાબતોની સાથે કલમ ૧૭ના ઉલ્લંઘનને દંડ આપે છે.હજુ પણ આગળ, કોર્ટ એક સાધનને જમ કર્યા પછી તેની સાથે વ્યવહાર કરી રહી હતી, અને ચૂકવણી જે કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ પ્રમાણિત કરવામાં આવી હતી.

એ વાત સાચી છે કે સ્ટેમ્પ વગરનું સાધન સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ ફરજિયાત રીતે જમ કરી શકાય તેવું છે. ત્યારબાદ અનુસરવાની પ્રક્રિયા પણ આ કાયદામાં આપવામાં આવી છે. પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી અને ફરજ અને દંડ ચૂકવવામાં આવે તે પછી, કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ સમર્થન સાથે સાધનની મુલાકાત લેવા આવશે.ત્યારબાદ, તે અમલપાત્ર બને છે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે, જેમ કે હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ (ઉપરોક્ત) માં રાખવામાં આવ્યું છે.

જે. ધ ઇન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨-એક ચુકાદો; ગરવારે વિધા ડ્રોલિયા

અને એન. એન. ગ્લોબલનું વિભાજન

૫૩. કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) પૂરી પાડે છે કે કાયદા દ્વારા લાગુ ન કરી શકાય તેવો કરાર રદબાતલ કહેવાય છે, જ્યારે કલમ ૨ (એચ) જાહેર કરે છે કે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર કરાર છે.સમાન અધિનિયમની કલમ ૨ (જે) એ જોગવાઈ કરે છે કે કરાર, જે કાયદા દ્વારા અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરે છે, તે રદબાતલ બને છે, જ્યારે તે અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરે છે.આપણે તરત જ કરાર અને કરાર વચ્ચેનો તફાવત જોઈ શકીએ છીએ.દરેક કરાર કરાર નથી હોતો.માત્ર તે જ કરારો, જે લાગુ કરી શકાય તેવા હોય, તેને કરાર તરીકે ગણવામાં આવે છે.કરારનું પરિણામ, અમલપાત્ર બનવાનું બંધ થાય છે, તે છે કે, કરાર રદબાતલ બને છે.આગળ, આપણે કલમ ૧૦ જોઈ શકીએ છીએ.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“કરારો એટલે શું?– તમામ કરારો કરાર છે, જો તેઓ પક્ષકારોની મુક્ત સંમતિ દ્વારા, કરાર કરવા માટે સક્ષમ, કાયદેસર વિચારણા માટે અને કાયદેસર હેતુ સાથે કરવામાં આવે છે અને આથી સ્પષ્ટપણે રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવતા નથી. અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ ભારતમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાને અસર કરશે નહીં, અને આથી સ્પષ્ટ રીતે રદ કરવામાં આવશે નહીં, જેના દ્વારા કોઈ કરાર લેખિતમાં અથવા સાક્ષીઓની હાજરીમાં કરવો જરૂરી છે, અથવા દસ્તાવેજોની નોંધણી સંબંધિત કોઈપણ કાયદો. ”

પ્રથમ ભાગમાં કલમ ૧૦, જ્યારે ભાગોમાં વિભાજિત થાય છે, ત્યારે તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:‘કરાર પક્ષોની મુક્ત સંમતિ દ્વારા થવો જોઈએ.

૫૪. કલમ ૧૪ 'મુક્ત સંમતિ' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તે વાંચે છે:

“૧૪. ‘મુક્ત સંમતિ’ વ્યાખ્યાયિત.—સંમતિ મુક્ત હોવાનું કહેવાય છે જ્યારે તે આના કારણે ન થાય —

(૧) કલમ ૧૫ માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ બળજબરી, અથવા

(૨) કલમ ૧૬ માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ અનુચિત પ્રભાવ, અથવા

(૩) કલમ ૧૭ માં વ્યાખ્યાયિત છેતરપિંડી, અથવા

(૪) કલમ ૧૮ માં વ્યાખ્યાયિત ખોટી રજૂઆત, અથવા

(૫) ભૂલ, કલમ ૨૦, ૨૧ અને ૨૨ ની જોગવાઈઓને આધિન.સંમતિ ત્યારે આપવામાં આવે છે જ્યારે તે આપવામાં ન આવી હોત પરંતુ આવી બળજબરી, અનુચિત પ્રભાવ, છેતરપિંડી, ખોટી રજૂઆત અથવા ભૂલના અસ્તિત્વ માટે કહેવામાં આવે છે. ”

૫૫. કલમ ૧૦ નો આગળનો ભાગ 'કરાર કરવા માટે સક્ષમ પક્ષો' અભિવ્યક્તિ છે.કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૧ જાહેર કરે છે કે દરેક વ્યક્તિ કાયદા અનુસાર કરાર કરવા માટે સક્ષમ છે, જેને તે આધીન છે, અને જે સ્વસ્થ મનની છે અને તે કોઈ પણ કાયદા દ્વારા કરાર કરવા માટે ગેરલાયક નથી કે જેને તે આધીન છે.કલમ ૧૧માં કરાર કરવા માટે સક્ષમ વ્યક્તિ માટે માનસિક સ્વસ્થતાની જરૂર હોવાથી, કલમ ૧૨ કરાર અધિનિયમના હેતુ માટે સ્વસ્થ મન શું છે તે સ્પષ્ટ કરે છે. કલમ ૧૦ માં આગળનો ભાગ એ છે કે 'કાયદેસર વિચારણા અને કાયદેસર

હેતુ' હોવો આવશ્યક છે.ઉપરોક્ત પાસાને કલમ ૨૩ માં સંબોધવામાં આવ્યું છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૨૩. કઈ વિચારણા અને હેતુઓ કાયદેસર છે અને કઈ નહીં. –

કરારની વિચારણા અથવા ઉદ્દેશ કાયદેસર છે, સિવાય કે –

તે કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત છે; અથવા

એવી પ્રકૃતિની છે કે, જો મંજૂરી આપવામાં આવે તો, તે કોઈ પણ કાયદાની

જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવશે, અથવા કપટપૂર્ણ છે; અથવા

અન્ય વ્યક્તિની વ્યક્તિ અથવા સંપત્તિને ઈજા પહોંચાડે છે અથવા સૂચિત કરે છે; અથવા

કોર્ટ તેને અનૈતિક અથવા જાહેર નીતિનો વિરોધ ગણાવે છે.

આ દરેક કેસમાં, કરારની વિચારણા અથવા હેતુ ગેરકાયદેસર હોવાનું કહેવાય છે.દરેક કરાર કે જેનો ઉદ્દેશ અથવા વિચારણા ગેરકાયદેસર છે તે રદબાતલ છે. ”

૫૬. કલમ ૧૦ ના પ્રથમ અંગનો છેલ્લો ભાગ પ્રદાન કરે છે કે તમામ કરારો કરાર છે 'જેને આથી રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવતા નથી'.કલમ ૨૪ થી ૩૦ એ પ્રકરણ ૨ માં બાકીની જોગવાઈઓ છે, જે કરારો સાથે વ્યવહાર કરે છે, જેને કલમ ૧૦ ના અર્થમાં રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે.આ કલમ ૨૦ સિવાય છે જેની આપણે પછીથી નોંધ લઈશું.ઉપરાંત, કલમ ૧૦ નો બીજો ભાગ એવી જોગવાઈ કરે છે કે કરારને કાયદો બનાવવા માટે હજુ પણ આકસ્મિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવી પડી શકે છે.

૫૭. વધુમાં, અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે કલમ ૧૦ હેઠળ કરાર, કરાર કરવા માટે મફત સંમતિ અનિવાર્ય છે.કલમ ૧૪ માં મુક્ત સંમતિની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે અને તેને કલમ ૧૫ થી ૧૮ સાથે મળીને વાંચવી જોઈએ કારણ કે કલમ ૧૫ થી ૧૮ અનુક્રમે બળજબરી, અનુચિત પ્રભાવ, છેતરપિંડી અને ખોટી રજૂઆતને વ્યાખ્યાયિત કરે છે.હવે, પક્ષની સંમતિ મેળવવામાં બળજબરી, છેતરપિંડી અથવા ખોટી રજૂઆતનું પરિણામ, કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં આપવામાં આવ્યું છે. ત્રણ તત્વોની હાજરી પક્ષના વિકલ્પ પર રદબાતલ કરાર તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે, જેની સંમતિ આમ કરવામાં આવી હતી.ગંગા રીટ્રીટ એન્ડ ટાવર્સ લિ. વિ. માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં આ અદાલત દ્વારા ખોટી રજૂઆતની અસરનો સામનો કરવામાં આવ્યો છે.રાજસ્થાન રાજ્ય (૨૦૦૩) ૧૨ એસ.સી.સી. ૯૧), નીચે મુજબ છે:

“૨૮. કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૯ અનુસાર જ્યારે કરારની સંમતિ ખોટી રજૂઆતને કારણે થાય છે, ત્યારે કરાર એ પક્ષના વિકલ્પ પર રદબાતલ કરાર છે જેની સંમતિ આમ કરવામાં આવી હતી.બાદમાં, જો તે યોગ્ય લાગે, તો આગ્રહ કરી શકે છે કે કરાર કરવામાં આવશે અને જો રજૂઆતો સાચી હોત તો તેને તે સ્થિતિમાં મૂકવામાં આવશે જેમાં તે હોત.કલમ ૨ કલમ (i) અનુસાર, એક કરાર કે જે કાયદા દ્વારા એક અથવા વધુ પક્ષોના વિકલ્પ પર લાગુ કરી શકાય છે, પરંતુ અન્ય અથવા અન્યના વિકલ્પ પર નહીં, તે રદબાતલ કરાર છે.ઉત્તરદાતાઓ તરફથી ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે નહીં તે સ્પષ્ટ તારણ નોંધવું

અમારા માટે જરૂરી નથી.તે અવલોકન કરવા માટે પૂરતું છે કે રદબાતલ કરાર કરાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાનૂની સંબંધોને ટાળવા અથવા કરાર સાથે ઊભા રહેવા અને તેના પ્રદર્શન પર આગ્રહ રાખવા માટે તેના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવા માટે અસરગ્રસ્ત પક્ષને ચૂંટણીનો અધિકાર પ્રદાન કરે છે.જો કે, એકવાર ઉપયોગમાં લેવાતા કરાર સાથે ઊભા રહેવાની તેમની ચૂંટણી અન્ય પક્ષની ખોટી રજૂઆતના જ્ઞાન સાથે કરારની બહાલીની અસર કરશે અને તે તેની ટાળવાની શક્તિને નાબૂદ કરશે.અસરગ્રસ્ત પક્ષને આપવામાં આવેલા અધિકારની પ્રકૃતિમાં, કાયદો અપેક્ષા રાખે છે કે તે તેના વિકલ્પનો તાત્કાલિક ઉપયોગ કરે અને વિરોધી પક્ષને તે જ જાણ કરે; કારણ કે જ્યાં સુધી ટાળવાના અધિકારનો ઉપયોગ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કરાર માન્ય છે, અને તે હેઠળ કરવામાં આવેલી વસ્તુઓ પછીથી પૂર્વવત્ થઈ શકશે નહીં.

૨૯. ખોટી રજૂઆત માટે રદ કરવાનો અધિકાર વિવિધ રીતે ગુમાવી શકાય છે, કેટલાક ચૂંટણીના અધિકાર પર આધાર રાખે છે.એક પ્રતિનિધિ સત્યની શોધ કર્યા પછી રદ કરવાનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવે છે જો તેણે એકવાર રદ ન કરવાનું પસંદ કર્યું હોય.પરંતુ તે કોઈ પણ ચૂંટણી કરે તે પહેલાં જ હારી શકે છે જ્યાં તેના વર્તન અથવા અન્ય સંજોગોને કારણે તે અન્યાયી અથવા અસમાન હશે કે તે અધિકાર જાળવી રાખે.દાખલા તરીકે, જ્યાં તૃતીય પક્ષોએ કરાર હેઠળ અધિકારો મેળવ્યા છે; ફરીથી જ્યાં તે પ્રતિનિધિ માટે અન્યાયી હશે કારણ કે તેને તેની મૂળ સ્થિતિમાં પુનઃસ્થાપિત કરવું અશક્ય છે.એકીકરણમાં સ્થિરતા એ

માત્ર નિરાકરણનું પરિણામ નથી, તેની શક્યતા રદ કરવાના અધિકાર માટે અનિવાર્ય છે.ફરીથી, ચૂંટણીમાં વિલંબ એ અન્યાયી બનાવી શકે છે કે ચૂંટવાનો અધિકાર ચાલુ રહેવો જોઈએ.આ કારણોસર સામાન્ય રીતે ખોટી રજૂઆત માટેના અધિકારનો તાત્કાલિક ઉપયોગ થવો જોઈએ.(ભારતીય કરાર અને ચોક્કસ રાહત કાયદાઓ, પોલોક અને મુક્ષા, ૧૧મી આવૃત્તિ, વોલ્યુમ જુઓ. I, pp. ૨૬૯-૭૦.)”

કલમ ૧૯એ અનુચિત પ્રભાવ દ્વારા મેળવવામાં આવેલી પક્ષની સંમતિને કારણે કોઈ મુક્ત સંમતિ ન હોવાની બાબત સાથે સંબંધિત છે.ઉપરોક્ત દૂષિત પરિબળ પણ રદબાતલ કરારમાં નહીં પરંતુ રદબાતલ કરારમાં પરિણમે છે.કલમ ૧૪, 'મુક્ત સંમતિ' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે પૂરી પાડે છે કે સંમતિ મુક્ત હોવાનું કહેવાય છે, જ્યારે તે ભૂલથી થતી નથી, ત્યારે કલમ ૨૦,૨૧ અને ૨૨ ની જોગવાઈઓને આધિન, અન્ય ચાર પાસાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, જે મુક્ત સંમતિથી દૂર કરે છે.કલમ ૨૦ શું પ્રદાન કરે છે તેની આપણે નોંધ લઈએ છીએ.કલમ ૨૦ જાહેર કરે છે કે જ્યાં કરારના બંને પક્ષો કરાર માટે આવશ્યક હકીકતની બાબતમાં ભૂલ હેઠળ હોય, તો કરાર રદબાતલ છે.આપણે અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે આ ફરીથી એક કરારનો કેસ છે, જેને કલમ ૨૪ થી ૩૦ સિવાય કલમ ૧૦ ના અર્થમાં રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે.કલમ ૨૧ એ જોગવાઈ કરે છે કે ભારતમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાની ભૂલ, કરારને રદબાતલ બનાવશે નહીં.આમ, જ્યારે કલમ ૧૦ કરાર બનવા માટેના કરાર

માટેના મુખ્ય તત્વને નિર્ધારિત કરે છે, ત્યારે બિન-અનુરૂપતાની અસર બદલાય છે.તેથી, યોગ્યતાનો અભાવ અને સ્વસ્થ મનની ગેરહાજરી 'કરાર' ની રચનાને સંપૂર્ણપણે અવરોધે છે.બળજબરી, અનુચિત પ્રભાવ, ખોટી રજૂઆત અને છેતરપિંડીથી ઉદ્ભવતા મુક્ત સંમતિની ગેરહાજરી, જો કે, એક કરારમાં પરિણમશે જે રદબાતલ હોવા છતાં 'કરાર' છે (કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૯ અને ૧૯ એ જુઓ).ભૂલની અસર, કલમ-૨૨ માં ફરીથી વર્ણવવામાં આવી છે, કારણ કે તે જોગવાઈ કરે છે કે કરાર રદબાતલ નથી કારણ કે એક પક્ષે કરાર માટે સંમતિ આપી છે, હકીકતની બાબતમાં ભૂલ હેઠળ કામ કરે છે.કલમ ૩૭ પ્રકરણ IV હેઠળ આવે છે જે કરારો અને કરારોની કામગીરી સાથે સંબંધિત છે જે અમલમાં મૂકવા આવશ્યક છે.કલમ ૩૭ વાંચે છે:

“૩૭. કરાર કરવા માટે પક્ષકારોની જવાબદારી. –

કરારના પક્ષકારોએ તેમના સંબંધિત વચનો પૂરા કરવા અથવા પૂરા કરવાની રજૂઆત કરવી આવશ્યક છે, સિવાય કે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા અન્ય કોઈ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ આવા પ્રદર્શનને બાકાત રાખવામાં આવે અથવા માફ કરવામાં આવે.જો કરારમાંથી કોઈ વિપરીત ઈરાદો ન દેખાય તો, આવા વચનો કરનારાઓના મૃત્યુના કિસ્સામાં વચનકર્તાઓના પ્રતિનિધિઓને કામગીરી પહેલાં બંધનકર્તા બનાવે છે. ”

૫૮. અમે નોંધ્યું છે કે છેતરપિંડી, ખોટી રજૂઆત અથવા બળજબરીના કિસ્સામાં, જે વ્યક્તિની સંમતિ ઉપરોક્ત આધારે મેળવવામાં આવે છે, તે આગ્રહ

કરી શકે છે કે કરાર કરવામાં આવે અને તેને તે સ્થિતિમાં મૂકવામાં આવે, જેમાં તે પ્રતિનિધિત્વ ન કરવામાં આવ્યું હોત.આ સંદર્ભમાં, અમે નોટિસ કરી શકીએ છીએ, કરાર અધિનિયમની કલમ ૬૪:

“૬૪. ૨૬ કરી શકાય તેવા કરારને ૨૬ કરવાના પરિણામો. –જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કે જેના વિકલ્પ પર કરાર રદબાતલ છે તે તેને ૨૬ કરે છે, ત્યારે અન્ય પક્ષે તેમાં સમાવિષ્ટ કોઈ વચન પૂરું કરવાની જરૂર નથી જેમાં તે વચન આપનાર છે.૨૬ કરી શકાય તેવા કરારને ૨૬ કરનાર પક્ષકાર, જો તેને આવા કરાર માટે અન્ય પક્ષકાર પાસેથી તે હેઠળ કોઈ લાભ મળ્યો હોય, તો તે લાભ, જ્યાં સુધી હોઈ શકે, તે વ્યક્તિને પરત કરશે, જેની પાસેથી તે પ્રાપ્ત થયો હતો. ”

૫૯. જો કોઈ કરાર રદબાતલ અથવા રદબાતલ હોવાનું જણાય તો શું થશે તે અંગે કલમ ૬૫ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.તે જાહેર કરે છે કે જ્યારે આવી ઘટના બને છે, ત્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ, જેણે આવા કરાર અથવા કરાર હેઠળ કોઈ લાભ મેળવ્યો હોય, તે તે વ્યક્તિને પરત કરવા માટે બંધાયેલો છે જેની પાસેથી તેણે તે મેળવ્યો છે અથવા તેના માટે વળતર આપવા માટે બંધાયેલો છે.કલમ ૬૫ ના સંદર્ભમાં, આપણે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જે) સાથે જોડાણ જોઈ શકીએ છીએ. કલમ ૨ (જે), જેમ આપણે નોંધ્યું છે, તે પૂરી પાડે છે કે, જ્યારે કરાર અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરે છે, ત્યારે તે રદબાતલ બને છે.આમ, કરાર શું હોઈ શકે છે અને જે તે અમલપાત્ર હોવાની જરૂરિયાતને પૂર્ણ કરે છે અને તેથી, કરાર બની જાય છે, તે અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરી શકે છે, તે રદબાતલ બની શકે

છે.જો કે, અહીં આપણે મહાંત સિંહ વિરુદ્ધ યુ બા યી (AIR ૧૯૩૯ PC ૧૧૦) માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા વ્યક્ત કરેલા દ્રષ્ટિકોણની નોંધ લેવી જોઈએ.તેમાં કોર્ટે, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“જો કલમ ૨ (જે) ને ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૬૫ સાથે વાંચવામાં આવે તો આ બાંધકામ પર વધુ આશ્ચર્યજનક પરિણામ લાવવામાં આવે છે, કારણ કે આવા કિસ્સામાં દરેક અમલ ન કરી શકાય તેવો કરાર રદબાતલ થઈ જશે એટલું જ નહીં, પરંતુ દરેક પક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા કોઈપણ લાભને પુનઃસ્થાપિત કરવાની અથવા વળતર આપવાની જવાબદારી હેઠળ હશે, પછી ભલે તે કોઈપણ પક્ષ દ્વારા કામગીરી માટે ગમે તેટલું કરવામાં આવ્યું હોય.

પરંતુ આવા આશ્ચર્યજનક પરિણામો તરફ દોરી જતા બાંધકામને અપનાવવાની જરૂર નથી.

તેનો ઉકેલ, તેમના સ્વામીત્વના દ્રષ્ટિકોણમાં, કલમ ૨ (જે) ના શબ્દોમાં જ જોવા મળે છે.દરેક અમલપાત્ર ન હોય તેવા કરારને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવતા નથી, પરંતુ માત્ર કાયદા દ્વારા અમલપાત્ર ન હોય તેવા કરારને જ રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે, અને તે શબ્દોનો અર્થ કેટલાક પ્રક્રિયાગત નિયમનને કારણે અમલપાત્ર નથી, પરંતુ મૂળ કાયદા દ્વારા અમલપાત્ર નથી.ઉદાહરણ તરીકે, એક કરાર કે જે તેની શરૂઆતથી ગેરકાયદેસર હતો, જેમ કે પરાયું દુશ્મન સાથેનો કરાર, કલમ ૨ (જી) દ્વારા ટાળવામાં આવશે, અને જે તેની કામગીરી દરમિયાન ગેરકાયદેસર બની ગયો હતો, જેમ કે એક પરાયું મિત્ર

હતો પરંતુ પછીથી પરાયું દુશ્મન બન્યો હતો તેની સાથેનો કરાર, કલમ ૨ (જે) દ્વારા ટાળવામાં આવશે.મર્યાદાઓના કાયદા દ્વારા નિર્દિષ્ટ સમયની અંદર દાવો કરવામાં નિષ્ફળતા અથવા સિવિલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળ કોઈ એક આદેશની જોગવાઈઓને કારણે દાવો કરવામાં અસમર્થતા કરારને રદબાતલ બનાવશે નહીં.

"

૬૦. અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની પૂર્ણ ખંડપીઠે, અન્ય મિલકતો સાથે બિન-હસ્તાંતરણીય કબજાના અધિકારોના સમાવેશની અસર સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, જે નોંધાયેલ ગીરો ખતમાં હસ્તાંતરણીય હતી અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૩ નો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, દીપ નારાયણ સિંહ વિરુદ્ધ નાગેશ્વર પ્રસાદ અને અન્ય (AIR ૧૯૩૦ ALL ૧ (FB)/૧૯૨૯ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન ALL ૧), અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ:

"કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત કરાર અને જેને ખાલી રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે તે કરાર વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે.પહેલાના કિસ્સામાં વિધાનસભા તેને દંડ આપે છે અથવા પ્રતિબંધિત કરે છે.પછીના કિસ્સામાં, તે માત્ર તેને અસર આપવાનો ઈનકાર કરે છે.જો રદબાતલ કરાર હાથ ધરવામાં આવ્યો હોય અને વિચારણા પસાર થઈ ગઈ હોય, તો વચન આપનારને તેને મળેલા લાભને પુનઃસ્થાપિત કર્યા વિના તેના પર પાછા જવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં.પરંતુ જો વચન તેને અમલમાં મૂકવા માટે અદાલતમાં આવે તો તેને કાયદાની અદાલતમાંથી કોઈ મદદ મળશે નહીં.ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ,

ઓક્યુપન્સી ટેનન્સીનું ટ્રાન્સફર વાસ્તવમાં કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી પરંતુ તેને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૬૧. એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) એ આધાર પર આગળ વધે છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટ એક રાજકોષીય કાયદો છે અને તેનો ઉદ્દેશ આવક વધારવાનો છે, ત્યાં સુધી વાંધા માટે કોઈ ગંભીર અવકાશ ન હોઈ શકે.

જ્યાં સુધી એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) ના ફરિયાદ-રદમાં મળેલા નિષ્કર્ષની વાત છે કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ણય સાચો કાયદો નિર્ધારિત કરતો નથી, જ્યારે એવું માનવામાં આવે છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, અનસ્ટેમ્પ્ડ વ્યાપારી કરારમાં, તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી અથવા તેને અમલમાં મૂકી શકાતી નથી, ત્યારે અમારો મત છે કે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં તારણ સાચું લાગતું નથી. ફરિયાદ-રદનું અવલોકન દર્શાવે છે કે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટ એ આધાર પર આગળ વધી હતી કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, એક સ્વતંત્ર કરાર હોવાથી સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે જવાબદાર નથી અને તે આર્બિટ્રેશન કલોઝને અમાન્ય અથવા અમલપાત્ર બનાવશે નહીં, કારણ કે તેનું પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ હતું, આપણી સમક્ષ સ્વીકૃત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને સારું ન હોઈ શકે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, તેના પોતાના અધિકારમાં, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે યોગ્ય છે. એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટનો સંપૂર્ણ આધાર એ છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, ફરજ માટે

અનિવાર્ય ન હોવાથી અને તેનું અલગ અસ્તિત્વ હોવાથી, જે વ્યાપારી કરારમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ સમાયેલ છે, તે અનસ્ટેમ્પ્ડ હોવાથી, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને અસર કરશે નહીં. એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) ના ફરિયાદ-૩૨માં તેના ફરિયાદ-૨૨માં ગારવેર (સુપ્રા) ને નામંજૂર કરવા માટેનો તર્ક, કે મધ્યસ્થતા કલમ કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં હોય અને જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી નક્કી કરવામાં ન આવે અને મૂળ કરાર પર ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અમલપાત્ર નહીં હોય, તે ફરીથી એ આધાર પર છે કે મધ્યસ્થતા કરાર એ સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ એક અલગ કરાર છે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય નથી, જે આપણે શોધી કાઢ્યું છે કે કાયદામાં કેસ નથી. આ સંબંધમાં, અમે સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૫ નો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ:

સાધનનું વર્ણન	યોગ્ય સ્ટેમ્પ-ડ્યુટી
[પ.કરાર અથવા કરારની સ્મૃતિ - ((ક) જે વિનિમય પત્રના વેચાણ સાથે સંબંધિત હોય તો; ((ખ) જે સરકારી જામીનગીરી અથવા નિગમિત કંપની અથવા અન્ય નિગમિત સંસ્થાના હિસ્સાના વેચાણ સાથે સંબંધિત હોય; ((ગ) જે અન્યથા જોગવાઈ ન હોય તો મુક્તિઓ કરાર અથવા કરારનો મેમોરેન્ડમ - ((ક) માત્ર માલ અથવા વેપારી માલના વેચાણ માટે અથવા તેનાથી સંબંધિત, જે નં. ૪૩ હેઠળ ચાર્જપાત્ર નોટ્રે અથવા મેમોરેન્ડમ નથી; ((બી) કોઈ પણ લોન માટે અથવા તેનાથી સંબંધિત કેન્દ્ર સરકારને ટેન્ડરના રૂપમાં કરવામાં આવેલ; (ભાર મૂકવામાં આવે છે)	બે આના. મહત્તમ દસ રૂપિયા, એક અન્નાને આધીન દર મહિને રૂ. ૧૦, ૦૦૦ અથવા તેના ભાગનું જામીનગીરી અથવા શેરનું મૂલ્ય. આઠ વર્ષ.

૬૨. જ્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટ એ આવક વધારવાનો હેતુ ધરાવતો રાજકોષીય કાયદો છે, ત્યારે તે એક કાયદો છે, જેનો હેતુ મજબૂત બનાવવાનો છે.જે સમયે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાની છે તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૧૭માં સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવી છે. તેને રાજકોષીય કાયદો કહેવાનો કોઈ ફાયદો ન હોઈ શકે, તેનો હેતુ એ છે કે તેનો અમલ સંપૂર્ણ ઉત્સાહ સાથે થવો જોઈએ.અદાલતની ફરજ એ હોવી જોઈએ કે તે એવા અર્થઘટનને અપનાવે કે જે કાયદાના અમલીકરણમાં પરિણમે, કાયદાનું ઉદ્ધંધન કરવાની મંજૂરી આપવાને બદલે.એકવાર આ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો કોર્ટનું કાર્ય ઓછું મુશ્કેલ બની જાય છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩૩માં સમાવિષ્ટ કાયદો, નીચેના તારણોમાં પરિણમશે:

આઈ. દરેક વ્યક્તિ, કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિ દ્વારા, પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા ધરાવે છે, જેની સામે, કોઈ સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે, તે તરત જ જમ્ કરવાની ફરજ છે.આ તેમનો અભિપ્રાય રચવા પર છે કે સાધન પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી.એવા કિસ્સામાં, જ્યાં સાધન પર કોઈ સ્ટેમ્પ ન હોય, જ્યારે તે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય હોય, ત્યારે અભિપ્રાય બનાવતી વ્યક્તિમાં થોડી મુશ્કેલી થઈ શકે છે કે તે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ નથી.કોઈ શંકા નથી કે, કલમ ૩૩ (૨) હેઠળ, અસ્પષ્ટતાના કિસ્સામાં, વ્યક્તિ જવાબદારી પર પહોંચવા માટે સાધનની તપાસ કરશે.પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર ધરાવતી વ્યક્તિ ઉપરાંત, જેમાં કોઈ શંકા વિના, અદાલત અને મધ્યસ્થીનો સમાવેશ થાય

છે, જાહેર કાર્યાલયના પ્રભારી દરેક વ્યક્તિ, જેમની સમક્ષ, આવા સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે અથવા તેના કાર્યોની કામગીરીમાં આવે છે, તેની ફરજ છે કે તે બિન-મુદ્રાંકિત અથવા અપૂરતી મુદ્રાંકિત દસ્તાવેજને જમ કરે.સાધનની 'તપાસ' કર્યા પછી અને જ્યારે દસ્તાવેજ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો ત્યારે સાધન પર જરૂરિયાત મુજબ સ્ટેમ્પ લગાવવામાં આવ્યો હતો કે કેમ તે નક્કી કર્યા પછી આમાં કોઈ શંકા નથી [કલમ ૩૩ (૨) જુઓ].કલમ ૩૩માં એક અપવાદ પોલીસ અધિકારી છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પોલીસ અધિકારી પાસે તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલ બિન-સ્ટેમ્પ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પવાળા દસ્તાવેજને જમ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે, ફોજદારી અદાલત પરંતુક મુજબ મજબૂરી હેઠળ નથી.કલમ ૩૩, નિઃશંકપણે, સત્તાના હસ્તાંતરણને અધિકૃત કરે છે.

II.કલમ ૩૫ હેઠળ, કાયદા-દાતાએ કોઈપણ હેતુ માટે, મુદ્રાંકિત અથવા અપૂરતી મુદ્રાંકિત ન હોય તેવા સાધનના પુરાવા તરીકે પ્રવેશને અક્ષમ કર્યો છે.આમાં કોલેટરલ હેતુ પણ સામેલ હશે.આ એક દસ્તાવેજથી તદ્દન વિપરીત છે, જે ફરજિયાતપણે નોંધણીપાત્ર છે પરંતુ નોંધાયેલ નથી.નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૪૯ હેઠળ, બિન-નોંધાયેલા દસ્તાવેજનો ઉપયોગ કોલેટરલ વ્યવહારને સાબિત કરવા માટે થઈ શકે છે.જો દસ્તાવેજ પર સ્ટેમ્પ ન હોય અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ ન હોય તો પણ આ અસ્વીકાર્ય છે.કલમ ૩૫ આગળ જાહેર કરે છે કે આવા અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતા સ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરવામાં

આવશે નહીં.કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) સાથે ઉપરોક્ત અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજ પર મૂકવામાં આવેલા પ્રતિબંધને જોડવું મહત્વપૂર્ણ છે. કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) પૂરી પાડે છે કે કરાર, જે કાયદામાં લાગુ કરી શકાય તેવું છે તે કરાર છે જ્યારે કલમ ૨ (જી), અમલપાત્ર ન હોય તે કરાર રદબાતલ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ના સંદર્ભમાં સમજવામાં આવેલા 'કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય' અથવા 'કાયદામાં લાગુ ન કરવા યોગ્ય' શબ્દોનો અર્થ એ થશે કે કોઈ પ્રસંગ આવે ત્યારે, જે કરારના પક્ષકારોમાંથી કોઈ એકને કાયદામાં ઉપલબ્ધ પ્રતિબંધોના આશ્રય દ્વારા તેને લાગુ કરવાની જરૂર પડે છે, તે તેને ખાતરી આપવી જોઈએ.સામાન્ય રીતે, કરારો દીવાની અદાલતોમાં કાર્યવાહી દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે.જાહેર સત્તામંડળો સમક્ષ ઉપાયો માંગી શકાય છે.સિવિલ અદાલતો અને જાહેર સત્તામંડળો બંનેને અનસ્ટેમ્પ્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટને અમલમાં મૂકવા પર પ્રતિબંધ છે.કલમ ૩૩ કાયદા દ્વારા અથવા સંમતિથી સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિને પુરાવા લેવાનો વિકલ્પ આપતું નથી, અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારીને, પરંતુ કરારને જમ કરવાનો વિકલ્પ આપે છે.બિન-મુદ્રાંકિત અથવા અપૂરતી મુદ્રાંકિત દસ્તાવેજનો ઉપયોગ કોઈ પણ હેતુ માટે પુરાવા તરીકે કરી શકાતો નથી.તે અકલ્પ્ય હશે, તે કેવી રીતે, તે જ શ્વાસમાં હોઈ શકે છે, તે શોધી શકાય છે કે એક અનસ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજ હજુ પણ કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય છે અથવા તે કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય નથી.તે બીજી બાબત છે કે પક્ષો તેના પર કાર્યવાહી કરી શકે છે.માલ અથવા સેવાઓ હાથ બદલી શકે છે, ઉદાહરણ તરીકે, દસ્તાવેજ હેઠળ, જે અન્યથા સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે યોગ્ય હોઈ શકે છે.જો કે, જે

સુસંગત છે તે એ છે કે રાજ્ય યોગ્ય પ્રતિબંધો દ્વારા તેનું રક્ષણ વધારશે નહીં.અધિકારો, જે અન્યથા ઉપલબ્ધ હોત, જો કરાર પર મહોર મારવામાં આવી હોત, તો તે સ્થિર રહેશે અથવા તેના બદલે તે અસ્તિત્વમાં ન હોત.તેથી, અમે અમારા દષ્ટિકોણને વધુ મજબૂત બનાવીએ છીએ કે, આ અદાલત દ્વારા ગારવારે (ઉપરોક્ત) માં ફકરા-૨૨માં વ્યક્ત કરેલા મંતવ્યો, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) ને અનુસરીને, કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ રજૂ કરે છે.

III.આગળ, આપણે ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા-૨૯માં વ્યક્ત કરેલા મંતવ્યોની શુદ્ધતા તરફ આગળ વધવું જોઈએ.કોર્ટે યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય વિ. હ્યુન્ડાઇ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ અને અન્યોના ચુકાદા પર ધ્યાન દોર્યું હતું.((૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭).

૬૩. ન્યાયમૂર્તિ ઋષિકેશ રોયે તેમના ડ્રાફ્ટ ચુકાદાના ફકરા-૮૪માં શોધી કાઢ્યું છે કે ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા-૨૯માં, આ અદાલતે યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ હ્યુન્ડાઇ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ, ((૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭) પર આધાર રાખ્યો હતો.અમારા વિદ્વાન ભાઈએ ફકરા-૮૪.૧ માં વધુ નોંધ્યું છે કે હ્યુન્ડાઇ (ઉપરોક્ત) માં, સ્ટેમ્પિંગનો મુદ્દો વિચારણા હેઠળ ન હતો અને પ્રશ્ન એ હતો કે શું આ બાબત અપવાદરૂપ બાબતમાં આવે છે કારણ કે આનિટ્રેશન કલમ વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી છે કે કેમ તેના પર નિર્ભર હતી.ન્યાયમૂર્તિ

હષિકેશ રોય આગળ જુએ છે કે હ્યુન્ડાઈ (સુપ્રા) પર આધાર રાખવાનો ગરવારે (સુપ્રા) નો અભિગમ ખોટો હતો.આનું કારણ એ છે કે હ્યુન્ડાઈ (સુપ્રા) ને સ્ટેમ્પિંગ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી અને તેને અલગ પાડવું જોઈએ.અમારા વિદ્વાન ભાઈએ વિદ્વાન ન્યાયમિત્રની દલીલની નોંધ લીધી છે કે હ્યુન્ડાઈ (ઉપરોક્ત) ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની વિરુદ્ધ નરભેરમ પાવર એન્ડ સ્ટીલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, ((૨૦૧૮) ૬ એસ.સી.સી. ૫૩૪) પર આધાર રાખે છે, જે કિસ્સામાં, અદાલતને કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) (એ) નું અર્થઘટન કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો ન હતો.

૬૪. તે સાચું છે કે હ્યુન્ડાઈ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલત સ્ટેમ્પ એક્ટની અસર સાથે વ્યવહાર કરતી ન હતી. કોર્ટ તેના બદલે કલમની અસરના મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરી રહી હતી, જેમાં તે સંમત થયું હતું કે જો વીમાદાતા વિવાદ કરે અથવા પોલિસી હેઠળ અથવા તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના જવાબદારી સ્વીકારશે તો કોઈ મધ્યસ્થી થશે નહીં.ઉપરોક્ત કલમના સંદર્ભમાં, હ્યુન્ડાઈ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે એવું માન્યું હતું કે, વીમાદાતા દ્વારા તેની જવાબદારી વિશેની અરજીને નકારી કાઢવાથી 'આર્બિટ્રેશન કલમને બિનઅસરકારક અને અમલમાં મૂકવા માટે અસમર્થ, જો અસ્તિત્વમાં ન હોય તો'.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે, ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા-૨૯માં, આ અદાલતે શોધી કાઢ્યું હતું કે 'તેવી જ રીતે વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કલમ, એટલે કે, જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય

રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી' કાયદાની બાબત 'તરીકે અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં.તેથી, અનસ્ટેમ્પ્ડ પેટા કરારમાં આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં નહીં હોય તે શોધવાનો તર્ક ફકરા-૨૨માં પહેલેથી જ આપવામાં આવ્યો હતો.આ અદાલત માત્ર 'કાયદામાં' સાધનના અસ્તિત્વ વિશેના પ્રસ્તાવ માટે હ્યુન્ડાઈ (સુપ્રા) પાસેથી સમર્થન મેળવી રહી હતી.જ્યારે, હ્યુન્ડાઈ (સુપ્રા) સ્ટેમ્પ એક્ટ સાથે સંબંધિત ન હતી, અને હ્યુન્ડાઈ (સુપ્રા) ના સંદર્ભને પણ દૂર કરીને, અનસ્ટેમ્પ્ડ કરારના અસ્તિત્વ વિશેના તારણો, એ તર્ક પર સમર્થનક્ષમ રહેશે કે કલમ ૧૧ (૬) (એ) માં જે વિચારવામાં આવ્યું છે તે હકીકતમાં માત્ર ચહેરાનું અસ્તિત્વ અથવા અસ્તિત્વ નથી પણ કાયદામાં અસ્તિત્વ પણ છે.

૬૫. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર મહોર મારવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેમાં સમાવિષ્ટ આબિટ્રેશન કલમ કાયદાની બાબત તરીકે અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં.આ તારણ દેખીતી રીતે કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવા તરફ દોરી ગયેલા સુધારાની અસરના આધારે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.ભારતના કાયદા પંચના બે સો ચાલીસ છઠ્ઠા અહેવાલના આધારે સુધારા પહેલા કાયદો નક્કી કર્યા પછી ગવરિ (ઉપરોક્ત) માં અદાલતે હકીકતમાં ફકરા ૧૮ માં જાણવા મળ્યું હતું કે કાયદા પંચના અહેવાલમાં એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) વિશે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી.વધુમાં જાણવા મળ્યું છે કે તે ખૂબ જ સારા કારણોસર છે કે કોર્ટ કલમ ૧૧ હેઠળ અરજીનો નિર્ણય લેતી વખતે કોઈપણ પ્રારંભિક મુદ્દાનો નિર્ણય લેતી

નથી.અદાલતે વધુમાં શોધી કાઢ્યું હતું કે તે ફરજિયાત કાયદાની જોગવાઈઓને અસર કરી રહી છે, જે અદાલતને સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ, પહેલા કરારને જમ કરવાનો આદેશ આપે છે, અને જો માત્ર દંડ અને ફરજ ચૂકવવામાં આવે તો, તેના પર કાર્યવાહી કરો.કોર્ટે એવું પણ શોધી કાઢ્યું હતું કે આનિટ્રેશન કલમને વિભાજિત કરવી શક્ય નથી.અમે જોશું કે અમારા દ્વારા શોધી કાઢવામાં આવ્યું છે કે, અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ હોવાથી, કરાર ત્યાં સુધી અમલમાં મૂકવા યોગ્ય રહેશે નહીં જ્યાં સુધી તે 'માન્ય' ન થાય, જે સ્ટેમ્પ એક્ટમાં આપવામાં આવેલી રીતમાં જ માન્ય છે અને ત્યાં સુધી તે 'કાયદામાં' અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં.

૬૬. મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૩૬ના સંદર્ભમાં, એલ. આર. એસ. વિ. દ્વારા ડૉ. ચિરંજીલાલ (ડી) માં ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચ.એલ. આર. એસ. દ્વારા હરિ દાસ (ડી), (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૬), એ દલીલ સાથે વ્યવહાર કરવો પડ્યો હતો કે ૦૭.૦૮.૧૯૮૧ પર પસાર થયેલ પાર્ટીશન માટેનો અંતિમ હુકમનામું ફક્ત ૨૫.૦૫.૧૯૮૨ પર લાગુ થઈ શકે છે, જે દિવસે હુકમનામું સ્ટેમ્પ કાગળોથી ભરેલું હતું.કલમ ૧૩૬ હેઠળ, બાર વર્ષનો સમયગાળો ત્યારે ચાલવાનું શરૂ થાય છે જ્યારે 'હુકમનામું અથવા આદેશ' અન્ય બાબતોની સાથે 'અમલપાત્ર' બને છે.અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૨૩. ભારતીય ટપાલ ટિકિટ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ના ઉદ્દેશ અને યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને આવા અર્થઘટનને મંજૂરી નથી.સ્ટેમ્પ એક્ટ એ ચોક્કસ વર્ગોના સાધનો પર રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવાના હેતુથી ઘડવામાં આવેલ નાણાકીય પગલું છે.તેના વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી.આ કાયદાની કડક જોગવાઈઓની કલ્પના મહેસૂલના હિતમાં કરવામાં આવી છે.એકવાર તે વસ્તુ કાયદા અનુસાર સુરક્ષિત થઈ જાય, પછી સાધન પર પોતાનો દાવો કરનાર પક્ષ સાધનમાં પ્રારંભિક ખામીના આધારે હારશે નહીં (હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ. v.દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની [(૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭])....”

XXX

XXX

XXX

૨૫. ભાગલા માટેના દાવામાં અંતિમ હુકમનો સમાવેશ હુકમની તારીખ સાથે સંબંધિત હશે.આવા હુકમનો અમલ કરવા માટે મર્યાદાના સમયગાળાની શરૂઆત સ્ટેમ્પ પેપર પર આવા હુકમનામા લખવાની તારીખ પર આધાર રાખીને કરી શકાતી નથી.સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવાની તારીખ એ પક્ષકારના કાર્યક્ષેત્ર, કાર્યક્ષેત્ર અને નિયંત્રણમાં એક અનિશ્ચિત કાર્ય છે.સ્ટેમ્પ પેપર આપવા માટે કોઈ તારીખ કે સમયગાળો નક્કી કરવામાં આવ્યો નથી.અમને એવો કોઈ નિયમ બતાવવામાં આવ્યો નથી કે જેમાં કોર્ટને સ્ટેમ્પ પેપર આપવા માટે બોલાવવા અથવા કોઈ સમય આપવાની જરૂર હોય.સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ ન કરવાના પોતાના કૃત્ય દ્વારા પક્ષ

મર્યાદાના સમયગાળાને રોકી શકતો નથી.કોઈ પોતાની ભૂલનો ફાયદો ઉઠાવી શકતું નથી.આ દરખાસ્ત કે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મર્યાદાનો સમયગાળો સ્થગિત રહેશે અને તે પછી જ બાર વર્ષનો સમયગાળો ચાલવાનું શરૂ થશે તે વાહિયાતતા તરફ દોરી જશે.ચસવંત દેવરાવ દેશમુખ વિરુદ્ધ વાલચંદ રામચંદ કોઠારી [૧૯૫૦ એસ.સી.સી. ૭૬૬:૧૯૫૦ એસ.સી.આર. ૮૫૨:એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસ. સી. ૧૬] એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે બાકી નીકળતી રકમ પર કોર્ટ ફીની ચુકવણી સંપૂર્ણપણે હુકમનામા ધારકની સત્તામાં હતી અને તેને તે સમયે અને ત્યાં ચૂકવણી કરવાથી રોકવા માટે કંઈ નહોતું; તે એક હુકમનામું હતું જે તેને પસાર કરવામાં આવી તે જ તારીખથી અમલમાં મૂકવા સક્ષમ હતું.

૨૬. મર્યાદાના નિયમો એ જોવા માટે છે કે પક્ષો વિલંબિત વ્યૂહરચનાનો આશરો લેતા નથી, પરંતુ તરત જ તેમનો ઉપાય શોધે છે.જેમ વણાયેલી છે તેમ, હુકમનામું દાખલ કરવા માટે સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવા માટે કોઈ સમય મર્યાદા અથવા સ્ટેમ્પ પેપર પર હુકમનામું દાખલ કરવા માટે સમય મર્યાદા નિર્ધારિત કરતી કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ નથી અને હુકમનામું પસાર કરવા માટે પક્ષોને આદેશ આપવા માટે કોઈ વૈધાનિક જવાબદારી નથી.વર્તમાન કેસમાં અદાલતે હુકમનામું દાખલ કરવાના હેતુથી પક્ષકારોને સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવાનો આદેશ આપ્યો નથી.માત્ર એટલા માટે કે હુકમનામું દાખલ કરવા માટે સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવા માટે કોર્ટ દ્વારા કોઈ નિર્દેશ નથી અથવા કાયદા દ્વારા કોઈ સમયમર્યાદા

નક્કી કરવામાં આવી નથી, તેનો અર્થ એ નથી કે પક્ષ તેની મરજીથી સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરી શકે છે અને દાવો કરે છે કે કાયદાની કલમ ૧૩૬ હેઠળ આપવામાં આવેલી મર્યાદાનો સમયગાળો તે પછી જ શરૂ થશે જ્યારે હુકમનામું દાખલ કરવામાં આવશે. વિભાજન હુકમના અમલીકરણ માટે મર્યાદાના સમયગાળાની શરૂઆતને સ્ટેમ્પ પેપર પર હુકમના અમલ પર આકસ્મિક બનાવી શકાતી નથી.

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૬૭. જો કે, ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને કલમ ૧૩૬ ના અર્થમાં હુકમનામા અથવા આદેશની 'અમલીકરણક્ષમતા' દ્વારા સંપૂર્ણપણે પરાજિત થવાના જોખમમાં રહેલા મર્યાદાના કાયદાના સંદર્ભમાં સમજવો આવશ્યક છે, જે જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવા માટે પક્ષની ઈચ્છા પર આધારિત છે. અહીં, અમારી સામેના કેસમાં, અમે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ કોર્ટની ફરજ અને આર્બિટ્રેશન કલોઝ ધરાવતી અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ સમજૂતી પર તેની અસર સાથે સંબંધિત છીએ. આ કાયદાની કલમ ૧૧ (૬એ) માં 'આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ' શબ્દોને આભારી અર્થ સિવાય છે. અમે કરાર અધિનિયમના સંદર્ભમાં 'અમલીકરણક્ષમતા' ની વિભાવનાને સમજાવી છે. હકીકતોની નજીકની બાબત એ છે કે અમલીકરણની વિભાવના અથવા અમારે સમજાવેલા અર્થમાં કરારની શૂન્યતામાં પરિણમે છે.

કે. સ્ટેમ્પ એક્ટ-એક પ્રક્રિયા કાયદો?

૬૮. આ સંદર્ભમાં, ન્યાયશાસ્ત્ર પર સેલ્મોન્ડ, બારમી આવૃત્તિમાંથી નીચેની ચર્ચાની નોંધ લેવી નફાકારક રહેશે.કાર્યવાહીના કાયદા સાથે વ્યવહાર કરતા, તે જણાવવામાં આવ્યું છે:

“તો પછી, ભેદની સાચી પ્રકૃતિ શું છે?પ્રક્રિયાના કાયદાને કાયદાની તે શાખા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે જે મુકદ્દમાની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરે છે.તે કાર્યવાહીનો કાયદો છે-જે કાયદાકીય અથવા ફોજદારી તમામ કાનૂની કાર્યવાહીનો સમાવેશ કરવા માટે વ્યાપક અર્થમાં કાર્યવાહી શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે.તમામ અવશેષો મૂળ કાયદો છે, અને મુકદ્દમાની પ્રક્રિયા સાથે નહીં, પરંતુ તેના હેતુઓ અને વિષય સાથે સંબંધિત છે.નોંધપાત્ર કાયદો એ અંત સાથે સંબંધિત છે જે ન્યાયનો વહીવટ ઈચ્છે છે; પ્રક્રિયાગત કાયદો તે માધ્યમો અને સાધનો સાથે વ્યવહાર કરે છે જેના દ્વારા તે અંત પ્રાપ્ત કરવાના છે.બાદમાં મુકદ્દમાના સંદર્ભમાં અદાલતો અને વાદીઓના વર્તન અને સંબંધોનું નિયમન કરે છે; પહેલું મુકદ્દમાની બાબતોના સંદર્ભમાં તેમની વર્તણૂક અને સંબંધો નક્કી કરે છે. ”

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૬૯. સ્ટેમ્પ એક્ટ, ભલે તે રાજકોષીય માપ હોય, પણ તે પ્રક્રિયાગત કાયદાના દાયરામાં ન પણ આવે.માત્ર હકીકત એ છે કે કલમ ૩૩ અને ૩૫ એક તબક્કે લાગુ થઈ શકે છે, જ્યારે વ્યક્તિ અદાલતનો સંપર્ક કરે છે, અન્ય બાબતોની

સાથે, તેનો અર્થ એ નથી કે કલમ ૧૭ માં જાહેર કરાયેલ સમયના સમયે સાધન પર સ્ટેમ્પ કરવાની ફરજ પૂરી પાડતો સ્ટેમ્પ એક્ટ, અને વધુ શું છે, કલમ ૬૨ હેઠળ વિચલનને દંડ આપવો, પ્રક્રિયાગત કાયદાના ક્ષેત્રમાં આવે છે. ઉલ્લેખનીય છે કે, આપણે પોલોક અને મુદ્દાના ભારતીય કરાર અને ચોક્કસ રાહત કાયદાઓની ચૌદમી આવૃત્તિમાં નીચે મુજબ નોંધ કરી શકીએ છીએ:

“અમલ ન કરી શકાય તેવા કરારો

અમલ ન કરી શકાય તેવા કરારો તમામ બાબતોમાં માન્ય છે, પરંતુ પક્ષો દ્વારા તેના પર દાવો કરવામાં નહીં આવે. આવી અક્ષમતા નોંધણીના અભાવને કારણે ઊભી થઈ શકે છે; અથવા દાવો દાખલ કરવા માટે નિર્ધારિત સમય સમાપ્ત થઈ ગયો છે; અથવા વાદી પેઢી નોંધાયેલી નથી; અથવા દસ્તાવેજ અથવા સાધન જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સહન કરતું નથી; અથવા કારણ કે નાણાં ધિરાણકર્તા પાસે નાણાં ધિરાણ કાયદા હેઠળ લાઈસન્સ નથી. ”

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૭૦. અમે જોશું કે કરાર, જે મૂળ કાયદાને કારણે અમલમાં મૂકી શકાતો નથી, જેમાં સ્ટેમ્પ એક્ટનો સમાવેશ થાય છે, તે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) ને લાગુ કરતો કરાર નહીં હોય. જો કોઈ કરાર લાગુ કરવા યોગ્ય હોય તો જ તે કરાર બની જશે. તે માત્ર એક 'કરાર' છે, જે 'આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' હશે, જે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬એ) માં વિચારણા કરવામાં આવી છે. અનસ્ટેમ્પ્ડ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને માત્ર 'સાધ્ય ખામી' તરીકે વર્ણવવું યોગ્ય ન પણ હોઈ

શકે.જ્યાં સુધી તે એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન રહે છે, ત્યાં સુધી સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫માં જણાવ્યા મુજબ કોઈ પણ હેતુ માટે તેની નોંધ લઈ શકાતી નથી. તે બિનકાર્યક્ષમ રહે છે.કલમ ૧૭ એ સમયની જાહેરાત કરે છે કે જેના પર ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવવો આવશ્યક છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે આવા સાધનની મુદ્રાંકન દસ્તાવેજના અમલ પહેલા અથવા તે સમયે થવી જોઈએ.કોઈ જાહેર અધિકારી, ન તો અદાલત કે ન તો મધ્યસ્થી, કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના પર કાર્યવાહી કરવા અથવા તેને પુરાવા તરીકે પ્રાપ્ત કરવા માટે કહેવાની મંજૂરી આપી શકે નહીં.કાયદામાં, તે જીવનથી વંચિત છે.તે 'કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય નથી'.ઉપરોક્ત અર્થમાં, તે કાયદામાં પણ અસ્તિત્વમાં હોઈ શકતું નથી.તે શૂન્ય હશે.આ સંબંધમાં અમારો મત છે કે રદબાતલપણું અમલીકરણક્ષમતા સાથે સંકળાયેલું છે, જે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જે) થી મજબૂત બને છે, જે કરારને અમલપાત્ર રદબાતલ કરવાનું બંધ કરે છે.

૭૧. કલમ ૧૧ (૬એ) જે વિચારણા કરે છે તે એક કરાર છે અને તે કોઈ કરાર નથી જેને કરાર તરીકે ગણી શકાય નહીં.આ કલમ ૧૧ (૬એ) માં 'આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' શબ્દોનો ઉપયોગ હોવા છતાં છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કરાર કાયદાની કલમ ૭ ને અનુરૂપ હોવો જોઈએ. તે પણ, કહેવાની જરૂર નથી, કરાર અધિનિયમની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવી જોઈએ.

૭૨. કલમ ૧૯ અને ૧૯એના અર્થમાં રદબાતલ કરાર, નિઃશંકપણે રદબાતલ કરારથી તદ્દન વિપરીત છે.જો કે, દાખલા તરીકે રદબાતલ કરારની શ્રેણીઓમાં પણ, કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૦ પૂરી પાડે છે કે જો કોઈ ભૌતિક મુદ્દા પર, પક્ષો ભૂલથી હતા, તો કરાર રદબાતલ થશે.જો આપેલ કેસમાં જ્યાં કલમ ૧૧ હેઠળ કાર્યવાહીમાં કોઈ પક્ષ દ્વારા આ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હોય, જ્યારે કરાર અન્યથા તેને આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ તરીકે અસ્તિત્વમાં મૂકવા માટેના કરારની જરૂરિયાતને સંતોષે છે, તો કોર્ટ કરારને અસ્તિત્વમાં છે તેવું ગણવામાં ન્યાયી ગણાશે અને મધ્યસ્થીને પ્રશ્નમાં જવા માટે ખુલ્લું રાખશે, જે દલીલો કરવામાં આવે અને તેની સામે પુરાવા બહાર આવે તે પછી કરી શકાય છે.જ્યારે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને કલાઉડ હેઠળ લાવવાની માંગ કરવામાં આવે છે કે તે એક રદબાતલ કરાર છે જેને ટાળવામાં આવ્યો છે, ત્યારે ફરીથી તે એવી બાબત હોઈ શકે છે કે જ્યાં કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત યોગ્ય હોઈ શકે છે અને ફરીથી કલમ ૧૧ હેઠળની અદાલત મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે તેના આધારે કાર્યવાહીમાં ન્યાયી ઠેરવવામાં આવશે.નિઃશંકપણે આ પ્રશ્નનો સંપર્ક મધ્યસ્થતાની ઝડપી શરૂઆત, પ્રગતિ અને નિષ્કર્ષના ઉત્કૃષ્ટ હેતુને આગળ વધારવાના દૃષ્ટિકોણથી થવો જોઈએ.જ્યારે સંસદે કાયદામાં સુધારો કરીને હસ્તક્ષેપ કર્યો, જ્યારે કલમ ૮માં તેણે પ્રથમ દૃષ્ટિએ શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે, ત્યારે તેણે કલમ ૧૧ (૬એ) માં મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ વિશે ખાતરી કરવા માટે 'તપાસો' શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે.તેવી જ રીતે, કલમ ૮ માં કાયદો આપનાર વ્યક્તિએ 'માન્ય' શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે જે કલમ ૧૧ (૬એ) માં ખૂટે છે.શું એવું કહી શકાય કે

કલમ ૧૧ (૬એ) ના હેતુ માટે કાયદામાં અમાન્ય કરાર અસ્તિત્વમાં હોવાનું કહી શકાય?

૭૩. અમાન્ય દસ્તાવેજ અથવા કરાર શું છે? તે એક અભિવ્યક્તિ છે જે સંકળાયેલી છે અને ઘણીવાર શૂન્ય શબ્દ સાથે જોડાયેલી હોય છે. અમે પહેલેથી જ કલમ ૨૦ ને એક ઉદાહરણ તરીકે નોંધ્યું છે જ્યાં ભૌતિક વિષય પર પક્ષકારોની સામાન્ય ભૂલ કરારને રદબાતલ બનાવે છે. અમે એ પણ નોંધ્યું છે કે શૂન્યતાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૧૧ હેઠળની અદાલત, જ્યારે સામાવાળા દ્વારા કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૦ હેઠળ આશ્રય લેવામાં આવે ત્યારે કલમ ૧૧ હેઠળ અરજીને મંજૂરી આપી શકે છે. તે હકીકતો તરફ વળશે. અમાન્યતાની વાત કરીએ તો, કરાર અમાન્ય રહેશે, ઉદાહરણ તરીકે જો તે અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવે. આ સમાન રીતે તે જ કેસ હશે જ્યાં તે જોવા મળે છે કે પક્ષકારોમાંથી એક સગીર હતો. જ્યાં સુધી 'અમાન્ય' શબ્દની વાત છે, તેના અર્થના વિવિધ રંગ છે. કરારના સંદર્ભમાં, અમે ઇમાંબી વિરુદ્ધ ખાજા હુસૈન ઉર્ફે ખજાસાબ, (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ કાર્પાટક ૫૧) માં નોંધાયેલા કાર્પાટક હાઈકોર્ટના ચુકાદામાં નીચેના નિવેદનની નોંધ લઈએ છીએ:

“આ સંદર્ભમાં કે શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેનો અર્થ જોન્સ વિ. બેંક ઓફ ગર્મિંગમાં નીચે મુજબ હોવો જોઈએ: –

“કરાર પર લાગુ કરાયેલ "અમાન્ય" શબ્દનો અર્થ હંમેશાં સંપૂર્ણ રદબાતલ થતો નથી, કારણ કે કરાર એટલો અપૂર્ણ હોઈ શકે છે કે તેને લાગુ કરી શકાતો નથી, પરંતુ એટલો સંપૂર્ણ રદબાતલ નથી કે તેને પૂર્ણ કરી શકાતો નથી. ”

(વીડિયો શબ્દો અને શબ્દસમૂહો-કાયમી આવૃત્તિ-વેસ્ટ પબ્લિશિંગ કંપની વોલ્યુમ ૨૨એ) ”

૭૪. ઉપરોક્ત નિવેદન એવા સાધનના સંદર્ભમાં યોગ્ય લાગે છે કે જે અનસ્ટેમ્પ્ડ હોય અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ હોય.આનું કારણ એ છે કે એક તરફ જ્યાં સુધી તેના પર સ્ટેમ્પ ન હોય અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ હોય, ત્યાં સુધી તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ જપ્ત થવા માટે જવાબદાર છે અને તેનો ઉપયોગ પુરાવા તરીકે અથવા નોંધણી તરીકે કરી શકાતો નથી.આ આવા સાધન પર 'કાર્ય' કરવા સામેના સ્પષ્ટ પ્રતિબંધથી અલગ છે.બીજી બાજુ, જો આવા સાધનને જપ્ત કર્યા પછી અને ફરજ અને દંડ ચૂકવવામાં આવે અને કલમ ૪૨ (૨) ના અર્થમાં તેના પર પ્રમાણપત્રનું સમર્થન કરવામાં આવે તો તે સંકેત આપે છે કે સાધન ફરીથી જીવંત થઈ જાય છે, તો સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ માંનો પ્રતિબંધ કાયમી ધોરણે દૂર કરવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, કલમ ૩૬ હેઠળ કોઈ સાધનના કિસ્સામાં (સાધનનો ગૌણ પુરાવો નહીં) જેને વાંધા વિના પુરાવા આપવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે, તો તે અધિકારની સ્થાપના કરતા પુરાવા તરીકે લાયક ઠરે છે.પરંતુ આ તે નિયમનો અપવાદ છે જે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫માં જોવા મળે છે. આમ, અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એ કરારના કેસને ૨૪

કરે છે જે અમલપાત્ર નથી, એ અર્થમાં કે નાગરિક કાર્યવાહી દ્વારા કાયદામાં પ્રતિબંધો અસ્વીકાર્ય છે, ઉપરોક્ત અર્થમાં અમાન્ય છે.તે હજુ પણ જન્મ્યો છે અથવા શૂન્ય અને શૂન્ય હોવાના અર્થમાં તે અમાન્ય અથવા રદબાતલ નથી, એટલે કે તેમાં જીવન રેડવામાં નહીં આવે.આપણે સારાંશ આપી શકીએ.એક કરાર કે જેના પર સ્ટેમ્પ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ છે, તે લાગુ કરી શકાતો નથી, જ્યાં સુધી તે ઉપરોક્ત સ્થિતિમાં રહે.આવા સાધન અમલપાત્ર ન હોવાથી તે રદબાતલ ગણાશે [કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) જુઓ].આ અર્થમાં તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં હોય.તેને ફક્ત કલમ ૩૩ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની અન્ય જોગવાઈઓમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી પ્રક્રિયા દ્વારા જ "માન્ય" કરી શકાય છે. હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ માલવીય, ((૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૪) માં આ અદાલતના ચુકાદામાં 'માન્યતા' શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાનું આપણને જોવા મળે છે, જેનો આપણે પછીથી વધુ વિગતવાર ઉલ્લેખ કરીશું.આનો આવશ્યક અર્થ એ છે કે અદાલત તેને લાગુ કરવા યોગ્ય તરીકે જોશે નહીં, અને તેથી, કાયદામાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.સમજાવાયેલા અર્થમાં, તે 'રદબાતલ નહીં' અને તેથી 'અમાન્ય નહીં' તરીકે જોવા મળશે નહીં.આમ, અધિનિયમ, સ્ટેમ્પ અધિનિયમ અને કરાર અધિનિયમના સંદર્ભમાં અમારો મત છે કે આ સંબંધમાં એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતનો અભિપ્રાય, જે ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં પુનરાવર્તિત છે અને વિદ્યા દોલીયા (ઉપરોક્ત) માં મંજૂર કરવામાં આવ્યો છે તે સાચો છે.

૭૫. કલમ ૧૧ (૬એ) ને શાબ્દિક રીતે અસ્તિત્વમાં રહેલા આબિટ્રિશન એગ્રીમેન્ટ માટે માત્ર આગાહી તરીકે સમજી શકાતી નથી.આનો અર્થ એ છે કે તમામ હેતુઓ અને હેતુઓ માટે આબિટ્રિશન કરારનું માત્ર અસ્તિત્વ, જે કરારને યોગ્ય રીતે અમલમાં મૂકવાનો બાહ્ય હેતુ ધરાવે છે, તે અમુક પરિસ્થિતિઓમાં, કલમ ૧૧ હેઠળ અપૂરતું હોઈ શકે છે.જો સ્પષ્ટ રીતે સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હોય ત્યારે તેને અનસ્ટેમ્પ કરવા જેવા કારણોસર, તો તેને એવો કેસ ન કહી શકાય કે જ્યાં કરાર અસ્તિત્વમાં છે કારણ કે તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી.જ્યારે આપણે સંમત થઈએ છીએ, ત્યારે કોર્ટે એવા કરારો પસંદ કરવામાં સાવચેત રહેવું જોઈએ કે જ્યાં રજૂ કરવામાં આવેલ આબિટ્રિશન કરાર પર કાયદામાં અસ્તિત્વમાં ન હોવાના કારણે કાર્યવાહી ન થવી જોઈએ, અમારું ફક્ત એટલું જ માનવું છે કે આબિટ્રિશન કરાર, જે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે, અસ્તિત્વમાં નથી અને આબિટ્રિશન કરાર ધરાવતો અનસ્ટેમ્પ્ડ કરાર અસ્તિત્વમાં નથી, કારણ કે તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી.

એલ. અધિનિયમની કલમ ૭-તેની અસર

૭૬. આપણા વિદ્વાન ભાઈ, ન્યાયમૂર્તિ ઋષિકેશ રોય, એ નોંધવામાં સાચા છે કે કાયદાની કલમ ૭ ભાગ-૧ ના હેતુ માટે આબિટ્રિશન એગ્રીમેન્ટનો અર્થ શું છે તે પ્રદાન કરે છે.જો કે, ખૂબ જ આદર સાથે, અમે સંમત થવામાં અમારી અસમર્થતા વ્યક્ત કરીએ છીએ કે કાયદાની કલમ ૭ નું સાદા વાંચન, તે સ્પષ્ટ કરશે કે

આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ બિન-કરાર પાછા હોઈ શકે છે.સ્પષ્ટતાના હેતુ માટે, અમે આ સમયે કાયદાની કલમ ૭ (૧) નું પુનઃઉત્પાદન કરી શકીએ છીએ:

“૭(૧) મધ્યસ્થી કરાર.

(૧) આ ભાગમાં, "આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો અર્થ એ છે કે પક્ષકારો દ્વારા તમામ અથવા અમુક વિવાદો કે જે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા જે નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધના સંદર્ભમાં તેમની વચ્ચે ઊભી થઈ શકે છે, પછી ભલે તે કરારબદ્ધ હોય કે ન હોય. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૭૭. અમે એવું માનીએ છીએ કે કલમ ૭ (૧) જે ધ્યાનમાં લે છે તે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ છે.અમે એવું પણ વિચારીએ છીએ કે કાયદા આપનારનો ઈરાદો એ છે કે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ હેઠળ પક્ષકારોએ વિવાદો રજૂ કરવા જોઈએ, જે તેમની વચ્ચે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા જે તેમની વચ્ચે ઉદ્ભવી શકે છે.વિવાદો ઊભા થયા હોઈ શકે છે અથવા નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધોના સંદર્ભમાં ઊભી થઈ શકે છે.નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધ, બદલામાં, કરાર આધારિત અથવા અન્યથા હોઈ શકે છે.તેથી, જે વિવાદોને જન્મ આપી શકે છે તે કાનૂની સંબંધ હોઈ શકે છે, જે બિન-કરારયુક્ત છે.કાયદાકીય સંબંધ કાયદાની બહારથી ઉદ્ભવી શકે છે.તે અપકૃત્યના સંબંધમાં ઉદ્ભવી શકે છે પરંતુ મધ્યસ્થી કરારનો અર્થ હંમેશા કરાર હોવો જોઈએ.તે ખરેખર એક કરાર છે જેનો હેતુ કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવા કરાર તરીકેનો કરાર છે.આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ આબિટ્રેશન માટે પ્રદાન કરેલા

કરારની કલમ હોઈ શકે છે.તે એક અલગ અથવા એકલ કરાર (કાયદાની કલમ ૭ (૨)) હોઈ શકે છે.મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં હોવો જોઈએ [કાયદાની કલમ ૭ (૩) જુઓ].આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ લેખિતમાં હોવું જોઈએ તે જરૂરિયાતની અંદર શું સમજવામાં આવે છે તે કલમ ૭ (૪) (એ) થી ૭ (૪) (સી) માં દર્શાવવામાં આવ્યું છે.તેમાં એક દસ્તાવેજનો સમાવેશ થાય છે જેના પર પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવામાં આવે છે [કલમ ૭ (૪) (એ) જુઓ].મધ્યસ્થી કરારને લેખિતમાં સમાવિષ્ટ ગણવામાં આવશે, જો પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા દૂરસંચારના અન્ય માધ્યમોનું આદાનપ્રદાન થાય છે, જેમાં ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા સંદેશાવ્યવહારનો સમાવેશ થાય છે જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે [કલમ ૭ (૪) (બી) જુઓ].આગળ, અમે જોઈ શકીએ છીએ કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને લેખિતમાં સમાવિષ્ટ ગણવામાં આવશે, જો દાવાઓ અને બચાવના નિવેદનોની આપ-લે હોય, જેમાં કરારનું અસ્તિત્વ પક્ષ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવે છે અને અન્ય દ્વારા નકારવામાં આવતું નથી [કલમ ૭ (૪) (સી) જુઓ].છેવટે, કલમ ૭ (૫) સમાવેશ દ્વારા મધ્યસ્થતા કરાર પર વિચાર કરે છે, એટલે કે., આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતા દસ્તાવેજના કરારમાં સંદર્ભ, આર્બિટ્રેશન કરારની રચના કરશે, જો કરાર લેખિતમાં હોય અને સંદર્ભ એવો હોય કે તે આર્બિટ્રેશન કલમને કરારનો ભાગ બનાવે.કાયદાની કલમ ૭ (૫) ના સાચા અવકાશને વિસ્તૃત રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. એન્જિનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સોમ દત્ત બિલ્ડર્સ લિમિટેડ, ((૨૦૦૯) ૭ એસ.સી.સી. ૬૯૬).

૭૮. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩ (એ), કોઈ શંકા વિના, ધ્યાનમાં લે છે કે અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત દરેક સાધન, જે અગાઉ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવ્યું ન હોય, તે જુલાઈ, ૧૯૯૯ ના પ્રથમ દિવસે અથવા પછી ભારતમાં ચલાવવામાં આવે છે, તે ફરજ સાથે ચાર્જપાત્ર છે. કલમ ૩ ની કલમ (સી) ભારતની બહારના દસ્તાવેજના 'અમલ' પર પણ વિચાર કરે છે, જે ફરજ સાથે ચાર્જપાત્ર છે. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૧૭ એ પણ ધ્યાનમાં લે છે કે ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં, તેમને અમલ પહેલાં અથવા તે સમયે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવશે. ન્યાયમૂર્તિ હુષિકેશ રોય તર્ક આપશે કે કાયદાની કલમ ૭ માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધન હોવું જરૂરી નથી કારણ કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ માત્ર એવા સાધનો પર ચૂકવવાપાત્ર છે, જેનો અમલ કરવામાં આવે છે. 'એક્ઝિક્યુટ' શબ્દને સ્ટેમ્પ એક્ટમાં 'સહી કરેલ' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.

૭૯. કાયદાની કલમ ૭ (૩) (બી) માં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોનું આદાનપ્રદાન, જેમાં ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા સંદેશાવ્યવહારનો સમાવેશ થાય છે, જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે, તે કાયદાની કલમ ૭ (૩) ના અર્થમાં લેખિતમાં મધ્યસ્થતા

કરારની રચના કરશે. અમે જોઈ શકીએ છીએ કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ની જોગવાઈ (સી) નીચે મુજબ છે:

“(સી) જો કોઈ પણ પ્રકારનો કરાર અથવા કરાર બે અથવા વધુ પત્રોના પત્રવ્યવહાર દ્વારા કરવામાં આવે અને કોઈપણ એક પત્ર પર યોગ્ય છાપ હોય, તો કરાર અથવા કરાર પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.

૮૦. આમ, સ્ટેમ્પ એક્ટ બે અથવા વધુ પત્રો દ્વારા પત્રવ્યવહાર દ્વારા રચાયેલા કરાર અથવા કરારને ધ્યાનમાં લે છે. તે પછી તે પૂરતું છે કે કોઈપણ એક અક્ષર પર યોગ્ય ટપાલ ટિકિટ હોય. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પત્રોમાં સમાયેલ છે અને તેના પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે અને તેથી, સ્ટેમ્પ એક્ટના અર્થમાં અમલ કરવામાં આવે છે તેના આધારે પણ આગળ વધવું, તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ ના ચાર ખૂણામાં આવશે.

૮૧. અમે નોંધ્યું છે કે ગોવિંદ રબર લિમિટેડ વિરુદ્ધ લૂઈઝ્સ ટ્રેડિંગ કોમોડિટીઝ એશિયા પ્રાઇવેટ લિમિટેડ ૩૨માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે મધ્યસ્થતા કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવાની જરૂરિયાત વિશે આ કહ્યું છે:

“૧૫. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું અવલોકન દર્શાવે છે કે આર્બિટ્રેશન કરારની રચના કરવા માટે, તેના પર તમામ પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવાની જરૂર નથી. કાયદાની કલમ ૭ (૩) પૂરી પાડે છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ લેખિતમાં હશે, જે ફરજિયાત

જરૂરિયાત છે.કલમ ૭ (જ) જણાવે છે કે મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં હશે, જો તે તમામ પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત દસ્તાવેજ હોય.પરંતુ કલમ ૭ (જ) ની કલમો (બી) અને (સી) નું અવલોકન દર્શાવે છે કે લેખિત દસ્તાવેજ કે જેના પર પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવામાં ન આવે તો પણ તે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ હોઈ શકે છે.કલમ ૭ (જ) (બી) પૂરી પાડે છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોના આદાનપ્રદાનમાંથી બહાર કાઢી શકાય છે જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે.

૧૬. જોગવાઈઓ વાંચીને તે સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય છે કે જો કરારનો રેકૉર્ડ પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોના આદાનપ્રદાન દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે તો પક્ષકારો દ્વારા લેખિતમાં સહી કરવાની જરૂર નથી.કલમ ૭ (જ) (સી) પૂરી પાડે છે કે દાવાઓ અને બચાવના નિવેદનોના આદાનપ્રદાનમાં મધ્યસ્થી કરાર હોઈ શકે છે જેમાં કરારનું અસ્તિત્વ એક પક્ષ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવે છે અને બીજા દ્વારા નકારવામાં આવતું નથી.જો તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ દર્શાવી શકાય કે પક્ષો સ્પષ્ટ સ્થિતિમાં છે, તો પછી માત્ર એક પક્ષ દ્વારા કરાર પર હસ્તાક્ષર ન કરવાની હકીકત તેને કરાર હેઠળની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરી શકતી નથી.ઇ-કોમર્સના વર્તમાન સમયમાં, ઇન્ટરનેટ ખરીદી, ટેલિ ખરીદી, ઇન્ટરનેટ પર ટિકિટ બુકિંગ અને કરારના પ્રમાણભૂત સ્વરૂપોમાં નિયમો અને શરતો પર સંમતિ છે.આવા કરારોમાં, જો પક્ષકારોની ઓળખ સ્થાપિત થાય છે, અને કરારનો રેકૉર્ડ હોય તો તે આર્બિટ્રેશન

કરાર બની જાય છે જો પક્ષકારો વચ્ચે જાહેરાત ઓળખ દર્શાવતી આર્બિટ્રેશન કલમ હોય.તેથી, કલમ ૭ (જ) (બી) અથવા ૭ (જ) (સી) હેઠળ અથવા કાયદાની કલમ ૭ (૫) હેઠળ હસ્તાક્ષર ઔપચારિક જરૂરિયાત નથી.

૮૨. જ્યારે કલમ ૭ (જ) (સી) ની વાત આવે છે, ત્યારે લેખિતમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ તરીકે જેની રચના કરવામાં આવે છે તે દાવાઓ અને બચાવના નિવેદનનું આદાનપ્રદાન છે, જેમાં કરારનું અસ્તિત્વ એક પક્ષ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવે છે અને બીજા દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવતું નથી.જો કે 'એક સમજૂતી' હોવી જોઈએ, જેના અસ્તિત્વનો આરોપ અચોક્કસ રહે છે.કારણ કે, કલમ ૭ (૧) આર્બિટ્રેશન કરારને એક તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે હેઠળ પક્ષો 'બધા' અથવા 'ચોક્કસ વિવાદો' રજૂ કરે છે, જે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા ઉદ્ભવશે, આવા કરાર અસ્તિત્વમાં હોવાનો આક્ષેપ થવો જોઈએ અને આરોપને નકારી કાઢવો જોઈએ.આવા કરારની રચનાનું અનિવાર્ય જરૂરિયાતો, જેમ કે કરાર કરવાની યોગ્યતા અને સ્વસ્થ મનની હાજરીના સંદર્ભમાં પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક છે.

૮૩. અમે જે ધરાવીએ છીએ તે છે, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટમાં કલમ ૭ (૧) ની જરૂરિયાતોને સંતોષવી આવશ્યક છે અને તેથી, તે એક કરાર હોવો આવશ્યક છે.સમજૂતી વિના, મધ્યસ્થતાનો સંદર્ભ ન હોઈ શકે.જ્યારે ન્યાયમૂર્તિ હષિકેશ રોય એવું માનવા માટે સાચા છે કે કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૦ મૌખિક કરારોને

માન્યતા આપે છે અને લેખિત કરાર માન્ય મધ્યસ્થતા કરાર માટે અનિવાર્ય છે, કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૦, તે નોંધવું આવશ્યક છે, બીજા ભાગમાં, જોગવાઈ કરે છે કે પ્રથમ ભાગમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ, કોઈપણ કાયદાને અસર કરશે નહીં, જે અન્ય બાબતોની સાથે, કોઈપણ કરાર લેખિતમાં કરવાની જરૂર છે.કાયદાની કલમ ૭ (૩) જે આગ્રહ કરે છે કે આર્બિટ્રેશન કરાર લેખિતમાં હોવો જોઈએ તે કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૦ સાથે સુસંગત છે.

૮૪. અમે વિચારીશું કે જ્યારે પણ કાયદાની કલમ ૭માં વ્યાખ્યાયિત આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પણ સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી આકર્ષે છે, ત્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ની જોગવાઈઓ અમલમાં આવશે.એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં જણાવ્યા મુજબ, જો આર્બિટ્રેશન કલોઝ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અને ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટની રચના કરે છે, એટલે કે., સાધન અથવા કરાર, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ સમાયેલ છે, તે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે, જ્યારે તે અન્યથા સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય છે, તો પછી, કલમ ૩૩ ની જોગવાઈઓ તેમજ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ પણ કાર્યરત રહેશે.કાયદાની કલમ (૧૧) હેઠળ કામ કરતી અદાલત તેમના આદેશની અવગણના કરવા માટે સ્વતંત્ર નથી.

૮૫. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં એક કલમ હોઈ શકે છે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી આકર્ષે છે.આવા કિસ્સામાં, કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી અદાલત સ્ટેમ્પ

એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે બંધાયેલી છે, જો સાધન પર સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે. જો આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એક સ્વતંત્ર કરાર છે અને જે સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ ડ્યુટી આકર્ષે છે, તો પણ, તે જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

એમ. વૈકલ્પિક પરિપ્રેક્ષ્ય

૮૬. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં, અદાલતે દુરો ફેલગુએરા (ઉપરોક્ત) ના ફક્રા-૫૯ નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે, ઉપરોક્ત કેસમાં અદાલતે એ આધાર પર કાર્યવાહી કરી હતી કે કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરીને જે શરારત દૂર કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, તે એસબીપી (ઉપરોક્ત) અને રાષ્ટ્રીય વીમા (ઉપરોક્ત) માં સમાવિષ્ટ હતી. જો કે, આપણે નોંધ લેવી જ જોઈએ કે ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફક્રા-૧૮માં, કોર્ટે એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) ના ફક્રા-૧૨નો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેની આપણે પહેલેથી જ નોંધ લીધી છે અને ત્યારબાદ, અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૯. તે જોવામાં આવશે કે ન તો ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનમાં કે ન તો કાયદા પંચના અહેવાલમાં એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ. નો કોઈ ઉલ્લેખ નથી. ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૭૭]. આ ખૂબ જ સારા કારણોસર છે કે સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ, કલમ ૧૧ ની અરજીનો નિર્ણય લેતી વખતે, કોઈપણ રીતે, પક્ષો વચ્ચે ઉદ્ભવતા કોઈપણ

પ્રારંભિક પ્રશ્નનો નિર્ણય લેતી નથી.સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલત માત્ર ફરજિયાત કાયદાની જોગવાઈઓને અસર કરી રહી છે, જે કોઈ શંકા વિના, આવકનું રક્ષણ કરવા માટે છે.એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૭૭] એ સ્ટેમ્પ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ ફરજિયાત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લીધી છે અને તેમને ન્યાયિક સત્તાવાળાઓને લાગુ પાડી છે, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટ અને કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી હાઈકોર્ટનો સમાવેશ થાય છે.કલમ ૧૧ (૬-એ) પર નજીકથી નજર નાખવાથી જાણવા મળશે કે જ્યારે સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ કલમ ૧૧ (૪) થી ૧૧ (૬) હેઠળની અરજી પર વિચાર કરે છે, અને કરાર અથવા પરિવહનમાં મધ્યસ્થીની કલમ સામે આવે છે, જે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે, ત્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા આદેશ આપવામાં આવે છે કે પહેલા કરાર અથવા પરિવહનને જમ કરવામાં આવે અને જુઓ કે કરાર પહેલાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવામાં આવે છે, તેના પર સંપૂર્ણ કાર્યવાહી કરી શકાય છે.એ ચાદ રાખવું અગત્યનું છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટ કરાર અથવા સમગ્ર પરિવહનને લાગુ પડે છે.તેથી, આવા કરાર અથવા હસ્તાંતરણમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કલમને વિભાજિત કરવી શક્ય નથી, જેથી તેને સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ મળે, જેમ કે સામાવાળા દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી છે.નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ અને ૧૯૯૬ અધિનિયમના સુમેળભર્યા વાંચન પર અમુક મર્યાદિત હેતુઓ માટે આપી શકાય તેવા સ્વતંત્ર અસ્તિત્વનો ઉલ્લેખ રવીન્દ્રન, જે. દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી

એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. v.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૭૭૭] જ્યારે નોંધણી વગરના કરાર અથવા પરિવહનની વાત આવે છે.જો કે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, જેમાં નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ ની કલમ ૪૯ માં સમાવિષ્ટ એવી કોઈ જોગવાઈ નથી, તે ઉપરોક્ત ચુકાદા દ્વારા કરાર અથવા સમગ્ર પરિવહનને લાગુ કરવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં તેમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કલમનો સમાવેશ થશે.તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૧ (૬-એ) ની રજૂઆત, કોઈપણ રીતે, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. v.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૭૭૭], જે કલમ ૧૧ (૬- Ae) ના સુધારા પછી પણ લાગુ રહે છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૮૭. આ ઉપરાંત, કોર્ટ કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) અને ૨ (એચ) નો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, ફરિયાદ-૨૨ અને અંતે, ફરિયાદ-૨૯ પરના અવલોકનો કરવા જઈ રહી છે, જેની આપણે નોંધ લીધી છે.હકીકતમાં, ફરિયાદ-૩૦માં, કોર્ટે ઉચ્ચ અદાલતોના વિવિધ ચુકાદાઓને નામંજૂર કર્યા હતા, જેમાં ગૌતમ લેન્ડસ્કેપ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ શૈલેશ એસ. શાહ, ((૨૦૧૯) એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ ૫૬૩) માં બોમ્બે ઉચ્ચ ન્યાયાલયની પૂર્ણ પીઠનો સમાવેશ થાય છે, જ્યાં સુધી તે ઉચ્ચ અદાલત સાથે સંબંધિત છે કે કાયદાની કલમ ૧૧

(કએ) દાખલ કર્યા પછી, કલમ ૧૧ (ક) હેઠળ કામ કરતી અદાલતને દસ્તાવેજને લગતા પાસા દ્વારા અટકાયતમાં લેવાની જરૂર નથી.

૮૮. આ કાયદાની કલમ ૧૧ (કએ), નિઃશંકપણે, રાષ્ટ્રીય વીમા (સુપ્રા) માં સમજાવ્યા મુજબ એસ. બી. પી. (સુપ્રા) માં દર્શાવેલ અગાઉની વ્યવસ્થા હેઠળ સ્વીકાર્ય હોય તેવા વિસ્તારોમાં અદાલતને ભટકી ન જવા માટે અવરોધ છે.તે સમજવું આવશ્યક છે કે જ્યારે કાયદો આપનાર કાયદો બદલે છે ત્યારે તે ખરેખર એક સમજદાર અભિગમ હશે અને વિધાનસભા જે તોફાનનો સામનો કરી રહી હતી તેની ખાતરી કરવા માટે કાયદામાં સંપૂર્ણ રીતે પ્રશંસા કરવામાં આવશે.તેવી જ રીતે, અદાલત સ્વાભાવિક રીતે પૂછપરછ કરશે કે કાયદો આપનાર દ્વારા આપવામાં આવેલી શરત સામે શું રાહત છે.આપણે સમજીએ છીએ તેમ તોફાન એ ધારણા હતી કે અદાલતો કાયદાની કલમ ૫ માં સમાવિષ્ટ સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત ન્યૂનતમ હસ્તક્ષેપની મર્યાદાને વટાવી રહી છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આપણે રાષ્ટ્રીય વીમા કંપની (ઉપરોક્ત) ના ફક્ત ૨૨.૨ અને ૨૨.૩ ને ધ્યાનમાં રાખીએ તો એવું જણાય છે કે તેઓ મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વને લગતા પ્રશ્નની બહાર હતા.સ્ટેમ્પ એક્ટ એ એક જ કાયદો આપનાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો કાયદો છે.તે એક એવો કાયદો છે જેનો અર્થ જીવન છે, અને તેથી, તેનો અમલ થવો જોઈએ.જ્યારે વિધાનસભાએ કલમ ૧૧ (કએ) નો સમાવેશ કર્યો હતો, ત્યારે કદાચ વિચાર્યું ન હોત કે અદાલતોએ કાયદાના હુકમ સામે આંખ આડા કાન કરવા જોઈએ અને તેને હરાવવા દેવા જોઈએ.આપણા

મનમાં આમાં એવા અર્થઘટનને અપનાવવાનો સમાવેશ થાય છે જે કાયદાઓના સુમેળભર્યા નિર્માણના સિદ્ધાંતની અવગણના કરશે.

૮૯. જ્યાં સુધી ગ્રેટ ઓક્શોર લિ. (ઉપરોક્ત) ના ફક્ત પપના નિષ્કર્ષની વાત છે કે કાયદાની કલમ ૭ સ્ટેમ્પિંગ માટે નિયત નથી કરતી, તેથી સ્ટેમ્પિંગ અધિનિયમ હેઠળ સ્ટેમ્પિંગની જરૂર ન પડી શકે, તે આપણા માટે કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ તરીકે પ્રશંસા કરતું નથી.અમે એ દ્રષ્ટિકોણને સ્વીકારવામાં સમાન રીતે અસમર્થ છીએ કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી, અન્ય બાબતોની સાથે, 'તકનીકીતા' તરીકે ગણવી જોઈએ.અમારો એવો પણ મત છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ઉપરોક્ત ફક્તમાં અન્યથા લેવામાં આવેલો મત ફરીથી યોગ્ય સ્થિતિનું પ્રતિનિધિત્વ કરતું નથી.

૯૦. કલમ ૫ કોઈ શંકા વિના બિન-અસ્થાયી કલમની જોગવાઈ કરે છે.તે કાયદામાં જોગવાઈ સિવાય ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ સામે જોગવાઈ કરે છે. બિન-અસ્થાયી કલમ કોઈ પણ કાયદાની હાજરી હોવા છતાં આપું જાહેર કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે જે અન્યથા દખલગીરીની જોગવાઈ કરી શકે છે.જો કે, આનો અર્થ એ નથી કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કામગીરી, ખાસ કરીને, કલમ ૩૩ અને ૩૫ નો કોઈ ઉપયોગ થશે નહીં.અમારો સ્પષ્ટ મત છે કે કલમ ૫નો હેતુ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ની અસરને દૂર કરવાનો નથી. કલમ ૩૩ અને ૩૫ ને અમલમાં

મૂકવાનો હેતુ ધરાવતી કલમ ૧૧ હેઠળની અદાલત પર કાયદાની કલમ ૫ ની વિરુદ્ધ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો આરોપ લગાવી શકાતો નથી.

૯૧. તે કોઈનો કેસ નથી કે જો આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતો કરાર સ્ટેમ્પ એક્ટના અર્થમાં એક સાધન છે, જે એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, અને તે તેના ચહેરા પર અનસ્ટેમ્પ્ડ હોવાનું જણાય છે, તો કલમ ૩૩ અને ૩૫ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની અન્ય સંલગ્ન જોગવાઈઓનો કોઈ ઉપયોગ થશે નહીં. હકીકતમાં, એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં, આ અદાલતે વર્ક ઓર્ડર (આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતો કરાર) જમ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. કાયદાની કલમ ૧૧ (૬એ) કે જેમાં કોર્ટને મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તેની તપાસ કરવાની જરૂર છે, તે સંસદ દ્વારા રાષ્ટ્રીય વીમા (ઉપરોક્ત) માં પ્રકાશિત અન્ય ક્ષેત્રોમાં અદાલતને ભટકવાથી રોકવા માટે જરૂરિયાતને સમજવામાં આવી હતી અને સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, 'અનસ્ટેમ્પ્ડ એગ્રીમેન્ટ' અસ્તિત્વમાં છે તેના આધારે આગળ વધવું, તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ શાસનનું પાલન કરવાની તેની વૈધાનિક ફરજથી અદાલતને વિચલિત કરશે નહીં.

એન. એમિક્સ ક્યુરીએ આશ્ચર્ય ફેલાવ્યું

૯૨. આ અદાલતે કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી યોજનાના અસ્તિત્વ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું.યોજનાનો ફકરો ૨ (એ), અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ છે:

“૨. વિનંતીની રજૂઆત. –

કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (જ) અથવા પેટા-કલમ (પ) અથવા પેટા-કલમ (ડ) હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશને વિનંતી લેખિતમાં કરવામાં આવશે અને તેની સાથે –

(એ) મૂળ આર્બિટ્રેશન કરાર અથવા તેની યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ;

૯૩. ત્યારબાદ, જ્યારે સુનાવણીનો અંત આવવાનો હતો, ત્યારે વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર નીચેનું પાસું કોર્ટની નોંધમાં લાવ્યા હતા.તેમણે ધ્યાન દોર્યું હતું કે આ યોજના હેઠળ, અરજદારે મધ્યસ્થી કરારની માત્ર પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાની જરૂર છે.તેઓ જુપુડી કેશવ રાવ વિરુદ્ધ પુલાવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો, (૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૪૫), અને હરિઓમ અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓમાંથી સમર્થન મેળવશે અને દલીલ કરશે કે કાયદાની કલમ ૧૧ના તબક્કે અદાલત દ્વારા કલમ ૩૩ અને ૩૫ લાગુ કરવામાં આવે તો પણ પ્રમાણિત નકલ જમ કરી શકાતી નથી.આમ, તેમણે દલીલ કરીને અપીલકર્તાની દલીલમાંથી પવનને બહાર કાઢવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે મોટાભાગના કેસોમાં, માત્ર પ્રમાણિત નકલો દાખલ કરવામાં આવી રહી હોવાથી અને તેમને જમ કરી શકાતી નથી, અને પ્રમાણિત નકલના આધારે મધ્યસ્થીના સંદર્ભ પછી,

મધ્યસ્થી કાયદામાં, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ જરૂરી કામ કરવા માટે સક્ષમ છે, આ અદાલત આ પાસાને ધ્યાનમાં રાખી શકે છે.તે પછી, શ્રી ગગન સંઘી નિર્દેશ કરશે કે પ્રમાણિત નકલમાં પણ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણીની હકીકત દાખલ કરવી આવશ્યક છે.હકીકતમાં, ઉપરોક્ત પાસાએ એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં આ કોર્ટનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

૯૪. જુપુડી કેશવ રાવ (સુપ્રા) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં દલીલ કરવામાં આવી છે કે કોઈ સાધનની નકલને સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ અને ૩૫ના હેતુ માટે સ્ટેમ્પ અધિનિયમ હેઠળ સાધન તરીકે ગણી શકાય નહીં. કલમ ૩૩ હેઠળ નકલ જમ કરી શકાતી નથી, તે તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે.તેથી, કલમ ૩૩, જે અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધનને જમ કરવાનું ફરજિયાત બનાવે છે, તે પ્રમાણિત નકલ પર લાગુ થશે નહીં, જેને યોજના હેઠળ રજૂ કરવાની મંજૂરી છે.રિલાયન્સને જુપુડી કેશવ રાવ (ઉપરોક્ત) ના ફક્ત ૧૩ અને ૧૪ પર મૂકવામાં આવ્યું છે:

“૧૩. કલમ ૩૫ નો પ્રથમ અંગ સ્પષ્ટપણે ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય કોઈપણ સાધનને પુરાવાથી દૂર કરે છે સિવાય કે તે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ હોય.તેનો બીજો ભાગ જે સાધન પર કાર્યવાહી કરવા સાથે સંબંધિત છે તે દેખીતી રીતે આવા સાધનના કોઈપણ ગોણા પુરાવાને બંધ કરી દેશે, કારણ કે જ્યારે ફરજ સાથે સ્વીકૃત રીતે ચાર્જપાત્ર મૂળ પર સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો ત્યારે આવા પુરાવાને મંજૂરી આપવી એ પુરાવા

પ્રાપ્ત કરવા માટે કાયદા અથવા સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવતા દસ્તાવેજ સમાન હશે. જોગવાઈ(એ) ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે મૂળ સાધન ખરેખર કાયદાની અદાલત સમક્ષ હોય અને દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવા માંગતા પક્ષ દ્વારા દંડ સાથે સ્ટેમ્પની ઉણપ ચૂકવવામાં આવે.સ્પષ્ટપણે ગૌણ પુરાવા ક્યાં તો અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજની સામગ્રીના મૌખિક પુરાવા અથવા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી તેની નકલ દ્વારા પરંતુકની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરશે નહીં જે સાધન સિવાય પુરાવા તરીકે કંઈ પ્રાપ્ત કરવા માટે સત્તાધિકારીને આદેશ આપે છે.કલમ ૨૫ કોઈ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને માત્ર એવા દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે જે કલમ ૩૫ ના હેતુ માટે એક સાધન છે."કલમ ૨ (૧૪) માં ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટને દરેક દસ્તાવેજનો સમાવેશ કરવા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જેના દ્વારા કોઈ પણ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા રેકૉર્ડ કરવામાં આવે છે.સ્ટેમ્પ એક્ટના હેતુ માટે દસ્તાવેજની નકલને સાધન તરીકે સામેલ કરવાની કોઈ તક નથી.

૧૪. જો કલમ ૩૫ માત્ર મૂળ સાધનો સાથે સંબંધિત હોય અને કલમ ૩૬ની નકલ ન હોય તો તેનું એવું અર્થઘટન કરી શકાતું નથી કે જેથી સાધનના ગૌણ પુરાવાને તેનો લાભ મળે.કલમ ૩૬માં "એક સાધન" શબ્દોનો અર્થ કલમ ૩૫

જેવો જ હોવો જોઈએ.વિધાનસભાએ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કલમ ૩૫ની કડક જોગવાઈઓમાંથી પીછેહઠ કરી હતી કે જ્યાં દાવો અથવા કાર્યવાહીના પ્રારંભિક તબક્કે વાંધા વિના મૂળ દસ્તાવેજ પુરાવામાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કે વાંધો દસ્તાવેજ પર લગાવેલી ટપાલ ટિકિટની અપૂર્ણતા પર આધારિત છે, જે પક્ષને તેના સ્વીકાર સામે વાંધો ઉઠાવવાનો અધિકાર છે તેણે જ્યારે દસ્તાવેજ પ્રથમ ટેન્ડર કરવામાં આવે ત્યારે આવું કરવું આવશ્યક છે.એકવાર દસ્તાવેજ પુરાવાના સ્વીકાર સામે વાંધો ઉઠાવવાનો સમય પસાર થઈ જાય પછી, તે જ આધારના આધારે પછીના તબક્કે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાતો નથી.પરંતુ આ કોઈ પણ રીતે કલમ ૩૬ ની લાગુ પડવાની ક્ષમતાને દસ્તાવેજની સામગ્રીના પુરાવા તરીકે રજૂ કરવામાં આવેલા અથવા રજૂ કરવા માંગવામાં આવેલા ગૌણ પુરાવા સુધી વિસ્તરે છે જે સ્ટેમ્પ વગરનું અથવા અપૂરતું સ્ટેમ્પવાળું.

છે. "

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૯૫. જુપુડી કેશવ રાવ (સુપ્રા) માં, અપીલકર્તાએ લીઝ દસ્તાવેજને સાબિત કરવા માટે મૌખિક પુરાવા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેના પર અપૂરતી છાપ હતી.ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે લીઝ કરારને સાબિત કરવા માટે મૌખિક પુરાવા પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.મુખ્ય પ્રશ્ન, જે ઊભો થયો હતો, તે હતો કે શું લીઝ આપવા માટેના લેખિત કરારના ગૌણ પુરાવા પર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ

૩૫ અને ૩૬ હેઠળ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો. અદાલતે પુરાવા અધિનિયમના સર્વેક્ષણ પર શોધી કાઢ્યું હતું કે તે પુરાવાઓમાં દસ્તાવેજોની સ્વીકાર્યતા સાથે વ્યવહાર કરવાનો ઇરાદો ધરાવતું નથી, જેના પર સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હતી. તે પછી કોર્ટે ચુકાદાના ફકરા-૧૩ અને ૧૪માં જે કરવામાં આવ્યું હતું તેના પર સ્ટે મૂક્યો હતો. અધિનિયમની કલમ ૩૫ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, અદાલતે અન્ય બાબતોની સાથે એવું માન્યું હતું કે 'સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫નો બીજો ભાગ, જે સાધન પર કાર્યવાહી કરવા સાથે સંબંધિત છે, તે દેખીતી રીતે આવા સાધનના કોઈપણ ગોણા પુરાવાને બંધ કરી દેશે, જેથી આવા પુરાવાને દાખલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, જ્યારે મૂળ, જે ફરજ સાથે સ્વીકાર્ય રીતે ચાર્જપાત્ર છે, તેના પર સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તે પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે કાયદા અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા કાર્યવાહી કરાયેલા દસ્તાવેજ સમાન હશે. પ્રોવિઝો (એ) માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડે છે, જ્યારે મૂળ સાધન વાસ્તવમાં કોર્ટ ઓફ લો સમક્ષ હોય અને દંડ સાથે સ્ટેમ્પની ઉણપ દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવા માંગતા પક્ષ દ્વારા ચૂકવવામાં આવે ત્યારે તે જોવા મળે છે. તે પછી, કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે 'સ્ટેમ્પ એક્ટના હેતુ માટે એક સાધન તરીકે દસ્તાવેજની નકલનો સમાવેશ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી'. અદાલતે, ફકરા-૧૪માં એવું પણ જાણવા મળ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૬, જે એવા પક્ષને પ્રતિબંધિત કરે છે, જેણે પુરાવામાં બિન-સ્ટેમ્પ કરેલા અથવા અપૂરતા સ્ટેમ્પવાળા

દસ્તાવેજને દાખલ કરવા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો, તે પછીથી વાંધો ઉઠાવવા માટે, ગૌણ પુરાવા પર લાગુ થતી નથી.

૯૬. હરિઓમ અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં, ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચ, હાઈકોર્ટના વિવાદિત આદેશ સાથે કામ કરી રહી હતી, જેના દ્વારા તેણે એવું માન્યું હતું કે મૂળ કરારની ફોટોકોપી ન તો જમ કરી શકાય છે અને ન તો તેને ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાય છે. જુપુડી કેશવ રાવ (ઉપરોક્ત) ને અનુસર્યા પછી, કોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૦. આ અદાલતના નિર્ણયો અને કાયદાની કલમ ૩૩,૩૫ અને ૨ (૧૪) ના સાદા વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તેને જમ કરી શકાય છે અને જ્યારે આવા સાધન માટે જરૂરી ફી અને દંડ ચૂકવવામાં આવે ત્યારે તે સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવા તરીકે લઈ શકાય છે. કલમ ૩૩ અથવા ૩૫ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને માત્ર તે દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે જે કલમ ૨ (૧૪) ના અર્થમાં એક સાધન છે. સ્ટેમ્પ એક્ટના હેતુઓ માટે દસ્તાવેજની નકલનો સમાવેશ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી. કાયદામાં હવે કોઈ શંકા નથી કે સાધનની નકલને જમ કરીને માન્ય કરી શકાતી નથી અને આને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાતી નથી. ”

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૯૭. રજૂઆત એવું લાગે છે કે યોજના આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની પ્રમાણિત નકલ પૂરી પાડે છે અને જો આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ કરારનો એક ભાગ છે, જેના પર કાં તો સ્ટેમ્પ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ નથી અને કારણ કે, તેને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ જપ્ત કરી શકાતી નથી, તો તેને માન્ય કરી શકાતી નથી.આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે કોર્ટે તપાસવું પડશે.

૯૮. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ યોજના હેઠળ અરજદાર મૂળ અથવા પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરી શકે છે.પ્રમાણિત નકલ શું છે?પ્રમાણિત નકલને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૯૭૨ની કલમ ૭૬ (ટૂંકમાં 'પુરાવા અધિનિયમ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ના પ્રકાશમાં સમજવાની છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૭૬. જાહેર દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો.—જાહેર દસ્તાવેજની કસ્ટડી ધરાવતા દરેક જાહેર અધિકારીએ, જેનું નિરીક્ષણ કરવાનો કોઈ પણ વ્યક્તિને અધિકાર હોય, માંગ પર તે વ્યક્તિને તેની કાનૂની ફીની ચુકવણી પર તેની એક નકલ, આવી નકલની તળેટીમાં લખેલા પ્રમાણપત્ર સાથે આપવી જોઈએ કે તે આવા દસ્તાવેજની અથવા તેના ભાગની સાચી નકલ છે, જે કેસ હોઈ શકે છે, અને આવા પ્રમાણપત્રને આવા અધિકારી દ્વારા તેના નામ અને તેના સત્તાવાર શીર્ષક સાથે તારીખ અને સબસ્ક્રાઇબ કરવામાં આવશે, અને જ્યારે પણ આવા અધિકારીને સીલનો ઉપયોગ કરવા માટે કાયદા દ્વારા અધિકૃત કરવામાં આવે ત્યારે તેને સીલ કરવામાં આવશે; અને આવી પ્રમાણિત નકલોને પ્રમાણિત નકલો કહેવામાં આવશે.—જાહેર દસ્તાવેજની કસ્ટડી ધરાવતા દરેક ૩ જાહેર

અધિકારીએ, જેને કોઈપણ વ્યક્તિને નિરીક્ષણ કરવાનો અધિકાર છે, માંગ પર તે વ્યક્તિને તેની કાનૂની ફીની ચુકવણી પર તેની એક નકલ, આવી નકલની તળેટીમાં લખેલા પ્રમાણપત્ર સાથે આપવી પડશે કે તે આવા દસ્તાવેજની અથવા તેના ભાગની સાચી નકલ છે, જે કેસ હોઈ શકે છે, અને આવા પ્રમાણપત્ર એવા અધિકારી દ્વારા તેના નામ અને તેના સત્તાવાર શીર્ષક સાથે તારીખ અને સબસ્ક્રાઈબ કરવામાં આવશે, અને જ્યારે પણ આવા અધિકારીને સીલનો ઉપયોગ કરવા માટે કાયદા દ્વારા અધિકૃત કરવામાં આવે ત્યારે તેને સીલ કરવામાં આવશે; અને આવી પ્રમાણિત નકલોને પ્રમાણિત નકલો કહેવામાં આવશે. "

સમજૂતી.—કોઈપણ અધિકારી, જે સત્તાવાર ફરજના સામાન્ય ક્રમ દ્વારા, આવી નકલો પહોંચાડવા માટે અધિકૃત છે, તે આ વિભાગના અર્થમાં આવા દસ્તાવેજોની કસ્ટડી ધરાવે છે તેવું માનવામાં આવશે. "

૯૯. આ જરૂરી રીતે આપણને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪ પર લઈ જશે, જે 'જાહેર દસ્તાવેજ' શું છે તે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.કલમ ૭૪ નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

"૭૪. જાહેર દસ્તાવેજો.—નીચેના દસ્તાવેજો જાહેર દસ્તાવેજો છે:—

(૧) કાયદાઓ બનાવતા દસ્તાવેજો, અથવા કાયદાઓના રેકૉર્ડ –

((i) સાર્વભૌમ સત્તામંડળ,

((૨) સત્તાવાર સંસ્થાઓ અને ન્યાયાધીશોની, અને

((૩) ભારતના કોઈપણ ભાગ અથવા કોમનવેલ્થના અથવા વિદેશી દેશના;
ભારતના કોઈપણ ભાગ અથવા કોમનવેલ્થના અથવા વિદેશી દેશના જાહેર
અધિકારીઓ, કાયદાકીય, ન્યાયિક અને કારોબારી અધિકારીઓ;
(૨) ખાનગી દસ્તાવેજોના કોઈપણ રાજ્યમાં રાખેલા જાહેર રેકૉર્ડ. "

૧૦૦. આપણે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ કોઈ સાધનની
નોંધણીને અટકાવે છે સિવાય કે તેને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવે.

૧૦૧. પુરાવા અધિનિયમ, સ્ટેમ્પ અધિનિયમ અને નોંધણી અધિનિયમની
આંતરક્રિયાને નીચે મુજબ સમજવી જોઈએ:

એક સાધનના સંદર્ભમાં, જે ભારતમાં ચલાવવામાં આવે છે અને જેના પર સ્ટેમ્પ
લગાવવામાં આવે છે, તે પછી, મુદ્રાંકન સાધનના અમલ પહેલા અથવા તે સમયે
થવું જોઈએ. સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવ્યા પછી જ તેને નોંધણી માટે રજૂ કરી શકાય
છે. નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૧૭ દસ્તાવેજોની જોગવાઈ કરે છે, જે
ફરજિયાતપણે નોંધણીપાત્ર હોય છે. કલમ ૧૮ સંબંધિત વ્યક્તિઓના વિકલ્પ
પર અન્ય દસ્તાવેજોની નોંધણીની મંજૂરી આપે છે. એક સાધન, જે નોંધાયેલું છે,
તેમાં જરૂરી છે કે તે નોંધાયેલું હોય તે પહેલાં તેને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં
આવે. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ની અસરને ધ્યાનમાં રાખીને આ પરિણામ
અનિવાર્ય છે. હકીકતમાં, જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી અને જે નોંધણી
અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ જપ્ત

કરવા માટે જવાબદાર રહેશે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૬ સાથે જે કલમ ૭૪ વાંચે છે તે પ્રમાણિત નકલો જારી કરવાની જોગવાઈ કરે છે. પ્રમાણિત નકલો માત્ર જાહેર દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં જ જારી કરી શકાય છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ અન્ય બાબતોની સાથે પ્રાથમિક પુરાવાને અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરેલા દસ્તાવેજ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ 'ગૌણ પુરાવા' ને અર્થ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને અન્ય બાબતોની સાથે, 'હવે પછી સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ પ્રમાણિત નકલો' નો સમાવેશ કરે છે. કલમ ૬૩માં ઉલ્લેખિત 'હવે પછી સમાવિષ્ટ' જોગવાઈઓને કલમ ૭૬ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૭૪ તરીકે સમજવી આવશ્યક છે. કોઈ શંકા વિના, 'ખાનગી દસ્તાવેજોના કોઈપણ રાજ્યમાં રાખેલા જાહેર રેકૉર્ડ' ની પ્રમાણિત નકલ આપી શકાય છે. આમ, જો બે ખાનગી પક્ષો વચ્ચે વેચાણ ખત નોંધાય છે, તો મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ કરવાને બદલે, વેચાણ દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ ગૌણ પુરાવા તરીકે લાયક ઠરે છે અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ પ્રમાણિત નકલ માંગી શકાય છે અને જારી કરી શકાય છે. કલમ ૭૪ માં 'ખાનગી દસ્તાવેજોના કોઈપણ રાજ્યમાં રાખેલા જાહેર રેકૉર્ડ' અભિવ્યક્તિ નોંધણી અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલા દસ્તાવેજો સુધી મર્યાદિત નથી. ખાનગી દસ્તાવેજ, જે જાહેર રેકૉર્ડ તરીકે રાખવામાં આવે છે, તે જાહેર દસ્તાવેજ તરીકે લાયક ઠરે છે. મહત્વની બાબત એ છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ને ધ્યાનમાં રાખીને, એક સાધન, જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, જો તેને કોઈપણ જાહેર કાર્યાલય સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે, તો તે સ્ટેમ્પ એક્ટમાં જોગવાઈ મુજબ જપ્ત કરવા અને

તેની સાથે વ્યવહાર કરવા માટે જવાબદાર બનશે. ચાલો આપણે એવો કેસ ધારીએ કે જેમાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ ધરાવતો કરાર નોંધાયેલો હોય.આપણે નોંધ્યું છે તેમ, જો કરાર, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ સમાયેલ છે, તે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે યોગ્ય છે, તો પછી, ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ લગાવ્યા વિના નોંધણી કરી શકાતી નથી.તે જ ધ્યાનમાં રાખીને કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે, 'જો જે રજૂ કરવામાં આવે છે તે કરાર/કરાર/સાધનની પ્રમાણિત નકલ છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલમ છે, તો તેણે જાહેર કરવું જોઈએ કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી મૂળ પર ચૂકવવામાં આવી છે'.આ ફરીથી એ જ કારણ છે કે પ્રમાણિત નકલ એ દસ્તાવેજની સાચી નકલ છે.અધિકારી, જે દસ્તાવેજને પ્રમાણિત કરે છે, તે જાહેર દસ્તાવેજની કસ્ટડી ધરાવતી વ્યક્તિ હોવી જોઈએ.ખાનગી દસ્તાવેજોના જાહેર રેકૉર્ડના કિસ્સામાં, નોંધાયેલા દસ્તાવેજના કિસ્સામાં, જાહેર દસ્તાવેજમાં નોંધણી પહેલાં દસ્તાવેજની મહોર લગાવવી જરૂરી છે.મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી યોજના, પક્ષને મૂળ રજૂ કરવાના બોજમાંથી રાહત આપવા માટે યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાની મંજૂરી આપે છે, પરંતુ જે વિચારવામાં આવે છે તે માત્ર પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાની છે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણીની હકીકતને યોગ્ય રીતે જાહેર કરે છે.યોજનાના ફકરા-પની પણ નોંધ લેવી યોગ્ય છે.તેમાં લખ્યું છે:

“પ. વધુ માહિતી મેળવવી. –

મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા ફક્ત ૩ હેઠળ તેમના દ્વારા નિયુક્ત વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા આ યોજના હેઠળ વિનંતી કરનાર પક્ષ પાસેથી વધુ માહિતી અથવા સ્પષ્ટતા મેળવી શકે છે. "

૧૦૨. તેથી, એવું નથી લાગતું કે કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી સાથે કામ કરતા ન્યાયાધીશ પાસે માહિતી અથવા સ્પષ્ટતા મેળવવાનો અધિકાર નથી, જેથી સંતોષ થાય કે પ્રમાણિત નકલ એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત જરૂરિયાતને સંતોષે છે કે ચૂકવવાપાત્ર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવી છે.

૧૦૩. જ્યાં સુધી તે ગૌણ પુરાવાના સ્વીકાર સાથે સંબંધિત છે ત્યાં સુધી અમે પુરાવા અધિનિયમની યોજનાનો સંકેત આપી દીધો છે.અમને એ પણ જાણવા મળ્યું છે કે આ યોજના, વધુ કંઈ વિના, ગૌણ પુરાવાના એક સ્વરૂપને રજૂ કરવા પર વિચાર કરે છે., આર્બિટ્રેશન કરારની પ્રમાણિત નકલ.જો બંને પક્ષો વચ્ચેનો આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪ (સી) હેઠળ જાહેર દસ્તાવેજ બની જાય તો પણ તે નોંધાયેલ દસ્તાવેજ સિવાયનો જાહેર રેકૉર્ડ છે અને તેના આધારે, તે કોઈપણ જાહેર કાર્યાલય સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ખાનગી દસ્તાવેજનો જાહેર રેકૉર્ડ બની ગયો હતો, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને અન્ય સંબંધિત જોગવાઈઓના આદેશને ધ્યાનમાં રાખીને, આવા દસ્તાવેજને ફરીથી જમ કરવામાં આવ્યો હોત, સિવાય કે તે મૂળ કાયદા મુજબ

સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો હોય.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળની વિનંતી સાથે પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવામાં આવે છે, જેને દસ્તાવેજ તરીકે ગણવામાં આવે છે, જેના પર કલમ ૧૧ હેઠળની અરજી જાળવી શકાય છે, તો તે આવશ્યકપણે જરૂરિયાતનું પાલન કરવું આવશ્યક છે કે તે સ્ટેમ્પ જાહેર કરે, જે મૂળના સંદર્ભમાં ચૂકવવામાં આવી છે.

૧૦૪. સાધનની નકલની રજૂઆત, કલમ ૩૩ તરીકે નકલને જમ કરવા તરફ દોરી ન શકે, જે જમ કરવાનું ફરજિયાત બનાવે છે, તે ફક્ત મૂળના સંદર્ભમાં જ લાગુ પડે છે, જેને જ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ સાધન તરીકે ગણવામાં આવે છે. આપણે જુપુડી કેશવ રાવ (ઉપરોક્ત) અને હરિઓમ અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાના સંદર્ભને સમજવું જોઈએ કે એક પક્ષ એક નકલ રજૂ કરીને અને તેને જમ કરીને અને ફરજ અને ઇંડ ચૂકવીને કોઈ સાધનને 'માન્ય' કરી શકતો નથી.હકીકતમાં, જુપુડી કેશવ રાવ (ઉપરોક્ત) ના ફકરા- ૧૩માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેમ, અદાલતને સાધનની નકલ પર કાર્યવાહી કરવા માટે આમંત્રિત કરી શકાતી નથી, જેના પર અપૂરતી છાપ હોય.આમ, આવી નકલ, જ્યારે તેને કલમ ૩૩ હેઠળ જમ કરી શકાતી નથી, ત્યારે તેના પર કલમ ૩૫ હેઠળ પણ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.

ઓ. સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ અને ૩૫; અદાલત કે કાર્યવાહી કરનાર

મધ્યસ્થી?

૧૦૫. મધ્યસ્થીને સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી સંબંધિત મુદ્દાને દૂર કરવાના વિવેક અંગે બારમાં નોંધપાત્ર ચર્ચા થઈ હતી.એક તરફ, સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સમર્થિત વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ વાતનો પ્રચાર કરશે કે, કાયદાના ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને, અને ખાસ કરીને, કાયદાની કલમ ૫, ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, સિવાય કે, સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવા અને ચૂકવવાની રકમ સંબંધિત પ્રશ્નો, મધ્યસ્થી દ્વારા ઉકેલવામાં સક્ષમ છે.કોર્ટની ચિંતા, કે મહેસૂલના હિતનું રક્ષણ થાય છે, તે આર્બિટ્રેશનની કાર્યવાહીને ઝડપી બનાવવાની જબરજસ્ત જરૂરિયાત સાથે શ્રેષ્ઠ રીતે સંતુલિત છે અને મધ્યસ્થી આ બાબતની તપાસ કરશે અને મહેસૂલના હિતને જોખમમાં મૂકશે નહીં તેની ખાતરી કરીને તે શ્રેષ્ઠ રીતે સુસંગત છે.બીજી બાજુ, અપીલકર્તા અને દરમિયાનગીરી કરનાર નિર્દેશ કરશે કે કોર્ટ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫માં સમાવિષ્ટ કાયદાના આદેશની અવગણના કરી શકતી નથી અને આ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ ઢ્રષ્ટિકોણ, ઉપરોક્ત રેખાઓ પર, માત્ર કાયદાની ચોરીને પ્રોત્સાહન આપશે, જ્યારે, જો કોર્ટ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ના આદેશને અનુસરે છે અને ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં જે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે તેનું પાલન કરે છે, તો માત્ર કાયદાનું પાલન જ નહીં થાય, પરંતુ જ્યારે બાબત મધ્યસ્થી સુધી પહોંચશે, ત્યારે મુદ્દાને શાંત કરવામાં આવ્યો હોત.આવા ઢ્રષ્ટિકોણથી સ્ટેમ્પ એક્ટને અનુરૂપ વ્યક્તિઓને પણ પ્રોત્સાહન મળશે.

૧૦૬. અમે અપીલકર્તાની દલીલમાં યોગ્યતા જોઈએ છીએ.કાયદાને અનુરૂપ કામ કરતી કોર્ટ સિવાય, જ્યારે તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫નું પાલન કરે છે, જ્યાં તે લાગુ પડે છે, ત્યારે અમારા મતે, કોર્ટની સાવચેતીપૂર્વક નજર હેઠળ, પછી તે હાઈકોર્ટ હોય કે સુપ્રીમ કોર્ટ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સંબંધિત મુદ્દો, જ્યાં કોઈ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવતી નથી, તે શ્રેષ્ઠ ઉકેલ છે.

૧૦૭. આ પ્રશ્ન નીચે પ્રમાણે ઊભો થશે:

(૧) આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતો દસ્તાવેજ કોઈપણ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સહન કરી શકશે નહીં.અમે પહેલેથી જ શોધી કાઢ્યું છે કે વિદ્યતાપૂર્ણ ન્યાયમિત્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર પણ તેના પોતાના પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર પડી શકે છે.પરંતુ પછી કોર્ટ એ આધાર પર આગળ વધી શકે છે કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની રકમ, જે આર્બિટ્રેશન કલોઝમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટમાં સમાવિષ્ટ છે, તે અત્યંત અલ્પ હોવાની શક્યતા છે, આવા કરાર પર સ્ટેમ્પ ન લાગવાની સંભાવના બહુ ઓછી છે.તેથી, કોર્ટે જે વિચારણા કરવાની છે તે એ છે કે, જ્યારે કરાર, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ સમાયેલ છે, તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે, ત્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ કાર્યવાહી કરવી એ કોર્ટની ફરજ બની જાય છે.

(૨) અમે પહેલેથી જ કલમ ૧૧ હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી સમીક્ષાની પ્રકૃતિ વિશે આ અદાલત દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા મંતવ્યોની પૃષ્ઠભૂમિ દર્શાવી છે,

જેના કારણે કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવામાં આવી હતી.સંસદનો સ્પષ્ટ ઇરાદો કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અતિશય સમીક્ષા હાથ ધરતી અદાલત સાથે વ્યવહાર કરવાનો હતો. તે વધુ પડતી ન્યાયિક દખલગીરીને રોકવા માટે હતી, જે કાયદાની કલમ ૫ માં સમાવિષ્ટ સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને પણ સંસદ દ્વારા દખલ કરવામાં આવી હતી અને કલમ ૧૧ (૬ એ) દાખલ કરવામાં આવી હતી.સંસદ આ અદાલત દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણથી વાકેફ હતી, એટલે કે, જો આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવ્યો હોય, તો તેને જમ કરવી પડશે અને તેમાં આપેલી જોગવાઈ મુજબ કાર્યવાહી કરવી પડશે.સ્ટેમ્પ એક્ટનો આદેશ કલમ ૧૧ (૬એ) માં સમાવિષ્ટ કાયદાકીય આદેશ સાથે વિરોધાભાસી નહોતો, એટલે કે., આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી.હકીકતમાં, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ધરાવતો કરાર, જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં હોવાનું કહી શકાય તેના આધારે કાર્યવાહી કરવાથી, તે હજુ પણ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ ના આદેશને અનુસરવા માટે કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ પર મૂકવામાં આવેલી ફરજને દૂર કરશે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણ પર, કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળના આદેશને અનુસરીને, સ્ટેમ્પ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ સમાન બંધનકર્તા આદેશને અનુસરીને, તે જ સમયે કોર્ટ પણ તેનાથી અલગ ન થઈ શકે.

(૩) આ પ્રશ્ન આગળ ઊભો થાય છે કે શું કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટની સત્તાને ધ્યાનમાં રાખીને, મધ્યસ્થતા કરારનું અસ્તિત્વ માત્ર પ્રથમ દષ્ટિએ શોધવા માટે, તે કોર્ટને સંદર્ભ અને નિમણૂક કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે અને દસ્તાવેજ જમ કરવાના મુદ્દાને મધ્યસ્થીને સોંપશે.

(૪) કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેમ્પ એક્ટના પેરેન્ટરી સ્ટેચ્યુટરી ડિક્ટેટને અનુરૂપ કામ કરવા માટે વૈધાનિક ફરજનું કોઈપણ ઉદ્દેશન, અમને અન્યાયી લાગે છે.તેના સાદા કર્તવ્યના આવા ત્યાગને ન તો કાયદો આપનાર દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે અને ન તો તે કલમ ૧૧ (૬એ) ના ઉદ્દેશનનું કારણ હોવાનું વાજબી ગણાશે.

(૫) અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળના કેસોમાં વધુ સમય લાગશે અને મધ્યસ્થતાની સમયસર પ્રગતિમાં અવરોધ આવશે અને મધ્યસ્થી તેની સાથે વધુ યોગ્ય રીતે વ્યવહાર કરશે તે બાબતને મુલતવી રાખવી જોઈએ તે અભિપ્રાય અમને અપીલ કરતો નથી.જ્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટનો હેતુ મુખ્યત્વે મહેસૂલ એકત્ર કરવાનો છે અને તેનો હેતુ 'તકનીકી અરજીઓ' ઉઠાવવા માટે વાદીને હથિયાર આપવાનો નથી, ત્યારે આ અદાલતને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વિધાનસભાના અવાજની અવગણના કરવા માટે ભાગ્યે જ સમર્થન આપશે.અમે શોધી કાઢ્યું છે કે કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવામાં આવી હોવા છતાં, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરવામાં આવેલા અભિપ્રાયનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવે તો તે સ્ટેમ્પ એક્ટના ઉદ્દેશ્યને પ્રોત્સાહન આપશે અને તેમ છતાં કલમ ૧૧ (૬એ) ના આદેશ સાથે સુમેળ સાધશે.જો કે, આપણે જે કહ્યું છે તેને આપણે

ચેતવણી સાથે યોગ્ય ઠેરવી શકીએ છીએ.એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જ્યાં કોઈ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવતી નથી.તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ હેઠળ ફરજના સ્પષ્ટ નિર્વહન માટે માર્ગ મોકળો કરે છે. જો કે, એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જ્યાં તેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવામાં આવી શકે છે પરંતુ પક્ષ દ્વારા વાંધો લેવામાં આવે છે કે તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી.આવા કિસ્સાઓમાં, કોઈ શંકા નથી, કલમ ૩૩ (૨) હેઠળ ફરજના સંદર્ભમાં આ બાબતની તપાસ કરવી એ સામાન્ય રીતે કોર્ટની ફરજ છે.જો દાવો કે તેના પર અપૂરતી મહોર મારવામાં આવી છે, તે અદાલતને તેના ચહેરા પર સંપૂર્ણપણે પાયા વિનાનો દેખાય છે, તો તે અન્યથા આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વના આધારે સંદર્ભ આપી શકે છે અને પછી જો તે જરૂરી બને તો કલમ ૩૩ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે મધ્યસ્થી માટે તેને ખુલ્લું છોડી શકે છે.આ અભિગમ સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ (૨) માં 'તપાસ' શબ્દને ન્યાય આપે છે, જ્યારે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬એ) ના આદેશની અવગણના કરવામાં આવતી નથી. કાયદાની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ 'આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ તપાસવાની ફરજ સાથે મૂંઝવણમાં ન આવવું જોઈએ, પરંતુ તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ (૨) હેઠળ આ બાબતની તપાસ કરવાની ફરજ સાથે સંબંધિત છે.

(૬) પુરાવા અધિનિયમ હેઠળ, પુરાવા તરીકે માત્ર મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ કરવાની મંજૂરી છે (કલમ ૬૨ જુઓ).જો કે, કલમ ૬૩ હેઠળ ગૌણ પુરાવા સ્વીકાર્ય છે અને પ્રમાણિત નકલોને ગૌણ પુરાવા તરીકે ગણવામાં આવે છે.આ યોજના

હેઠળ, કલમ ૧૧ હેઠળની કાર્યવાહીમાં, પુરાવા અધિનિયમની પ્રક્રિયાને અનુસર્યા વિના, પ્રમાણિત નકલના રૂપમાં ગૌણ પુરાવાને મંજૂરી આપવામાં આવે છે.તે સાચું હોઈ શકે છે કે પ્રમાણિત નકલોને કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી જાળવવાની મંજૂરી હોવાથી અને કાયદામાં, પ્રમાણિત નકલને જમ કરી શકાતી નથી, કારણ કે તે કોઈ સાધન નથી, તેથી સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ના દષ્ટિકોણથી આ બાબતની તપાસ કરવાની કોર્ટની ફરજ અસ્તિત્વમાં ન હોઈ શકે.જો કે, અમે સમજાવ્યું છે કે પ્રમાણિત નકલ શું છે, અને તે કે, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) ને ધ્યાનમાં રાખીને, ચૂકવવામાં આવેલી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી પ્રમાણિત નકલમાં દર્શાવવી આવશ્યક છે અને યોગ્ય કિસ્સામાં, કોર્ટ પાસે યોજનાના ફકરા-૫ હેઠળ માહિતી માંગવાની સત્તા છે.તે અદાલતની ફરજ બની જાય છે, એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવામાં આવે છે, તે સંતોષવા માટે કે પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવી, કાયદાની જરૂરિયાતને પૂર્ણ કરે છે.પહેલેથી જ નોંધ્યું છે તેમ, જ્યારે પ્રમાણિત નકલ જે દર્શાવે છે કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવી છે તે કલમ ૩૩ હેઠળ જમ કરી શકાતી નથી, તે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.

પી. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, એક અલગ કરાર અને તેની અસર?

(૧) છેલ્લો પ્રશ્ન, જે બાકી છે તે એ છે કે, જો કરાર, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલમ સ્થિત છે, તે સ્ટેમ્પ વગરનું. છે પરંતુ આર્બિટ્રેશન કલમ પર સ્ટેમ્પ્ડ છે, તો કોર્ટ એ

હકીકતને અવગણી શકે છે કે કરારમાં સમાવિષ્ટ સાધન અનસ્ટેમ્પ્ડ છે.પ્રથમ સ્થાને, આવી સંભાવના ઊભી થઈ શકતી નથી.આ કારણ એ છે કે જ્યાં સુધી ખોટી રજૂઆત અથવા છેતરપિંડી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, કરાર ક્યારે રજૂ કરવામાં આવે છે, તેની સાથે અન્ય જોગવાઈઓ વચ્ચે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કેવી રીતે વ્યવહાર કરવામાં આવશે તે સમજી શકાતું નથી.

(૨) વિદ્વાન એમિક્સ, હકીકતમાં, નિર્દેશ કરે છે કે નિશ્ચિતપણે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ મોટા કરારમાં એક કલમ તરીકે સમાયેલ છે.કરારમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ધરાવતો દસ્તાવેજ હશે.આ આપણને એ પ્રશ્ન પર લાવે છે કે શું આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને એક અલગ કરાર તરીકે ગણી શકાય, અને જો મુખ્ય કરાર પર સ્ટેમ્પ ન હોય તો પણ, જો એકલા આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ કરવામાં આવે તો તે પૂરતું છે.

(૩) એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં, હકીકતમાં, કોર્ટે મુખ્ય કરારને જમ કરવા માટે કાર્યવાહી કરી હતી જે વર્ક ઓર્ડર હતો.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનો સિદ્ધાંત એક અલગ અને અલગ કરાર હોવાથી, તે સારી રીતે સ્થાપિત છે.

કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત કાયદાની કલમ ૧૬માં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે. કલમ ૧૬, નિઃશંકપણે, એ સિદ્ધાંતને સ્પષ્ટ કરે છે કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની માન્યતા અને તેના અસ્તિત્વને લગતા પાંધાઓ સહિત તેના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે અને તે હેતુ માટે, કરારનો ભાગ બનાવતી આર્બિટ્રેશન કલમ, કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર

તરીકે ગણવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, કલમ ૧૬ (૧) (બી) જાહેર કરે છે કે ટ્રિબ્યુનલને કરાર રદબાતલ હોવાનું જણાયું હોવા છતાં, તે આર્બિટ્રેશન કલમને અમાન્ય ઠેરવશે નહીં.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ કરારથી અલગ અને અલગ કરાર છે તે સિદ્ધાંતની ઉત્ક્રાંતિ સૂચવે છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ ના અર્થમાં, કોર્ટની ફરજના સંદર્ભમાં તેની સાથે સુસંગત રીતે કાર્ય કરવાની કોઈ ભૂમિકા રહેશે નહીં.કરારમાં આર્બિટ્રેશન કલમની અસરકારકતા જાળવી રાખવામાં આવે છે જેથી સમાપ્તિ અથવા બિન-પ્રદર્શન અથવા કથિત કામગીરી દ્વારા કરારની જવાબદારીઓને નાબૂદ કરવાથી પક્ષો તેમના અધિકારો અને વિવાદો પર ચુકાદો આપવાની મધ્યસ્થીની શક્તિથી વંચિત ન થાય, જે અન્યથા આર્બિટ્રેશન કલમની મર્યાદામાં આવે છે.

આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને એક અલગ કરાર તરીકે ગણવા પાછળનો અંતર્ગત સિદ્ધાંત એક એવી વ્યવસ્થા ઊભી કરવાનો છે, જે કરારમાં ટકી રહે જેથી આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટમાં આવતા વિવાદોનું સમાધાન થાય.આમ, મુખ્ય કરારને રદ કરવાથી આર્બિટ્રેશન કલમનું મૃત્યુ નહીં થાય.અમે સંમત છીએ કે આર્બિટ્રેશન કલોઝ એક કોલેટરલ શબ્દ હોઈ શકે છે [હેમેન વિ. ડાર્વિન્સ લિમિટેડ, ((૧૯૪૨) એસી ૩૫૬ એચએલ) જુઓ].આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, જે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં જોવા મળે છે, 'અસ્તિત્વમાં છે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે, પછી ભલે તે મુખ્ય મૂળ કરાર માન્ય હોય કે નહીં' [એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) નો ફકરો-૪.૧૦ જુઓ].તે સાચું હોઈ શકે છે

કે, સામાન્ય રીતે, મુખ્ય કરારની અમાન્યતા આબિટ્રેશન કલમને અસર કરી શકશે નહીં [એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) નો ફકરો-૪.૧૨ જુઓ].જો કે, મુખ્ય કરારમાં એક કલમ તરીકે સમાવિષ્ટ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એક અલગ કરાર છે અને તે સ્વતંત્ર રીતે અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે છે તેના આધારે આગળ વધવું, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ અને ૩૫ ના સંદર્ભમાં દલીલની આવી રેખા પાછળની ભ્રાંતિ, નીચે પ્રમાણે દર્શાવી શકાય છે:

વિદ્વાન એમિક્સ વિનંતી કરશે કે એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટે એવું તારણ કાઢવામાં ભૂલ કરી કે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર મહોર મારવાની જરૂર નથી.જો એમ હોય તો, આબિટ્રેશન કલોઝ, આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ હોવાથી, તેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર પડશે.શું એવી કલ્પના કરી શકાય છે કે આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતા કરાર પર માત્ર આબિટ્રેશન કરાર સંબંધિત જવાબદારીને આવરી લેવા માટે જ સ્ટેમ્પ લગાવવામાં આવશે અને જ્યારે મુખ્ય કરાર પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર પડશે ત્યારે તેને સ્ટેમ્પ વગર છોડી દેવામાં આવશે?આવા દ્રષ્ટિકોણની સ્વીકૃતિ માટે કોર્ટને એવું અર્થઘટન અપનાવવાની જરૂર નહીં પડે જે પક્ષોને સ્ટેમ્પ એક્ટના આદેશનું ઉદ્દેશ્ય કરવા માટે સ્પષ્ટ રીતે પ્રોત્સાહિત કરશે. અમને ડર છે કે, તેથી, આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એક અલગ કરાર છે તેના આધારે આગળ વધવાથી પણ એવા કિસ્સામાં કોઈ ફાયદો થશે નહીં જ્યાં આબિટ્રેશન કલોઝ અને મુખ્ય કરાર બંને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે યોગ્ય છે.

૧૦૮. જેમ કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (ઉપરોક્ત) માં જોવા મળે છે, એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે સાધનના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ છે, જેના પર કોઈ પણ હેતુ માટે સ્ટેમ્પ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ નથી (નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૪૯થી વિપરીત, જે નોંધણી વગરના દસ્તાવેજનો ઉપયોગ કોલેટરલ વ્યવહારને સાબિત કરવા માટે કરવાની મંજૂરી આપે છે), એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન, જેમાં આર્બિટ્રેશન કલમનો ભાગ છે, તેનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, કારણ કે તે કોલેટરલ વ્યવહાર સ્થાપિત કરવા માટે સાધનનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપશે.આ એ આધાર પર આગળ વધી રહ્યું છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ કોલેટરલ શબ્દ છે અને તેનું અસ્તિત્વ મુખ્ય કરારથી અલગ હોઈ શકે છે.

Kyu. તારણો

૧૦૯. એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ (supra) માં ગરવારે (supra) માં અને ધર્મરત્નાકરા રાય બહાદુર આર્કોટ નારાયણસ્વામી મુદલિયાર છત્રમ અને અન્ય ચેરિટી વિ. ભાસ્કર રાજુ અને બ્રધર્સ અને અન્યો ((૨૦૨૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૧૨) માં બેન્ચ દ્વારા લેવામાં આવેલો મત, મધ્યસ્થતા કરાર ધરાવતા અનસ્ટેમ્પ્ડ કરારની અસર અને કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવતા પગલાં, અમે અહીં અગાઉ સમજાવ્યા મુજબ કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ રજૂ કરે છે.એન. એન. ગ્લોબલ (supra) ને ખોટી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે તે તેનાથી

વિપરીત હતું અને એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (supra) અને ગરવારે (supra) ને નકારી કાઢ્યું હતું.

૧૧૦. એક સાધન, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે અનિવાર્ય છે, તેમાં આર્બિટ્રેશન કલોઝ હોઈ શકે છે અને જે સ્ટેમ્પ્ડ નથી, તેને કરાર કહી શકાતો નથી, જે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (એચ) ના અર્થમાં કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨ (જી) હેઠળ લાગુ કરી શકાતો નથી. એક અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધન, જ્યારે તેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હોય, ત્યારે તે કરાર નથી અને કાયદામાં લાગુ કરી શકાય તેવું નથી, તેથી તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં હોઈ શકતું નથી.તેથી, અમે ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા-૨૨ અને ૨૯ ને મંજૂરી આપીએ છીએ.આ હદ સુધી, જ્યાં સુધી ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા-૨૨ અને ૨૯ માં તર્કને મંજૂરી આપવામાં આવી છે, ત્યાં સુધી અમે વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) ને પણ મંજૂરી આપીએ છીએ.

૧૧૧. કાયદામાં કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવા પાછળનો સાચો ઈરાદો આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વની તપાસ અને ખાતરી કરવા માટે કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી અદાલતને મર્યાદિત કરવાનો હતો.

૧૧૨. આ યોજના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટને મૂળ કરારના આધારે અથવા પ્રમાણિત નકલ પર કામ કરવાની મંજૂરી આપે છે.પ્રમાણિત નકલ, જોકે, એસ.

એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ (supra) માં ચૂકવવામાં આવેલી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સ્પષ્ટપણે દર્શાવવી આવશ્યક છે.જો તે આમ કરતું નથી, તો કોર્ટે આવી પ્રમાણિત નકલ પર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ નહીં.

૧૧૩. જો સાધનનું મૂળ રજૂ કરવામાં આવે અને તે સ્ટેમ્પ વગરનું.

હોય, તો કલમ ૧૧ હેઠળ કામ કરતી અદાલત, અહીં અગાઉ સમજાવ્યા મુજબ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજ-બંધાયેલી છે.જ્યારે તે આવું કરે છે, ત્યારે કહેવાની જરૂર નથી, અન્ય જોગવાઈઓ, જે ફરજ અને દંડની ચુકવણીના કિસ્સામાં સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ પ્રમાણપત્રમાં પરિણમશે, તે પણ લાગુ થશે.જ્યારે આવો તબક્કો ઊભો થશે, ત્યારે કોર્ટ કાયદા અનુસાર અરજી પર પ્રક્રિયા કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે.

૧૧૪. અધિનિયમની કલમ ૭ના અર્થમાં આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી આકર્ષે છે અને જેના પર સ્ટેમ્પ નથી અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ નથી, તેના પર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, સિવાય કે જમી અને જરૂરી ફરજની ચુકવણીને અનુસરીને, સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ હેઠળ જરૂરી પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે.

૧૧૫. અમે આગળ એવું માનીએ છીએ કે કલમ ૩૩ની જોગવાઈઓ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ હેઠળનો પ્રતિબંધ, જે સ્ટેમ્પ એક્ટની અનુસૂચિ સાથે વાંચી

શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં ન હોય તે રીતે પ્રસ્તુત કરશે, સિવાય કે સાધન સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ માન્ય હોય.

૧૧૬. આપેલ કેસમાં, કોર્ટ પાસે યોજનાના ફકરા-૫ હેઠળ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અંગે પણ પક્ષ પાસેથી માહિતી મેળવવાની સત્તા છે.

૧૧૭. અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અમે કાયદાની કલમ ૮ના સંદર્ભમાં આ મામલે નિર્ણય લીધો નથી. બંધારણીય બેન્યના સંદર્ભનો તે મુજબ જવાબ આપવામાં આવશે.

૧૧૮. અમે વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી ગૌરવ બેનર્જી દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રયાસો માટે અમારી ઊંડી પ્રશંસાની લાગણી નોંધીએ છીએ, જેમણે ન્યાયમિત્ર તરીકે આ અદાલતને નિપુણતાથી મદદ કરી છે.

ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમાર

૧. મને મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના પોતાના અને વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ બોઝ માટે વિદ્વતાપૂર્ણ અભિપ્રાય અને વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ હૃષિકેશ રોયના અલગ અભિપ્રાયને વાંચવાનો લાભ મળ્યો છે, જે વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગીના અભિપ્રાય સાથે સહમત છે, પરંતુ વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાય સાથે અસંમત છે. ખેદજનક રીતે, હું વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગીના અભિપ્રાય સાથે અને વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ ઋષિકેશ રોયના સહવર્તી અભિપ્રાય સાથે સહમત થવાની મારી અસમર્થતા નોંધે છે. વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાયને સંપૂર્ણ સમર્થન આપતા, જેની સાથે મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ બોઝ સંમત થયા છે, હું કેટલાક મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત પરિશિષ્ટ ઉમેરવા માંગુ છું, અલબત્ત, માત્ર તેના પર પરત ફરેલા તારણોના સમર્થનમાં.

૨. સંદર્ભ હેઠળના મુદ્દાઓ, સંદર્ભિત પ્રશ્નમાં ફેરફાર અને વિચારણા માટે ઊભા કરવામાં આવેલા સંબંધિત પ્રશ્નો પર વિસ્તૃત રીતે ચર્ચા કરવામાં આવી છે અને મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના વિદ્વતાપૂર્ણ ડ્રાફ્ટ ચુકાદામાં તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે અને તેથી, તેનો સંદર્ભ આપવો સંપૂર્ણપણે બિનજરૂરી છે. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સિલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ કોર્ટની સત્તાને ધ્યાનમાં લેતી વખતે એ નોંધવું જોઈએ કે સુધારા પહેલા અને પછી કલમ ૧૧ (૬) અને કલમ ૧૧ (૬એ) ની સ્થિતિ, જે

૨૩.૧૦.૨૦૧૫ થી અસર સાથે અધિનિયમ ૨/૨૦૧૬ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે, તેનો ત્રણેય મંતવ્યોમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.તેથી, મને નથી લાગતું કે પુનરાવર્તનના જોખમને ટાળવા માટે તે જોગવાઈઓ કાઢવાની જરૂર છે.ચોક્કસપણે, કાયદાની કલમ ૧૬ હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાઓ જેને ઘણીવાર 'કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તે સ્પષ્ટ કરે છે કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલને સત્તા આપવામાં આવી છે અને આ રીતે તેને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર શાસન કરવાની ક્ષમતા મળી છે, જેમાં તમામ અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દાઓ અને અસ્તિત્વ અથવા માન્યતા સામેલ છે.જ્યારે મધ્યસ્થીની નિમણૂક, સર્વસંમતિ પર, પક્ષો દ્વારા, મધ્યસ્થી કરારની શરતો અનુસાર અથવા નિયુક્ત મધ્યસ્થી સંસ્થા દ્વારા, અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના થાય ત્યારે આ જોગવાઈનો સંપૂર્ણ અમલ થશે.પરંતુ પછી, કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળની જોગવાઈ ત્યારે લાગુ પડે છે જ્યારે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ હેઠળ કલ્પના કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયાઓ કામ કરતી નથી અને આર્બિટ્રેટર (ઓ) ની નિમણૂક કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ તેના હેઠળની સત્તાના આહ્વાન માટે અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે.કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ કરવાના કાર્યની પ્રકૃતિને લગતા વિવાદને એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિરુદ્ધ સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણય દ્વારા શાંત કરવામાં આવ્યો છે.પટેલ એન્ગ.લિમિટેડ, ((૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮), એવું કહીને કે તે 'ન્યાયિક' છે.આ કલમમાં સુધારો લાવવામાં આવ્યો હોવા છતાં અને કાયદામાં કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કર્યા પછી પણ તે 'ન્યાયિક' છે. 'મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક' માટેની અરજી એક પક્ષ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવે છે, જે સંબંધિત

પક્ષો વચ્ચે ચલાવવામાં આવતા 'સાધન' માં આબિટ્રેશન કરાર અથવા આબિટ્રેશન કલમના અસ્તિત્વ પર ભાર મૂકે છે.તેથી, નિશ્ચિતપણે, ઉપરોક્ત સત્તાઓના આહ્વાનમાં જે નિર્ણય લેવાનો હોય છે, તે ઉપરોક્ત દસ્તાવેજમાં આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અથવા આબિટ્રેશન કલોઝના અસ્તિત્વની ભારપૂર્વકની હકીકત છે અને નિશ્ચિતપણે, આ સંબંધમાં જે પક્ષે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ ઉપરોક્ત શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેણે નિરીક્ષણ માટેના સાધન પર ખૂબ જ આધાર રાખ્યો છે તે રજૂ કરવો પડશે.પ્રશ્ન એ છે કે શું કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી અદાલત આદેશ પસાર કરતી વખતે કોઈ પુરાવા મેળવે છે, દાવાની સત્યતાની ખાતરી કરવાના મર્યાદિત હેતુ માટે કે આ રીતે રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ છે અથવા આબિટ્રેશન કલોઝ ધરાવતું સાધન છે.આ સંબંધમાં 'પુરાવા' શબ્દના યોગ્ય અર્થનો ઉલ્લેખ કરવો જ યોગ્ય છે.પીટર મર્ફીના 'એ પ્રેક્ટિકલ એપ્રોચ ટુ એવિડન્સ (સેકન્ડ એડિશન), ૧૯૮૫' અનુસાર, 'પુરાવા' ને કોઈપણ 'સામગ્રી' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે જે અદાલતને તેની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી સમાન હકીકતના સત્ય અથવા પ્રામાણિકતા માટે સમજાવે છે.અહીં અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ આવી અરજીમાં, નિશ્ચિતપણે 'આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ' નું અસ્તિત્વ અને તેની સામગ્રીના પુરાવા તરીકે ભારપૂર્વક જણાવવાની હકીકત હશે., દસ્તાવેજ તૈયાર કરવામાં આવશે.હું વૈધાનિક યોજનામાં સંબંધિત જોગવાઈનો ઉલ્લેખ કરીશ., પછીથી ભારતની મુખ્ય ન્યાયાધીશ યોજના, ૧૯૯૬ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક.હવે, જ્યારે તે પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે તે મર્યાદિત

હેતુ માટે પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા સિવાય બીજું કંઈ નથી કે શું ઉત્પાદિત 'સાધન' એ પક્ષો વચ્ચે ચલાવવામાં આવેલું છે કે કેમ તે આબિટ્રેશન કરાર છે કે શું સાધનમાં આબિટ્રેશન કલમ છે કે કેમ.આવશ્યકપણે, જો જવાબ હકારાત્મક હોય, તો મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂકનો આદેશ પસાર કરવામાં આવશે અને નકારાત્મક જવાબ આવી કાર્યવાહીનો અંત હશે.આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, તે સુરક્ષિત રીતે કહી શકાય કે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ કાર્ય કરતી વખતે જે નિર્ણય લેવાનો છે તે 'અધિકારક્ષેત્રના પાસા' સાથે સંબંધિત છે કારણ કે આ રીતે રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીમાં આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અથવા આબિટ્રેશન કલોઝ અસ્તિત્વમાં છે તે તારણ પરત કરવા પર જ મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂક કરવામાં આવશે.તે પ્રશ્નનો જવાબ, 'સાધન' પ્રાપ્ત કરવા પર, આ રીતે તૈયાર કરેલા દસ્તાવેજ પર 'કાર્ય' તરીકે વર્ણવી શકાય તેવા કાર્યનું પ્રદર્શન છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એમ. સી. દેસાઈ, જે. દ્વારા માઉન્ટમાં કાયદાના નિવેદનથી સ્પષ્ટ થાય છે. બિટ્ટન બીબી અને અબ્ર વિ.કુંતુ લાલ અને અબ્ર.(આઈ. એલ. આર. [૧૯૫૨] ૨ તમામ ૯૮૪), (વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાયમાં કાઢવામાં આવેલ સંબંધિત ફકરો ૮), 'તેના પર કાર્યવાહી' એ કોઈ સાધન સ્વીકારવાના કાર્યમાં સામેલ નથી, જો કે તેના પર પછીથી કાર્યવાહી કરી શકાય છે, જે તેના માટે કાયદામાં મંજૂરીને આધિન છે.

૩. અભિપ્રાયમાં વિભાજન એ મુદ્દા પર થાય છે કે શું કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે બોલાવવામાં આવેલી અદાલતે ભારતીય સ્ટેમ્પ

અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ હેઠળ ફરજ સાથે જોડાયેલી શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કે નહીં, જ્યારે આર્બિટ્રેશન કરાર અથવા આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતો દસ્તાવેજ બિન-સ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ અથવા આવી બાબતમાં ગયા વિના જોવા મળે છે, જો તે માત્ર મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂકની બાબતમાં તેની શક્તિનો ઉપયોગ મર્યાદિત કરે અને ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ હેઠળ આદેશને ધ્યાનમાં રાખીને આગળ વધવાથી પોતાને દૂર રાખે. મેં મારા વિદ્વાન ભાઈ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાય સાથે મારો કરાર પહેલેથી જ નોંધ્યો છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ ફરજ સાથે સત્તાના ઉપયોગ પર એક્ટની કલમ ૫ ના ઉલ્લંઘનમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો આરોપ લગાવી શકાતો નથી અને વધુમાં તે તપાસ સાથે મૂંઝવણમાં નહીં આવે કે શું ઉપરોક્ત ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અથવા આર્બિટ્રેશન કલોઝ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ, જેથી એક્ટની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાના આહ્વાનમાં આર્બિટ્રેટરની નિમણૂક કરી શકાય. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૬એ) અથવા ૧૬ હેઠળની જોગવાઈઓ સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ હેઠળ ઉપરોક્ત સત્તાના ઉપયોગ માટે એક રાઈડર તરીકે કામ કરી શકતી નથી.

૪. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, ભારતીય ટપાલ ટિકિટ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ની પેટા-કલમ ૨ની પેટા-કલમ (૧), (૨) અને કલમ (બી) નો ઉલ્લેખ કરવો સુસંગત છે. તેઓ આ રીતે વાંચે છે: –

“૩૩. સાધનોની તપાસ અને જમી.-

(૧) કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિથી પુરાવા મેળવવાનો અધિકાર ધરાવતી દરેક વ્યક્તિ અને પોલીસ અધિકારી સિવાય જાહેર હોદ્દાનો હવાલો ધરાવતી દરેક વ્યક્તિ, જેમની સામે તેમના મતે ફરજ બજાવતું કોઈપણ સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે અથવા તેમના કાર્યોની કામગીરીમાં આવે છે, જો તેમને એવું લાગે કે આવા સાધન પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી, તો તેને જપ્ત કરવામાં આવશે.

(૨) તે હેતુ માટે આવી દરેક વ્યક્તિએ આ રીતે ચાર્જ કરવા યોગ્ય અને આ રીતે રજૂ કરાયેલ અથવા તેની સમક્ષ આવતા દરેક સાધનની તપાસ કરવી પડશે, જેથી તે નક્કી કરી શકાય કે જ્યારે આવા સાધનનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે ૨ [ભારતમાં] અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા જરૂરી મૂલ્ય અને વર્ણનની છાપ સાથે તેની છાપ મૂકવામાં આવી છે કે કેમ:જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે –

((ક) આમાં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ બાબત, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૮૯૮ (૫/૧૮૯૮) ના પ્રકરણ ૧૨ અથવા પ્રકરણ ૩૬ હેઠળની કાર્યવાહી સિવાયની કોઈ કાર્યવાહી દરમિયાન તેમની સમક્ષ આવતા કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ અથવા જપ્તી માટે ફોજદારી અદાલતના કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ન્યાયાધીશની જરૂર હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં.

((ખ) ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશના કિસ્સામાં, આ કલમ હેઠળ કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ કરવાની અને તેને જપ્ત કરવાની ફરજ અદાલત આ વતી નિમણૂક કરે તેવા અધિકારીને સોંપી શકાય છે.

પ. મને પહેલેથી જ જાણવા મળ્યું છે કે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ધરાવતું અથવા તેના અસ્તિત્વનો દાવો કરનાર પક્ષ પાસેથી આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતું 'સાધન' પ્રાપ્ત કરવું એ તે મર્યાદિત અર્થમાં પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય છે.તેથી, કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના હેતુથી પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા અને ક્ષમતા ધરાવતી અદાલત, કલમ ૩૩ ની શરતોમાં આગળની કાર્યવાહીથી કેવી રીતે દૂર રહી શકે છે, જો તેને લાગે કે તેના સમક્ષ રજૂ કરાયેલ આવા સાધન પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર હોવા છતાં, તે અનસ્ટેમ્પ્ડ છે અથવા તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી.મારા મતે, કલમ ૩૩ની પેટા કલમ (૨) હેઠળના આદેશની દ્રષ્ટિએ, તે હેતુ માટે, કલમ ૧૧ના જે ન્યાયાધીશે પુરાવા પ્રાપ્ત કર્યા છે, તે આ રીતે ચાર્જ કરવા યોગ્ય અને આ રીતે રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજની 'તપાસ' કરશે, જેથી તે નક્કી કરી શકાય કે ભારતમાં અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા જરૂરી મૂલ્ય અને વર્ણનની છાપ સાથે તેની છાપ કરવામાં આવી છે કે કેમ, જ્યારે આવા દસ્તાવેજનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.પ્રોવિઝો (બી) જે અહીં અગાઉ કાઢવામાં આવ્યો છે, તે ફક્ત હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશને આવા કોઈ પણ દસ્તાવેજની તપાસ કરવાની અને જપ્ત કરવાની ફરજ સોંપવાની મંજૂરી આપશે, જેમ કે કોર્ટ તે વતી નિમણૂક કરી શકે છે.આમ, તે માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશને ઉપરોક્ત પરંતુક હેઠળ ઉલ્લેખિત રીતે આવા કોઈપણ સાધનની તપાસ અને જપ્ત કરવાની ફરજ સોંપવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે, જો તે સંબંધિત જોગવાઈ અનુસાર સાધનને જપ્ત કરવા માટે પૂરી

પાડવામાં આવેલી રીતે આગળ ન વધવાનું પસંદ કરે તો.જ્યારે તે કલમ ૩૩ (૧) અને (૨) હેઠળની જોગવાઈ હોય, ત્યારે તેનું સંયુક્ત વાંચન સ્પષ્ટપણે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી અદાલત માટે કલમ ૩૩ હેઠળ આદેશની દ્રષ્ટિએ આગળ વધવું ફરજિયાત બનાવે છે જ્યારે સંજોગો કાયદેસર રીતે તેના આહ્વાનને આમંત્રણ આપે છે.મારા મતે, એક વિરોધાભાસી દ્રષ્ટિકોણ, કલમ ૩૩ની પેટા-કલમ (૨) અને પરંતુક (બી) ને બિનજરૂરી બનાવશે અને કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીના સંદર્ભમાં તેમની અરજી સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવશે.

૬. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવાઓમાં યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધનોના પ્રવેશ પરનો પ્રતિબંધ કાયમી નથી અને તે હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી પ્રક્રિયાઓને અનુસરીને અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૪૨ (૧) હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ સમર્થન કરીને તેનો ઉપચાર કરી શકાય છે. કલમ ૪૨ની પેટા-કલમ (૨) એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આ રીતે સમર્થિત દરેક સાધન પુરાવા તરીકે સ્વીકાર્ય રહેશે અને તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને પ્રમાણિત કરવામાં આવશે કારણ કે તેના પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હતી.ચર્ચાનું પરિણામ એ છે કે બિન-સ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ હોવાથી, કરાર 'પુરાવામાં સ્વીકારવા' અને 'તેના પર કાર્યવાહી કરવા' માટે ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં, જ્યાં સુધી તે સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ સૂચવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાઓને અનુસરીને માન્ય ન થાય અને ત્યાં સુધી તે 'કાયદામાં' અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં.

૭. અન્ય એક મુદ્દો, જે હું મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાય ઉપરાંત રજૂ કરવા માંગુ છું, તે 'પ્રમાણિત નકલ' અભિવ્યક્તિના નિર્ધારિત અર્થના સંદર્ભમાં છે, જે કાયદાની કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, એટલે કે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ યોજના, ૧૯૮૬ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક, ભારતના માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી યોજનાના ફકરા ૨ (એ) ની દ્રષ્ટિએ મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂક માટેની અરજી સાથે રજૂ કરવાની મંજૂરી છે. ફકરો ૨ અને તેનો પેટા ફકરો (એ) આ રીતે વાંચે છે: –

૨. વિનંતી રજૂ કરવી: –

કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (જ) અથવા પેટા-કલમ (પ) અથવા પેટા-કલમ (ફ) હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશને વિનંતી લેખિતમાં કરવામાં આવશે અને તેની સાથે –

((ક) મૂળ લવાઈ કરાર અથવા તેની યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ.

૮. મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના મતે આ મુદ્દાને ફકરા ૭૭ થી ૮૯ સુધી વિસ્તૃત રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. તેના તારણો અને તારણો સાથે સંમત થતાં, હું મારા પોતાના કારણો આપવા માંગુ છું કે શા માટે 'પ્રમાણિત નકલ' અભિવ્યક્તિને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૭૪ અને ૭૬ (ત્યારબાદ 'પુરાવા અધિનિયમ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ના સંદર્ભમાં

સમજવી જોઈએ અને શા માટે ગોણ પુરાવાનું ઉપરોક્ત સ્વરૂપ મૂળ દસ્તાવેજના અસ્તિત્વ અને અમલના ઔપચારિક પુરાવા વિના 'કાર્યવાહી' કરવા માટે ઉપલબ્ધ છે.

૯. કલમ ૬૨ 'પ્રાથમિક પુરાવા' ને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે: -

૬૨. પ્રાથમિક પુરાવા.—

પ્રાથમિક પુરાવાનો અર્થ એ છે કે અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજ.સમજૂતી ૧.—જ્યાં દસ્તાવેજ અનેક ભાગોમાં ચલાવવામાં આવે છે, ત્યાં દરેક ભાગ દસ્તાવેજનો પ્રાથમિક પુરાવો છે.જ્યાં દસ્તાવેજ સમકક્ષ તરીકે ચલાવવામાં આવે છે, દરેક પ્રતિરૂપ માત્ર એક અથવા કેટલાક પક્ષો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે, દરેક પ્રતિરૂપ તેને અમલમાં મૂકતા પક્ષો સામે પ્રાથમિક પુરાવા છે.સમજૂતી ૨.— જ્યાં સંખ્યાબંધ દસ્તાવેજો એક સમાન પ્રક્રિયા દ્વારા બનાવવામાં આવે છે, જેમ કે પ્રિન્ટિંગ, લિથોગ્રાફી અથવા ફોટોગ્રાફીના કિસ્સામાં, દરેક બાકીની સામગ્રીનો પ્રાથમિક પુરાવો છે; પરંતુ, જ્યાં તે બધી સામાન્ય મૂળની નકલો છે, તે મૂળની સામગ્રીનો પ્રાથમિક પુરાવો નથી.

એક વ્યક્તિ પાસે સંખ્યાબંધ પ્લેકાર્ડ્સ હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જે તમામ એક જ સમયે એક મૂળમાંથી છાપવામાં આવ્યા હતા.પ્લેકાર્ડ્સમાંથી કોઈપણ એક અન્ય કોઈપણ સામગ્રીનો પ્રાથમિક પુરાવો છે, પરંતુ તેમાંથી કોઈ પણ મૂળ સામગ્રીનો પ્રાથમિક પુરાવો નથી.

૧૦. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ ગૌણ પુરાવાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જે આ રીતે વાંચે છે: –

“૬૩. ગૌણ પુરાવા.—

ગૌણ પુરાવાનો અર્થ અને તેમાં સમાવેશ થાય છે –

- (૧) હવે પછીની જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવેલી પ્રમાણિત નકલો;
- (૨) ચાંત્રિક પ્રક્રિયાઓ દ્વારા મૂળમાંથી બનાવેલી નકલો જે પોતે જ નકલની ચોકસાઈની ખાતરી આપે છે, અને આવી નકલોની સરખામણીમાં નકલો;
- (૩) મૂળમાંથી બનાવેલી અથવા તેની સાથે સરખાવેલી નકલો;
- (૪) જે પક્ષોએ તેમને અમલમાં મૂક્યા ન હતા તેમની વિરુદ્ધ દસ્તાવેજોના સમકક્ષો;
- (૫) કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા આપેલા દસ્તાવેજની સામગ્રીનો મૌખિક અહેવાલ જેણે પોતે તેને જોયો છે. ”

૧૧. આમ, 'ગૌણ પુરાવા' ની વ્યાખ્યાનો અર્થ છે અને તેમાં કલમ '૧ થી ૫' માં જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેનો સમાવેશ થાય છે.જો કે, સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યા વિવિધ પ્રકારના ગૌણ પુરાવાઓની વાત કરે છે, જેમ કે, કલમ '૧ થી ૫' હેઠળ ઉલ્લેખિત, પુરાવા અધિનિયમની કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવાથી બહાર આવશે કે જે નકલો માત્ર કલમ ૬૩ ની કલમ (૧) હેઠળ આવે છે તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ હેઠળની જોગવાઈના આધારે વાસ્તવિકતા અને શુદ્ધતાની ધારણા ધરાવે છે. કલમ ૭૯ આ રીતે વાંચે છે: –

“૭૯. પ્રમાણિત નકલોની વાસ્તવિકતા વિશેની ધારણા.—

કોઈ પ્રમાણપત્ર, પ્રમાણિત નકલ અથવા અન્ય દસ્તાવેજ હોવાનો દાવો કરતા દરેક દસ્તાવેજને (સાચો હોવાનું) ધારશે, જે કાયદા દ્વારા કોઈ ચોક્કસ હકીકતના પુરાવા તરીકે સ્વીકાર્ય હોવાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું છે, અને જે કોઈ પણ અધિકારી દ્વારા (કેન્દ્ર સરકારના અથવા રાજ્ય સરકારના, અથવા કોઈ પણ અધિકારી દ્વારા (જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યમાં) જે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા યોગ્ય રીતે અધિકૃત છે) દ્વારા યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત થવાનો ઇરાદો ધરાવે છે:

જો કે, આવા દસ્તાવેજ નોંધપાત્ર રીતે તે સ્વરૂપમાં હોય અને તે માટે કાયદા દ્વારા નિર્દેશિત રીતે અમલમાં મૂકવાનો હેતુ હોય.કોઈ એવું પણ ધારશે કે કોઈ પણ અધિકારી કે જેમના દ્વારા આવા કોઈ દસ્તાવેજ પર હસ્તાક્ષર અથવા પ્રમાણિત થવાનો ઇરાદો હોય, જ્યારે તેણે તેના પર હસ્તાક્ષર કર્યા હોય, ત્યારે તે સત્તાવાર પાત્ર ધરાવે છે જેનો તે આવા કાગળમાં દાવો કરે છે. ”

૧૨. આમ, એવું કહી શકાય કે કલમ ૬૩ની કલમ ૧ હેઠળ આવતી નકલોની વાસ્તવિકતા અને શુદ્ધતા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ હેઠળ ધારવામાં આવશે. 'ધારશે' ની વ્યાખ્યા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, આમ: –

“ધારશે ”.—

જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે કોર્ટ કોઈ હકીકત ધારણ કરશે, ત્યારે તે એવી હકીકતને સાબિત તરીકે ધ્યાનમાં લેશે, સિવાય કે જ્યાં સુધી તેનો અસ્વીકાર ન થાય.

૧૩. કલમ ૭૯ 'ઓમ્નિયા પ્રેસુમન્ડુર રીટ એસે એક્ટા' કહેવત પર આગળ વધે છે, એટલે કે, તમામ કાર્યો યોગ્ય અને નિયમિત રીતે કરવામાં આવે તેવું માનવામાં આવે છે. જ્યારે સત્તાવાર પ્રકૃતિના કાર્યો પ્રક્રિયામાંથી પસાર થાય છે, ત્યારે ધારણા નિયમિત પ્રદર્શનની તરફેણમાં ઊભી થાય છે.

૧૪. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫, જ્યાં સુધી તે સુસંગત છે ત્યાં સુધી આ રીતે વાંચે છે: –

૬૫. એવા કિસ્સાઓ કે જેમાં દસ્તાવેજો સંબંધિત ગૌણ પુરાવા આપવામાં આવી શકે છે.—નીચેના કિસ્સાઓમાં દસ્તાવેજના અસ્તિત્વ, સ્થિતિ અથવા વિષયવસ્તુના ગૌણ પુરાવા આપી શકાય છે:—

(ઈ) જ્યારે મૂળ કલમ ૭૪ના અર્થમાં જાહેર દસ્તાવેજ હોય;

(એફ) જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ એ દસ્તાવેજ હોય કે જેની પ્રમાણિત નકલને આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા [ભારતમાં] અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા પુરાવામાં આપવાની મંજૂરી છે;

૧૫. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ હેઠળની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં કથિત રીતે આર્જિટ્રેશન કલમ ધરાવતા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવામાં આવે છે અને તે દસ્તાવેજ અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૬) ના હેતુ માટે પુરાવા તરીકે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ના આધારે, અદાલત દસ્તાવેજની વાસ્તવિકતાની ધારણા કરશે જેને પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાય છે અને દસ્તાવેજની સામગ્રીની વાસ્તવિકતાની ધારણા કરશે સિવાય કે અન્ય પુરાવા દ્વારા ધારણા રદિયો આપવામાં ન આવે.આમ, એ જોઈ શકાય છે કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ની દ્રષ્ટિએ પ્રાથમિક પુરાવા એવા મૂળ દસ્તાવેજને રજૂ કરવાની મંજૂરી આપવા ઉપરાંત, વિવિધ પ્રકારના ગૌણ પુરાવા અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, ભારતના માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી યોજનાના ફકરા ૨ (એ) હેઠળ, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ (૧) હેઠળ ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલોની વાસ્તવિકતા અને ચોકસાઈની ધારણા કરતા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ના આધારે હેતુપૂર્વક માત્ર પ્રમાણિત નકલ જ રજૂ કરવાની મંજૂરી છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ગૌણ પુરાવા રજૂ કરવાની અન્ય રીતો અદાલતને વાસ્તવિકતા અને ચોકસાઈની ધારણા કરવાની મંજૂરી આપતી નથી અને તેથી જ કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં ઘડવામાં આવેલી યોજનાના ફકરા ૨ (એ) માં મૂળ સાધન રજૂ કરવાના વિકલ્પમાં, કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે અરજી કરવાના હેતુસર કાર્ય કરવા માટે માત્ર પ્રાથમિક પુરાવાની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાની જોગવાઈ છે.

૧૬. જેમ કે પહેલેથી જ જાણવા મળ્યું છે કે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાના ઉપયોગની પ્રકૃતિ 'ન્યાયિક' છે અને તેથી, માત્ર મૂળ સાધન પર અથવા અન્યથા તેની પ્રમાણિત નકલ પર આવી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપવી યોગ્ય માનવામાં આવી હતી, જે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪ અને ૭૬ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૬૩ (૧) ના સંદર્ભમાં સમજી શકાય. જ્યારે એકવાર યોજનાના ફક્ત ૨ (એ) પાછળનો ઇરાદો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ (૧), ૭૪, ૭૬ અને ૭૮ હેઠળની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં તે રીતે સમજાય છે, ત્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળ રચાયેલી યોજનાના ફક્ત ૨ (એ) માં કાર્યરત 'પ્રમાણિત નકલ' શબ્દનો અર્થ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ (૧) સિવાય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી અન્ય કોઈપણ પ્રકારની નકલો તરીકે કરી શકાતો નથી.

૧૭. વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફે 'પ્રમાણિત નકલ' અભિવ્યક્તિને કેવી રીતે સમજવી જોઈએ તે સમજાવ્યા પછી, એવું માન્યું હતું કે કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી અદાલતે ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવો પડશે જ્યારે મૂળ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, મારા મતે, તે યોગ્ય રીતે માનવામાં આવે છે કે જ્યારે આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતો મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવે છે અને જો તે જોવા મળે છે કે તે અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ છે, તો કલમ ૧૧ હેઠળ

કામ કરતી અદાલત ડ્રાફ્ટ ચુકાદામાં જણાવ્યા મુજબ ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે બંધાયેલી છે.

૧૮. હું એ ડ્રાફ્ટિકોણ સાથે પણ સહમત છું કે કાયદાની કલમ ૧૧ (૧૦) હેઠળ ઘડવામાં આવેલી યોજનાની કલમ ૨ (એ) ની દ્રષ્ટિએ મૂળ દસ્તાવેજ સિવાય ગૌણ પુરાવા તરીકે જે રજૂ કરવાની મંજૂરી છે તે બીજું કંઈ નહીં પણ અગાઉ ઉલ્લેખિત પ્રમાણિત નકલ છે.પરંતુ આવી પ્રમાણિત નકલ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં જો તે સ્ટેમ્પ વગરની હોય અથવા અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ કરેલી હોય.આવા સંજોગોમાં, આવી પ્રમાણિત નકલ પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહીં.

૧૯. સંદર્ભિત પરિસ્થિતિમાં, 'પ્રમાણિત નકલ' અને 'સાચી નકલ તરીકે પ્રમાણિત નકલ' વચ્ચેના તફાવતને સમજવા માટે, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૫ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સુપ્રીમ કોર્ટ નિયમો, ૨૦૧૩ ના આદેશ ૮ ના નિયમ ૧ નો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય છે.આદેશ ૮ નો નિયમ ૧ આ રીતે વાંચે છે: –

“૧. અદાલતના અધિકારીઓને મૂળ પ્રદર્શનો અને જાહેર દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો સિવાય કોઈ પણ દલીલ, અરજી, સોગંદનામું અથવા અન્ય દસ્તાવેજ પ્રાપ્ત થશે નહીં, સિવાય કે તે વાજબી અને સ્પષ્ટ રીતે લખાયેલ હોય, પ્રમાણભૂત પિટિશન પેપરની એક બાજુએ, બેવડાં અંતરમાં ટાઇપ-લેખિત અથવા લિથોગ્રાફ

કરેલું હોય, અથવા ડેમીફૂલસ્કેપ કદ, અથવા ૨૯.૭ સે. મી. x ૨૧ સે. મી. નું કદ અથવા કાગળ કે જે સામાન્ય રીતે આ હેતુ માટે ઉચ્ચ અદાલતોમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે.અદાલતોના ઉપયોગ માટે દાખલ કરવામાં આવેલી નકલો સુઘડ અને સુપાઠ્ય હોવી જોઈએ, અને વકીલ-ઓન-રેકૉર્ડ દ્વારા અથવા પક્ષ દ્વારા વ્યક્તિગત રીતે, કેસ હોય તે રીતે સાચી નકલો હોવાનું પ્રમાણિત કરવામાં આવશે. "

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૨૦. એવું માની ન શકાય કે ઉપરોક્ત અભિવ્યક્તિઓમાં સ્પષ્ટ તફાવત હોવા છતાં, ફક્ત ૨ (એ) હેઠળ 'પ્રમાણિત નકલ' ને જ કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી સાથે જોડવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાના ઉપયોગની પ્રકૃતિને સંપૂર્ણ રીતે સમજીને અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૯ના આધારે ઉપલબ્ધ 'પ્રમાણિત નકલ' ની વાસ્તવિકતા અને ચોકસાઈની ધારણાને પણ સમજીને મારો વિચારિત મત છે કે તે આ રીતે સૂચવવામાં આવ્યું હતું.

આ પરિશિષ્ટ સાથે, હું મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના ચુકાદાના તમામ તારણો અને તારણોને સંપૂર્ણ સમર્થન આપું છું.

AnukRmi`aka

શ્રી નં.	વિષય	પેજ નં.
૧	સંદર્ભ	૩-૪
૨	વિરોધાભાસી નિર્ણયો	૪-૨૦
૩	ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૮૯ હેઠળની જરૂરિયાતો-ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૮૯ની જોગવાઈઓ પર ચર્ચાઓ (પ્રકરણ ૪-કલમ ૩૩-૪૮, વધુ સ્પષ્ટ રીતે કલમ ૩૩, ૩૫, ૩૬, ૩૮, ૪૦, ૪૨)	૨૦-૩૧
૪	ભારતમાં મધ્યસ્થતાની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ	૩૧-૩૭
૫	આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) નો સમાવેશ કરવા પાછળનો હેતુ.	૩૭-૪૧
૬	આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮, ૧૬ અને કલમ ૪૫ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૧ (૬એ) નો અવકાશ	૪૨-૫૩
૭	આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટ દ્વારા મર્યાદિત તપાસ	૫૪-૫૫
૮	"મધ્યસ્થી કરારનું અસ્તિત્વ" નું અર્થઘટન	૫૫-૫૭
૯	મધ્યસ્થી સમજૂતી પર સ્ટેમ્પિંગ અંગે સ્પષ્ટતા	૫૭-૫૯
૧૦	સંદર્ભનો જવાબ	૫૯-૬૧

I. સંદર્ભ

૧. આ કેસ મધ્યસ્થી કરારની કામગીરીમાં પૂર્વનિર્ધારિત તબક્કે અદાલતોના હસ્તક્ષેપના અવકાશ અને વ્યાપ અંગેના મોટા પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છે.

૨. મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કેન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મેસર્સ ઇન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો ((૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯) માં આ

અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિધા દ્રોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧) કેસમાં આ અદાલતની સંકલન ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને <આઈ. ડી. ૧> માં વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાયની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી છે અને આ બાબતને આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે અધિકૃત રીતે ઉકેલવા માટે મોકલી છે.

૩. બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે સમાધાન કરવા માટે જે સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે તેનો સંદર્ભ નીચે મુજબ છે:

“શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે પણ આવા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને અસ્તિત્વમાં નથી, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, તે અસ્તિત્વમાં નથી, અમલપાત્ર નથી અથવા અમાન્ય છે, મૂળ કરાર/ સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? ”

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૪. આપણી વિચારણા માટે કરવામાં આવેલા સંદર્ભની વધુ સારી પ્રશંસા માટે પૃષ્ઠભૂમિ હકીકતો આપવી જરૂરી છે.

II. વિરોધાભાસી નિર્ણયો

પ. એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ચાંદમારી ટી કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ ((૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬) ના કેસમાં, આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ ૨૦૧૫ પહેલાની સુધારા વ્યવસ્થામાં આ મુદ્દા પર વિચારણા કરી રહી હતી કે શું નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ (ત્યારબાદ તેને "અધિનિયમ ૧૯૦૮" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) હેઠળ ફરજિયાત નોંધણીની જરૂર હોય તેવા નોંધણી વગરના અને સ્ટેમ્પ વગરના લીઝ ડીડમાં મધ્યસ્થી કરાર માન્ય અને લાગુ કરી શકાય તેવો હતો કે કેમ.તે નીચે પ્રમાણે યોજાયો હતો:

“૧૯. સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યાં સુધી ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટના સંદર્ભમાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોર્ટ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર કાર્યવાહી કરી શકતી નથી, જેનો અર્થ છે કે તે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર પણ કાર્યવાહી કરી શકતી નથી જે ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટનો ભાગ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ નોંધણી વિનાના દસ્તાવેજના સંદર્ભમાં નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૪૯ થી અલગ અને અલગ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫, નોંધણી અધિનિયમની કલમ ૪૯ જેવી જોગવાઈ ધરાવતું નથી, જે કોલેટરલ વ્યવહાર સ્થાપિત કરવા માટે સાધનનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે.

૨૧. તેથી, જ્યારે લીઝ ડીડ અથવા અન્ય કોઈ સાધન પર આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની દલીલ કરવા માટે આધાર રાખવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટે શરૂઆતમાં જ વિચાર કરવો જોઈએ કે, તે વતી વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે નહીં, દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ.જો તે એવા નિષ્કર્ષ પર

આવે કે તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી, તો તેને જમ કરવો જોઈએ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૮માં નિર્દિષ્ટ રીતે તેની સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ. કોર્ટ આવા દસ્તાવેજ અથવા તેમાં આબિટ્રેશન કલમ પર કાર્યવાહી કરી શકતી નથી.પરંતુ જો ડેફિસિટ ડ્યુટી અને દંડ સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અથવા કલમ ૪૦ માં નિર્ધારિત રીતે ચૂકવવામાં આવે છે, તો દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે અથવા પુરાવામાં સ્વીકાર કરી શકાય છે. "

૬. ઉપરોક્ત નિર્ણય નૈના ઠક્કર વિરુદ્ધ અન્નપૂર્ણા બિલ્ડર્સ, ((૨૦૧૩) ૧૪ એસ.સી.સી. ૩૫૪) ના કેસમાં અનુસરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તે નીચે મુજબ હતો:

"૭. તે સાચું છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ માં પૂરા પાડવામાં આવેલ પરિણામો ત્યાં અનુસરવા જોઈએ જ્યાં ડેફિસિટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવા માટે ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટના પક્ષકારની ઇચ્છાને ધ્યાનમાં લીધા વિના ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર પૂરતી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવી નથી, પરંતુ પ્રક્રિયા જ્યાં આબિટ્રેશન કલોઝ દસ્તાવેજમાં સમાયેલ છે જે નોંધાયેલ નથી, તેમ છતાં ફરજિયાત રીતે નોંધણીપાત્ર છે અને જે આ અદાલત દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ પ્રા. લિ. કેસમાં સારાંશ તરીકે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ નથી, તે [આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન] એક્ટની કલમ ૮ હેઠળની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં જ્યાં આવી અરજી કરનાર પક્ષ તેની તૈયારી અને ઇચ્છા વ્યક્ત કરતો નથી. ખાધ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડની ચૂકવણી કરો.જ્યાં સુધી આબિટ્રેશન કરાર સંબંધિત ડેફિસિટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી

સંદર્ભમાં ખામી દૂર ન થાય ત્યાં સુધી દાવાને અનિશ્ચિત સમય માટે સ્થગિત કરવાની કોર્ટની ફરજ નથી.તદનુસાર, અમારો અભિપ્રાય છે કે કાયદાની કલમ ૮ હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજીને નકારી કાઢવામાં ટ્રાયલ કોર્ટના આદેશમાં કોઈ દોષ ન મળી શકે કારણ કે અરજદારે જે દસ્તાવેજ પર આધાર રાખ્યો હતો તે સ્વીકાર્ય રીતે નોંધણી વગરનો અને અપૂરતી રીતે છાપવામાં આવ્યો હતો. "

૭. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ (ત્યારબાદ તેને "એક્ટ, ૧૯૯૬" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) માં સુધારો લાવવામાં આવ્યો હતો અને ૨૦૧૬માં કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૮. ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯) માં બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ મુદ્દા પર ચર્ચા કરી હતી કે શું કરારમાં મધ્યસ્થીની કલમ કે જેના પર સંબંધિત ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ (ત્યારબાદ "એક્ટ, ૧૮૯૯" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) હેઠળ ફરજિયાત સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર છે, પરંતુ તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, તે એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧માં કલમ (૬એ) દાખલ કર્યા પછી પણ લાગુ કરી શકાય છે કે કેમ.ખંડપીઠે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) માં નિર્ણયના તર્ક અને સમર્થનને અનુસર્યું અને ચુકાદો આપ્યો:

“૧૯.કલમ ૧૧ (૬-એ) પર નજીકથી નજર નાખવાથી જાણવા મળશે કે જ્યારે સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ કલમ ૧૧ (૪) થી ૧૧ (૬) હેઠળની અરજી પર વિચાર કરે છે, અને કરાર અથવા પરિવહનમાં મધ્યસ્થીની કલમ સામે આવે છે, જે અનસ્ટેમ્પ્ડ હોય છે, ત્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા આદેશ આપવામાં આવે છે કે પહેલા કરાર અથવા પરિવહનને જપ્ત કરવામાં આવે અને જુઓ કે કરાર પહેલાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવામાં આવે છે, તેના પર સંપૂર્ણ કાર્યવાહી કરી શકાય છે.એ ચાદ રાખવું અગત્યનું છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટ કરાર અથવા સમગ્ર પરિવહનને લાગુ પડે છે.તેથી, આવા કરાર અથવા હસ્તાંતરણમાં સમાવિષ્ટ આનિટ્રેશન કલમને વિભાજિત કરવી શક્ય નથી, જેથી તેને સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ મળે, જેમ કે સામાવાળા દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી છે.નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ અને ૧૯૯૬ અધિનિયમના સુમેળભર્યા વાંચન પર અમુક મર્યાદિત હેતુઓ માટે આપી શકાય તેવા સ્વતંત્ર અસ્તિત્વનો ઉલ્લેખ રવીન્દ્રન, જે. દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટમાં જ્યારે નોંધણી વગરના કરાર અથવા પરિવહનની વાત આવે છે ત્યારે કરવામાં આવ્યો છે.જો કે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, જેમાં નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ ની કલમ ૪૯ માં સમાવિષ્ટ એવી કોઈ જોગવાઈ નથી, તે ઉપરોક્ત ચુકાદા દ્વારા કરાર અથવા સમગ્ર પરિવહનને લાગુ કરવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં તેમાં સમાવિષ્ટ આનિટ્રેશન કલમનો સમાવેશ થશે.તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૧ (૬-એ) ની રજૂઆત, કોઈપણ રીતે, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટના ચુકાદા સાથે વ્યવહાર કરતી નથી અથવા તેના આધારે નથી, જે કલમ ૧૧ (૬-એ) ના સુધારા પછી પણ લાગુ રહે છે.

૨૨. જ્યારે આબિટ્રેશન કલમ "કરારમાં" સમાયેલી હોય, ત્યારે તે નોંધપાત્ર છે કે કરાર માત્ર ત્યારે જ કરાર બની જાય છે જો તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય.આપણે જોયું છે કે કેવી રીતે, સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ, કોઈ કરાર કરાર બનતો નથી, એટલે કે, જ્યાં સુધી તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાતો નથી.તેથી, કલમ ૧૧ (૬-એ) નું સાદું વાંચન પણ, જ્યારે ૧૯૮૬ના કાયદાની કલમ ૭ (૨) અને કરાર કાયદાની કલમ ૨ (એચ) સાથે વાંચવામાં આવે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ કરશે કે કરારમાં મધ્યસ્થીની કલમ અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં જ્યારે તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાતી નથી.આ પણ એક સંકેત છે કે કલમ ૧૧ (૬-એ) ના સુધારા દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટને કોઈ પણ રીતે સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો નથી. "

૯. ગરવારે વોલ રોપ્સ લિમિટેડ (supra) ના નિર્ણયને વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો (સુપ્રા) ના કેસમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે મંજૂરીમાં ટાંક્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૪૬. હવે આપણે આ પ્રશ્નની તપાસ કરવા આગળ વધીએ છીએ કે શું કલમ ૧૧ માં "અસ્તિત્વ" શબ્દ માત્ર કરારની રચનાનો સંદર્ભ આપે છે (શું મધ્યસ્થી કરાર છે) અને અમલીકરણ (માન્યતા) ના પ્રશ્નને બાકાત રાખે છે અને તેથી પછીનો સંદર્ભ તબક્કે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર આવે છે.ન્યાયશાસ્ત્ર અને લખાણવાદ પર મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ અને મધ્યસ્થતા કરારની માન્યતા વચ્ચે તફાવત કરવો શક્ય છે.આવા અર્થઘટનને "અસ્તિત્વ" શબ્દના

સાદા અર્થમાંથી સમર્થન મળી શકે છે.જો કે, તે સમાન રીતે શક્ય છે, ન્યાયશાસ્ત્ર અને સંદર્ભવાદ પર, એવું માનવું કે કરારનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી જો તે અમલપાત્ર ન હોય અને બંધનકર્તા ન હોય.આર્બિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ એક માન્ય કરારની ધારણા કરે છે જે પક્ષકારોને આર્બિટ્રેશનમાં ધકેલીને કોર્ટ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવશે.કાયદાકીય અને સાદા અર્થનું અર્થઘટન વ્યાખ્યા કલમ સહિત સંદર્ભિત પૃષ્ઠભૂમિની વિરુદ્ધ હશે અને તેના પરિણામે અપ્રિય પરિણામો આવશે."અસ્તિત્વ" ના વાજબી અને ન્યાયી અર્થઘટન માટે બંધનકર્તા અને લાગુ કરી શકાય તેવા આર્બિટ્રેશન કરાર માટે લાગુ સંદર્ભ, હેતુ અને સંબંધિત કાનૂની ધોરણોને સમજવાની જરૂર છે.લેખિતમાં પુરાવા આપેલા કરારનો કોઈ અર્થ નથી જ્યાં સુધી પક્ષોને શરતોનું પાલન કરવા અને તેનું પાલન કરવા માટે દબાણ કરી શકાય નહીં.પક્ષ અમલીકરણ ન કરી શકાય તેવા દસ્તાવેજના આધારે અધિકારો પર દાવો કરી શકતો નથી.આમ, મધ્યસ્થી કરાર ત્યારે જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે જ્યારે તે માન્ય અને કાયદેસર હોય તેવું માનવા માટે સારા કારણો છે.એક રદબાતલ અને અમલ ન કરી શકાય તેવી સમજણ કંઈપણ કરવા માટે કોઈ કરાર નથી.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વનો અર્થ એ છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ જે આર્બિટ્રેશન એક્ટ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ બંનેની વૈધાનિક જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે અને સંતોષે છે અને જ્યારે તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે.

૧૪૭. અમે વિસ્તૃત કરવા અને વધુ કારણો આપવા માટે આગળ વધીશું:

૧૪૭.૧ ગરવારે વોલ રોપ્સ લિમિટેડમાં, આ અદાલતે આબિટ્રેશન કલમ સાથેના અંતર્ગત કરારમાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટીનો પ્રશ્ન તપાસ્યો હતો અને આ સંદર્ભમાં આબિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૭ (૨) ના પ્રથમ અને બીજા ભાગ વચ્ચે તફાવત દર્શાવ્યો હતો, જોકે આબિટ્રેશન કરારના 'અસ્તિત્વ' અને 'માન્યતા' ના સંદર્ભમાં ઉપર કરેલા અને ટાંકવામાં આવેલા અવલોકનો યોગ્ય અને અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હોવા છતાં, અમે તેના ફક્ત ૨૯ નું પુનઃઉત્પાદન કરીને તેનું પુનરાવર્તન કરીશું:

"૨૯. હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં આ ચુકાદો.કેસ મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે જે ખાસ વિચારણા હેઠળ હતો તે આબિટ્રેશન કલમ હતી જે ત્યારે જ સક્રિય થશે જ્યારે વીમાદાતા જવાબદારી સ્વીકારે અથવા સ્વીકારે.હકીકતો પર એવું જાણવા મળ્યું હતું કે વીમાદાતાએ દાવાને નકારી કાઢ્યો હતો, જોકે આબિટ્રેશન કલમ "અસ્તિત્વમાં" હતી, તેથી બોલવા માટે, પોલિસીમાં, તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં, જેમ કે તે ચુકાદામાં રાખવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે એક મહત્વપૂર્ણ હકીકત રજૂ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી નથી અથવા સ્વીકારી નથી.તેવી જ રીતે, વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ આબિટ્રેશન કલમ જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાયદાની બાબત તરીકે "અસ્તિત્વમાં" રહેશે નહીં, જેમ કે આપણે ઉપર ધાર્યું છે.કલમ ૧૧ (૬-એ) "અસ્તિત્વ" સાથે સંબંધિત છે, જે કલમ ૮, કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫ની વિરુદ્ધ છે, જે આબિટ્રેશન કરારની "માન્યતા" સાથે સંબંધિત છે, તે દલીલનો જવાબ હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં

"અસ્તિત્વ" અભિવ્યક્તિ વિશેની આ અદાલતની સમજણ દ્વારા આપવામાં આવે છે.કેસ, જેમ આપણા દ્વારા અનુસરવામાં આવે છે.";

અસ્તિત્વ અને માન્યતા એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે, અને જો તે ગેરકાયદેસર હોય અથવા ફરજિયાત કાનૂની જરૂરિયાતોને સંતોષતી ન હોય તો આર્બિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.અમાન્ય કરાર કોઈ કરાર નથી. "

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૧૦. બાદમાં, મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (supra) ની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે આર્બિટ્રેશન ન્યાયશાસ્ત્રમાં, "આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ એક અલગ અને અલગ કરાર છે, જે મૂળ વ્યાપારી કરારથી સ્વતંત્ર છે જેમાં તે સમાયેલ છે".આ ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે બંધારણીય બેન્ચનો સંદર્ભ આપ્યો હતો, કારણ કે તેણે એસ. એમ. એસ. ટી. એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (supra), ગરવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ (supra) અને વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો (supra) માં વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાય સાથે અસંમતિ વ્યક્ત કરી હતી.તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"૨૬. અમારા મતે, મધ્યસ્થી કરારની અમલીકરણક્ષમતા માટે કોઈ કાનૂની અવરોધ નથી, મૂળ કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે.વર્ક ઓર્ડર અથવા મૂળ વ્યાપારી કરાર હેઠળ અધિકારો અને જવાબદારીઓનો ચુકાદો જોકે સ્ટેમ્પ એક્ટની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન કરતા પહેલા આગળ વધશે નહીં.

૨૮. અમારા મતે, એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટનો નિર્ણય બે મુદ્દાઓ પર કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નિર્ધારિત કરતો નથી એટલે કે (i) બિન-સ્ટેમ્પેડ વ્યાપારી કરારમાં લવાદ કરાર પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, અથવા કાયદામાં અમલપાત્ર નથી; અને (૨) ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૧૯ હેઠળ પક્ષકારના વિકલ્પ પર કરાર અથવા સાધન રદબાતલ હોય તો મધ્યસ્થી કરાર અમાન્ય રહેશે.

૨૯. અમારું માનવું છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ પક્ષો વચ્ચેનો એક સ્વતંત્ર કરાર છે, અને તે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે જવાબદાર નથી, તેથી વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી, આર્બિટ્રેશન કલમને અમાન્ય બનાવશે નહીં, અથવા તેને અમલપાત્ર બનાવશે નહીં, કારણ કે તેનું પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે. મૂળ કરારની નોંધણી પર આર્બિટ્રેશન કલમની અલગતાના મુદ્દા પર કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણનું સ્ટેમ્પ એક્ટના સંદર્ભમાં પણ પાલન થવું જોઈએ. મૂળ કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી મુખ્ય કરાર પણ અમાન્ય નહીં થાય. તે એક ખામી છે જે જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી પર મટાડી શકાય છે. "

૧૧. તેણે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (supra) માં લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણની શુદ્ધતા પર પણ શંકા વ્યક્ત કરી હતી, જેને ગરવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ (supra) અને વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો (supra) માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, અને જણાવ્યું હતું કે:

“૫૬. અમારું માનવું છે કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ અને ગારવેરમાં મળેલું તારણ કે વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી આબિટ્રેશન કરાર પણ અમાન્ય થઈ જશે અને તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી અને અમલમાં મૂકવા યોગ્ય નથી, તે કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નથી.

૫૭. વિધા દ્રોલિયાના ચુકાદાના ફકરા ૧૪૬ અને ૧૪૭માં એક સંકલિત ખંડપીઠે કરેલા તારણને ધ્યાનમાં રાખીને, જેણે ગરવારેના ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું છે, ઉપરોક્ત મુદ્દાને આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે અધિકૃત રીતે ઉકેલવો જરૂરી છે. ”

૧૨. મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (supra) અને વિધા દ્રોલિયા અને અન્યો (supra) બંનેની બેંચો સમાન તાકાત ધરાવતી હોવાથી, આ બંધારણીય બેનચને આ મુદ્દા પર અધિકૃત રીતે ચુકાદો આપવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે.આ મુદ્દાનો ચુકાદો આપવા માટે, આ ખંડપીઠે શરૂઆતમાં તપાસ કરવાની જરૂર છે કે શું અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે પૂર્વ-સંદર્ભિત તબક્કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળની જરૂરિયાતોની તપાસ કરવી જરૂરી છે કે કેમ.

૧૩. શ્રી ગૌરાબ બેનર્જી, વિદ્વાન વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ, જે આ અદાલતને મદદ કરવા માટે ન્યાયમિત્ર તરીકે હાજર થાય છે, રજૂ કરે છે કે અધિનિયમ,

૧૯૯૬ અને સમયાંતરે કરવામાં આવેલા પછીના સુધારાઓનો હેતુ પ્રક્રિયાને સુવ્યવસ્થિત કરવાનો હતો અને મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ મધ્યસ્થતાની પ્રક્રિયામાં વિલંબમાં નોંધપાત્ર વધારો કરે છે અને તે મધ્યસ્થતાના લાભને નકારે છે.મધ્યસ્થતા અને સમાધાન (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૫ (ત્યારબાદ તેને ૨૦૧૫ સુધારા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) અદાલતની ઓછામાં ઓછી દખલગીરી સાથે મધ્યસ્થતા સંબંધિત કેસોના ઝડપી નિકાલ પર ભાર મૂકવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. શ્રી બેનર્જી રજૂ કરે છે કે જ્યાં સુધી કલમ ૧૧ ના અવકાશ અને મર્યાદાની વાત છે, તે માત્ર અંતરને ભરવા માટે છે અને કોર્ટ માત્ર એક નિમણૂક અધિકારી તરીકે કામ કરી રહી છે જ્યાં પક્ષો મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે.કલમ ૧૧ (૬એ) (૨૦૧૫નો સુધારો) દાખલ કર્યા પછી, કાયદાકીય નીતિ અને હેતુ અનિવાર્યપણે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે અદાલતના હસ્તક્ષેપને ઓછો કરવા માટે છે અને આ હેતુ સાથે, કલમ ૧૧ (૬એ) નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે જેનું સન્માન કરવું જોઈએ.

૧૫. શ્રી બેનર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે કોર્ટનો અવકાશ કરારની રચનાના તબક્કે આનિટ્રેશન કરારના ઔપચારિક અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ, જેમાં કરાર લેખિતમાં છે કે કેમ અને કરારની રચનાના મુખ્ય કરારના ઘટકો પૂરા થાય છે કે કેમ તે સામેલ છે.દુર્લભ પ્રસંગોએ, જો પક્ષકારો દ્વારા કોઈ

પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવે છે, તો અમુક હદ સુધી, કોર્ટ વિવાદના વિષયની મધ્યસ્થી તરીકે તપાસ કરી શકે છે, પરંતુ તે પણ એક અપવાદ તરીકે.તે જ સમયે, જ્યાં સુધી અધિનિયમ, ૧૮૯૯નો સંબંધ છે, તે માત્ર ચોક્કસ વર્ગોના સાધનોમાં રાજ્યની આવકને સુરક્ષિત કરવા માટે ઘડવામાં આવેલું એક નાણાકીય પગલું છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ વાદીને તેના/તેણીના વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે તકનીકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે ન કરી શકાય.એકવાર આવકનો ઉદ્દેશ કાયદા અનુસાર સુરક્ષિત થઈ જાય, પછી સાધનમાં પોતાનો દાવો કરનાર પક્ષ સાધનમાં પ્રારંભિક ખામીના આધારે પરાજિત થશે નહીં.

૧૬. શ્રી બેનર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવી એ પણ એક ઉપચારી શકાય તેવી ખામી છે અને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા સાધનને પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવે તે પહેલાં આ ખામીને કોઈપણ તબક્કે દૂર કરી શકાય છે.જો કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેમ્પની અપૂર્ણતા અથવા અયોગ્ય સ્ટેમ્પની તપાસ/ચુકાદો પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે કરવામાં આવી રહ્યો હોય, તો તે આર્બિટ્રેશનના સંદર્ભનો પ્રતિકાર કરવામાં પરોપજીવી પડકારો અને વિલંબકારી ચુકિતઓને પ્રોત્સાહિત કરવા સિવાય બીજું કંઈ નહીં હોય.સ્વાભાવિક ઉકેલ એ છે કે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવી અને વિવાદ નિવારણની કાર્યવાહી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપવી અને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને અધિનિયમ, ૧૯૯૬ હેઠળ તેની ફરજ નિભાવવાની મંજૂરી આપવી.મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચોરીને અટકાવી ન શકે તેનું કોઈ કારણ નથી.

૧૭. અમારા ધ્યાનમાં એ પણ લાવવામાં આવે છે કે પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી સબમિટ કરતી વખતે, પક્ષો મૂળ આબિટ્રિશન કરાર દાખલ કરવાની જવાબદારી હેઠળ નથી અને કારણ કે આબિટ્રિશન કરારની નકલ અરજી સાથે જોડવાની છે, સાચા અર્થમાં, તે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ વિચારવામાં આવતું સાધન નથી, ખાસ કરીને પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે, અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૩ અથવા ૩૫ નો ઉપયોગ કરવાનો પ્રશ્ન લાગુ કરવા માટે ઉપલબ્ધ નથી. રજૂઆતના સમર્થનમાં શ્રી. બેનર્જીએ જુપુડી કેશવ રાવ વિરુદ્ધ પુલવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો, (૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૪૫) માં નોંધાયેલા આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે, જે પાછળથી હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ માલવીય, (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૪) માં આ અદાલત દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યો છે.

૧૮. તેની સહાય લેતા, શ્રી બેનર્જી રજૂ કરે છે કે કલમ ૩૩ અથવા ૩૫ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ના હેતુ માટે દસ્તાવેજની નકલનો સમાવેશ કરવા માટે કોઈ અવકાશ નથી. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૨ (૧૪) ના અર્થમાં સાધનની નકલને જમ કરીને માન્ય કરી શકાતી નથી અને તેને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળ ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાતી નથી.

૧૯. શ્રી બેનર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે મધ્યસ્થી કરાર માન્ય છે કે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે અંગે આ અદાલતની વિચારણા માટે ઉઠાવવામાં આવેલો પ્રશ્ન પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે તપાસ માટે ખુલ્લો નથી કારણ કે મૂળ દસ્તાવેજ રેકૉર્ડ પર નથી (મધ્યસ્થી કરાર) અને કલમ ૩૩ અને ૩૫ નું સંયુક્ત વાંચન સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને માત્ર પુરાવા તરીકે દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે જે કલમ ૨ (૧૪) ના અર્થ સાથે સાધન છે અને દસ્તાવેજની માન્યતા હંમેશા રેફરલ પછીના તબક્કે તપાસ કરવા માટે ખુલ્લી છે. આર્બિટ્રેટર/આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬માં નિહિત તેના અધિકારક્ષેત્રમાં.

૨૦. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી ગગન સંઘી રજૂ કરે છે કે અધિનિયમ, ૧૯૯૯ની કલમ ૩૫ "કોઈપણ હેતુ માટે" અને "તેના પર કાર્યવાહી" માટે પુરાવામાં અયોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલા "સાધન" ના પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે અને આ અદાલત દ્વારા આંધ્ર પ્રદેશ સરકાર અને અન્યો વિરુદ્ધ પી. લક્ષ્મી દેવી (શ્રીમતી) ((૨૦૦૮) ૪ એસ.સી.સી. ૭૨૦) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમ, ૧૯૯૯ની કલમ ૩૩માં "ફરજિયાત" છે અને સ્ટેમ્પ વગરના દસ્તાવેજને જમ કરવો આવશ્યક છે.એક્ટ, ૧૯૯૯ હેઠળ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાપાત્ર નથી એમ ધારીને પણ, જ્યારે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં કલમ તરીકે સમાયેલ છે જેના પર

સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાપાત્ર છે, ત્યારે એક ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ તરીકે આવા આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ ની મર્યાદાને આકર્ષિત કરે છે.

૨૧. શ્રી સંઘી વધુમાં રજૂ કરે છે કે મૂળ કરારથી કરારને અલગ કરવો એ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી કાનૂની કલ્પના સિવાય બીજું કંઈ નથી અને તે અધિનિયમ, ૧૯૯૯ની કલમ ૩૫નો અપવાદ ન હોઈ શકે.

૨૨. શ્રી સાંઘીએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે, જ્યારે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ધરાવતા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર યોગ્ય સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં ન આવે ત્યારે અલગતા સિદ્ધાંત અને કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અમલીકરણના મુદ્દા પર કોઈ અસર કરતા નથી અને એન્કા ઇન્સાટ વે સનાયી એએસ વિ ઓઓઓ વીમા કંપની ચુબ, ((૨૦૨૦) ચુકેએસસી ૩૮) માં ચુકે સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખે છે, જ્યાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "આર્બિટ્રેશન ક્લોઝ તેમ છતાં કરારના દસ્તાવેજમાં નોંધાયેલા અધિકારો અને જવાબદારીઓના બંડલનો ભાગ છે" અને તેમના અનુસાર, સ્ટેમ્પિંગનો મુદ્દો છે. ભલે તે કલમ ૧૧ (૬એ) ની કવાયતમાં હોય, એટલે કે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના સંદર્ભમાં પૂર્વ-મધ્યસ્થતાના તબક્કે, ખૂબ જ શ્રેશોલ્ડ પર જોવામાં આવે છે.તેમના જણાવ્યા અનુસાર, કાયદામાં સાધન ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં રહેશે જ્યારે તે લાગુ પાડી શકાય તેવું હોય અને આર્બિટ્રેશન કરારના સંદર્ભમાં અધિનિયમ,

૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) માં વ્યાખ્યાયિત "અસ્તિત્વ" એ માન્ય લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર હોવો જોઈએ અને તે પ્રારંભિક/પૂર્વ-રેકૉર્ડ તબક્કે જ બિન-સ્ટેમ્પિંગ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગના મુદ્દાની તપાસ કરવા માટે હંમેશા ખુલ્લું છે અને Aem/Aes. Aen.Aen. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) એટલે કે જમી, સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી અને મધ્યસ્થીની નિમણૂક, હેઠળ દાખલ કરેલી અરજી પર ત્રણ પદ્ધતિઓ પર વધુ પ્રકાશ પાડે છે. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧, કોર્ટ ચોક્કસપણે આર્બિટ્રેશન કલમ પર "કાર્યવાહી" કરી રહી છે, જે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ની સ્પષ્ટ અભિવ્યક્તિ દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાની દલીલ કરવામાં આવે છે અને કાયદા દ્વારા લાગુ ન થાય ત્યાં સુધી કરારને અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ અસ્તિત્વમાં હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૨૩. આઈ. એ. નં. ૧૮૫૧૬/૨૦૨૨ માં હસ્તક્ષેપ કરનાર વતી હાજર થનારી વિદ્વાન વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદી રજૂ કરે છે કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ અને અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની વ્યવસ્થાઓ સંપૂર્ણપણે અલગ છે.મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) એ દસ્તાવેજની નોંધણીના સિદ્ધાંતોને ખોટી રીતે દસ્તાવેજની મુદ્દાંકનની જરૂરિયાત પર લાગુ કર્યા.જ્યારે પહેલું એક સાધ્ય ખામી છે, ત્યારે પછીનું દસ્તાવેજ/સાધનનું અસ્તિત્વ અને પૂર્ણતા નક્કી કરે છે.નોંધણીની

ગેરહાજરીમાં, એક સાધન અસ્તિત્વમાં રહેશે પરંતુ મુદ્દાંકન વિના, સાધન અપૂર્ણ/અયોગ્ય છે.

૨૪. શ્રીમતી ત્રિવેદીએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯માં સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચૂકવણીની કલ્પના કરવામાં આવી છે, જેમાં નિષ્ફળ થવામાં સાધન, તેમના મતે, કોઈ પણ હેતુ માટે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી અને કાયદાની ભાષામાં કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી અને આપણે કાયદાના અર્થઘટનના સુવર્ણ સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું પડશે.

૨૫. શ્રીમતી ત્રિવેદી વધુમાં રજૂ કરે છે કે કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ તેમજ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ માં બનાવવામાં આવેલા પ્રતિબંધો હેઠળ અદાલતની સત્તાઓ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૯ અનુસાર હાથ ધરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને લાગુ પડે છે અને રજૂ કરે છે કે જો લવાઈની કલમ કાપી નાખવામાં આવે તો પણ, કોર્ટે પ્રથમ દૃષ્ટિએ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું પડશે કે શું લવાઈની કલમ ધરાવતો મૂળ કરાર અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૯ નો ઉપયોગ કરીને વચગાળાના પગલાં મંજૂર કરતા પહેલા કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે કે કેમ.

૨૬. આઈ. એ. નં. ૧૯૯૯૬૯/૨૦૨૨ માં મધ્યસ્થી માટે વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી દેબેશ પાંડા રજૂ કરે છે કે અધિનિયમ, ૧૯૯૬નો ભાગ-૧ કલમ ૮,૯ અને ૧૧ સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે કલમ ૪૫ ભાગ-૨ હેઠળ છે. કલમ ૪૫

ને ભાગ-૨ હેઠળ જોગવાઈ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે જે એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે.કલમ ૪૫ માં "જ્યાં સુધી તે શોધે નહીં" એ અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિરુદ્ધ અક્ષ ઓપ્ટિકાઈબર લિ. અને અન્ય, (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪) માં બહુમતી દ્વારા પ્રથમ દષ્ટિએ વિચારણા તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું.૨૦૧૯ માં, સંસદે કલમ ૪૫ માં સુધારો કરીને "જ્યાં સુધી તે શોધે નહીં" અભિવ્યક્તિને "જ્યાં સુધી તે પ્રથમ દષ્ટિએ શોધે નહીં" સાથે બદલીને, જે કાયદાને શિન એટ્સુ (supra) માં સ્થાયી સ્થિતિને અનુરૂપ લાવે છે.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, કાયદો, ૧૮૯૯ દંડ સાથે અથવા દંડ વિના સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલવામાં આવે ત્યાં સુધી માત્ર કામચલાઉ દંડની રચના કરે છે.દુઃખ માત્ર સાધન સાથે જોડાયેલું હોય છે, વ્યવહાર સાથે નહીં.

૨૭. શ્રી કે. રમાકાંત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ નં.૧ આ કાયદો, ૧૯૯૬ લાગુ કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં લોકસભામાં થયેલી સંબંધિત ચર્ચાઓમાંથી આપણે પસાર થયા હતા અને તેની સહાય લઈને રજૂઆત કરી હતી કે અધિનિયમ, ૧૯૯૬, અધિનિયમ, ૧૮૯૯ અને કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (ત્યારબાદ તેને "અધિનિયમ, ૧૮૭૨" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની જોગવાઈઓમાં સુમેળ સાધવો પડશે.અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૧૭ને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૧ સાથે વાંચવી પડશે.અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ની સાદી ભાષામાં જરૂરી નથી કે પક્ષો કરાર પર મહોર મારવાની જવાબદારી હેઠળ હોય.કાયદાકીય હેતુ નિષ્ફળ જશે, જો કોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (કએ) હેઠળ સત્તાનો

ઉપયોગ કરતા મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે પૂર્વ-મધ્યસ્થતા તબક્કે મધ્યસ્થી કરાર પર કામ કરવાના હેતુથી સ્ટેમ્પ, સીલ અને અસલ જેવી બિન-મુખ્ય તકનીકી જરૂરિયાતો પર ભાર મૂકે છે.

૨૮. પ્રતિવાદીઓ માટે વિદ્વાન વકીલ, આગળ રજૂ કરે છે કે કેસની તાત્કાલિક હકીકતોમાં, આબિટ્રેશનના વિવાદોના સંદર્ભ માટે કલમ ૮ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની કલમ ૩૪ હેઠળ જાળવવા યોગ્ય ન હતી, જે એક્ટ, ૧૮૮૮ની લગભગ સમાન સામગ્રી છે. વર્ક ઓર્ડર એક સ્ટેમ્પ વગરનું દસ્તાવેજ હોવાથી કોઈ પણ હેતુ માટે પુરાવામાં પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી, અથવા તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી, સિવાય કે તે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ હોય. તેના પરિણામે, સ્ટેમ્પ વગરનું કરારમાં આબિટ્રેશન કલમ પર પણ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી અથવા લાગુ કરી શકાતી નથી કારણ કે આબિટ્રેશન કલમનું કાયદામાં કોઈ અસ્તિત્વ નથી, સિવાય કે લાગુ પડતી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી (અને દંડ, જો કોઈ હોય તો) વર્ક ઓર્ડર પર ચૂકવવામાં આવે અને ગારવેર વોલ રોપ્સ લિમિટેડ (supra) માં આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખે.

૨૯. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ઉચ્ચ અદાલતે કલમ ૮ હેઠળની અરજી પર આધાર રાખીને અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી આબિટ્રેશન કલમ લાગુ કરી હતી જે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની કલમ ૩૪નું ઉલ્લંઘન છે અને વધુમાં

દલીલ કરી હતી કે સામાવાળાએ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાની તેની ઇચ્છા દર્શાવી ન હતી, તેમ છતાં, પછીના તબક્કે, વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, હવે આનિટ્રેશનની કલમ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાની કોઈ વધુ તક આપવા માટે કોઈ વાજબીપણું ઊભું થતું નથી.

૩૦. અમે પક્ષકારો માટે વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલને સાંભળ્યા છે અને તેમની સહાયથી રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીનો અભ્યાસ કર્યો છે અને સંદર્ભમાં તપાસ કરતા પહેલા, અમે સંદર્ભ સંબંધિત વૈધાનિક જોગવાઈઓની ચર્ચા કરવા માટે યોગ્ય અનુભવીએ છીએ.

III. ભારતીય ટપાલ ટિકિટ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળની જરૂરિયાતો

૩૧. આ કાયદો, ૧૮૯૯ એ એક રાજકોષીય કાયદો છે જે વ્યવહારોને રેકૉર્ડ કરતા સાધનો પર સ્ટેમ્પના રૂપમાં લાદવામાં આવતા કરને લગતા કાયદાને નિર્ધારિત કરે છે.ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ-૧ (સંઘ સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૯૧માં ઉદ્દેખિત સાધનો પર સ્ટેમ્પ ફરજો (એટલે કે. વિનિમય બિલ, ચેક, પ્રોમિસરી નોટ્સ, લેડિંગ બિલ, ક્રેડિટ લેટર, વીમા પોલિસી, શેર્સ ટ્રાન્સફર, ડિબેન્યુર્સ, પ્રોક્સી અને રસીદો) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વસૂલવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, ઉપરોક્ત સંઘ સૂચિની એન્ટ્રી ૯૧માં ઉદ્દેખિત સિવાયના સાધનો પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી રાજ્યો દ્વારા અનુસૂચિ ૭ની સૂચિ-૨ (રાજ્ય સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૬૩ મુજબ વસૂલવામાં આવે છે.ફરજના દરને લગતી જોગવાઈઓ

સિવાયની જોગવાઈઓ સૂચિ-૩ (સમવર્તી સૂચિ) ની એન્ટ્રી જજના આધારે કેન્દ્ર અને રાજ્યો બંનેની કાયદાકીય સત્તામાં આવે છે.જો કે, તમામ સાધનો પરની સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સંબંધિત રાજ્યો દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવે છે અને રાખવામાં આવે છે.

૩૨. 'ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ' શબ્દને અધિનિયમ, ૧૮૮૮ની કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે અને 'ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ ચાર્જ ટુ ડ્યુટી' કલમ ૩ હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે જ્યારે કલમ ૧૭માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ભારતમાં કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા અને અમલમાં મૂકવા યોગ્ય તમામ સાધનો પર સ્ટેમ્પ લગાવવો પડશે.૩૩. અધિનિયમ, ૧૮૮૮ની કલમ ૨ (૧૪), ૩ અને ૧૭ અહીં નીચે દર્શાવેલ છે: -

“૨(૧૪) “સાધન ”.— ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં દરેક દસ્તાવેજનો સમાવેશ થાય છે જેના દ્વારા કોઈપણ અધિકાર અથવા જવાબદારી છે, અથવા જેનો હેતુ છે, બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા રેકૉર્ડ કરવામાં આવે છે:

૩. ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય સાધનો.—આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને અનુસૂચિ-૧માં સમાવિષ્ટ મુક્તિઓને આધિન, નીચેના સાધનો અનુક્રમે તે અનુસૂચિમાં દર્શાવેલ રકમની ફરજ સાથે યોગ્ય ફરજ તરીકે વસૂલવામાં આવશે, એટલે કે -

((ક) તે અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત દરેક દસ્તાવેજ, જે અગાઉ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો ન હોય, તે જુલાઈ, ૧૮૯૯ના પ્રથમ દિવસે અથવા તે પછી ભારતમાં અમલમાં મૂકવામાં આવે છે;

((ખ) તે દિવસે અથવા તે પછી [ભારત] માંથી દોરવામાં આવેલ અથવા બહાર પાડવામાં આવેલ, અને સ્વીકારવામાં આવેલ અથવા ચૂકવેલ, અથવા સ્વીકૃતિ અથવા ચુકવણી માટે રજૂ કરાયેલ, અથવા સમર્થન કરાયેલ, હસ્તાંતરણ કરાયેલ અથવા અન્યથા વાટાઘાટો કરાયેલ, દરેક વિનિમય બિલ (માંગ સિવાય અન્યથા ચૂકવવાપાત્ર) અથવા વચન પત્ર; અને

(સી) તે અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત દરેક દસ્તાવેજ (વિનિમય પત્ર અથવા વચન પત્ર સિવાય), જે અગાઉ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવ્યો ન હોય, તે દિવસે અથવા તે પછી ભારતની બહાર ચલાવવામાં આવે છે, તે કોઈ પણ મિલકતની સ્થિતિ સાથે અથવા ભારતમાં કરવામાં આવેલી અથવા કરવાની કોઈ બાબત અથવા વસ્તુ સાથે સંબંધિત છે અને તે ભારતમાં પ્રાપ્ત થાય છે:

પરંતુ આના સંબંધમાં કોઈ ફરજ વસૂલવામાં આવશે નહીં –

(૧) સરકાર દ્વારા અથવા તેના વતી અથવા તેની તરફેણમાં અમલમાં મૂકાયેલ કોઈપણ સાધન એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં આ મુક્તિ માટે સરકાર આવા સાધનના સંદર્ભમાં ચાર્જપાત્ર ફરજ ચૂકવવા માટે જવાબદાર હશે;

(૨) મર્યન્ટ શિપિંગ એક્ટ, ૧૮૯૪, એક્ટ નં. ૫૭ અને ૫૮ વિક્ટ હેઠળ નોંધાયેલા કોઈપણ જહાજ અથવા જહાજના વેચાણ, સ્થાનાંતરણ અથવા અન્ય સ્વભાવ, સંપૂર્ણપણે અથવા ગીરો દ્વારા અથવા અન્યથા, અથવા કોઈપણ

ભાગ, વ્યાજ, શેર અથવા મિલકત અથવા કોઈપણ જહાજ અથવા જહાજમાં.સી. ૬૦ અથવા ૧૮૩૮ના અધિનિયમ નં. XIX અથવા ભારતીય જહાજ નોંધણી અધિનિયમ, ૧૮૪૧ (૧૮૪૧નો CX) હેઠળ અનુગામી કાયદાઓ દ્વારા સુધારેલ.

૧૭. ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા સાધનો.-

[ભારતમાં] કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ફરજ બજાવવા અને અમલમાં મૂકવા યોગ્ય તમામ સાધનો પર અમલ પહેલાં અથવા તે સમયે મહોર મારવામાં આવશે.

૧૮. નોટ અને નોટો સિવાયના અન્ય સાધનો ભારતની બહાર ચલાવવામાં આવે છે.-

(૧) માત્ર [ભારત] ની બહાર જ અમલમાં મૂકાતી ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય દરેક સાધન, અને વિનિમય બિલ અથવા પ્રોમિસરી નોટ ન હોવાને કારણે, તે [ભારત] માં પ્રથમ વખત પ્રાપ્ત થયા પછી ત્રણ મહિનાની અંદર સ્ટેમ્પ કરી શકાય છે.(૨) તેથી નિયત કરવામાં આવેલી ટપાલ ટિકિટના વર્ણનના સંદર્ભમાં આવા કોઈ પણ સાધન પર ખાનગી વ્યક્તિ દ્વારા યોગ્ય રીતે ટપાલ ટિકિટ લગાવી શકાતી ન હોય તો, તે ઉપરોક્ત ત્રણ મહિનાના સમયગાળાની અંદર કલેક્ટર પાસે લઈ જઈ શકાય છે, જે [રાજ્ય સરકાર] નિયમ દ્વારા સૂચવે તે રીતે, આવા સાધન લેનાર વ્યક્તિને જરૂરી હોય તે મૂલ્યની ટપાલ ટિકિટ સાથે અને તેના માટે ચૂકવણી કરી શકે તે રીતે ટપાલ ટિકિટ લગાવશે. "

૩૪. ‘અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ‘ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ’ માં દરેક દસ્તાવેજનો સમાવેશ થાય છે, જેના દ્વારા કોઈ પણ અધિકાર અથવા જવાબદારી છે, અથવા જેનો હેતુ બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા નોંધવામાં આવે છે.કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ‘સાધન’ શબ્દ મૂળ સાધનનો સંદર્ભ આપે છે, તેની નકલ અથવા યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલનો નહીં.તે માત્ર મૂળ સાધનના ઉત્પાદન પર જ છે, તેને માન્ય કરવા માટે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી/દંડની ખામીઓ ચૂકવી શકાય છે.

૩૫. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ના પ્રકરણ IV (કલમ ૩૩ થી કલમ ૪૮) શીર્ષક ‘ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ નોટ સ્ટેમ્પ્ડ’ જ્યારે કોઈ સાધન કે જેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવું જોઈતું હતું તેને સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યારે અનુસરવાની પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે.

૩૬. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ ‘સાધનોની તપાસ અને જમી’ માટે જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૩૩ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ, "કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિથી પુરાવા મેળવવાનો અધિકાર ધરાવતી દરેક વ્યક્તિ, અને પોલીસ અધિકારી સિવાય જાહેર હોદ્દાનો હવાલો ધરાવતી દરેક વ્યક્તિ, જેમની સામે તેમના મતે, ફરજ સાથે જવાબદાર કોઈ સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે અથવા તેમના કાર્યોની કામગીરીમાં આવે છે, જો તેમને એવું લાગે કે આવા સાધન પર

યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી, તો તેને જપ્ત કરશે".અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ (૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય દરેક સાધનની પેટા-કલમ (૧) માં સમજાવ્યા મુજબ આવી વ્યક્તિ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવશે, "તે નક્કી કરવા માટે કે શું તે મૂલ્ય અને વર્ણનની છાપ સાથે છાપવામાં આવ્યું છે કે કેમ ભારતમાં અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા જ્યારે આવા સાધનનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રથમ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો".કલમ ૨ (૧૧) માં સમાવિષ્ટ 'વિધિવત સ્ટેમ્પ્ડ' ની વ્યાખ્યાનો અર્થ એ છે કે સાધન પર યોગ્ય રકમ કરતાં ઓછી નહીં તેવી એડહેસિવ અથવા ઇમ્પ્રેસડ સ્ટેમ્પ હોય છે અને આવી સ્ટેમ્પ ભારતમાં હાલમાં અમલમાં છે તે કાયદા અનુસાર લગાવવામાં આવી છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

૩૭. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩નું સાદું વાંચન આમ સમજાવે છે કે જ્યારે કોઈ સાધન અથવા દસ્તાવેજ સત્તામંડળ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે તપાસવાની આવી સત્તામંડળની ફરજ છે કે સાધન પર યોગ્ય રીતે મુદ્રાંકન કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં, અને જો એવું જોવા મળે કે સાધન પર કલમ ૩૩ (૨) હેઠળ "યોગ્ય રીતે મુદ્રાંકન" કરવામાં આવ્યું નથી, તો સંબંધિત સત્તામંડળે ઉપરોક્ત સાધનને જપ્ત કરવું પડશે.

૩૮. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૪ સંબંધિત અધિકારીને વિવેકબુદ્ધિ પૂરી પાડે છે કે જો કોઈ પણ જાહેર ખાતાના ઓડિટ દરમિયાન "દસ નવા પૈસા" થી

વધુ ન હોય તેવી ફરજ સાથે વસૂલવામાં આવતી કોઈ રસીદ તેમની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે અથવા રજૂ કરવામાં આવે, તો આવા અધિકારી તેમના વિવેકબુદ્ધિથી, "ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટને જમ કરવાને બદલે, યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલી રસીદ બદલવાની જરૂર પડી શકે છે. "

૩૯. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫નું સાદું વાંચન સૂચવે છે કે જો સંબંધિત સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ પછીથી ચૂકવવામાં આવે તો અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ હોવાને કારણે અસ્વીકાર્ય સાધનને સ્વીકાર્ય બનાવી શકાય છે. આ દર્શાવે છે કે કલમ ૩૫ હેઠળની જરૂરિયાત કડક નથી, અને પછીના તબક્કે પણ તેને સુધારી શકાય છે. અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ સાધન સંપૂર્ણપણે અમાન્ય નથી, અને કલમ ૩૫ ની જોગવાઈમાં સૂચવવામાં આવેલી શરતોને પૂર્ણ કર્યા પછી તેને પુરાવા તરીકે માન્ય અને સ્વીકાર્ય બનાવી શકાય છે.

૪૦. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૭ અયોગ્ય રીતે મુદ્રાંકિત સાધનોના પ્રવેશ સાથે સંબંધિત છે. તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે, રાજ્ય સરકાર નિયમો બનાવી શકે છે, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય કે, જો કોઈ સાધન પર પૂરતી રકમની પરંતુ અયોગ્ય વર્ણનની છાપ હોય, તો તે જે શુલ્ક સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય છે તેની ચુકવણી પર, યોગ્ય રીતે છાપવામાં આવ્યું હોવાનું પ્રમાણિત થઈ શકે છે અને આ રીતે પ્રમાણિત કોઈપણ સાધન તેના અમલની તારીખથી જ યોગ્ય રીતે છાપવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે.

૪૧. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૮ જમ કરાયેલા સાધનો સાથે કેવી રીતે વ્યવહાર કરવો તેની પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે.કલમ ૩૮ની પેટા-કલમ (૧) એ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કલમ ૩૩ હેઠળ કોઈ સાધન જમ કરનાર વ્યક્તિ કલમ ૩૫ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ દંડ અથવા કલમ ૩૭ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ ફરજની ચુકવણી પર પુરાવા તરીકે આવા સાધનને સ્વીકારે છે, ત્યારે તે કલેક્ટરને તેના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવેલી ફરજ અને દંડની રકમ દર્શાવતા લેખિત પ્રમાણપત્ર સાથે આવા સાધનની પ્રમાણિત નકલ મોકલશે અને કલેક્ટરને અથવા તે આ વતી નિમણૂક કરે તેવી વ્યક્તિને તે રકમ મોકલશે.

૪૨. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૯ અને ૪૦ કલેક્ટર દ્વારા રિફંડ કરવા, સાધનને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલું પ્રમાણિત કરવા અથવા સ્ટેમ્પ ડ્યુટી એકત્રિત કરવા માટે વિવેકબુદ્ધિથી કાર્યવાહી કરવાની પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે.

૪૩. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩,૩૫ અને ૨ (૧૪) નું સાદું વાંચન સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યું નથી તેને જમ કરી શકાય છે અને જ્યારે જરૂરી ફી અને દંડ ચૂકવવામાં આવે છે, ત્યારે ઉક્ત સાધનને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવા તરીકે લઈ શકાય છે.પરંતુ, તે જ સમયે, કલમ ૩૩ અને ૩૫ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે

જે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૨ (૧૪) ના અર્થમાં એક સાધન છે.આ અદાલતને જુપુડી કેશવ રાવ (ઉપરોક્ત) માં અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૩,૩૫ અને ૩૬ અને પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૩ ના અવકાશ અને મર્યાદાને ધ્યાનમાં લેવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે:

“૧૩. કલમ ૩૫ નો પ્રથમ અંગ સ્પષ્ટપણે ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય કોઈપણ સાધનને પુરાવાથી દૂર કરે છે સિવાય કે તે યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ હોય.તેનો બીજો ભાગ જે સાધન પર કાર્યવાહી કરવા સાથે સંબંધિત છે તે દેખીતી રીતે આવા સાધનના કોઈપણ ગૌણ પુરાવાને બંધ કરી દેશે, કારણ કે જ્યારે ફરજ સાથે સ્વીકૃત રીતે ચાર્જપાત્ર મૂળ પર સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હતો ત્યારે આવા પુરાવાને મંજૂરી આપવી એ પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે કાયદા અથવા સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવતા દસ્તાવેજ સમાન હશે.પ્રોવિઝો (એ) ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે મૂળ સાધન ખરેખર કાયદાની અદાલત સમક્ષ હોય અને દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવા માંગતા પક્ષ દ્વારા દંડ સાથે સ્ટેમ્પની ઉણપ ચૂકવવામાં આવે.સ્પષ્ટપણે ગૌણ પુરાવા ક્યાં તો અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજની સામગ્રીના મૌખિક પુરાવા અથવા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૩ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી તેની નકલ દ્વારા પરંતુકની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરશે નહીં જે સાધન સિવાય પુરાવા તરીકે કંઈ પ્રાપ્ત કરવા માટે સત્તાધિકારીને આદેશ આપે છે.કલમ ૨૫ કોઈ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને માત્ર એવા દસ્તાવેજ

પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે જે કલમ ૩૫ ના હેતુ માટે એક સાધન છે. 'કલમ ૨ (૧૪) માં 'ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ' ને દરેક દસ્તાવેજનો સમાવેશ કરવા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જેના દ્વારા કોઈ પણ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા નોંધવામાં આવે છે. સ્ટેમ્પ એક્ટના હેતુ માટે દસ્તાવેજની નકલને સાધન તરીકે સામેલ કરવાની કોઈ તક નથી.

૧૪. જો કલમ ૩૫ માત્ર મૂળ સાધનો સાથે સંબંધિત હોય અને કલમ ૩૬ની નકલ ન હોય તો તેનું એવું અર્થઘટન કરી શકાતું નથી કે જેથી સાધનના ગૌણ પુરાવાને તેનો લાભ મળે. કલમ ૩૬ માં 'એક સાધન' શબ્દોનો અર્થ કલમ ૩૫ જેટલો જ હોવો જોઈએ. વિધાનસભાએ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કલમ ૩૫ની કડક જોગવાઈઓમાંથી પીછેહઠ કરી હતી જ્યાં દાવો અથવા કાર્યવાહીના પ્રારંભિક તબક્કે વાંધા વિના મૂળ દસ્તાવેજ પુરાવામાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કે વાંધો દસ્તાવેજ પર લગાવેલી ટપાલ ટિકિટની અપૂર્ણતા પર આધારિત છે, જે પક્ષને તેના સ્વીકાર સામે વાંધો ઉઠાવવાનો અધિકાર છે તેણે જ્યારે દસ્તાવેજ પ્રથમ ટેન્ડર કરવામાં આવે ત્યારે આવું કરવું આવશ્યક છે. એકવાર દસ્તાવેજ પુરાવાના સ્વીકાર સામે વાંધો ઉઠાવવાનો સમય પસાર થઈ જાય પછી, તે જ આધારના આધારે પછીના તબક્કે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાતો નથી. પરંતુ આ કોઈ પણ રીતે કલમ ૩૬ ની લાગુ પડવાની ક્ષમતાને દસ્તાવેજની સામગ્રીના પુરાવા તરીકે રજૂ કરવામાં આવેલા અથવા રજૂ કરવા

માંગવામાં આવેલા ગૌણ પુરાવા સુધી વિસ્તરે છે જે સ્ટેમ્પ વગરનું અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ છે. "

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૪૪. આ અભિપ્રાયને હરિઓમ અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સમર્થન આપ્યું છે, જેમાં તે નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યો છે:

"૧૦. આ અદાલતના નિર્ણયો અને કાયદાની કલમ ૩૩,૩૫ અને ૨ (૧૪) ના સાદા વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તેને જપ્ત કરી શકાય છે અને જ્યારે આવા સાધન માટે જરૂરી ફી અને દંડ ચૂકવવામાં આવે ત્યારે તે સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવા તરીકે લઈ શકાય છે. કલમ ૩૩ અથવા ૩૫ સાધનની કોઈપણ નકલ સાથે સંબંધિત નથી અને પક્ષને માત્ર તે દસ્તાવેજ પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય છે જે કલમ ૨ (૧૪) ના અર્થમાં એક સાધન છે. સ્ટેમ્પ એક્ટના હેતુઓ માટે દસ્તાવેજની નકલનો સમાવેશ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી. કાયદામાં હવે કોઈ શંકા નથી કે સાધનની નકલને જપ્ત કરીને માન્ય કરી શકાતી નથી અને આને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાતી નથી. "

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

જપ. આ વિષય પરનો કાયદો સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે કે કથિત સાધનની યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ/ફોટોકોપીને જમ કરીને માન્ય કરી શકાતી નથી અને આને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળ પુરાવામાં સ્વીકારી શકાતી નથી.તે એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે સાધનની ઉણપ, પછી ભલે તે અયોગ્ય રીતે મુદ્દાંકિત હોય અથવા અપૂરતી મુદ્દાંકિત હોય, તેને અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળ સૂચવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા દ્વારા સુધારી શકાય છે.તે સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે જ્યારે સાધન ચલાવવામાં આવ્યું હતું તે સમય પછી પણ અધિનિયમ હેઠળની જરૂરિયાત ખરેખર પૂર્ણ થઈ શકે છે.આ અધિનિયમ હેઠળની જરૂરિયાત કડક અથવા કડક નથી, જેથી પ્રથમ વખતમાં સાધનને અમાન્ય બનાવી શકાય.

જડ. તે એ પણ દર્શાવે છે કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ નો હેતુ કોઈ સાધનને સંપૂર્ણપણે અમાન્ય જાહેર કરવાનો નથી, જો તે અનસ્ટેમ્પ કરેલું હોય અથવા અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ કરેલું હોય, પરંતુ દરેક સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલવાનો છે.આ અધિનિયમ, ૧૮૯૯નો ઉદ્દેશ રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવાનો છે.

જઙ. આ અદાલત, હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ.ના કેસમાં વિ.મેસર્સ દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, ((૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭) એ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ના ઉદ્દેશ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે:

“૭. સ્ટેમ્પ એક્ટ એ ચોક્કસ વર્ગોના સાધનો પર રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવા માટે ઘડવામાં આવેલ નાણાકીય પગલું છે:તેના વિરોધીના કેસને પહોંચી

વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી.કાયદાની કડક જોગવાઈઓની કલ્પના મહેસૂલના હિતમાં કરવામાં આવે છે, એકવાર તે હેતુ કાયદા અનુસાર સુરક્ષિત થઈ જાય, તો સાધન પર પોતાનો દાવો કરનાર પક્ષ સાધનમાં પ્રારંભિક ખામીના આધારે હારશે નહીં.તે પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો યોજના સ્પષ્ટ છે.સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ પુરાવાઓમાં સ્ટેમ્પ વગરના સાધનને દાખલ કરવા અથવા તેના પર કાર્યવાહી કરવા પર પ્રતિબંધ તરીકે કામ કરે છે; કલમ ૪૦ સાધનોને જપ્ત કરવાની પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે, કલમ ૪૨ની પેટા-કલમ (૧) એ પ્રમાણિત કરવાની જોગવાઈ કરે છે કે સાધનને યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યું છે, અને કલમ ૪૨ની પેટા-કલમ (૨) આવા પ્રમાણપત્રના પરિણામે પરિણામોને લાગુ કરે છે. "

૪૮. ખંડપીઠે સમજાવ્યા પછી કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯નો અવકાશ રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવાનો છે અને વાદીને હેરાન કરવાના સાધન તરીકે તેનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ, એવું તારણ કાઢ્યું હતું કે ફરજ અને દંડની ચુકવણી પછી અનસ્ટેમ્પ્ડ સાધનો પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે.પ્રારંભિક ખામીઓ દૂર કરી શકાય છે અને શરૂઆતમાં બિન-મુદ્રાંકિત સાધનને કાયદામાં બિન-અસ્તિત્વ તરીકે ગણવાનો વિધાનસભાનો ઈરાદો ક્યારેય હતો નથી.

૪૯. આ કાયદો એવા દસ્તાવેજ પર સ્ટેમ્પ કરવામાં નિષ્ફળતાના ઉદાહરણો સાથે વ્યવહાર કરે છે કે જેના પર અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની જોગવાઈઓ હેઠળ

સ્ટેમ્પ લગાવવાની હોય પરંતુ તે દસ્તાવેજમાં અંકિત વ્યવહારની માન્યતાને અસર કરતું નથી. અધિનિયમ, ૧૮૯૯નો તે ભાગ IV સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન થવાની આકસ્મિકતાઓ સાથે સંબંધિત છે અને એકવાર રાજ્યની આવકના હિતને સુરક્ષિત કરવાનો ઉદ્દેશ સુરક્ષિત થઈ જાય પછી, સાધન આધારિત દાવા પર હંમેશા જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે.

૫૦. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે અધિનિયમ, ૧૮૯૯ હેઠળની ખામીઓ પૂરી કરી શકાય છે, અને કોઈ પણ સાધનને કાયમી ધોરણે અમાન્ય બનાવતા નથી. હવે, તે જોવાનું છે કે શું કોર્ટ અથવા આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ અધિનિયમ ૧૮૯૯ હેઠળ ખામીઓ સુધારવાનો આદેશ આપી શકે છે, જો કોઈ હોય તો.

IV. ભારતમાં મધ્યસ્થતાની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

૫૧. મધ્યસ્થતાને વિવાદના સમાધાનની પ્રક્રિયા તરીકે સમજી શકાય છે જેમાં પક્ષકારોની સમજૂતી દ્વારા નિયુક્ત મધ્યસ્થી અથવા મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને વિવાદ રજૂ કરવામાં આવે છે, જે પક્ષો વચ્ચે સંમત થયા મુજબ લાગુ કાયદા અનુસાર વિવાદને ઉકેલવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે. વૈકલ્પિક રીતે, તેને અદાલતની બહારના પક્ષો વચ્ચેના વિવાદોને અર્ધ-ન્યાયિક રીતે ન્યાય આપવાની પદ્ધતિ તરીકે સમજી શકાય છે.

૫૨. વિવાદના સમાધાનની પ્રાધાન્યક્ષમ પદ્ધતિ તરીકે લવાદની પ્રક્રિયા ભારતમાં નવી નથી.પ્રાચીન હિન્દુ સાહિત્યના વિદ્વાનોના જણાવ્યા અનુસાર, "બૃહદરનાયક ઉપનિષદ" એ સૌથી પહેલો જાણીતો ગ્રંથ છે જેમાં એવી પદ્ધતિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે જે વર્તમાન મધ્યસ્થતા સાથે નજીકથી સંકળાયેલી હોઈ શકે છે કારણ કે તેમાં "પુગા" અથવા સ્થાનિક અદાલતો, "સેની" અથવા સમાન વ્યવસાય ચલાવતા લોકો અને "કુલ" અથવા સમાજના સમાન ભાગની સામાજિક બાબતો સાથે સંબંધિત સભ્યો જેવી વિવિધ મધ્યસ્થી સંસ્થાઓ સામેલ છે.ઉપરોક્ત તમામ સંસ્થાઓને પંચ કહેવામાં આવતી હતી અને સંચિત રીતે પંચાયતની રચના કરવામાં આવતી હતી.પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા વાચતલા સીતન્ના વિરુદ્ધ મરિવાડા વિરન્ના (એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ પી. સી. ૧૦૫) ના કેસમાં પણ આ વાતને સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે પક્ષકારો આ વિવાદને ચૂંટાયેલી પંચાયતને મોકલતા હતા અને આ ન્યાયિક સંસ્થાઓ ચુકાદો પસાર કરવા માટે જવાબદાર હતી, જે પ્રચલિત કાનૂની તેમજ નૈતિક આધારોના આધારે વિવાદના ન્યાયી અને ન્યાયી સમાધાનના સિદ્ધાંત પર આધારિત હતી.

૫૩. વર્ષ ૧૭૭૨માં અંગ્રેજો દ્વારા પ્રથમ બંગાળ નિયમનના કાયદા સાથે ભારતમાં મધ્યસ્થી શાસન વધુ વિકસિત થયું.આ કાયદા પછી, તમામ વિવાદો આર્બિટ્રેશન સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેના ચુકાદાનું મૂલ્ય કોર્ટ દ્વારા

પસાર કરાયેલા કોઈપણ હુકમનામા જેટલું જ હતું.વધુમાં, ૧૭૮૧ના બંગાળ નિયમનમાં પણ અહીં પુનઃઉત્પાદિત જોગવાઈઓ હતી:

“ન્યાયાધીશ ભલામણ કરે છે અને જ્યાં સુધી શક્ય હોય ત્યાં સુધી પક્ષકારો પર પક્ષકારો દ્વારા પરસ્પર સંમત થવા માટે એક વ્યક્તિની લવાદને રજૂ કરવા માટે પક્ષકારો પર દબાણ કરે છે. કોઈ પણ લવાદનો કોઈ પણ ચુકાદો, સંપૂર્ણ પુરાવા સિવાય, બે વિશ્વસનીય સાક્ષીઓના શપથ દ્વારા કરવામાં આવે છે કે લવાદો ઘોર ભ્રષ્ટાચાર માટે અથવા આંશિક રીતે દોષિત હતા, જે દરમિયાન તેઓએ તેમનો ચુકાદો આપ્યો હતો.” (સી. વી. નાગાર્જુન રેડ્ડી, રોલ ઓફ આર્બિટ્રેશન ઈન ધ વેક ઓફ સિ.પ્રો.કો. (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૯૯, ધ ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ આર્બિટ્રેશન, //વેબ સાઈટ.મીડિયા.કો./ આઈકૅનેટ/ક્યુટર્લી/એપ્રિલ ૨૦૦૨/આઈકા ૫ માં.એચ. ટી. એમ. એલ. (છેલ્લે ૨૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૩ના રોજ સાંજે ૧૦:૫૦ વાગ્યે મેળવેલ).

૫૪. ઉપરોક્ત કલમ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે બંગાળ નિયમોમાં એવી જોગવાઈઓ છે કે જે પક્ષકારોને પક્ષકારોના પરસ્પર કરાર અનુસાર મધ્યસ્થતાની પ્રક્રિયા દ્વારા વિવાદનું સમાધાન કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે, ખાસ કરીને કરારની જવાબદારીઓ અને ભાગીદારી કાર્યોના ઉદ્ધંધનને લગતા વિવાદોમાં.મધ્યસ્થતાને રાજ્ય દ્વારા સૌથી પહેલા ઘડવામાં આવેલા કાયદા એટલે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૫૯માં પણ સ્થાન મળ્યું હતું.ખાસ કરીને, સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ની અનુસૂચિ IIની જોગવાઈમાં મધ્યસ્થી

સંબંધિત પ્રક્રિયા સામેલ હતી.આ વૈધાનિક જોગવાઈઓ મુખ્યત્વે બે પ્રકારની આર્બિટ્રેશન સાથે વ્યવહાર કરે છે:

i) કોઈ પણ બાકી રહેલા દીવાની દાવામાં અદાલતો દ્વારા શરૂ કરાયેલ મધ્યસ્થી.

(ર) મધ્યસ્થી જેમાં અદાલતની કોઈ સંડોવણી અથવા હસ્તક્ષેપ ન હોય.

૫૫. આ બે પ્રકારની આર્બિટ્રેશન ઉપરાંત, "સ્ટેચ્યુટરી મધ્યસ્થી" તરીકે ઓળખાતી ત્રીજી પ્રકારની આર્બિટ્રેશન વિકસી છે, જેમાં આર્બિટ્રેશનની પ્રક્રિયા કાયદામાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

૫૬. આર્બિટ્રેશન શાસનમાં મુખ્ય વિકાસ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૯૯ ના કાયદા સાથે થયો હતો, જે અંગ્રેજી આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૯૯ સાથે તદ્દન તુલનાત્મક હતો.આ કાયદાને ભારતમાં મધ્યસ્થતાના અમલીકરણની દિશામાં પ્રથમ પગલું તરીકે સમજી શકાય છે.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૯૯ શરૂઆતમાં તમામ પ્રેસિડેન્સી નગરોને લાગુ પડતો હતો અને વિવાદના પ્રારંભિક સંદર્ભથી લઈને આર્બિટ્રેશનની પ્રક્રિયા સુધી ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ અસ્તિત્વમાં હતો.

૫૭. ઝડપથી બદલાતા સમય સાથે, ભારતમાં આર્બિટ્રેશન શાસનની ઉત્ક્રાંતિએ પણ વેગ પકડ્યો.સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮માં કલમ ૮૯ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈ દાખલ કરવા માટે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જે ખાસ કરીને

આબિટ્રેશનની લાગુ પડવાની ક્ષમતા અને અમલીકરણ સાથે સંબંધિત છે.૨૦મી સદીની શરૂઆતમાં, આબિટ્રેશન વિવાદ નિવારણના સ્વીકાર્ય માધ્યમ તરીકે ઉભરી આવ્યું હતું અને તેની વધતી જતી લોકપ્રિયતાને પહોંચી વળવા માટે, આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ (ત્યારબાદ તેને "એક્ટ, ૧૯૪૦" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવ્યો હતો.આ કાયદો, ૧૯૪૦ મધ્યસ્થતાના સ્વરૂપમાં વિવાદ નિવારણની ઝડપી અને ઓછી ખર્ચાળ પદ્ધતિ પ્રદાન કરવાના પ્રાથમિક હેતુ સાથે ઘડવામાં આવ્યો હતો.જો કે, અધિનિયમ, ૧૯૪૦ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના વ્યવહારુ અમલીકરણમાં ઘણી અપૂરતીતાઓ અસ્તિત્વમાં હતી.

૫૮. આ અધિનિયમ, ૧૯૪૦માં અંગ્રેજી મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૩૪ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ જેવી ઘણી જોગવાઈઓ હતી પરંતુ તેમ છતાં તેમાં વિદેશી પુરસ્કારના અમલીકરણ માટે કોઈ જોગવાઈ નહોતી.ઉપરાંત, અધિનિયમ, ૧૯૪૦માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓએ મધ્યસ્થ કાય વાહીના ત્રણેય તબક્કાઓમાં ન્યાયતંત્રના હસ્તક્ષેપને સરળ બનાવ્યું હતું, એટલે કે, વિવાદને મધ્યસ્થતામાં મોકલવામાં આવે તે પહેલાં, મધ્યસ્થ કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન અને મધ્યસ્થ ચુકાદો પસાર કર્યા પછી.

૫૯. આ અધિનિયમ, ૧૯૪૦ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈની બિનઅસરકારક કામગીરીની ન્યાયતંત્ર દ્વારા નિયમિત ટીકા કરવામાં આવતી હતી.ગુરુ નાનક

ફાઉન્ડેશન વિરુદ્ધ રતન સિંહ એન્ડ સન્સ, (૧૯૮૧) ૪ એસ.સી.સી. ૬૩૪) ના કેસમાં ન્યાયમૂર્તિ ડી. એ. દેસાઈ દ્વારા નીચેનું નિરીક્ષણ અહીં ઉલ્લેખ કરવા માટે તદ્દન સુસંગત છે:

“૧. અનંત, સમય માંગી લેતી, જટિલ અને ખર્ચાળ અદાલતી પ્રક્રિયાઓએ ન્યાયશાસ્ત્રીઓને વૈકલ્પિક મંચ શોધવા માટે પ્રેરિત કર્યા, ઓછા ઓપચારિક, વધુ અસરકારક અને વિવાદોના નિરાકરણ માટે ઝડપી, પ્રક્રિયાગત તાળીઓ ટાળવા અને આ તેમને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ તરફ દોરી ગયો.જો કે, જે રીતે કાયદા હેઠળની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે છે અને અદાલતોમાં કોઈ અપવાદ વિના પડકારવામાં આવે છે, તેણે વકીલોને હસાવ્યા છે અને કાયદાકીય તત્વજ્ઞાનીઓ રડી પડ્યા છે. ”

૬૦. આ અદાલતે ફૂડ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ જોગિન્દરપાલ મોહિન્દરપાલ અને અન્ય ((૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૩૪૭) ના કેસમાં વધુ અવલોકન કર્યું હતું કે, મધ્યસ્થતાને સંચાલિત કરતો કાયદો ઓછી તકનીકી અને સમગ્ર પ્રક્રિયામાં સમાનતા અને ન્યાયી રમતની ખાતરી કરીને વ્યવહારુ સમસ્યાઓ માટે વધુ યોગ્ય હોવાનું માનવામાં આવે છે.આ અદાલત દ્વારા આટલી ગંભીર ટીકા કરવામાં આવી હોવા છતાં, લાંબા સમય સુધી વિધાનસભા દ્વારા અધિનિયમ, ૧૯૪૦માં કોઈ સુધારો લાવવામાં આવ્યો ન હતો.

૬૧. ૨૦મી સદીના અંત સુધીમાં જ ભારતમાં મધ્યસ્થતાના વિકાસમાં મોટું પરિવર્તન આવ્યું હતું. ૧૯૯૧માં આર્થિક ઉદારીકરણ અને સરકારની સમાન નીતિઓને કારણે વિદેશી રોકાણને આકર્ષવા માટે અનુકૂળ વાતાવરણ ઊભું કરવાની જરૂરિયાત અનુભવાઈ હતી. તેથી, ભારતના કાયદા પંચના ૭૬મા અહેવાલ તેમજ આદર્શ UNCITRAL કાયદાના આધારે, કાયદો, ૧૯૯૬ વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવ્યો હતો. આ કાયદો, ૧૯૯૬ ૧૬મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૬થી અમલમાં આવ્યો હતો, જેનો ઉદ્દેશ આર્બિટ્રેશનની પ્રક્રિયાને ખર્ચ અસરકારક, ઓછી તકનીકી અને વિશ્વભરમાં પ્રચલિત આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રથાઓ અનુસાર બનાવવાનો હતો.

પ. મધ્યસ્થી અને સમાધાન કાયદો,

૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) નો સમાવેશ કરવા પાછળનો હેતુ

૬૨. ભારતમાં મધ્યસ્થતાના વિકાસ માટે એક મોટું પરિવર્તન અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ના કાયદા સાથે થયું. ભારતના કાયદા પંચના ૭૬મા અહેવાલ (ભારતીય કાયદા પંચ, મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૪૦ પર ૭૬મા અહેવાલ) તેમજ આદર્શ UNCITRAL કાયદાના આધારે, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ મધ્યસ્થતાની પ્રક્રિયાને ખર્ચ અસરકારક, ઓછી તકનીકી અને વિશ્વભરમાં પ્રચલિત આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રથાઓ અનુસાર બનાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે ઘડવામાં આવ્યો હતો. કાયદાકીય ઉદ્દેશ પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદના નિરાકરણ માટે અસરકારક અને

ઝડપી પ્રક્રિયા પ્રદાન કરવાનો તેમજ લવાદની પ્રક્રિયામાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના અવકાશને મર્યાદિત કરવાનો હતો.(ફકરો નં. ૪ (વી), ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન, મધ્યસ્થી અને સમાધાન અધિનિયમ, ૧૯૯૬.)ભારત ધીમે ધીમે અન્ય શાસનમાં મધ્યસ્થતાના વિકાસને ધ્યાનમાં રાખીને ન્યૂનતમ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની દિશામાં આગળ વધી રહ્યું છે.

૬૩. આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિ. માં ૨૦૧૫ પહેલાની સુધારા શાસનની તપાસ કરતી વખતે.પટેલ એન્જિનિયરિંગ લિ. અને અન્ય, (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮) એ ચુકાદો આપ્યો હતો કે આર્બિટ્રેટર/આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્રને લગતા તમામ પ્રારંભિક અથવા ટ્રેશોલ્ડ મુદ્દાઓની અદાલત દ્વારા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ તપાસ થવી જોઈએ.કાયદાની આ સ્થિતિને કાયદા પંચ દ્વારા તેના ૨૪૬મા અહેવાલમાં બદલવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ જણાવે છે:“જ્યાં સુધી હસ્તક્ષેપની પ્રકૃતિનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે મધ્યસ્થતા કરારને પડકારતી દલીલ સામે અદાલત/ન્યાયિક સત્તામંડળ પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતુષ્ટ થાય, તો તે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરશે અને/અથવા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરશે.આ સુધારામાં એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે કે ન્યાયિક સત્તા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે ત્યારે જ સંદર્ભિત કરશે નહીં જ્યારે તેને લાગે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.જો ન્યાયિક સત્તામંડળનો અભિપ્રાય હોય કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ

આભિત્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં છે, તો તે વિવાદને આભિત્રેશનને સંદર્ભિત કરશે, અને આભિત્રેશન એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ આખરે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેશે.જો કે, જો ન્યાયિક સત્તાધિકારી નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે કરાર અસ્તિત્વમાં નથી, તો નિષ્કર્ષ અંતિમ હશે અને પ્રથમ દષ્ટિએ નહીં.આ સુધારામાં એવી પણ કલ્પના કરવામાં આવી છે કે મધ્યસ્થતા કરાર રદબાતલ છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણાયક નિર્ણય લેવામાં આવશે.” (લો કમિશન ઓફ ઇન્ડિયા રિપોર્ટ નં. ૨૪૬ આભિત્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ ૧૯૯૬માં સુધારા, પાનું ૪૩) (ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૬૪. ઉપરોક્ત અહેવાલમાં, ભારતના કાયદા પંચે તારણ કાઢ્યું હતું કે લવાદની કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ લવાદની પ્રક્રિયામાં વિલંબમાં નોંધપાત્ર વધારો કરે છે અને આખરે લવાદના લાભને નકારે છે.ફરાર ૨૪માં કાયદા પંચે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:

“...[એવું જોવા મળ્યું છે કે લવાદની કાર્યવાહીના ખૂબ જ શ્રેશોલ્ડ પર લવાદોની નિમણૂક માટે ઘણો સમય પસાર થાય છે.” (ફરારો નં. ૨૪, અહેવાલ નં. ૨૪૬, ભારતના કાયદા પંચ.)

૬૫. કાયદા પંચે અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં કલમ ૧૧માં પેટા-કલમ (૬એ) ઉમેરવાનું સૂચન કર્યું હતું, જેને વિધાનસભાએ અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં ૨૦૧૫ના સુધારા દ્વારા સ્વીકાર્યું હતું.કલમ ૧૧ (૬એ) તેના હેતુ દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે

કે "સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા, કેસ હોય તે રીતે, હાઈકોર્ટ, પેટા-કલમ (૪) અથવા પેટા-કલમ (૫) અથવા પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજીની તપાસ કરતી વખતે, કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, માત્ર" મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ "ની તપાસ કરવા માટે મર્યાદિત રહેશે.

૬૬. કલમ ૧૧ (૬એ) સહિત ૨૦૧૫નો સુધારો અને પછીના સુધારાઓ મધ્યસ્થતા ન્યાયશાસ્ત્રના આ વિકાસને અનુરૂપ છે.મુખ્ય અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં શ્રેણીબદ્ધ સુધારાઓ સાથે, તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે વિધાનસભા ભારતમાં ઝડપથી વિકસતી મધ્યસ્થતા વ્યવસ્થા સાથે સતત સંકળાયેલી છે અને વિવિધ પડકારો તેને મધ્યસ્થતા પ્રક્રિયાઓમાં અદાલતો દ્વારા હસ્તક્ષેપના અવકાશને ઘટાડવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે સંલગ્ન કરે છે.એવી અપેક્ષા રાખી શકાય છે કે ભારતમાં મધ્યસ્થી ભારતીય ખાદ્ય નિગમ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ન્યાયમૂર્તિ સબ્યસારી મુખર્જી દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા નીચેના મંતવ્યો અનુસાર હાથ ધરવામાં આવે:

"૭. આપણે મધ્યસ્થતાના કાયદાને સરળ, ઓછી તકનીકી અને પરિસ્થિતિની વાસ્તવિક વાસ્તવિકતાઓ માટે વધુ જવાબદાર બનાવવો જોઈએ, પરંતુ ન્યાય અને નિષ્પક્ષ રમતના સિદ્ધાંતોને પ્રતિભાવ આપવો જોઈએ અને મધ્યસ્થીને એવી પ્રક્રિયા અને ધોરણોનું પાલન કરાવવું જોઈએ જે વિશ્વાસ પેદા કરશે, માત્ર પક્ષો વચ્ચે ન્યાય કરીને જ નહીં, પરંતુ ન્યાય થયો હોય તેવું લાગે છે. "

વિધાનસભાના ઉપરોક્ત ચર્ચાએલા અભિગમને આ અદાલત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

૬૭. દુરો ફેલ્ગુરાના કિસ્સામાં, એસ. એ. વિ.ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ, (૨૦૧૭) ૮ એસ.સી.સી. ૭૨૯), આ અદાલતે ૨૦૧૫ના સુધારા દ્વારા લાવવામાં આવેલા ફેરફારોના અવકાશ અને અસરને નીચેના શબ્દોમાં સમજાવી:

“૪૮.કલમ ૧૧ (૬-એ) ના વાંચનથી, વિધાનસભાનો ઈરાદો સ્પષ્ટ છે એટલે કે અદાલતે માત્ર એક જ પાસા પર ધ્યાન આપવું જોઈએ અને તેની જરૂર છે-મધ્યસ્થતા કરારનું અસ્તિત્વ.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટેના પરિબલો શું છે તે આગામી પ્રશ્ન છે.તેનો ઉકેલ સરળ છે-તે જોવાની જરૂર છે કે કરારમાં કોઈ કલમ છે કે જે કરારના પક્ષો વચ્ચે ઉદ્ભવેલા વિવાદોને લગતા મધ્યસ્થીની જોગવાઈ કરે છે.

૫૯. ૧૯૯૬ના કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ સત્તાનો વ્યાપ એસ. બી. પી. એન્ડ કંપનીના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને નોંધપાત્ર રીતે વ્યાપક હતો.પટેલ એન્ગ.લિ., (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] અને બોધરાપોલીફિબ [નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.બોધરાપોલીફિબ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭.આ સ્થિતિ ૨૦૧૫માં લાવવામાં આવેલા સુધારા સુધી ચાલુ રહી હતી.સુધારા પછી, અદાલતોએ જે જોવાની જરૂર છે તે એ છે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ-કંઈ વધુ નહીં, કંઈ ઓછું નહીં.કાયદાકીય નીતિ

અને હેતુ અનિવાર્યપણે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે અદાલતના હસ્તક્ષેપને ઘટાડવાનો છે અને કલમ ૧૧ (૬-એ) માં સમાવિષ્ટ આ હેતુને માન આપવું જોઈએ. "

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૬૮. આ સ્થિતિને ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રદ્યુત દેબ બર્મન, ((૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪) માં સમર્થન આપ્યું હતું:

"૧૦. આ સ્થિતિ હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે આ અદાલત દ્વારા ૨૦૧૫ ના સુધારા પહેલાનો કાયદો, જેમાં સમજૂતી અને સંતોષ થયો છે કે કેમ તે તપાસવાનો સમાવેશ થતો હતો, તેને હવે કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે. આ સ્થિતિ હોવાથી, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સમાવિષ્ટ તર્ક સાથે સહમત થવું મુશ્કેલ છે [ચુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ. એન્ટિક આર્ટ એક્સપોર્ટ્સ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૫ એસ.સી.સી. ૩૬૨], કલમ ૧૧ (૬-એ) તરીકે મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત છે અને તેને સંકુચિત અર્થમાં સમજવું જોઈએ જેમ કે ડુરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. ના ચુકાદામાં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે.

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૬૯. આમ, ૨૦૧૫ના સુધારાનો ઉદ્દેશ મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીના પૂર્વ-સંદર્ભિત તબક્કે મધ્યસ્થતા કરારની માન્યતાને બદલે અસ્તિત્વની ઓછામાં ઓછી તપાસ કરવા માટે અદાલતોના હસ્તક્ષેપને મર્યાદિત કરવાનો છે.

૬ કલમ ૧૧ (૬એ) નો અવકાશ ૩. આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ,
૧૯૯૬ની કલમ ૮, કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫

૭૦. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) નીચે મુજબ છે: "સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા, યથાસ્થિતિ, ઉચ્ચ અદાલત, પેટા-કલમ (૪) અથવા પેટા-કલમ (૫) અથવા પેટા-કલમ (૬) હેઠળની કોઈપણ અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે. "

૭૧. કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ તપાસનો અવકાશ "મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ" ની તપાસ કરવા માટે મર્યાદિત છે. 'આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ' શબ્દસમૂહને ૨૦૧૫ના સુધારાની રજૂઆત પછી વિધાનસભાના ઈરાદાને ધ્યાનમાં રાખીને શાબ્દિક અર્થમાં સમજવાનો છે. ૨૦૧૫નો સુધારો દાખલ થયા પછી કાયદાની સ્થિતિ એવી છે કે અદાલતો દ્વારા ઓછામાં ઓછી દખલગીરી થવી જોઈએ. પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે તપાસ કરવા માટે કોર્ટનો મર્યાદિત

અવકાશ એ છે કે શું આબિટ્રેશન કરાર, પ્રથમ દષ્ટિએ, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૭ હેઠળ ઉલ્લેખિત છે, જેમાં નીચેના પરિબળોના નિર્ધારણનો સમાવેશ થાય છે:

(i) આબિટ્રેશન કરાર લેખિતમાં છે કે કેમ;

((૨) મધ્યસ્થતા કરારના મુખ્ય કરારના ઘટકો પૂરા થાય છે કે કેમ?

((૩) દુર્લભ પ્રસંગોએ, વાંધાની ગંભીર નોંધ પર, જો કોઈ હોય તો, તે તપાસ કરી શકે છે કે વિવાદનો વિષય મધ્યસ્થીપાત્ર છે કે કેમ?

૭૨. કલમ ૮ (૧), જેને ૨૦૧૫ના સુધારા દ્વારા બદલવામાં આવી હતી, તે ન્યાયિક સત્તાને પક્ષકારોને મધ્યસ્થતા માટે મોકલવાનો આદેશ આપે છે, સિવાય કે ત્યાં કોઈ માન્ય મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવું પ્રથમ દષ્ટિએ તારણ ન હોય. જોગવાઈમાં વપરાયેલી ભાષા નીચે મુજબ છે: “૮. જ્યાં આબિટ્રેશન કરાર હોય ત્યાં પક્ષોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાની સત્તા. –

(૧) ન્યાયિક સત્તાધિકારી, જેની સમક્ષ મધ્યસ્થતા કરારનો વિષય હોય તેવી બાબતમાં કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે, જો મધ્યસ્થતા કરારનો કોઈ પક્ષકાર અથવા તેના દ્વારા અથવા તેના હેઠળ દાવો કરનારી કોઈ વ્યક્તિ, વિવાદના સાર પર પોતાનું પ્રથમ નિવેદન રજૂ કરવાની તારીખ કરતાં પછી લાગુ નહીં થાય, તો પછી, સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, પક્ષકારોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત

કરશે, સિવાય કે તે શોધી કાઢે કે પ્રથમ દષ્ટિએ કોઈ માન્ય મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.

(૨) પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત અરજીને ત્યાં સુધી સ્વીકારવામાં આવશે નહીં જ્યાં સુધી તેની સાથે મૂળ લવાદ કરાર અથવા તેની યોગ્ય પ્રમાણિત નકલ ન હોય:

[પરંતુ જ્યાં મૂળ લવાદ કરાર અથવા તેની પ્રમાણિત નકલ પેટા-કલમ (૧) હેઠળ લવાદના સંદર્ભ માટે અરજી કરનાર પક્ષ પાસે ઉપલબ્ધ ન હોય અને ઉપરોક્ત કરાર અથવા પ્રમાણિત નકલ તે કરારના અન્ય પક્ષ દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવે, તો આ રીતે અરજી કરનાર પક્ષ લવાદ કરારની નકલ અને અદાલતને વિનંતી કરતી અરજી સાથે આવી અરજી દાખલ કરશે કે તે અન્ય પક્ષને મૂળ લવાદ કરાર અથવા તેની યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ તે અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા માટે બોલાવે.

(૩) પેટા કલમ (૧) હેઠળ અરજી કરવામાં આવી હોવા છતાં અને આ મુદ્દો ન્યાયિક સત્તા સમક્ષ પડતર હોવા છતાં, મધ્યસ્થી શરૂ કરી શકાય છે અથવા ચાલુ રાખી શકાય છે અને મધ્યસ્થી ચુકાદો આપી શકાય છે. "

૭૩. આ કલમ પૂરી પાડે છે કે કોર્ટ તપાસ કરી શકે છે કે શું પ્રથમ દષ્ટિએ મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી. આ કલમનો વ્યાપ રજડમા કાયદા પંચના અહેવાલમાંથી જોઈ શકાય છે, (લૉ કમિશન ઓફ ઇન્ડિયા રિપોર્ટ નં. ૨૪૬

આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ ૧૯૯૬માં સુધારા, પાનું ૪૩), જેમાં કલમ ૮માં સુધારો સૂચવતી વખતે નીચેની નોંધ કરવામાં આવી છે:

"....સુધારામાં મધ્યસ્થતા માટે બાકી કાર્યવાહીના સંદર્ભની માંગ કરતી અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે ન્યાયિક સત્તાધિકારી દ્વારા અપનાવવાની બે-પગલાંની પ્રક્રિયાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.આ સુધારામાં એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે કે ન્યાયિક સત્તા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે ત્યારે જ સંદર્ભિત કરશે નહીં જ્યારે તેને લાગે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.જો ન્યાયિક સત્તામંડળનો અભિપ્રાય હોય કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ આબિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં છે, તો તે વિવાદને આબિટ્રેશનને સંદર્ભિત કરશે, અને આબિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ આખરે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેશે.જો કે, જો ન્યાયિક સત્તાધિકારી નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે કરાર અસ્તિત્વમાં નથી, તો નિષ્કર્ષ અંતિમ હશે અને પ્રથમ દૃષ્ટિએ નહીં.આ સુધારામાં એવી પણ કલ્પના કરવામાં આવી છે કે મધ્યસ્થતા કરાર રદબાતલ છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણાયક નિર્ણય લેવામાં આવશે. "

૭૪. કલમ ૮નું સાદું વાંચન સૂચવે છે કે તે અદાલતના હસ્તક્ષેપને માત્ર એક જ પાસા સુધી મર્યાદિત કરે છે, એટલે કે જ્યારે તેને લાગે છે કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈ માન્ય લવાઈ કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.

૭૫. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની યોજના દર્શાવે છે કે કલમ ૮ અને ૧૧ પ્રકૃતિમાં પૂરક છે અને બંને મધ્યસ્થતાના સંદર્ભ સાથે સંબંધિત છે અને ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના સંદર્ભમાં સમાન અવકાશ અને મર્યાદા ધરાવે છે.કોર્ટે, કલમ ૮ અને ૧૧ હેઠળ, આ બાબતને આર્બિટ્રેશન અથવા આર્બિટ્રેટરની નિમણૂક માટે મોકલવી પડશે, જો કે પક્ષે આર્બિટ્રેશન કરારનું પ્રથમ દષ્ટિએ અસ્તિત્વ સ્થાપિત કર્યું હોય, તેનાથી ઓછું કંઈ નહીં.તે જ સમયે, જો આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા પ્રથમ દષ્ટિએ નક્કી કરી શકાતી નથી, તો કોર્ટે આ બાબતનો સંદર્ભ આપવો જોઈએ, જેમ કે ઉપર દર્શાવેલ છે, એટલે કે "જ્યારે શંકા હોય, ત્યારે સંદર્ભ લો".

૭૬. આ તબક્કે, અમે અવલોકન કરવા માંગીએ છીએ કે વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે વૈધાનિક યોજના ઘડવામાં આવી છે અને આ અદાલત દ્વારા પણ-જેને ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ યોજના, ૧૯૯૬ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક કહેવામાં આવે છે, તેનો સંબંધિત ભાગ અહીં નીચે કાઢવામાં આવ્યો છે: -

૧. **ટૂંકું શીર્ષક.**- આ યોજનાને ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ યોજના, ૧૯૯૬ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક કહી શકાય.

૨. **વિનંતીની રજૂઆત.**- કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (જ) અથવા પેટા-કલમ (પ) અથવા પેટા-કલમ (ડ) હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશને વિનંતી લેખિતમાં કરવામાં આવશે અને તેમની સાથે -

(એ) મૂળ આર્બિટ્રેશન કરાર અથવા તેની યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત નકલ;

- (બી) આર્બિટ્રેશન કરારના પક્ષકારોના નામ અને સરનામાં;
- (સી) મધ્યસ્થીઓના નામ અને સરનામાં, જો કોઈ હોય તો, પહેલેથી જ નિયુક્ત;
- (ડી) વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાનું નામ અને સરનામું, જો કોઈ હોય તો, જેને પક્ષકારો દ્વારા તેમના દ્વારા સંમત થયેલી નિમણૂક પ્રક્રિયા હેઠળ આર્બિટ્રેશન કરારમાં કોઈ કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે;
- (ઈ) પક્ષકારોની સમજૂતી દ્વારા મધ્યસ્થીઓની જરૂરી લાયકાતો, જો કોઈ હોય તો;
- (એફ) વિવાદની સામાન્ય પ્રકૃતિ અને મુદ્દાના મુદ્દાઓનું વર્ણન કરતું સંક્ષિપ્ત લેખિત નિવેદન;
- (જી) માંગવામાં આવેલી રાહત અથવા ઉપાય; અને
- ((જ) મુખ્ય ન્યાયાધીશને વિનંતી કરતા પહેલા, કલમ ૧૧ની પેટા-કલમ (જ) અથવા પેટા-કલમ (પ) અથવા પેટા-કલમ (ડ) હેઠળ સંતોષવાની શરત સંતોષાય તેવી અસર માટે સંબંધિત દસ્તાવેજ દ્વારા સમર્થિત સોગંદનામું.

૭૭. જે યોજનામાંથી સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે અરજદાર મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે અદાલતનો સંપર્ક કરે છે, ત્યારે તેણે મૂળ મધ્યસ્થી કરાર દાખલ કરવો જોઈએ નહીં અને કરારની પ્રમાણિત નકલ પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે જોડી શકાય છે જે ખરેખર અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ ઉલ્લેખિત સાધન નથી.

૭૮. જ્યાં સુધી આર્બિટ્રેશન કરારની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાના સંદર્ભની વાત છે, તે કહેવા માટે પૂરતું છે કે વ્યવસાય/વ્યાપારી વ્યવહારોને લગતા પક્ષો વચ્ચે ચલાવવામાં આવતા આર્બિટ્રેશન કરારને અધિનિયમ, ૧૯૦૮ હેઠળ ફરજિયાત નોંધણી કરાવવાની જરૂર નથી. દસ્તાવેજની નોંધણી કરવાની જવાબદારી મૂળ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ લાગુ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, સંપત્તિ હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨, જ્યારે અધિનિયમ, ૧૯૦૮ ની કલમ ૧૭ આદેશ આપે છે કે સ્થાવર મિલકતમાં Rs.૧૦૦-અથવા તેનાથી ઉપરના મૂલ્યના કોઈપણ અધિકાર, શીર્ષક અથવા વ્યાજનું સર્જન કરનાર બિન-કાનૂની સાધન ફરજિયાતપણે નોંધાયેલું હોવું જોઈએ. જો દસ્તાવેજ નોંધાયેલ ન હોય, તો હસ્તાંતરણ રદબાતલ છે, ત્યાં કોઈ માન્ય સ્થાનાંતરણ નથી, અને સાધનમાં વર્ણવેલ મિલકત પસાર થતી નથી, ઉદાહરણ તરીકે, ગીરો અધિનિયમ, ૧૯૦૮ હેઠળ નોંધાયેલ ન થાય ત્યાં સુધી તે સંપૂર્ણ અને લાગુ કરવા યોગ્ય નથી.

૭૯. નિઃશંકપણે, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ જાહેર દસ્તાવેજ નથી કે જેના માટે અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૭ હેઠળ ફરજિયાત નોંધણી જરૂરી છે અને પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૭૪ અથવા ૭૫ હેઠળ જાહેર દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ મેળવી શકાય છે. જાહેર દસ્તાવેજનો કબજો ધરાવતા જાહેર અધિકારી પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૭૬ હેઠળ ઉદ્દેશિત તેની પ્રમાણિત નકલ ઉપલબ્ધ કરાવી શકે છે. આર્બિટ્રેશન કરારની ફરજિયાત

નોંધણીની ગેરહાજરીમાં, અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૭ના અવકાશ અને દાયરામાં, આવા આર્બિટ્રેશન કરાર/દસ્તાવેજ જાહેર ડોમેનમાં સુલભ નથી અને તે જાહેર દસ્તાવેજ નથી કે જેની પ્રમાણિત નકલ મેળવી શકાય, જેમ કે પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૭૪ હેઠળ ઉલ્લેખિત છે, જેમાં નિષ્ફળ જતાં પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૭૯ હેઠળ ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજની પ્રમાણભૂત નકલ હોવાનો દાવો કરતી દસ્તાવેજની વાસ્તવિકતા અંગે ધારણાનો પ્રશ્ન ઊભો ન થઈ શકે.

૮૦. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે આર્બિટ્રેશન કરારને અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૭ હેઠળ ફરજિયાત નોંધણી કરાવવાની જરૂર નથી, ત્યારે નિયમોની યોજના, ૧૯૯૬ હેઠળ પ્રમાણિત નકલનો સંદર્ભ આર્બિટ્રેશન કરારની પ્રમાણિત નકલનો હોવાનું જણાય છે, જે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (કએ) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂકના હેતુઓ માટે પૂર્વ-સંદર્ભિત તબક્કે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ની જરૂરિયાતને લાયક ઠરે છે.તેથી, આર્બિટ્રેશન કરાર પર સ્ટેમ્પ ન લગાવવા અથવા પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે અપૂરતી સ્ટેમ્પ ન લગાવવા અંગે વાંધો ઉઠાવવાનો પ્રશ્ન ઊભો ન થઈ શકે.

૮૧. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬નો ઉલ્લેખ નીચે મુજબ છે: –

“૧૬. મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની તેના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની ક્ષમતા. –

(૧) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પર ચુકાદો સામેલ છે અને તે હેતુ માટે, –

(એ) આર્બિટ્રેશન કલમ કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે; અને

(બી) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરાર રદબાતલ અને રદબાતલ છે તે નિર્ણયમાં આર્બિટ્રેશન કલમની અમાન્યતાનો સમાવેશ થતો નથી.

(૨) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ પાસે અધિકારક્ષેત્ર નથી તેવી અરજી બચાવના નિવેદનની રજૂઆત કરતાં પછી ઉઠાવવામાં આવશે; જો કે, કોઈ પક્ષને આવી અરજી ઉઠાવવામાં માત્ર એટલા માટે બાકાત રાખવામાં આવશે નહીં કારણ કે તેણે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરી છે અથવા તેની નિમણૂકમાં ભાગ લીધો છે.

(૩) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ તેની સત્તાના દાયરાને ઓળંગી રહ્યું છે તેવી અરજી મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી દરમિયાન તેના અધિકારના દાયરાની બહાર હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે તે જલદી ઉઠાવવામાં આવશે.

(૪) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ, પેટા-કલમ (૨) અથવા પેટા-કલમ (૩) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ કેસમાં, જો તે વિલંબને વાજબી માને તો પછીની અરજી સ્વીકારી શકે છે.

(૫) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પેટા કલમ (૨) અથવા પેટા કલમ (૩) માં ઉલ્લેખિત અરજી પર નિર્ણય લેશે અને જ્યાં આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ અરજીને નકારી કાઢવાનો

નિર્ણય લે છે, ત્યાં આર્બિટ્રલ કાર્યવાહી ચાલુ રાખશે અને આર્બિટ્રલ એવોર્ડ આપશે.

(૬) આવા મધ્યસ્થી ચુકાદાથી વ્યથિત પક્ષ કલમ ૩૪ અનુસાર આવા મધ્યસ્થી ચુકાદાને રદ કરવા માટે અરજી કરી શકે છે. "

૮૨. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ (૧) માં એવી કલ્પના કરવામાં આવી હતી કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ "આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધા પર ચુકાદા સહિત" પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે.આ જોગવાઈ કોમ્પેટેંઝ-કોમ્પેટેંઝના સિદ્ધાંત અને અલગતાના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે.કોમ્પેટેંઝ-કોમ્પેટેંઝના સિદ્ધાંતનો અર્થ એ છે કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર શાસન કરવા માટે પૂરતી સક્ષમ છે.તે જ સમયે, અલગતા સિદ્ધાંત આર્બિટ્રેશન કલમને વ્યાપારી કરારમાંથી અલગ કરે છે.કલમ ૧૬ (૧) (એ) મધ્યસ્થતાની કલમના અસ્તિત્વની ધારણા કરે છે અને તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર ગણવાનો આદેશ આપે છે.કલમ ૧૬ હેઠળ, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા નક્કી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

૮૩. ઉત્તરાખંડ પૂર્વ સૈનિક કલ્યાણ નિગમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તરી કોલસા ક્ષેત્ર લિમિટેડ, ((૨૦૨૦) ૨ એસ.સી.સી. જપ્પ) માં આ અદાલતની ખંડપીઠે ડુરો ફેલગુએરા (ઉપરોક્ત) પર નિર્ભરતા મૂકતા જણાવ્યું હતું કે મર્યાદા સંબંધિત

મુદ્દાઓ મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ઉઠાવવા જોઈએ.કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

" ૭.૮.કલમ ૧૧ (૬-એ) માં સમાવિષ્ટ બિન-અવરોધ કલમના આધારે, પટેલ એન્ગમાં અગાઉના ચુકાદાઓ આપવામાં આવ્યા હતા.[એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિ.પટેલ એન્ગ.લિ., (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] અને બોધારા પોલીફેબ [નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.બોધારા પોલીફેબ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૭] ને કાયદાકીય રીતે રદ કરવામાં આવી હતી.તપાસનો અવકાશ હવે માત્ર કલમ ૧૧ના તબક્કે આબિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ સુધી મર્યાદિત છે, અને તેનાથી વધુ કંઈ નહીં. "

૮૪. પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે અદાલતો કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ જેની તપાસ કરી શકે છે તે માત્ર આબિટ્રેશન કરારનું "અસ્તિત્વ" છે, જ્યારે આબિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે "આબિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધા" ની તપાસ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

૮૫. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૪૫ પૂરી પાડે છે કે:

"પક્ષોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાની ન્યાયિક સત્તાની સત્તા.— ભાગ ૧ અથવા સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (૫/૧૯૦૮) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, ન્યાયિક સત્તાધિકારી, જ્યારે કોઈ બાબતમાં કાર્યવાહી હાથ ધરે છે, જેના સંબંધમાં પક્ષકારોએ કલમ ૪૪ માં ઉલ્લેખિત કરાર કર્યો છે, ત્યારે પક્ષકારોમાંથી

કોઈ એકની વિનંતી પર અથવા તેના દ્વારા અથવા તેના હેઠળ દાવો કરતી કોઈપણ વ્યક્તિની વિનંતી પર, પક્ષકારોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરશે, [જ્યાં સુધી તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ શોધે નહીં] કે ઉપરોક્ત કરાર રદબાતલ, નિષ્ક્રિય અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ છે. "

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૮૬. કલમ ૧૧ (૬એ) અને કલમ ૪૫ વચ્ચેની સાદી સરખામણી દર્શાવે છે કે કલમ ૪૫નો વ્યાપ ઘણો વ્યાપક છે. કલમ ૪૫ હેઠળ, ન્યાયિક સત્તામંડળે તપાસ કરવી પડશે કે શું કરાર "રદબાતલ", "નિષ્ક્રિય" અથવા "અમલ કરવામાં અસમર્થ" છે કે કેમ.

૮૭. વર્લ્ડ સ્પોર્ટ ગ્રૂપ (મોરેશિયસ) લિમિટેડ વિ. એમએસએમ સેટેલાઈટ (સિંગાપોર) પીટીઈમાં આ કોર્ટ. લિમિટેડ, ((૨૦૧૪) ૧૧ એસ.સી.સી. ૬૩૯), પેરા ૩૩ થી ૩૫ માં 'નલ અને વોઈડ', 'નિષ્ક્રિય' અને 'કરવામાં અસમર્થ' શબ્દો વચ્ચેનો તફાવત નીચે મુજબ સમજાવ્યો છે: –

“૩૩. જો કે, શ્રી ગોપાલ સુબ્રમણ્યમની દલીલ એ પણ છે કે આનિટ્રેશન કરાર નિષ્ક્રિય અથવા અમલમાં મૂકવા માટે અસમર્થ હતો કારણ કે છેતરપિંડીના આક્ષેપોની તપાસ મધ્યસ્થી દ્વારા નહીં પણ અદાલત દ્વારા કરી શકાય છે.” નિષ્ક્રિય અથવા કરવામાં અસમર્થ” શબ્દોના અર્થ પર સત્તાવાળાઓ શ્રી સુબ્રમણ્યમની આ દલીલને સમર્થન આપતા નથી. કાયદાની કલમ ૪૫ માં

"નિષ્ક્રિય અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ" શબ્દો આ ચુકાદાના પેરા ૨૭ માં નિર્ધારિત ન્યુ યોર્ક કન્વેન્શનની કલમ II (૩) માંથી લેવામાં આવ્યા છે.ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ દ્વારા પ્રકાશિત રેડફર્ન એન્ડ હન્ટર ઓન ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન (પ્રતી આવૃત્તિ) એ ન્યુ યોર્ક કન્વેન્શનમાં ઉપયોગમાં લેવાતા "નિષ્ક્રિય અથવા કરવામાં અસમર્થ" શબ્દોનો અર્થ સમજાવ્યો છે.૧૪૮, આમ:"પ્રથમ નજરમાં 'નિષ્ક્રિય' અને 'કરવામાં અસમર્થ' શબ્દો વચ્ચેનો તફાવત જોવો મુશ્કેલ છે.જો કે, આર્બિટ્રેશન કલમ નિષ્ક્રિય હોય છે જ્યાં તેની અસર પરિણામે બંધ થઈ ગઈ હોય, ઉદાહરણ તરીકે, પક્ષો દ્વારા સમય-મર્યાદાનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા, અથવા જ્યાં પક્ષોએ તેમના વર્તન દ્વારા આર્બિટ્રેશન કરારને રદ કર્યો હોય.તેનાથી વિપરીત, 'કરવામાં અસમર્થ' અભિવ્યક્તિ સંભવિત લવાઈ કાર્યવાહીના વધુ વ્યવહારુ પાસાઓનો સંદર્ભ આપે છે.ઉદાહરણ તરીકે, જો કોઈ કારણોસર આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના કરવી અશક્ય હોય તો તે લાગુ પડે છે. "

૩૪. આલ્બર્ટ જાન વાન ડેન બર્ગે "ધ ન્યૂ યોર્ક કન્વેન્શન, ૧૯૫૮-એક ઝાંખી" શીર્ષકવાળા એક લેખમાં આઈસીસીએની વેબસાઈટ પર પ્રકાશિત કર્યો ([વેબ સાઈટ.મધ્યસ્થી.ઓઆરજી/મીડિયા](http://www.icsid.org/mediatext/0/12125482220/nyu%20convention%20of%201958%20-%20overview.pdf) /૦/૧૨૧૨૫૮૮૪૨૨૭૯૮૦/ન્યુ યોર્ક કન્વેન્શન ઓફ ૧૯૫૮ _ ઓવરવ્યૂ.પી. ડી. એફ.), ન્યૂ યોર્ક કન્વેન્શનની કલમ ૨ (૩) નો ઉલ્લેખ કરતા જણાવે છે:

“'નલ એન્ડ વોર્ડ' શબ્દોનું અર્થઘટન એવા કિસ્સાઓના સંદર્ભમાં થઈ શકે છે જ્યાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ શરૂઆતથી જ કેટલીક અયોગ્યતાથી પ્રભાવિત થાય છે, જેમ કે ખોટી રજૂઆત, દબાણ, છેતરપિંડી અથવા અનુચિત પ્રભાવને કારણે સંમતિનો અભાવ.

'નિષ્ક્રિય' શબ્દ એવા કેસોને આવરી લે છે જ્યાં આર્બિટ્રેશન કરારની અસર બંધ થઈ ગઈ છે, જેમ કે પક્ષો દ્વારા રદબાતલ.

'અમલ કરવામાં અસમર્થ' શબ્દો એવા કેસોને લાગુ પડે તેવું લાગે છે જ્યાં આર્બિટ્રેશન અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકી શકાતું નથી. આ ત્યારે થઈ શકે છે જ્યાં આર્બિટ્રેશન કલમ ખૂબ અસ્પષ્ટ રીતે લખાયેલી હોય, અથવા કરારની અન્ય શરતો પક્ષકારોના મધ્યસ્થતાના ઇરાદાને વિરોધાભાસી હોય, જેમ કે કહેવાતા સહ-સમાન મંચ પસંદગી કલમોના કિસ્સામાં. આ કિસ્સાઓમાં પણ, અદાલતો આર્બિટ્રેશનની તરફેણમાં કરારની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરે છે. ”

૩૫. 'રિકન્શિશન એન્ડ કોન્ફરમેન્ટ ઓફ ફોરેન આર્બિટ્રલ એવોર્ડ્સ "પુસ્તક:કોંકે, નાસિમિએન્ટો અને અન્ય લોકો દ્વારા ન્યૂયોર્ક સંમેલન પર વૈશ્વિક ટિપ્પણી. (એડ.) (૨૦૧૦) પાન ૮૨ પર કહે છે:

“મોટાભાગના સત્તાવાળાઓ માને છે કે શૂન્ય અને શૂન્ય શબ્દને લગતી સમાન વિચારધારાઓ અને અભિગમો નિષ્ક્રિય અને અમલમાં મૂકવા માટે અસમર્થ શબ્દોને પણ લાગુ પડે છે. પરિણામે, મોટાભાગના સત્તાવાળાઓ આ શબ્દોનું સમાન અર્થઘટન કરતા નથી, પરિણામે એકરૂપતાનો કમનસીબ અભાવ થાય

છે.તે ચેતવણી સાથે, અમે લાક્ષણિક ઉદાહરણોની ઝાંખી આપીશું જ્યાં આર્બિટ્રેશન કરારો નિષ્ક્રિય (અથવા ન હોવા) અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ હોવાનું માનવામાં આવતું હતું.

નિષ્ક્રિય શરતો એવા કેસોનો ઉલ્લેખ કરે છે કે જ્યાં અદાલતને પક્ષકારોને આર્બિટ્રેશનમાં મોકલવાનું કહેવામાં આવે ત્યાં સુધી આર્બિટ્રેશન કરારની અસર બંધ થઈ ગઈ હોય.ઉદાહરણ તરીકે, આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની અસર બંધ થઈ જાય છે જો તે જ વિષય અને પક્ષોને લગતી ન્યાયિક અસર સાથે પહેલેથી જ આર્બિટ્રલ એવોર્ડ અથવા કોર્ટનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હોય.જો કે, માત્ર બહુવિધ કાર્યવાહીનું અસ્તિત્વ આર્બિટ્રેશન કરારને નિષ્ક્રિય બનાવવા માટે પૂરતું નથી.વધુમાં, આર્બિટ્રેશન કરારની અસર બંધ થઈ શકે છે જો આર્બિટ્રેશન શરૂ કરવા અથવા એવોર્ડ આપવા માટેની સમય મર્યાદા સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય, જો કે આ સમય મર્યાદા સમાપ્ત થવાને કારણે પક્ષોનો હેતુ હવે આર્બિટ્રેશન કરાર દ્વારા બંધાયેલો ન હતો.

છેવટે, કેટલાક સત્તાવાળાઓએ એવું માન્યું છે કે જો પક્ષો આર્બિટ્રેશનને માફ કરે તો આર્બિટ્રેશન કરારની અસર બંધ થઈ જાય છે.મધ્યસ્થતાના અધિકારને માફ કરવાની ઘણી સંભવિત રીતો છે.સૌથી સામાન્ય રીતે, પક્ષકાર મધ્યસ્થતાના અધિકારને માફ કરશે જો, અદાલતની કાર્યવાહીમાં, તે મધ્યસ્થતા કરારને યોગ્ય રીતે લાગુ કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા જો તે મધ્યસ્થતા કરાર દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા દાવાઓને સક્રિય રીતે અનુસરે. "

૮૮. ઉપરોક્ત સમજાવેલી તપાસ કલમ ૧૧ (૬એ) ની ભાષામાં ઊભી થતી નથી. એટલે કે, વિધાનસભાએ કલમ ૧૧ (૬એ) માં કલમ ૪૫ની ભાષા ઉધાર લીધી નથી, જે મધ્યસ્થતા કરારના 'અસ્તિત્વ' સુધી મર્યાદિત છે.

VII. મધ્યસ્થી અને સમાધાન કાયદો

, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટ દ્વારા મર્યાદિત તપાસ

૮૯. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) નો મર્યાદિત અવકાશ આ માનનીય અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગેલેક્સી ઇન્ફ્રા એન્ડ એન્જિનિયરિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, (૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧) માં પેરા ૧૭માં સમજાવ્યો છે, જેમાં વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો (ઉપરોક્ત) પર તેની નિર્ભરતાને મૂકવામાં આવી છે, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે મધ્યસ્થતા કરારનું અસ્તિત્વ એટલે એક કરાર જે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ અને કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ બંનેની જરૂરિયાતોને સંતોષે છે અને જ્યારે તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે. યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ હ્યુન્ડાઇ એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ અને અન્યો ((૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭) ના ચુકાદા પર પણ પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) માં એ દર્શાવવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે કલમ ૧૧ (૬એ) "અસ્તિત્વ"

સાથે સંબંધિત છે, જે કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫ સાથે જોડાયેલી છે, જે આર્બિટ્રેશન કરારની "માન્યતા" સાથે સંબંધિત છે.ખરેખર મધ્યસ્થી કરારના "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" વચ્ચે તફાવત છે.

૯૦. UNCITRAL મોડલ કાયદો કથિત બિન-અસ્તિત્વ, અમાન્યતા અથવા આર્બિટ્રેશન કરારની ગેરકાયદેસરતાના આધારે અધિકારક્ષેત્રના વાંધાઓ અને સ્વીકૃત માન્ય આર્બિટ્રેશન કરારના અવકાશના આધારે અધિકારક્ષેત્રના વાંધાઓ વચ્ચેના તફાવતને પણ સમર્થન આપે છે.(આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા પર UNCITRAL આદર્શ કાયદો (૧૯૮૫), ૨૦૦૬માં અપનાવવામાં આવેલા સુધારાઓ સાથે, અહીં ઉપલબ્ધ છે: આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતા સહિત અધિકારક્ષેત્રના તમામ મુદ્દાઓ આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરી શકાય છે, પછી ભલે તે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ અદાલતના હસ્તક્ષેપ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવે કે નહીં.

. "મધ્યસ્થી કરારનું અસ્તિત્વ" નું અર્થઘટન

૯૧. કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ "આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનું અસ્તિત્વ" નક્કી કરવા માટે, અધિનિયમ, ૧૮૯૯ એ કારણને કારણે અસર કરી શકશે નહીં કે પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે, જો દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે/અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે જે અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી હોય અને નક્કી કરવામાં

આવી હોય તેમ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં નથી.પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે અદાલતો/ન્યાયિક સત્તામંડળે અનુસરવાની જરૂર છે તે એકમાત્ર વિચારણા એ છે કે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૭ હેઠળ ઉદ્દેશિત આર્બિટ્રેશન કરારનું પ્રાથમિક અસ્તિત્વ છે જે પ્રદાન કરે છે:

“૭. મધ્યસ્થી કરાર.-

(૧) આ ભાગમાં, "આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો અર્થ એ છે કે પક્ષો દ્વારા તમામ અથવા અમુક વિવાદો કે જે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા જે નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધના સંદર્ભમાં તેમની વચ્ચે ઊભી થઈ શકે છે, પછી ભલે તે કરારબદ્ધ હોય કે ન હોય.

(૨) આર્બિટ્રેશન કરાર કરારમાં આર્બિટ્રેશન કલમના સ્વરૂપમાં અથવા અલગ કરારના સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે.

(૩) આર્બિટ્રેશન કરાર લેખિતમાં હોવો જોઈએ.

(૪) મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં હોય છે જો તે -

(એ) પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત દસ્તાવેજ;

(બી) પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોની આપ-લે (ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા સંદેશાવ્યવહાર સહિત) જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે; અથવા

(સી) દાવા અને બચાવના નિવેદનોની આપ-લે જેમાં કરારના અસ્તિત્વનો આરોપ એક પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને બીજા દ્વારા નકારી કાઢવામાં ન આવે.

(પ) આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતા દસ્તાવેજના કરારમાં સંદર્ભ એ આર્બિટ્રેશન કરારની રચના કરે છે જો કરાર લેખિતમાં હોય અને સંદર્ભ એ છે કે તે આર્બિટ્રેશન કલમને કરારનો ભાગ બનાવે. "

૯૨. એટલે કે, પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટનો મર્યાદિત અવકાશ એ તપાસવાનો છે કે શું આર્બિટ્રેશન કરાર, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ હેઠળ ઉલ્લેખિત છે કે કેમ, જેમાં ફક્ત નીચેના પરિબળોના નિર્ધારણનો સમાવેશ થાય છે:((i) શું મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં છે?

((૨) મધ્યસ્થતા કરારના મુખ્ય કરારના ઘટકો પૂરા થાય છે કે કેમ?

((૩) દુર્લભ પ્રસંગોએ, વાંધાની ગંભીર નોંધ પર, જો કોઈ હોય તો, તે તપાસ કરી શકે છે કે વિવાદનો વિષય મધ્યસ્થીપાત્ર છે કે કેમ?

IX. મધ્યસ્થી સમજૂતી પર સ્ટેમ્પિંગ અંગે સ્પષ્ટતા

૯૩. સંદર્ભ આદેશમાં અને ખાસ કરીને પરિચ્છેદ ૨૦,૨૪ અને ૫૮ માં, એક સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે કે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે આર્બિટ્રેશન કરારને આધિન નથી.મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત), (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯) ના સંબંધિત ફકરાઓ નીચે મુજબ છે:

“૨૦. અમે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ અને તેમાં જોડવામાં આવેલી અનુસૂચિ ૧ની જોગવાઈઓનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો છે, જે કલમ ૩માં નિર્દિષ્ટ સાધનોની યાદી આપે છે, જેના પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલવામાં આવે છે.અમે શોધી કાઢ્યું છે કે મધ્યસ્થી કરાર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જપાત્ર સાધન તરીકે અનુસૂચિમાં શામેલ નથી.મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ની અનુસૂચિ ૧ની આઈટમ ૧૨માં સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરવા માટે મધ્યસ્થી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદાનો સમાવેશ થાય છે.

શ્રીરામ ઇ. પી. સી. લિ.માં વિ.રિયોગલાસ સોલર એસએ [શ્રીરામ ઇપીસી લિ. વિ.રિયોગલાસ સોલર એસએ, (૨૦૧૮) ૧૮ એસ.સી.સી. ૩૧૩], આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ભારતમાં કરવામાં આવેલા પુરસ્કારોને લાગુ પડે છે, પરંતુ તેમાં "વિદેશી પુરસ્કાર" નો સમાવેશ થતો નથી જેનો સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની અનુસૂચિમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

૨૪. ...મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩ સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને આધિન નથી, જે એક્ટની અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ અન્ય વિવિધ કરારોથી વિપરીત છે. આ સ્પષ્ટ કારણ છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ આર્બિટ્રેશનની પદ્ધતિ દ્વારા વ્યાપારી કરારમાંથી ઉદ્ભવતા વિવાદોને ઉકેલવા માટેનો કરાર છે.અલગતાના સિદ્ધાંતના આધારે, મધ્યસ્થી કરાર અંતર્ગત વ્યાપારી કરારથી અલગ અને અલગ કરાર હોવાથી, મૂળ કરારથી સ્વતંત્ર રહેશે.જો મૂળ કરાર પુરાવામાં સ્વીકાર્ય ન હોય અથવા સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન

કરવાને કારણે કાર્યવાહી કરી શકાતી ન હોય તો પણ મધ્યસ્થતા કરારને અમાન્ય, અમલપાત્ર અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોવાનું દર્શાવવામાં આવશે નહીં.

૫૮. અમે આ અદાલતના પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે સમાધાન કરવા માટે નીચેના મુદ્દાનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય માનીએ છીએ:

“શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે પણ આવા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને અસ્તિત્વમાં નથી, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, તે અસ્તિત્વમાં નથી, અમલપાત્ર નથી અથવા અમાન્ય છે, મૂળ કરાર/ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? ”

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૯૪. ૩-ન્યાયાધીશની બેન્ચ દ્વારા લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણમાં ભૂલ હોવાનું જણાય છે.અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની અનુસૂચિ ૧માં તેની કલમ ૫માં "કરાર અથવા સમજૂતી કરાર" શીર્ષક હેઠળ એક અવશેષ એન્ટ્રી છે જે કહે છે કે (સી) જો અન્યથા આઠ વર્ષ માટે જોગવાઈ ન હોય તો.કલમ ૫ ને આ રીતે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે:

૫. કરાર અથવા કરારનું મેમોરેન્ડમ	
((ક) જો વિનિમય પત્રના વેચાણ સાથે સંબંધિત હોય તો;	બે આનાસ
(બી) જો સરકારી જામીનગીરી અથવા નિગમિત	મહત્તમ દસ રૂપિયાને

કંપની અથવા અન્ય નિગમિત સંસ્થાના હિસ્સાના વેચાણ સાથે સંબંધિત હોય	આધિન, દરેક રૂ. ૧૦૦૦૦/- અથવા જામીનગીરી અથવા શેરના મૂલ્યનો તેનો ભાગ
((૮) જો અન્યથા જોગવાઈ ન હોય તો	આઠ વર્ષ
મુક્તિઓ	
કરાર અથવા કરારનો મેમોરેન્ડમ - ((ક) માત્ર માલ અથવા ચીજવસ્તુઓના વેચાણ માટે અથવા તેનાથી સંબંધિત છે, જે નં. ૪૩ હેઠળ ચાર્જપાત્ર નોંધ અથવા સ્મારક નથી; (બી) કોઈ પણ લોન માટે અથવા તેનાથી સંબંધિત કેન્દ્ર સરકારને ટેન્ડરના રૂપમાં કરવામાં આવેલ;	

૯૫. કલમ ૧૧ (પૂર્વ-રેફરલ તબક્કા) ના તબક્કે આબિટ્રેશન કરારની તપાસ એવી રીતે સાવચેતીપૂર્વક થવી જોઈએ કે તે ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ માટે ખુલ્લા દરવાજા ખોલીને જોગવાઈઓ પાછળના કાયદાકીય ઉદ્દેશનો ભંગ ન કરે.

૯૬. જો કે, અમે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૯ના અવકાશ અને વ્યાપકતા અંગેના પ્રશ્નની તપાસ કરવાનું ટાળીએ છીએ, જેનો સંદર્ભ મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કેન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપ્યો છે, કારણ કે વર્તમાન સંદર્ભ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૯ના વ્યાપની તપાસ કરવા માટે સંબંધિત નથી અને તેને યોગ્ય કાર્યવાહીમાં તપાસ કરવા માટે ખુલ્લો મૂકે છે.

X. સંદર્ભનો જવાબ

૯૭. સમાપન કરવા માટે, અમારા મતે:

i) અમે તે મુજબ માનીએ છીએ કે આર્બિટ્રેશન કરારની નકલ/પ્રમાણિત નકલનું અસ્તિત્વ, ભલે તે પૂર્વ-રેકર્ડ તબક્કે બિન-સ્ટેમ્પ કરેલું હોય અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ કરેલું હોય, તે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂકના હેતુઓ માટે લાગુ કરી શકાય તેવો દસ્તાવેજ છે, જ્યાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ ઓછામાં ઓછો ૨૦૧૫ના સુધારાના ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને માત્ર "મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વ" ની પ્રથમ દૃષ્ટિએ તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે અને અદાલતોએ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૧૩) હેઠળ નિર્ધારિત મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટેના સમયપત્રકનું કડક પાલન કરવું જોઈએ.

(૨) તમામ પ્રારંભિક/ચર્ચાસ્પદ મુદ્દાઓ, જેમાં અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગ/અયોગ્ય સ્ટેમ્પિંગ અથવા આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ આર્બિટ્રેટર/આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે, જે કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતને આધારે આવું કરવાની સત્તા ધરાવે છે.

૩) એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં લેવામાં આવેલા નિર્ણયને નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે.ગરવારે વોલ રોપ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ ૨૨ અને ૨૯, જે વિદ્યા દ્રોલિયા અને અન્યો (ઉપરોક્ત) માં પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭ માં મંજૂર છે, તે હદ સુધી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૯૮. સંદર્ભનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.

૯૯. અમે આ અદાલતમાં કરવામાં આવેલા સંદર્ભનો જવાબ આપવા માટે ન્યાયમિત્ર શ્રી ગૌરવ બેનર્જી દ્વારા આપવામાં આવેલા યોગદાનની પ્રશંસા કરીએ છીએ.

જસ્ટીસ હર્ષિકેશ રોય

A પરિચય

B. બંધારણીય બેન્યનો સંદર્ભ

C. એન. એન. ગ્લોબલમાં હકીકતો

D. સંદર્ભ પ્રશ્નમાં ફેરફાર

E વકીલની રજૂઆતો

F સ્ટેમ્પ એક્ટની વૈધાનિક યોજના, ૧૮૯૯

G. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની વૈધાનિક યોજના

i) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ કાયદાનો વિકાસ

૨) ૨૦૧૫ પછીની વ્યવસ્થા:કલમ ૧૧ (૬એ) નો સમાવેશ

૩) ૨૦૧૯ પછીનો સુધારો અને ભારતમાં મધ્યસ્થતાના
સંસ્થાકીયકરણની સમીક્ષા કરવા માટે ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિનો
અહેવાલ

એચ. એસ. એમ. એસ. ટી પર ચર્ચા

I. ગારવેર પર ચર્ચા

J સ્ટેમ્પ એક્ટ, આનિટ્રેશન એક્ટ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ વચ્ચેની આંતરક્રિયા.

i) મધ્યસ્થતા કાયદો એક વિશેષ કાયદો છે.

(૨) સુમેળભર્યું નિર્માણ

કે. ટેકનોલોજીનું આગમન અને વ્યવહારોની બદલાતી પ્રકૃતિ

એલ. અલગતા સિદ્ધાંત

એમ. કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સ અને ભારતમાં ન્યાયિક ગતિરોધનો મુદ્દો

એન. વિદ્યા દ્રોલિયા પર ચર્ચા

ઓ. નિષ્કર્ષ

એ. પરિચય

૧. મને મારા વિદ્વાન ભાઈ, ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ (પોતાના અને
ન્યાયમૂર્તિ અનિરુદ્ધ બોઝ માટે) ના વિદ્વતાપૂર્ણ અભિપ્રાય અને વિદ્વાન ભાઈ
ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમારના અલગ ચુકાદાને વાંચવાનો લાભ મળ્યો હતો.જો
કે, હું બહુમતી અભિપ્રાય અને સંમત ચુકાદા સાથે સહમત થવામાં મારી

અસમર્થતા બદલ દિલગીર છું.ચાર્લ્સ ઈવાન્સ હ્યુઝસ (ચાર્લ્સ ઈવાન્સ હ્યુઝસ, ધ સુપ્રીમ કોર્ટ ઓફ ધ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઇટ્સ ફાઉન્ડેશન્સ, મેથડ્સ એન્ડ અચીવમેન્ટ્સ, (કોલંબિયા યુનિવર્સિટી પ્રેસ) ૬૮ (૧૯૨૮)) ના શબ્દોને પડઘો પાડતા, કોલંબિયા યુનિવર્સિટી ખાતે આપેલા તેમના એક વ્યાખ્યાનમાં, આપણા લઘુમતી અભિપ્રાય (સ્વયં અને વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી, જેમણે એક અલગ અભિપ્રાય લખ્યો છે), ભવિષ્યની ચિંતાની ભાવનાને અપીલ કરે છે તેમજ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ (ટૂંકમાં "આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬") અને ભારતીય સ્ટેમ્પ વચ્ચેની આંતરક્રિયાની તપાસ કરવાની વિધાનસભાની સત્તાઓને પણ અપીલ કરે છે. અધિનિયમ, ૧૮૯૯ (ટૂંકમાં "સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯"); અને મધ્યસ્થતાના ક્ષેત્રમાં હિતધારકોના મનમાં કોઈપણ મૂંઝવણને ટાળવા માટે ગૂંચવણને ભારપૂર્વક ઉકેલવા.

૨. લવાદની કાર્યવાહીમાં અદાલતોની ભૂમિકા પર વર્ષોથી ઘણી ચર્ચા થઈ રહી છે.વિવાદિત પક્ષની સ્વાયત્તતા એ મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાનો મુખ્ય ભાગ છે પરંતુ જો પક્ષો સર્વસંમતિ પર પહોંચવામાં નિષ્ફળ જાય, તો અદાલતોની દેખરેખની ભૂમિકા અનિવાર્ય બની જાય છે.રેડફર્ન એન્ડ હન્ટર ઓન ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આર્બિટ્રેશન, એલન રેડફર્ન એન્ડ માર્ટિન હન્ટર, રેડફર્ન એન્ડ હન્ટર ઓન ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન (૬ ણી આવૃત્તિ, ૨૦૧૫, ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ), પ્રકરણ ૭, ફકરો ૭.

“રાષ્ટ્રીય અદાલતો અને આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ્સ વચ્ચેના સંબંધને 'ભાગીદારી' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તે હદ સુધી તે સમકક્ષોની ભાગીદારી નથી.મધ્યસ્થી પક્ષકારોની સમજૂતી પર આધારિત હોઈ શકે છે, પરંતુ તે કાયદા પર બનેલી એક પ્રણાલી પણ છે, જે તેને રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે અસરકારક બનાવવા માટે તે કાયદા પર આધારિત છે.રાષ્ટ્રીય અદાલતો મધ્યસ્થતા વિના અસ્તિત્વ ધરાવી શકે છે, પરંતુ મધ્યસ્થતા અદાલતો વિના અસ્તિત્વ ધરાવી શકતી નથી.વાસ્તવિક મુદ્દો એ છે કે રાષ્ટ્રીય અદાલતો પર મધ્યસ્થતાની આ નિર્ભરતા કયા બિંદુથી શરૂ થાય છે અને કયા બિંદુએ સમાપ્ત થાય છે. ”

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩. મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ હેઠળ અદાલતોની દેખરેખની ભૂમિકાને વ્યાપક રીતે ત્રણ ભાગોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે, એટલે કે મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીની પૂર્વ શરૂઆત, મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહી દરમિયાન અને મધ્યસ્થતા પછીના તબક્કે.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના ભાગ-૧ માં કલમ ૮ અને કલમ ૧૧ અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના ભાગ-૨ માં કલમ ૪૫ ખાસ કરીને આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહીની શરૂઆત પહેલાં અદાલતોની ભૂમિકા સાથે વ્યવહાર કરે છે.જ્યાં આર્બિટ્રેશન કરાર હોય ત્યાં કલમ ૮ "પક્ષોને આર્બિટ્રેશન માટે સંદર્ભિત કરવાની સત્તા" સાથે વ્યવહાર કરે છે; તે આર્બિટ્રેશન માટે ફરજિયાત સંદર્ભની જોગવાઈ કરે છે, સિવાય કે કોર્ટને પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતોષ ન થાય કે કોઈ માન્ય

આબિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.બીજી બાજુ, કલમ ૧૧ (૬), "મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક" માટે જોગવાઈ કરે છે જ્યારે પક્ષો મધ્યસ્થીના નામ પર પરસ્પર સંમત થવામાં અથવા મધ્યસ્થી કરારની દ્રષ્ટિએ મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે.આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ના ભાગ ૨માં કલમ ૪૫ "પક્ષકારોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાની ન્યાયિક સત્તાની શક્તિનો" ઉલ્લેખ કરે છે.

૪. અહીં આ સંદર્ભમાં, લવાઈની કાર્યવાહી શરૂ થાય તે પહેલાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની હદ ચકાસવામાં આવી રહી છે.તે મધ્યસ્થતા સમજૂતીઓના અમલીકરણમાં વિલંબના મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓ ઉઠાવે છે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણીને આધિન છે અને સંબંધિત સ્ટેમ્પ એક્ટ મુજબ, જો અંતર્ગત સાધન પર સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે/અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તો મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં નહીં હોય, અમાન્ય/રદબાતલ અથવા કાયદામાં અમલપાત્ર નહીં હોય.

૫. આ સંદર્ભમાં મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૫ હેઠળ "ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ નોટ સ્ટેમ્પ્ડ ઇન એપિડન્સ ઇન એપિડન્સ" શીર્ષક હેઠળની વૈધાનિક પ્રતિબંધને આકર્ષિત કરવામાં આવશે કે કેમ.પરિણામે, આ સંદર્ભ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ

મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે ખાસ કરીને અદાલતના હસ્તક્ષેપના અવકાશ અને પ્રકૃતિની પણ ચકાસણી કરે છે.ન્યાયિક સમીક્ષાના અવકાશ અને અંતર્ગત કરારમાં સમાવિષ્ટ અનસ્ટેમ્પ્ડ/અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ આભિટ્રેશન કરારની માન્યતા/અમલીકરણક્ષમતા પરની કોચડો આ સંદર્ભમાં ઉકેલાય તેવી અપેક્ષા છે.

B. બંધારણીય બેન્યનો સંદર્ભ

૬. મેસર્સ એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મેસર્સ ઈન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ અને અન્યો, (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯, (ટૂંકમાં "એન. એન. ગ્લોબલ") માં ૩ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિધા ક્રોલિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન, (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧, (ટૂંકમાં "વિધા ક્રોલિયા") માં આ અદાલતના સંકલન ખંડપીઠનાં ફકરા ૧૪૬ અને ૧૪૭માં તર્ક પર શંકા કરીને પાંચ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ મુદ્દાની તપાસ કરવી યોગ્ય ગણાવી હતી.વિધા ક્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો વિષયની મધ્યસ્થતા સાથે સંબંધિત હતો પરંતુ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે તેણે ગારવેર વોલ ટ્રોપ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ, ((૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯), (ટૂંકમાં "ગારવેર") માં ૨-ન્યાયાધીશોની બેન્યના ચુકાદાના ફકરા ૨૨ અને ૨૯ને મંજૂરી સાથે ટાંક્યા હતા.

૭. એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ.ના નિર્ણયને પગલે વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, ((૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬), (ટૂંકમાં "એસ. એમ. એસ. ટી"), ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી આભિત્રેશન કરાર પણ અમાન્ય થઈ જશે અને તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી અને અમલપાત્ર નથી.

૮. એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં આ અદાલતે એસ. એમ. એસ. ટી (સુપ્રા) માં ૨-ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયને નકારી કાઢ્યો હતો, જે ગરવારે (સુપ્રા) માં મંજૂરી સાથે ટાંકવામાં આવ્યો હતો.

૯. એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) એ વિદ્યા ક્રોલિયા (સુપ્રા) અને ગરવારે (સુપ્રા) માં લેવામાં આવેલા ઢ્રષ્ટિકોણની શુદ્ધતા પર શંકા કરવા માટે કોમ્પેટેંઝ કોમ્પેટેંઝના સિદ્ધાંત અને આભિત્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ સમાવિષ્ટ સેપરેબિલિટીના સિદ્ધાંત પર આધાર રાખ્યો હતો.આ સંદર્ભના અવકાશને વ્યાખ્યાયિત કરતા સંબંધિત ફકરાઓ નીચે કાઢવામાં આવ્યા છે:

"૩૪. વિદ્યા ક્રોલિયા [વિદ્યા ક્રોલિયા વિ. દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન] માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭માં લેવામાં આવેલા ઢ્રષ્ટિકોણની ચોકસાઈ અંગે અમને શંકા છે., (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧:

(૨૦૨૧) ૧ એસ.સી.સી. (Civ) ૫૪૯].અમે ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ.ના પેરા ૨૨ અને ૨૯માં તારણોનો સંદર્ભ લેવાનું યોગ્ય માનીએ છીએ.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯: (૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૩૨૪], જેને વિધા ડ્રોલિયાના [વિધા ડ્રોલિયા વિ. દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭માં સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે., (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧:(૨૦૨૧) ૧ એસ.સી.સી. (Civ) ૫૪૯], પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય બેન્ચને.

૫૬. અમારું માનવું છે કે એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ [એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ્સ પ્રા. લિ. વિ.ચાંદમારી ટી કંપની (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૬:(૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૭૭૭] અને ગારવેર [ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ. વિ.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:(૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૩૨૪] કે વ્યાપારી કરાર પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવાથી આર્બિટ્રેશન કરાર પણ અમાન્ય થઈ જશે, અને તેને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નહીં હોય અને અમલમાં મૂકી શકાય નહીં, તે કાયદામાં યોગ્ય સ્થિતિ નથી.

૫૭. વિધા ડ્રોલિયા [વિધા ડ્રોલિયા વિ. દુર્ગા ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનમાં ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૪૬ અને ૧૪૭ના તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને., (૨૦૨૧) ૨

એસ.સી.સી. ૧:(૨૦૨૧) ૧ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૫૪૯] એક સંકલન બેન્ચ દ્વારા, જેણે ગારવેર [ગારવેર વોલ રોપ્સ લિ. વિ. માં ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું છે.કોસ્ટલ મરીન કન્સ્ટ્રક્શન્સ એન્ડ એન્જી.લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૯ એસ.સી.સી. ૨૦૯:(૨૦૧૯) ૪ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૩૨૪], ઉપરોક્ત મુદ્દાને આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે ઉકેલવો જરૂરી છે.

૫૮. અમે આ અદાલતના પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત રીતે સમાધાન કરવા માટે નીચેના મુદ્દાનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય માનીએ છીએ: “શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે પણ આવા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને અસ્તિત્વમાં નથી, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, તે અસ્તિત્વમાં નથી, અમલ કરી શકાતી નથી અથવા અમાન્ય છે, મૂળ કરાર/ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? ”

૧૦. આમ, સંદર્ભ દરમિયાન એસ. એમ. એસ. ટી. (supra), ગરવારે (supra), વિદ્યા દ્રોલિયા (supra), તેમજ અન્ય સંબંધિત નિર્ણયોની ચોકસાઈનું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે.આ અદાલતના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યું છે કે

વિરોધાભાસી નિર્ણયોએ મધ્યસ્થી કાર્યવાહી માટે કંટાળાજનક પરિસ્થિતિ ઊભી કરી છે અને તેથી, આ સંદર્ભ દ્વારા આ મુદ્દાનું સમાધાન થવાની અપેક્ષા છે.

૧૧. એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં જે પૃષ્ઠભૂમિ તથ્યોએ આ સંદર્ભને જન્મ આપ્યો છે તેની શરૂઆતમાં નોંધ લેવી જોઈએ:

સી. એન. ગ્લોબલમાં હકીકતો, (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯

૧૨. ઇન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિ. (ટૂંકમાં "ઇન્ડો યુનિક ફ્લેમ") એ કોલસાના પરિવહન માટે ૨૮.૦૯.૨૦૧૫ પર એન. એન. ગ્લોબલ મર્કન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિ. ("એન. એન. ગ્લોબલ") સાથે પેટા કરાર વર્ક ઓર્ડર દાખલ કર્યો હતો. વર્ક ઓર્ડરની કલમ ૮ની દ્રષ્ટિએ, એન. એન. ગ્લોબલે ઇન્ડો યુનિકને બેંક ગેરંટી આપી હતી. વર્ક ઓર્ડરની કલમ ૧૦ આર્બિટ્રેશન કલમ માટે પૂરી પાડવામાં આવી છે. મુખ્ય વિરોધ અધિનિયમમાં કેટલાક વિવાદોને કારણે, ઇન્ડો યુનિકએ એન. એન. ગ્લોબલ દ્વારા આપવામાં આવેલી બેંક ગેરંટીનો ઉપયોગ કર્યો હતો. ત્યારબાદ, એન. એન. ગ્લોબલે નાગપુરની વાણિજ્યિક અદાલત સમક્ષ દીવાની દાવો દાખલ કર્યો હતો. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ હેઠળ પણ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં વિવાદોને આર્બિટ્રેશનમાં મોકલવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. ૧૮.૦૧.૨૦૧૮ પરની વાણિજ્યિક અદાલતે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ હેઠળની અરજીને નકારી કાઢી હતી અને જણાવ્યું હતું કે બેંક ગેરંટી એક સ્વતંત્ર કરાર છે. ત્યારબાદ, ઇન્ડો યુનિકએ

વાણિજ્યિક અદાલતના આદેશ સામે રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી.૩૦.૯.૨૦૨૦ પર બોમ્બે હાઈકોર્ટે આબિટ્રિશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ હેઠળ અરજીને મંજૂરી આપી હતી.તેણે એવું માન્યું હતું કે વર્ક ઓર્ડરની બિન-સ્ટેમ્પિંગ આબિટ્રિશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૧ ના તબક્કે અથવા યોગ્ય તબક્કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ઉઠાવી શકાય છે.તેણે ૧૮.૦૧.૨૦૧૮ પર વાણિજ્યિક અદાલતના આદેશને રદ કર્યો.આ અદાલતમાં એક અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી જેમાં એન. એન. ગ્લોબલે દલીલ કરી હતી કે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ હેઠળ પેટા કરાર પર સ્ટેમ્પ મૂકવામાં આવ્યો ન હોવાથી, આબિટ્રિશન કરારને 'અમલપાત્ર નહીં' ગણવામાં આવશે.તે આ સંદર્ભમાં છે કે કોર્ટે ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં અગાઉના નિર્ણયોની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી હતી, જેનો ઉલ્લેખ વિધા ક્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં મંજૂરી સાથે કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આવા મધ્યસ્થતા કરારો કાયદામાં અસ્તિત્વમાં ન હોવાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું અને આ બંધારણીય બેન્ચ પાસેથી આ મુદ્દા પર પુનર્વિચારની માંગ કરવામાં આવી હતી.

D. સંદર્ભ પ્રશ્નમાં ફેરફાર:

૧૩. એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) ના પેરા ૫૮માં મૂળ સંદર્ભ પ્રશ્ન નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો:

“શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ કાનૂની પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી

શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ મધ્યસ્થી કરારને પણ પ્રદાન કરશે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, જે અસ્તિત્વમાં નથી, કાયદામાં અમલ કરી શકાતી નથી, અથવા અમાન્ય/રદબાતલ છે, મૂળ કરાર/સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

એમિક્સ ક્યુરી તરીકે આ અદાલતને મદદ કરી રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગૌરાબ બેનર્જીએ, જોકે, સંદર્ભના પ્રશ્નને નીચે પ્રમાણે ફરીથી રજૂ કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો:

"શું સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં સમાવિષ્ટ કાનૂની પ્રતિબંધ કાયદાની અનુસૂચિ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે ચાર્જ કરી શકાય તેવા સાધનોને લાગુ પડે છે, તે આવા સાધનમાં સમાવિષ્ટ મધ્યસ્થી કરારને પણ પ્રદાન કરશે, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે ચાર્જ કરી શકાતી નથી, જે અસ્તિત્વમાં નથી, કાયદામાં અમલ કરી શકાતી નથી, અથવા અમાન્ય/રદબાતલ છે, મૂળ કરાર/સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી બાકી છે? "

[મૂળમાં ભાર]

૧૪. એવું જોવામાં આવે છે કે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ સંબંધિત એક ભૂલભરેલું નિરીક્ષણ, જે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે આનિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને આધિન નથી, એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં પેરા ૨૦,૨૪ અને ૫૮ માં કરવામાં આવ્યું હતું.અમારા દરેક ચાર મંતવ્યોમાં, ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ, ન્યાયમૂર્તિ સી. ટી. રવિકુમાર, ન્યાયમૂર્તિ અજય રસ્તોગી (અને સ્વયં), અમે શોધી કાઢીએ છીએ કે મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૯૫૮ લાગુ કરવા અંગે આ યોગ્ય સ્થિતિ નથી.ઇન્ડિયન સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ એ એક રાજકોષીય કાયદો છે જે સાધનોના અમલ પર ચાર્જ વસૂલ કરે છે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૨ (૧૪) "ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ" ને "દરેક દસ્તાવેજ" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેના દ્વારા કોઈપણ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા રેકૉર્ડ કરવામાં આવે છે ".ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ" શીર્ષક ધરાવતી કલમ ૩ અન્ય બાબતોની સાથે પૂરી પાડે છે કે ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટનો ઉદ્દેશ કાયદાની અનુસૂચિમાં હોવો આવશ્યક છે. એ નોંધવું જરૂરી છે કે આનિટ્રેશન કરારો ખાસ કરીને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની અનુસૂચિ I માં "સાધનો" તરીકે ઉલ્લેખિત નથી, જેના પર સ્ટેમ્પ લગાવવો જરૂરી છે.જો કે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની અનુસૂચિ I ની કલમ ૫ (સી) માં "જો અન્યથા પ્રદાન કરવામાં ન આવે તો" શીર્ષક હેઠળ બાકીની એન્ટ્રી હેઠળ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાપાત્ર બને છે.આ અવશેષ એન્ટ્રી સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની અનુસૂચિ ૧માં સુધારા તેમજ વિવિધ રાજ્ય સ્ટેમ્પ કાયદાઓમાં સમાયેલી છે.તેથી હું એ આધાર પર આગળ

વધીશ કે મધ્યસ્થી કરાર સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ નિર્ધારિત "સાધન" ની વ્યાખ્યામાં આવે છે અને તે સ્ટેમ્પ ક્યુટીને આધિન રહેશે.

ઈ. વકીલની રજૂઆતો:

૧૫. અમે એમિક્સ ક્યુરી તરીકે આ અદાલતને મદદ કરતા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી ગૌરવ બેનર્જી; અપીલકર્તા માટે વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી ગગન સાંઘી; આઈએ <આઈડી૧> માં મધ્યસ્થી માટે વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદી; સામાવાળા નં. ૧ અને શ્રી દેબેશ પાંડા, આઈએ ૧૯૯૯૬૯/૨૦૨૨ માં મધ્યસ્થી માટે વિદ્વાન સલાહકાર.તેમણે આ અદાલતના તેમજ અન્ય અધિકારક્ષેત્રોમાં અદાલતોના વિવિધ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૧૬. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર નીચેની ચોક્કસ રજૂઆતો કરે છે:

૧૬.૧.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ લગાવવામાં આવ્યો છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનું કામ આર્બિટ્રેટર પર છોડવું જોઈએ.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) નિમણૂક અધિકારીના કાર્યક્ષેત્રને સીમિત કરે છે.તે બિન-અસ્થાયી કલમથી શરૂ થાય છે અને ખાસ કરીને એસ. બી. પી. એન્ડ કંપની વિરુદ્ધ પટેલ એન્ગમાં ૭ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને નકારી કાઢવાનો હતો.લિમિટેડ ૮.(ટૂંકમાં "એસ. બી. પી".) અને રાષ્ટ્રીય વીમા કંપની લિ. વી. બોધારા પોલિફેબ (પી) લિ. ૯ (ટૂંકમાં "બોધારા પોલિફેબ").વધુમાં,

આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ની મર્યાદા, જે તેના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવા માટે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની ક્ષમતા સાથે સંબંધિત છે, શ્રી ગૌરાબ બેનર્જીના જણાવ્યા અનુસાર, મધ્યસ્થીને ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટના સ્ટેમ્પિંગના સંદર્ભમાં નિર્ણય લેવાની મંજૂરી આપવા માટે પૂરતી વ્યાપક છે.

૧૬.૨.ભારતના કાયદા પંચનો રજકમો અહેવાલ, (ટૂંકમાં "રજકમો એલ. સી. આઈ. અહેવાલ") ભલામણ કરે છે કે સત્તાનો અવકાશ મધ્યસ્થતા કરારના "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ.વિધાનસભાએ એક પગલું આગળ વધાર્યું અને મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ નિમણૂક અધિકારીનો અવકાશ મર્યાદિત કર્યો, જેથી મધ્યસ્થતા કરારની માત્ર "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" ની તપાસ સુધી મર્યાદિત રહી શકાય.આ પ્રકારનો અભિગમ આબિટ્રેશન વિવાદોના ઝડપી સમાધાનના ઉદ્દેશ સાથે સુસંગત છે.આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળની અદાલત નિમણૂક અધિકારીની પ્રકૃતિમાં છે, જે આબિટ્રેશનની સુવિધા અને સહાય કરે છે.

૧૬.૩ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫માં કાનૂની પ્રતિબંધ ત્યારે જ લાગુ થશે જ્યારે દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો ન હોય.તે માટે, મુદ્રાંકનની તપાસ થવી જોઈએ.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ (૨) ને "સાધનોની તપાસ અને જમી" શીર્ષક સાથે લાગુ કરવા પર જ કલમ ૩૫ લાગુ

થશે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૩૩ (૨) હેઠળની તપાસ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટ દ્વારા નહીં, પરંતુ નિયુક્ત મધ્યસ્થી દ્વારા થવી જોઈએ.

૧૬.૪.જો કોર્ટને આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ લાગે કે કોઈ સમજૂતી નથી, તો તે અંતિમ અભિપ્રાય લઈ શકે છે.જો કે, જો કોર્ટને લાગે કે વધુ ઊંડાણપૂર્વક વિચારણા કરવાની જરૂર છે, તો તે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પર છોડી શકાય છે.વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગૌરવ બેનર્જીના જણાવ્યા અનુસાર, આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૬ સાથે કલમ ૧૧ (૬એ) ને સુસંગત બનાવવાની આ યોગ્ય રીત છે.

૧૬.૫.મુદ્રાંકન અથવા અપૂરતી મુદ્રાંકિત સાધનની ગેરહાજરી શ્રેષ્ઠ રીતે સ્વીકાર્યતાનો મુદ્દો હશે પરંતુ અધિકારક્ષેત્ર વિશે નહીં.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ એ ચોક્કસ વર્ગોના સાધનો માટે રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવા માટે ઘડવામાં આવેલ નાણાકીય પગલું છે.તેથી, વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી.

૧૬.૬.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર નિર્દેશ કરે છે કે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી કોર્ટ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ની કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલી કોર્ટ નથી, જેને 'પુરાવા પ્રાપ્ત

કરવાનો' અધિકાર છે.અમુક અર્થમાં, કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ, કોર્ટે માત્ર પ્રાથમિક અભિપ્રાય રચવાનો છે.

૧૬.૭.નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે, પક્ષો મૂળ આર્બિટ્રેશન કરાર દાખલ કરવાની જવાબદારી હેઠળ નથી અને માત્ર તે જ નકલ જોડી શકાય છે જે જોકે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૨ (૧૪) માં આપવામાં આવેલ "સાધન" નથી.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૩ અથવા ૩૫નું વાંચન સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે આ જોગવાઈઓ સાધનની નકલ સાથે સંબંધિત નથી.માન્યતા હંમેશા રેફરલ પછીના તબક્કે તપાસ માટે ખુલ્લી હોય છે.[જુપુડી કેશવ રાવ વિરુદ્ધ પુલવર્થી વેંકટ સુબ્બારાવ અને અન્યો, (૧૯૭૧) ૧એસ.સી.સી. ૫૪૫, હરિઓમ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ માલવીય, (૨૦૦૭) ૮એસ.સી.સી. ૫૧૪]

૧૭. તેનાથી વિપરીત ઢ્રષ્ટિકોણ રજૂ કરતા, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગગન સંઘી નીચેની રજૂઆતો કરે છે:

૧૭.૧.ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ "કોઈપણ હેતુ માટે" અને "તેના પર કાર્યવાહી" માટે પુરાવામાં અયોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલા "સાધન" ને દાખલ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.એપી સરકાર વિરુદ્ધ પી. લક્ષ્મી દેવી, (૨૦૦૮) ૪ એસ.સી.સી. ૭૨૦ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટ,

૧૮૯૯ ની કલમ ૩૩ માં "રહેશે" ફરજિયાત છે અને અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજોને જમ કરવા જોઈએ.

૧૭.૨.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાપાત્ર નથી એમ ધારીને પણ, જ્યારે આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એવા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં કલમ તરીકે સમાયેલ હોય કે જેના પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવાપાત્ર હોય, ત્યારે એક ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ તરીકે આવા આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ની મર્યાદાને આકર્ષિત કરે છે.

૧૭.૩.વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ દલીલ કરે છે કે મૂળ કરારથી કરારને અલગ કરવો એ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૬ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી કાનૂની કલ્પના છે.આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫નો અપવાદ ન હોઈ શકે.[બંગાળ ઇમ્યુનિટી કંપની વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, (૧૯૫૫) ૨ એસ.સી.આર. ૬૦૩, પેરા ૬૯,૭૦ ભારત સરકાર વિરુદ્ધ વેદાંત, (૨૦૨૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧; એમેઝોન વી ફ્યુચર રિટેલ, (૨૦૨૨) ૧ એસ.સી.સી. ૨૦૯]

૧૭.૪.શ્રી સાંધીના જણાવ્યા અનુસાર, મધ્યસ્થતા કરાર ધરાવતા સાધન પર યોગ્ય સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં ન આવે ત્યારે મધ્યસ્થતા કરારની અમલીકરણક્ષમતાના મુદ્દા પર અલગતા સિદ્ધાંત અને કોમ્પેટેંઝ કોમ્પેટેંઝની કોઈ

અસર નથી.વિદ્વાન કાઉન્સેલ એન્કા ઇન્સાટ વિરુદ્ધ ઓઓઓ વીમા કંપની, [૨૦૨૦] ચુકેએસસી ૩૮ માં ચુકે સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો, જ્યાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "મધ્યસ્થી કલમ તેમ છતાં કરારના દસ્તાવેજમાં નોંધાયેલા અધિકારો અને જવાબદારીઓના સમૂહનો ભાગ છે".

૧૭.૫.સ્ટેમ્પિંગના મુદ્દાને ખૂબ જ શ્રેશોલ્ડ પર જોવામાં આવે છે, ભલે તે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૧ (૬ એ) ની ક્વાયતમાં હોય, એટલે કે તે સમયે, આબિટ્રેટરની નિમણૂકના સંદર્ભમાં વિચારણા હાથ ધરવામાં આવે છે.વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલના જણાવ્યા અનુસાર, કાયદામાં સાધન ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં રહેશે જ્યારે તે અમલપાત્ર હશે.તેથી, જ્યારે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળ કોર્ટ આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વ પર વિચાર કરી રહી છે, ત્યારે તે તે તબક્કે જ નોન-સ્ટેમ્પિંગ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગના મુદ્દાની તપાસ કરી શકે છે.

૧૭.૬.એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં ત્રણ પદ્ધતિઓ પૂરી પાડવામાં આવી છે એટલે કે જમી, સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી અને પછી લવાદની નિમણૂક પર પ્રકાશ પાડતા એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે જ્યારે કલમ ૧૧ ની અરજીમાં લવાદની નિમણૂક કરવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટ ચોક્કસપણે લવાદ કલમ પર "કાર્યવાહી" કરી રહી છે, જે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ ના સ્પષ્ટ શબ્દો દ્વારા

પ્રતિબંધિત હોવાનું દલીલ કરવામાં આવે છે.એક કરાર, જ્યાં સુધી "અમલપાત્ર" ન હોય ત્યાં સુધી "અસ્તિત્વમાં નથી".

૧૮. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ, સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદીએ અપીલકર્તા વતી દરમિયાનગીરી કરીને નીચેની રજૂઆતો કરી હતી:

૧૮.૧.સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ અને નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ સંપૂર્ણપણે અલગ છે.એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) એ દસ્તાવેજની નોંધણીના સિદ્ધાંતોને ખોટી રીતે દસ્તાવેજની મુદ્રાંકનની જરૂરિયાત પર લાગુ કર્યા.જ્યારે પહેલું એક સાધ્ય ખામી છે, ત્યારે પછીનું દસ્તાવેજ/સાધનનું અસ્તિત્વ અને પૂર્ણતા નક્કી કરે છે.નોંધણીની ગેરહાજરીમાં, એક સાધન હજુ પણ અસ્તિત્વમાં છે પરંતુ મુદ્રાંકન વિના, સાધન અપૂર્ણ/અયોગ્ય છે.

૧૮.૨.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણીની કલ્પના કરે છે, જેમાં નિષ્ફળ જતાં શ્રીમતી ત્રિવેદીના જણાવ્યા અનુસાર સાધન પર કોઈ પણ હેતુ માટે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.કાયદાની ભાષામાં કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી અને સાદા વાંચનની પસંદગી કરવી જોઈએ.

૧૮.૩.કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ હેઠળ કોર્ટની સત્તાઓ, તેમજ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ માં બનાવવામાં આવેલા પ્રતિબંધો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ

૯ અનુસાર હાથ ધરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને લાગુ પડે છે.તેથી એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે જો આર્બિટ્રેશન કલમ કાપી નાખવામાં આવે તો પણ કોર્ટે વચગાળાના પગલાં આપતા પહેલા મુખ્ય કરાર કાયદામાં લાગુ કરવા યોગ્ય છે કે કેમ તે અંગે પ્રથમ દષ્ટિએ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું પડશે.

૧૯. સામાવાળા નં. ૧ વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી રમાકાંત રેડ્ડી, અમને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના કાયદા પહેલાં સંબંધિત લોકસભાની ચર્ચાઓમાંથી લઈ ગયા અને નીચેની રજૂઆતો કરે છે:

૧૯.૧ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬; સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની જોગવાઈઓને સુસંગત બનાવી શકાય છે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૧૭ને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૧ સાથે વાંચવી પડશે.

૧૯.૨ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ની સાદી ભાષામાં પક્ષકારોએ કરાર પર મહોર મારવાની જરૂર નથી.જો કોર્ટ સ્ટેમ્પ, સીલ અને અસલ જેવી બિન-મુખ્ય તકનીકી જરૂરિયાતો પર ભાર મૂકે તો કાયદાકીય હેતુ નિષ્ફળ જશે.

૨૦. તેમના બદલામાં, શ્રી દેબેશ પાંડા, મધ્યસ્થી માટે વિદ્વાન વકીલ નીચે મુજબ રજૂ કરે છે:

૨૦.૧ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬નો ભાગ ૧ કલમ ૮,૯ અને ૧૧ સાથે સંબંધિત છે જ્યારે કલમ ૪૫ ભાગ-૨માં સંબંધિત છે.કલમ ૪૫ ને ભાગ ૨ હેઠળ આવતી જોગવાઈ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે જે "સંપૂર્ણ સંહિતા" છે.[જુઓ કલોરો કંટ્રોલ્સ વિ સેવર્ન ટ્રેન્ટ વોટર પ્યુરિફિકેશન ઈન્ક, (૨૦૧૩) ૧ એસ.સી.સી. ૬૪૧] કલમ ૪૫ માં "જ્યાં સુધી તે શોધતું નથી" અભિવ્યક્તિને શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિ. વિ અક્ષ ઓપ્ટિકાઈઝર લિ., (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪, (ટૂંકમાં "શિન-એટ્સુ") માં બહુમતી દીઠ અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.વર્ષ ૨૦૧૯માં સંસદે કલમ ૪૫માં સુધારો કર્યો હતો.તેણે "જ્યાં સુધી તે ન મળે ત્યાં સુધી" અભિવ્યક્તિને બદલી." "જ્યાં સુધી તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ શોધે નહીં".આ રીતે તે કાયદાને શિન એટ્સુ (સુપ્રા) માં સ્થાયી થયેલી સ્થિતિને અનુરૂપ લાવે છે.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ દંડ સાથે અથવા દંડ વિના (કેસ હોય તે પ્રમાણે) સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલવામાં આવે ત્યાં સુધી માત્ર કામચલાઉ દંડની રચના કરે છે.દુઃખ માત્ર સાધન સાથે જોડાયેલું હોય છે, વ્યવહાર સાથે નહીં.

૨૦.૨ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૬૬ ને હંમેશા સંપૂર્ણ સંહિતાના સ્વરૂપમાં એક સંપૂર્ણ કાયદો માનવામાં આવે છે.[ફરરા ૮૩-૮૪,૮૯ ફ્યુર્સ્ટ ડે લોસન લિ. v.જિંદાલ એક્સપોર્ટ્સ લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૮ એસ.સી.સી. ૩૩૩] શ્રી પાંડાના જણાવ્યા અનુસાર, સંપૂર્ણ સંહિતાની કલમ ૮,૯ અને ૧૧ હેઠળ ભાગ-૧ હેઠળ અથવા ભાગ-૨ હેઠળ કલમ ૪૫ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતા મંચ દ્વારા

મધ્યસ્થતા કરાર ધરાવતા મૂળ સાધનને જમ કરવું, મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ના સ્વરૂપ સાથે અસંગત છે, જે સંપૂર્ણ સંહિતાના સ્વરૂપમાં છે.

૨૧. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર અને અન્ય સલાહકારો દ્વારા સંબંધિત પ્રશ્નેષણને જોતાં, નીચેના પ્રશ્નો આપણા ધ્યાનમાં આવે છે:

i) શું મૂળ કરાર/સાધન પર સ્ટેમ્પિંગ ન કરવાથી મધ્યસ્થતા કરાર કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી, મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ના તબક્કે મધ્યસ્થતા માટે કોઈ બાબતને મોકલવાના હેતુથી રદબાતલ અને અમલપાત્ર નહીં બને?

(૨) શું સ્ટેમ્પિંગ અને જમીની તપાસ કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ દ્વારા શ્રેશોલ્ડ પર થવી જોઈએ કે પછી તે મધ્યસ્થી પર છોડવી જોઈએ?

એફ. સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯નું વૈધાનિક માળખું

૨૨. ચાલો આપણે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ લાગુ કરવા પાછળના ઉદ્દેશ્યની તપાસ કરીને શરૂઆત કરીએ. ૬૭મો કાયદા પંચનો અહેવાલ, (ભારતીય કાયદા પંચ, 'ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ' (૬૭મો અહેવાલ, ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૭) અહીં ઉપલબ્ધ છે://લો કમિશન ઓફ ઇન્ડિયા.નિક.માં/અહેવાલ _ સાતમો/૧૧ માર્ચ ૨૦૨૩ના રોજ મેળવેલ) સૂચવે છે કે રાજ્ય માટે મહેસૂલ એકત્ર કરવાના હેતુથી રાજકોષીય કાયદાનો વિચાર સૌપ્રથમ હોલેન્ડમાં ઉદ્ભવ્યો હતો અને ત્યારબાદ, ૧૭૯૭નો બંગાળ નિયમન ૬ ભારતમાં ઘડવામાં આવ્યો

હતો.શરૂઆતમાં આ બંગાળ, બિહાર, ઓરિસ્સા અને બનારસ સુધી મર્યાદિત હતું.ત્યારબાદ બોમ્બે અને મદ્રાસમાં વિવિધ ટપાલ ટિકિટના નિયમો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા.સ્ટેમ્પ ફરજો મુખ્યત્વે "ભારતીય વેપારીઓ અને વેપારીઓ" પર લાદવામાં આવતા પોલીસ મથકોની જાળવણી માટેના કરવેરાને નાબૂદ કરવાને કારણે જાહેર આવકમાં થયેલી ઉણપને સરભર કરવા માટે હતી.જો કે, આ નિયમનથી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સંબંધિત પછીના કાયદાઓ માટે માર્ગ મોકળો થયો હતો.૧૮૬૦માં ભારતમાં સ્ટેમ્પ ડ્યુટી સંબંધિત પ્રથમ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.આને ૧૮૬૨,૧૮૬૯,૧૮૭૯ ના કાયદા દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ, ૧૮૯૯ નો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો જે વર્તમાન કાયદો છે.

૨૩. સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ના ઉદ્દેશને પ્રતિબિંબિત કરતાં હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ. વિરુદ્ધ આ અદાલતના ૩ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ ચુકાદો આપ્યો હતો.દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, (૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭, (ટૂંકમાં "હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ") એ ન્યાયમૂર્તિ જે. સી. શાહ દ્વારા બોલતા નીચેનું સુસંગત નિરીક્ષણ કર્યું:

“૭. સ્ટેમ્પ એક્ટ એ ચોક્કસ વર્ગોના સાધનો પર રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવા માટે ઘડવામાં આવેલ એક વ્યાપક પગલું છે:તેના વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી. ”

૨૪. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી ગૌરાબ બેનર્જીએ યુનિયન ઇન્શ્યોરન્સ કંપની ઓફ પાકિસ્તાન લિ. વિરુદ્ધ હાફિઝ મુહમ્મદ સિદ્દીકી, ૧૯૭૮ પી. એલ. ડી. એસ. સી. ૨૭૯માં પાકિસ્તાન સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો હવાલો આપ્યો હતો, જેણે હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ (સુપ્રા) માં ગુણોત્તરને અનુસરીને ૧૯૭૮ની શરૂઆતમાં આ મુદ્દાને સંબોધિત કર્યો હતો. જો આર્બિટ્રેશન કરાર પર અયોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવે અને તેથી, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય હોય, તો કોઈ માન્ય મધ્યસ્થી કાર્યવાહી થશે કે કેમ તે પ્રશ્નનો સામનો કરવો પડ્યો હતો; કોર્ટે સ્ટેમ્પિંગને સંપૂર્ણ નાણાકીય હેતુ ગણાવ્યો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે સ્ટેમ્પિંગનો હેતુ વ્યાપારી જીવનમાં દખલ કરવાનો નથી. સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની જોગવાઈઓ પર ચર્ચા કરતા, જેમાં કલમ ૬૧નો સમાવેશ થાય છે, જે અપીલ અદાલતોને સ્ટેમ્પની "પર્યાપ્તતા" પરના નિર્ણયોમાં સુધારો કરવાની સત્તા આપે છે, ન્યાયમૂર્તિ દોરાબ પટેલ તારણ કાઢે છે કે:

"સ્ટેમ્પ કાયદો ઘડવામાં વિધાનસભાનો ઉદ્દેશ જાહેર આવકનું રક્ષણ કરવાનો હતો અને વેપાર અને વાણિજ્યના સરળ પ્રવાહ માટે મહત્વપૂર્ણ સાધનોને અમાન્ય બનાવીને વ્યાપારી જીવનમાં દખલ ન કરવાનો હતો. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૨૫. આમ, તેનો ઉદ્દેશ એ જોવાનો છે કે રાજ્યની આવક મહત્તમ હદ સુધી પ્રાપ્ત થાય (જે. એમ. એ.). રાજુ વિ. કૃષ્ણમૂર્તિ ભટ્ટ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ ગુજરાત ૭૨; ચિરંજીલાલ (ડૉ.) વિ. હરિ દાસ (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૬;

જગદીશ નારાયણ વિ. ચીફ કંટ્રોલિંગ રેવન્યુ ઓથોરિટી, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ ઓલ ૩૭૧.)અને દસ્તાવેજની માન્યતાને અસર ન કરવી.તેની જોગવાઈઓને તે હદ સુધી સંકુચિત રીતે સમજવી જોઈએ.એ જ ચુકાદામાં, પાકિસ્તાન સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા તેને નીચે મુજબ વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યું હતું:“ઉદાહરણ તરીકે, એક સાધન ત્યારે જ પુરાવા તરીકે રજૂ કરવામાં આવશે જ્યારે તેના વિશે કોઈ વિવાદ હોય, તેથી, જો વિધાનસભાનો ઇરાદો યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા તમામ સાધનને અમાન્ય બનાવવાનો હોત, તો તેણે આ સંબંધમાં સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરી હોત અને તે એવા કિસ્સાઓમાં તેના આદેશને લાગુ કરવા માટે કેટલીક મશીનરી પણ પૂરી પાડી હોત જેમાં પક્ષોને કલમમાં નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિઓ સમક્ષ સ્ટેમ્પ વગરના સાધન રજૂ કરવાનો પ્રસંગ ન મળ્યો હોય. ”

૨૬. આર. આઈ. ઓ. ગ્લાસ સોલર એસ. એ. વિરુદ્ધ શ્રીરામ ઇ. પી. સી. લિમિટેડ અને અન્યો અન્ય, (૨૦૧૮) ૧૮ એસ.સી.સી. ૩૧૩ કેસમાં આ અદાલતે વિદેશી પુરસ્કારો પર સ્ટેમ્પ લગાવવાની જરૂર નથી એમ કહીને નોંધ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ભારતીય કાયદાની મૂળભૂત નીતિને પ્રતિબિંબિત કરે છે.ન્યાયમૂર્તિ નરીમન દ્વારા બોલતા ૨ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે નીચે મુજબ નોંધ્યું:

"૩૪.ભારતીય કાયદાની મૂળભૂત નીતિ, જે રેનુસાગર પાવર કંપની લિ. v. જનરલ ઇલેક્ટ્રિક કંપની, ૧૯૯૪ સપ્લિમેન્ટ (૧) એસ.સી.સી. ૬૪૪, અને એસોસિયેટ બિલ્ડર્સ વિ. દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી, (૨૦૧૫) ૩

એસ.સી.સી. ૪૯ માં અનુસરવામાં આવ્યું છે, તે સ્પષ્ટ કરે છે કે જો દેશના અર્થતંત્ર સાથે સંબંધિત વિદેશી વિનિમય નિયમન અધિનિયમ, ૧૯૭૩ જેવા કાયદાનો સંબંધ હોય, તો તે ચોક્કસપણે "ભારતીય કાયદાની મૂળભૂત નીતિ" અભિવ્યક્તિમાં આવશે.ભારતીય સ્ટેમ્પ કાયદો, ૧૮૯૯, સાધનો પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલતો રાજકોષીય કાયદો હોવાથી, તે પણ એક કાયદો છે જે ભારતના અર્થતંત્ર સાથે સંબંધિત છે, અને તર્કની સમાનતા પર, ભારતીય કાયદાની મૂળભૂત નીતિને પ્રતિબિંબિત કરતો કાયદો હશે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૨૭. સ્ટેમ્પ એક્ટનો ઉદ્દેશ એસ. કૃષ્ણમૂર્તિ ઐયરની ટિપ્પણી (એસ. કૃષ્ણમૂર્તિ ઐયર, ધ ઇન્ડિયન સ્ટેમ્પ એક્ટ, એન એક્સહોસ્ટિવ સમરી વિથ સ્ટેટ એમેન્ડમેન્ટ્સ; ૭મી આવૃત્તિ, પી. ૨૨) પરથી વધુ સમજી શકાય છે, જેમાં સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ પર હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ (સુપ્રા) અને જે. એમ. એ. રાજુ વિરુદ્ધ કૃષ્ણમૂર્તિ ભટ્ટ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ ગુજ ૭૨માં ચુકાદાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી છે, જેનો ઉદ્દેશ નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યો છે:

“સ્ટેમ્પ એક્ટનો ઉદ્દેશ સંપૂર્ણપણે રાજકોષીય નિયમન છે.તેનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ આવકમાં વધારો કરવાનો છે અને તેની તમામ જોગવાઈઓને આવકના રક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને સમજવી જોઈએ.તેના વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી.આખો ઉદ્દેશ એ જોવાનો છે કે રાજ્યની આવક મહત્તમ હદ સુધી પ્રાપ્ત થાય. "

તે સ્પષ્ટ છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ પાછળનો કાયદાકીય ઉદ્દેશ અને ઉદ્દેશ રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવાનો છે અને તે ભારતીય કાયદાની મૂળભૂત નીતિને પ્રતિબિંબિત કરતો કાયદો છે.આમ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે નીતિગત વિચારણાઓ અને આવકની સુરક્ષાને પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

૨૭.૧.આઈ. ટી. કમિશનર વિરુદ્ધ ચંદનબેન મગનલાલ, (૨૦૦૦) ૨૪૫ આઈ. ટી. આર. ૧૮૨ના કિસ્સામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કરવેરાના કાયદાને લગતી કોઈપણ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે જેથી આવી જોગવાઈનો અર્થ કાયદા પાછળના વિધાનસભાના હેતુ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ.ચાલો હવે આપણે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ અને ૩૬ પર વિચાર કરીએ, જેની સાથે આપણે સીધા જ સંબંધિત છીએ.તેઓ નીચે કાઢવામાં આવે છે:

“૩૫. પુરાવા વગેરેમાં યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધનો અસ્વીકાર્ય છે.–

કાયદા દ્વારા અથવા પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા માટે પક્ષકારોની સંમતિ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ફરજ સાથે ચાર્જ કરવા યોગ્ય કોઈ પણ સાધનને કોઈપણ હેતુ માટે પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે નહીં, અથવા આવા કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારી દ્વારા તેના પર કાર્યવાહી, નોંધણી અથવા

પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે આવા સાધન પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવે:જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે –

((ક) જે ફરજ સાથે તે વસૂલવામાં આવે છે તેની ચુકવણી પર, અથવા અપૂરતી છાપવાળા સાધનના કિસ્સામાં, આવી ફરજની ભરપાઈ કરવા માટે જરૂરી રકમની ચુકવણી પર, પાંચ રૂપિયાનો દંડ સાથે, અથવા જ્યારે યોગ્ય ફરજની અથવા તેના ખામીયુક્ત ભાગની રકમના દસ ગણી રકમ પાંચ રૂપિયાથી વધુ હોય, ત્યારે તે ફરજ અથવા ભાગની દસ ગણી રકમની રકમ પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે.

((ખ) જેની પાસેથી સ્ટેમ્પ કરેલી રસીદ માંગવામાં આવી હોત તેવી કોઈ વ્યક્તિએ સ્ટેમ્પ વગરની રસીદ આપી હોય અને આવી રસીદ, જો સ્ટેમ્પ કરવામાં આવે તો, તેની સામેના પુરાવામાં સ્વીકાર્ય હશે, તો આવી રસીદ તેની સામે પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે, જ્યારે તે વ્યક્તિ દ્વારા એક રૂપિયાનો દંડ ચૂકવવામાં આવશે;

(સી) જો કોઈ પણ પ્રકારનો કરાર અથવા કરાર બે અથવા વધુ પત્રોના પત્રવ્યવહાર દ્વારા કરવામાં આવે અને કોઈપણ એક પત્ર પર યોગ્ય છાપ હોય, તો કરાર અથવા કરાર પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.

((ઘ) દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૮૯૮ (૧૮૯૮ નો ૫) ના પ્રકરણ ૧૨ અથવા પ્રકરણ ૩૬ હેઠળની કાર્યવાહી સિવાય, ફોજદારી અદાલતમાં કોઈ પણ

કાર્યવાહીમાં પુરાવા તરીકે કોઈ પણ દસ્તાવેજને દાખલ કરવામાં અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ અટકાવશે નહીં.

(ઈ) જ્યારે આવા દસ્તાવેજનો અમલ ૬૬ [૬૭ [સરકાર] દ્વારા અથવા તેના વતી કરવામાં આવ્યો હોય અથવા જ્યાં તે કલમ ૩૨ અથવા આ અધિનિયમની અન્ય કોઈ જોગવાઈ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ કલેક્ટરનું પ્રમાણપત્ર ધરાવે છે, ત્યારે અહીં સમાયેલ કંઈપણ કોઈ પણ અદાલતમાં કોઈપણ દસ્તાવેજનો પ્રવેશ અટકાવશે નહીં.

“૩૬. સાધનનો પ્રવેશ જ્યાં પૂછપરછ ન થવી જોઈએ.—

જ્યાં કોઈ દસ્તાવેજ પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં કલમ ૬૧માં જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, તે જ દાવાના અથવા કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી તે આધાર પર આવા પ્રવેશ પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવશે નહીં. ”

૨૮. કલમ ૩૫ સત્તાવાળાઓને સ્ટેમ્પ વગરના દસ્તાવેજો પર વિચાર કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, પરંતુ ૩૫ (એ), (બી), (ડી) અને (ઈ) અને કલમ ૩૬માં જોગવાઈ મુજબ કલમ ૩૫ હેઠળ વૈધાનિક પ્રતિબંધના અપવાદો સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવી એ એક ઉપચારી શકાય તેવી ખામી છે અને જો જરૂરી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં ન આવે તો દસ્તાવેજ પ્રથમ વખત રદબાતલ નહીં થાય.આમ, કોઈ સંપૂર્ણ મર્યાદા નથી.કાયદામાં એ પણ સારી રીતે

નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે દસ્તાવેજ પર મહોર મારવામાં નિષ્ફળતા દસ્તાવેજમાં અંકિત વ્યવહારની માન્યતાને અસર કરતી નથી; તે માત્ર પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય દસ્તાવેજને પ્રસ્તુત કરે છે (ગુલઝરી લાલ માલવારી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ AIR ૧૯૩૭ Cal ૭૬૫; મત્તેગુંતા ધનલક્ષ્મી વિરુદ્ધ કાંતમ રાજુ સારદાંબા, AIR ૧૯૭૭ AP ૩૨૮; પણ જુઓ પુરંચંદ્ર વિરુદ્ધ કક્ષીપદા રોય, AIR ૧૯૪૨ Cal ૩૮૬; બૂટમ પિચિયા વિરુદ્ધ બોચાપતિ કોટેશ્વર રાવ ૧૯૬૪ AP ૫૧૯).

૨૮.૧.કે. કૃષ્ણમૂર્તિ, (કે. કૃષ્ણમૂર્તિ, ધ ઇન્ડિયન સ્ટેમ્પ એક્ટ, એન એક્ઝોસ્ટિવ સમરી વિથ સ્ટેટ એમેન્ડમેન્ટ્સ; ૧૨મી આવૃત્તિ પી. ૩૭૨-૩૭૩), ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ પર ટિપ્પણીમાં સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ની જોગવાઈની ચર્ચા નીચે મુજબ કરે છે:

“આ પરંતુક અદાલતો અને મધ્યસ્થીઓને યોગ્ય ફરજ અને દંડની ચુકવણી પર સ્ટેમ્પ વગરના અથવા ખામીયુક્ત સ્ટેમ્પવાળા પુરાવા દસ્તાવેજોને સ્વીકારવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.યોગ્ય રીતે મુદ્રાંકિત ન હોય તેવા સાધનને ફરજ અને દંડની ચુકવણી પર પુરાવામાં દાખલ કરવામાં આવશે.યોગ્ય રીતે મુદ્રાંકિત ન હોય તેવા સાધનને તે શુલ્કની ચુકવણી પર પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે કે જેની સાથે તે ચાર્જ કરવા યોગ્ય છે અથવા સાધન પર અપૂરતી મુદ્રાંકિત હોય, તો તેને દંડ સાથે સરભર કરવા માટે જરૂરી રકમ, ઓમપ્રકાશ વિ. લક્ષ્મીનારાયણ ૨૦૧૪ (૧) એસ.સી.સી. ૬૧૮.જે પુરસ્કાર મુદ્રાંકિત કાગળ પર અંકિત ન હોય અથવા અપૂરતી મુદ્રાંકિત કાગળ પર અંકિત હોય, તેને ડ્યૂટી અથવા ડેફિસિટ

ડ્યુટી, પટ્ટૂલાલ શર્મા વિરુદ્ધ રાજાધિરાજ ઉમરાવ સિંહ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એન. યુ. સી. ૨૬૨૧ ની ચુકવણી દ્વારા પૂર્વલક્ષી અસર સાથે માન્ય કરી શકાય છે. જ્યાં એવોર્ડ પર સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં એવોર્ડમાં ખામીને દસ્તાવેજ જમ કરીને દૂર કરી શકાય છે અને ખામી દૂર થયા પછી તેને રેકૉર્ડ પર લાવી શકાય છે અને કોર્ટનો નિયમ બનાવી શકાય છે. (વિલ્સન એન્ડ કંપની. પ્રા. લિ. વી. કે. એસ. લોકવિનાયકમ એર ૧૯૯૨ મેડ ૧૦૦) "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૨૯. તેવી જ રીતે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૪૨ (૨) જે નોન-સ્ટેમ્પિંગના પરિણામ સાથે સંબંધિત છે તે નીચે મુજબ પૂરી પાડે છે:

"૪૨. કલમ ૩૫, ૪૦ અથવા ૪૧ હેઠળ ફરજ ચૂકવવામાં આવી હોય તેવા સાધનોનું સમર્થન. -

(૧) જ્યારે કલમ ૩૫, કલમ ૪૦ અથવા કલમ ૪૧ હેઠળ કોઈ પણ સાધનના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવતી ફરજ અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે પુરાવા તરીકે આવા સાધનનો સ્વીકાર કરતી વ્યક્તિ અથવા જે પણ કેસ હોય તે કલેક્ટર, તેના પર સમર્થન દ્વારા પ્રમાણિત કરશે કે તેના સંબંધમાં યોગ્ય ફરજ અથવા, જે પણ કેસ હોય, યોગ્ય ફરજ અને દંડ (દરેકની રકમ દર્શાવતો) વસૂલવામાં આવ્યો છે, અને તે ચૂકવનાર વ્યક્તિનું નામ અને રહેઠાણ.

(ર) આ રીતે સમર્થન કરાયેલ દરેક દસ્તાવેજ તે પછી પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે, અને તેની નોંધણી કરી શકાય છે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાય છે અને પ્રમાણિત કરી શકાય છે, જાણે કે તેના પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોય, અને આ વતી તેની અરજી પર તે વ્યક્તિને પહોંચાડવામાં આવશે કે જેના કબજામાંથી તે જપ્ત કરનાર અધિકારીના હાથમાં આવ્યો હોય, અથવા આવી વ્યક્તિ નિર્દેશ કરે:

જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે -

(ક) કલમ ૩૫ હેઠળ ફરજ અને દંડની ચુકવણી પર પુરાવા તરીકે દાખલ કરવામાં આવેલ કોઈ પણ દસ્તાવેજ, આવી જમીની તારીખથી એક મહિનાની સમાપ્તિ પહેલાં, અથવા જો કલેક્ટરે પ્રમાણિત કર્યું હોય કે તેની વધુ અટકાયત જરૂરી છે અને આવા પ્રમાણપત્રને રદ કર્યું નથી, તો તે આ રીતે વિતરિત કરવામાં આવશે નહીં.

(ખ) આ કલમમાં કંઈપણ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૮૨ (૧૮૮૨ નો ૧૪), કલમ ૧૪૪ કલમ ૩ ને અસર કરશે નહીં. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૦. હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ (સુપ્રા) માં સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૩૬, ૩૫ અને જરના શબ્દસમૂહોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા. તેની વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિ એ હતી કે હિન્દુસ્તાન સ્ટીલે ભારતીય મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૪૦ની કલમ ૩૦ અને ૩૩ હેઠળ એ આધાર પર ચુકાદાને રદ કરવા માટે અરજી કરી હતી કે તે

અનસ્ટેમ્પ્ડ છે અને તે શરૂઆતથી જ રદખાતલ છે.જો કે, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કાયદામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડની ચુકવણી કર્યા પછી, યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધન પર "કાર્યવાહી" કરવા સામે કોઈ પ્રતિબંધ નથી. તે ચોક્કસપણે નીચે પ્રમાણે અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૬. કલમ ૩૫ અને ૩૬ વચ્ચેના શબ્દસમૂહમાં તફાવત પર આધાર રાખીને એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તેને ફરજ અને દંડની ચુકવણી પર પુરાવામાં દાખલ કરી શકાય છે, પરંતુ તેના પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી કારણ કે કલમ ૩૫ સાધન પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યું નથી અને તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે તેના પુરાવા તરીકે પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ તરીકે કામ કરે છે, અને વિધાનસભાએ કલમ ૩૬ દ્વારા તેમાં નિર્ધારિત શરતોમાં સાધનના પુરાવામાં પ્રવેશ સામેના પ્રતિબંધને દૂર કર્યો છે.દલીલ કલમ ૩૬ના સાચા અર્થની અવગણના કરે છે.

—

તે કલમ દ્વારા એકવાર પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલા દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી તે આધાર પર તે જ દાવો અથવા કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે પ્રશ્ન કરવામાં આવશે નહીં.કલમ ૩૬ કોઈ સાધન સામે પડકારને પ્રતિબંધિત કરતી નથી કે જેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહીં કારણ કે તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ તે કારણોસર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડની ચુકવણી પછી યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન કરેલા સાધન સામે કોઈ પ્રતિબંધ

નથી. કલમ ૪૨ (૨) ની શરતો દ્વારા શંકા, જો કોઈ હોય તો, દૂર કરવામાં આવે છે, જે સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે કે કલમ ૪૨ (૧) હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા સમર્થન કરાયેલ દરેક સાધન પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે અને તેના પર એવી રીતે કાર્યવાહી કરી શકાય છે કે જાણે તેના પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી હોય. "

(ભાર આપવામાં આવ્યો છે)

૩૧. ઉપરોક્ત સૂચવે છે કે જે સાધન પર "કાર્યવાહી" કરવામાં આવી રહી છે તેની સામે કોઈ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ નથી કારણ કે પછીના તબક્કે ખામીને દૂર કરી શકાય છે.

૩૧.૧.ઉપરોક્ત માર્ગ ઉપલબ્ધ નથી એવી દલીલ કરતાં, દરમિયાનગીરી કરનારના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી માલવિકા ત્રિવેદીએ દલીલ કરી હતી કે કલમ ૩૫ એક વૈધાનિક પ્રતિબંધની જોગવાઈ કરે છે, જેમાં કરારને કોઈ પણ હેતુ માટે પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવશે નહીં અને ન તો તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે, નોંધણી કરવામાં આવશે અથવા આવા કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારી દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવશે.તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જ્યારે કોર્ટ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ આબિટ્રેટરની નિમણૂક કરે છે, ત્યારે તે ચોક્કસપણે આબિટ્રેશન કલમ પર "કાર્યવાહી" કરે છે, જે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ની સ્પષ્ટ ભાષા દ્વારા પ્રતિબંધિત છે.ચાલો હવે ઉપરોક્ત દલીલને ચકાસવા માટે આગળ વધીએ.

૩૧.૨ હમીદ જોહરાન વિરુદ્ધ અબ્દુલ સલામ, (૨૦૦૧) ૭ એસ.સી.સી. ૫૭૩ માં, ભાગલા માટેના અનસ્ટેમ્પ્ડ હુકમના સંદર્ભમાં, આ અદાલતના ૨ ન્યાયાધીશોને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ અને મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૩૬ સાથે આંતરક્રિયાનું અર્થઘટન કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો.તે કેસમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જે સાધન પર યોગ્ય રીતે મહોર મારવામાં આવી નથી, તેના પર "કાર્યવાહી" કરી શકાતી નથી.તેમાં મુદ્દો એ હતો કે શું ભાગલા માટેના દાવામાં પસાર કરાયેલા હુકમનામા પર સ્ટેમ્પ પેપર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યા વિના કાર્યવાહી કરી શકાય છે/લાગુ કરી શકાય છે.એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મર્યાદાનો સમયગાળો તે તારીખથી ચાલવાનું શરૂ કરે છે જ્યારે હુકમનામું લાગુ કરી શકાય છે એટલે કે જ્યારે હુકમનામું સ્ટેમ્પ પેપર પર મુકવામાં આવે છે.આ સંદર્ભમાં, કોર્ટે અભિપ્રાય આપ્યો કે:

"૩૮.નિઃશંકપણે, કલમ ૨ (૧૫) માં વિભાજનના હુકમનો સમાવેશ થાય છે અને ૧૮૯૯ના અધિનિયમની કલમ ૩૫ પુરાવામાં બિન-સ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ દાખલ કરવામાં આવે અથવા તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવે તે બાબતમાં પ્રતિબંધ મૂકે છે-પરંતુ શું તેનો અર્થ એ છે કે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવામાં ન આવે અને વિભાજનનો હુકમનામા તેના પર દોરવામાં ન આવે અને ત્યારબાદ ન્યાયાધીશ દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી નિયત સમયગાળો સ્થગિત રહેશે?જોકે પરિણામ એક સંપૂર્ણ મૂર્ખતા હશે.હકીકતમાં, જો કોઈ વ્યક્તિ તેમાં નિર્દિષ્ટ સમયની અંદર સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવા માંગતો નથી

અને સિવિલ કોર્ટ દ્વારા પાર્ટીશન ડિક્રી તૈયાર કરવા માટે જરૂરી છે અથવા જો કોઈ સ્ટેમ્પ પેપર બિલકુલ રજૂ કરતું નથી, તો શું તેનો અર્થ અને અર્થ એ છે કે, અમલ માટે કોઈ મર્યાદાનો સમયગાળો ખેંચવામાં આવ્યો નથી અથવા મર્યાદાનો અમર્યાદિત સમયગાળો ઉપલબ્ધ છે.મર્યાદા કાયદો ઘડવામાં વિધાનસભાના ઉદ્દેશને તેનું યોગ્ય મહત્વ આપવું પડશે.અદાલતના આદેશ દ્વારા કરવામાં આવેલા અર્થઘટનનું પરિણામ મૂર્ખતા ન હોઈ શકે અને જ્યાં પણ આવી વાહિયાતતાની સંભાવના હોય, ત્યાં તેને પ્રોત્સાહન આપવાને બદલે તેને દૂર કરવાની ન્યાયિક શક્તિનો સ્પષ્ટ ઉપયોગ હશે.ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમનો સંપૂર્ણ હેતુ ચોક્કસ બાકી રકમ ઉપલબ્ધ કરાવવાનો અને આવક એકત્રિત કરવાનો છે, પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે તે સંપૂર્ણપણે અલગ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત અન્ય કાયદા પરની અસરને ઓવરરાઈડ કરે છે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૧.૩.આમ, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ સંપૂર્ણપણે અલગ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ જેવા અન્ય કાયદાની અસરને ઓવરરાઈડ કરી શકતો નથી.વધુમાં, "અમલીકરણક્ષમતા" અને "અમલીકરણક્ષમતા" અભિવ્યક્તિને આ અર્થમાં અલગ પાડવામાં આવી હતી કે "અમલીકરણક્ષમતા" સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫નો વિષય ન હોઈ શકે.તે નિર્ણાયક રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ પેપર આપવામાં ન

આવે ત્યાં સુધી અમલીકરણને સ્થગિત કરી શકાતું નથી.વધુમાં વધુ, દસ્તાવેજને બિનકાર્યક્ષમ તરીકે પ્રસ્તુત કરી શકાય છે.

૩૧.૪.ત્યારબાદ, આ અદાલતની ૩ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે, સ્ટામ્પ પેપર પર હુકમનામું લખવાની તારીખથી શરૂ થતી મર્યાદાના સમયગાળાના પ્રશ્ન પર હમીદ જોહરાન (ઉપરોક્ત) માં ઉપરોક્ત ચુકાદાની ચર્ચા કર્યા પછી, ચિરંજી લાલ (ડૉ.) વિરુદ્ધ હરિ દાસ, (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૬) માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યો હતો:

“૨૩. ભારતીય ટપાલ ટિકિટ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ના ઉદ્દેશ અને યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને આવા અર્થઘટનને મંજૂરી નથી.સ્ટેમ્પ એક્ટ એ ચોક્કસ વર્ગોના સાધનો પર રાજ્ય માટે આવક સુરક્ષિત કરવાના હેતુથી ઘડવામાં આવેલ નાણાકીય પગલું છે.તેના વિરોધીના કેસને પહોંચી વળવા માટે વાદીને તકનિકી હથિયારથી સજ્જ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી.આ કાયદાની કડક જોગવાઈઓની કલ્પના મહેસૂલના હિતમાં કરવામાં આવી છે.એકવાર તે વસ્તુ કાયદા અનુસાર સુરક્ષિત થઈ જાય, પછી સાધન પર પોતાનો દાવો કરનાર પક્ષ સાધનમાં પ્રારંભિક ખામીના આધારે હારશે નહીં (હિન્દુસ્તાન સ્ટીલ લિ. v. દિલીપ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની [(૧૯૬૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૭]). ”

૩૧.૫.તે ખાસ રીતે એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "વિભાજન હુકમના અમલીકરણ માટે મર્યાદાના સમયગાળાની શરૂઆતને સ્ટેમ્પ પેપર પર હુકમના અમલ પર આકસ્મિક બનાવી શકાતી નથી. "

૩૧.૬.આમ, બિન-મુદ્રાંકિત/અપૂરતી મુદ્રાંકિત દસ્તાવેજ દસ્તાવેજની અમલીકરણક્ષમતાને અસર કરતું નથી અને ન તો તે દસ્તાવેજને અમાન્ય બનાવે છે, .જોગવાઈઓનું સાદું વાંચન એ પણ સ્પષ્ટ કરશે કે દસ્તાવેજ પર પછીના તબક્કે "કાર્યવાહી" કરી શકાય છે.તેથી તે એક ઉપચારી શકાય તેવી ખામી છે.

૩૨. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ, શ્રી ગગન સંઘીએ દલીલ કરી હતી કે કલમ ૩૫ અને ૩૩ ફરજિયાત જોગવાઈઓ છે કારણ કે તે "ચાલશે" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે અને એક અનસ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજને શ્રેશોલ્ડ પર જમ કરવો આવશ્યક છે.ન્યાયમૂર્તિ જી. પી. સિંઘ દ્વારા કાયદાકીય અર્થઘટનના સિદ્ધાંતોમાં (ન્યાયમૂર્તિ જી. પી. સિંઘ:પી. ૪૫૦-૪૫૧ પર વૈધાનિક અર્થઘટનના સિદ્ધાંતો (લેક્સિસનેક્સિસ, ૨૦૧૬); બુર્જોર અને ભવાની પ્રસાદ વિરુદ્ધ ભગાના આઈએલઆર ૧૦ કેલ ૫૫૭; સૈનિક મોટર્સ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય ૧૯૬૨ (૧) એસ.સી.આર. ૫૧૭; યુપી રાજ્ય વિરુદ્ધ બાબુ રામ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ. સી. ૭૫૧), "શોલ" શબ્દના ઉપયોગ અને શબ્દ અનિવાર્ય હોવાની ધારણા પર, તે જણાવવામાં આવ્યું છે:

“જોગવાઈ અનિવાર્ય હોવા અંગેના આ પ્રાથમિક અનુમાનને આવા બાંધકામમાંથી વહેતા અન્ય વિચારણાઓ દ્વારા રદિયો આપી શકાય છે.એવા ઘણા કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં "વિલ" શબ્દનો અર્થ માત્ર ડિરેક્ટરી તરીકે કરવામાં આવ્યો છે.ન્યાયમૂર્તિ હિદાયતુલ્લાનું નિરીક્ષણ છે કે 'વિલ' શબ્દ સામાન્ય રીતે ફરજિયાત છે પરંતુ જો સંદર્ભ અથવા હેતુ અન્યથા માંગ કરે છે અને ન્યાયમૂર્તિ સુબ્બારાવ તરફ ધ્યાન દોરે છે તો ક્યારેક તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવતું નથી.”જ્યારે કોઈ કાનૂન 'ચાલશે' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે પ્રથમ દૃષ્ટિએ તે ફરજિયાત છે, પરંતુ અદાલત કાયદાના સમગ્ર અવકાશને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં લઈને વિધાનસભાના વાસ્તવિક હેતુની ખાતરી કરી શકે છે. ”

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૨.૧.કાયદાના અર્થઘટન પર ટિપ્પણીમાં પી. બી. મેક્સવેલ, પીએસટી જે. લંગન, કાયદાના અર્થઘટન પર મેક્સવેલ (એન. એમ. ત્રિપાઠી પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, ૧૯૭૬); પી. ૫૮-૬૪ નોંધે છે કે કાયદાને તેની સંપૂર્ણતામાં ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ અને અર્થઘટનની નીચેની ત્રણ રીતોની ચર્ચા કરવી જોઈએ:

“કાયદાના બાહ્ય પાસાઓમાંથી તેની સામગ્રી પર પસાર થતાં, તે એક પ્રાથમિક નિયમ છે કે બાંધકામ બધા ભાગો સાથે મળીને બનાવવું જોઈએ, અને માત્ર એક ભાગનું નહીં.

i) વ્યક્તિગત શબ્દોને અલગથી ગણવામાં આવતા નથી, પરંતુ તેનો અર્થ તે વિભાગમાં અન્ય શબ્દો દ્વારા નક્કી થઈ શકે છે જેમાં તે આવે છે.

(૨) કલમનો અર્થ એ જ અધિનિયમની અન્ય વ્યક્તિગત કલમો દ્વારા નિયંત્રિત થઈ શકે છે.

૩) છેલ્લે, કલમનો અર્થ નક્કી કરી શકાય છે, કાયદાની અન્ય વ્યક્તિગત જોગવાઈઓના સંદર્ભ દ્વારા નહીં, જેમ કે સામાન્ય રીતે ગણવામાં આવતા અધિનિયમની યોજના દ્વારા.

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૨.૨.ન્યાયમૂર્તિ જી. પી. સિંઘ કાયદાના અર્થઘટનમાં આગળ નોંધે છે, (ન્યાયમૂર્તિ જી. પી. સિંઘ:પી. જડ પર વૈધાનિક અર્થઘટનના સિદ્ધાંતો (લેક્સિસનેક્સિસ, ૨૦૧૬):“ કાનૂનને સંપૂર્ણ રીતે વાંચવું જોઈએ તે સિદ્ધાંત એક જ વિભાગના જુદા જુદા ભાગોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.આ વિભાગનો સંપૂર્ણ અર્થ કાઢવો આવશ્યક છે કે તેમાંથી એક ભાગ બચત કલમ છે કે પરંતુક.ન્યાયમૂર્તિ સુબ્બારાવ તેને "એક પ્રાથમિક નિયમ કહે છે કે એક વિભાગનું નિર્માણ તમામ ભાગો સાથે મળીને કરવામાં આવે છે"

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૨.૩.આમ, કલમ ૩૫,૩૬ અને કલમ ૩૫ અને ૪૨ની જોગવાઈના એકીકૃત વાંચન પર; આ તમામ વિભાગોમાં અથવા તો તે જ વિભાગમાં "કાર્યવાહી"

શબ્દનો ઉપયોગ, જે સ્ટેમ્પ એક્ટ ૧૮૮૯ના ઉદ્દેશ અને કાયદાકીય ઉદ્દેશ સાથે વાંચવામાં આવે છે, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૩૫ હેઠળનો પ્રતિબંધ સંપૂર્ણ બનવાનો હેતુ નથી; સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવી એ એક ઉપચારી શકાય તેવી ખામી છે કારણ કે તેનો ઉદ્દેશ આવકનું રક્ષણ કરવાનો છે. વધુમાં, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૯ ની કોઈ પણ જોગવાઈઓ દસ્તાવેજને અમાન્ય અથવા રદબાતલ બનાવવાની અસર ધરાવતી નથી.

G. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની વૈધાનિક યોજના

૩૩. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના કાયદા પાછળ સંસદીય ઉદ્દેશનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે, જેણે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ નું સ્થાન લીધું હતું. આ વિષય પરનો પ્રથમ કાયદો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૮૯ હતો, જેનો પ્રેસિડેન્સી શહેરો કલકત્તા, બોમ્બે અને મદ્રાસમાં મર્યાદિત ઉપયોગ થતો હતો. ત્યારબાદ, સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ની જોગવાઈઓની બીજી અનુસૂચિ મધ્યસ્થતા સાથે સંબંધિત હતી. મુખ્ય એકીકૃત કાયદો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ હતો જે (અંગ્રેજી) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ પર આધારિત હતો. કાયદા પંચે તેના રજીડમા એલસીઆઈ અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં નોંધ્યું છે કે આ મધ્યસ્થી શાસન મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાના અવિશ્વાસ પર આધારિત હતું અને "૧૯૯૬નો કાયદો આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા પર યુએનસીઆઈટીઆરએએલ મોડેલ કાયદો, ૧૯૮૫ અને યુએનસીઆઈટીઆરએએલ સમાધાન નિયમો, ૧૯૮૦ પર

આધારિત છે.” ઉદ્દેશ અને કારણોના નિવેદનનો સંબંધિત ભાગ નીચે કાઢવામાં આવ્યો છે:

(i) આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદ અને સમાધાન તેમજ સ્થાનિક લવાદ અને સમાધાનને વ્યાપકપણે આવરી લેવું;

((૨) ન્યાયી, કાર્યક્ષમ અને ચોક્કસ મધ્યસ્થતાની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા સક્ષમ હોય તેવી મધ્યસ્થી પ્રક્રિયા માટે જોગવાઈ કરવી;

(૩) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ તેના મધ્યસ્થી ચુકાદા માટેના કારણો આપે તેવી જોગવાઈ કરવી;

((iv) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ તેના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં રહે તે સુનિશ્ચિત કરવું;

(v) મધ્યસ્થીની પ્રક્રિયામાં અદાલતોની દેખરેખની ભૂમિકાને ઓછી કરવી;

(vi) વિવાદોના સમાધાનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે મધ્યસ્થ કાર્યવાહી દરમિયાન મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને મધ્યસ્થી, સમાધાન અથવા અન્ય પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરવાની મજૂરી આપવી;

((vii) દરેક અંતિમ મધ્યસ્થી ચુકાદાનો અમલ એ જ રીતે કરવામાં આવે કે જાણે તે અદાલતનો હુકમ હોય;

((viii) સમાધાનની કાર્યવાહીના પરિણામે પક્ષકારો દ્વારા કરવામાં આવેલા સમાધાન કરારનો દરજ્જો અને અસર મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પ્રસ્તુત વિવાદના સાર પર સંમત શરતો પર મધ્યસ્થી ચુકાદા જેવી જ હશે; અને

(ix) એવી જોગવાઈ કરવી કે, વિદેશી પુરસ્કારોના અમલીકરણના હેતુઓ માટે, વિદેશી મધ્યસ્થ પુરસ્કારોને લગતા બે આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનોમાંથી એક કે જેમાં ભારત એક પક્ષ છે, તે દેશમાં કરવામાં આવેલા દરેક મધ્યસ્થ પુરસ્કારોને વિદેશી પુરસ્કારો તરીકે ગણવામાં આવશે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૪. વધુમાં, આદર્શ કાયદાની કલમ ૫ અને મધ્યસ્થી અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૫, જે મધ્યસ્થી કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ માટેની જોગવાઈઓને આવરી લે છે, તેને વાંચીને એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સંસદ UNCITRAL આદર્શ કાયદાની કલમ ૫થી આગળ વધી ગઈ અને તેમાં બિન-અવરોધક કલમ ઉમેરવામાં આવી.આ મુદ્દાને સાબિત કરવા માટે, જોગવાઈઓને સંપૂર્ણ રીતે ટાંકવી યોગ્ય છે.

UNCITRAL મોડલ કાયદો, ૧૯૮૫ ની કલમ ૫ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"કલમ ૫.અદાલતના હસ્તક્ષેપની હદ-આ કાયદા દ્વારા સંચાલિત બાબતોમાં, આ કાયદામાં આ રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય કોઈ પણ અદાલત દરમિયાનગીરી કરશે નહીં.

આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૫ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૫. ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની હદ.-

હાલમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદામાં કંઈપણ હોવા છતાં, આ ભાગ દ્વારા સંચાલિત બાબતોમાં, આ ભાગમાં આમ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય કોઈ ન્યાયિક સત્તા હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૫. વધુમાં, કલમ ૫ ના હેતુ પર પ્રતિબિંબિત કરતા, ડૉ. પીટર બાઈન્ડર આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા પર UNCITRAL મોડેલ કાયદો, ૧૯૮૫ (પી. બાઈન્ડર, UNCITRAL મોડેલ કાયદાના ન્યાયક્ષેત્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા અને સમાધાન ૨૭૪ (બીજી આવૃત્તિ., સ્પીટ એન્ડ મેક્સવેલ લંડન ૨૦૦૫) પી. ૫૦-૫૧) નોંધે છે:

"૧-૧૦૭ :કમિશનના અહેવાલ અનુસાર, કલમ ૫ નો હેતુ "અદાલતના હસ્તક્ષેપના તમામ ઉદાહરણો પર આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદ પર (મોડેલ) કાયદામાં સૂચિબદ્ધ કરવા માટે ડ્રાફ્ટર્સને દબાણ કરીને, આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદમાં સહાય સહિત ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની મહત્તમ હદ સુધી નિશ્ચિતતા પ્રાપ્ત કરવાનો હતો.વિશ્લેષણાત્મક ટિપ્પણી કલમ ૫ ની અસરને "સ્થાનિક પ્રણાલીમાં અદાલતોને આપવામાં આવેલી કોઈપણ સામાન્ય અથવા શેષ સત્તાઓને બાકાત રાખવા તરીકે વર્ણવે છે જે આદર્શ કાયદામાં સૂચિબદ્ધ નથી.

કાયદાની સ્પષ્ટતા પ્રદાન કરવાના મહાન લાભ ઉપરાંત, જે વિદેશી પક્ષો માટે ખાસ કરીને મહત્વપૂર્ણ છે (તેમને અનિચ્છનીય કાનૂની આશ્ચર્યથી બચાવવા

માટે, કલમ ૫ ઇરાદાપૂર્વક અને વિલંબિત અદાલતી કાર્યવાહીને કારણે વિલંબની ઓછી તક આપવા માટે મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાને વેગ આપવા માટે પણ કાર્ય કરે છે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૩૬. મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ના ઉદ્દેશ અને કારણોનું નિવેદન, અધિનિયમની કલમ ૫ અને આદર્શ કાયદાની કલમ ૫નું સામૂહિક વાંચન એ સ્પષ્ટ કરશે કે આ કાયદો બનાવવા પાછળનો કાયદાકીય ઉદ્દેશ અન્ય બાબતોની સાથે સાથે અદાલતોના હસ્તક્ષેપને ઘટાડવાનો અને વિવાદોના સમયસર સમાધાનની જોગવાઈ કરવાનો હતો. બિન-અસ્થાયી કલમ ઉમેરીને, સંસદે કલમ ૫ દ્વારા કલમ ૫ થી નોંધપાત્ર પ્રસ્થાન કર્યું અને હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓ પર ઓવરરાઈડિંગ અસર આપી. તે ન્યાયિક સત્તામંડળની ભૂમિકાને મર્યાદિત કરે છે, ખાસ કરીને કોઈ પણ કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈ દ્વારા તેમને પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી કોઈપણ શેષ શક્તિનો ઉપયોગ કરતી અદાલતોના સંદર્ભમાં.

૩૭. ચાલો હવે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) નો સંદર્ભ લઈએ જે UNCITRAL મોડલ કાયદાના આર્ટિકલ ૧૧ પર આધારિત છે:

“૧૧. મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક. –

(૬) જ્યાં, પક્ષકારો દ્વારા સંમત નિમણૂક પ્રક્રિયા હેઠળ, –

(એ) પક્ષ તે પ્રક્રિયા હેઠળ જરૂરી કાર્ય કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે; અથવા

(બી) પક્ષો, અથવા બે નિયુક્ત લવાદો, તે પ્રક્રિયા હેઠળ તેમની પાસેથી અપેક્ષિત સમજૂતી સુધી પહોંચવામાં નિષ્ફળ જાય છે; અથવા

(સી) સંસ્થા સહિત કોઈ વ્યક્તિ, તે પ્રક્રિયા હેઠળ તેને અથવા તેને સોંપવામાં આવેલા કોઈપણ કાર્યને કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, પક્ષ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના દ્વારા નિયુક્ત કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાને જરૂરી પગલાં લેવા વિનંતી કરી શકે છે, સિવાય કે નિમણૂક પ્રક્રિયા પરના કરારમાં નિમણૂક મેળવવા માટે અન્ય માધ્યમો પૂરા પાડવામાં આવે. "

૩૮. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની મુખ્ય જોગવાઈઓ મુખ્યત્વે UNCITRAL મોડલ કાયદા પર આધારિત હોવા છતાં, વિધાનસભાએ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ અને કલમ ૮માં સુધારો કરતી વખતે પણ નોંધપાત્ર ફેરફારો કર્યા છે.

૩૯. આગળ, આ સંદર્ભના હેતુ માટે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) ના ન્યાયશાસ્ત્રના ઇતિહાસને ટૂંકમાં શોધી કાઢવો યોગ્ય રહેશે.

i) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ કાયદાનો વિકાસ

૪૦. આઈ. સી. આઈ. સી. આઈ. લિ.માં આ અદાલતની ૨ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ વિ.ઈસ્ટ કોસ્ટ બોટ બિલ્ડર્સ એન્ડ એન્જિનિયર્સ લિમિટેડ, ((૧૯૯૮) ૯ એસ.સી.સી. ૭૨૮) એ કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ મધ્યસ્થીઓની નિમણૂકમાં વિલંબને ધ્યાનમાં લેતા, વિવાદની મધ્યસ્થતાને ધ્યાનમાં લેવા માટે કલમ ૧૧ ન્યાયાધીશના અધિકારક્ષેત્રનો પ્રશ્ન ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને મોકલ્યો હતો.એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કે. આર. રવીન્દ્રનાથન વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય, (૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૫ માં, આ અદાલતની અન્ય બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અગાઉથી જ એક મોટી ખંડપીઠે, સમાન પ્રશ્નનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

૪૧. ત્યારબાદ, સુંદરમ ફાઈનાન્સ લિ. વિ.એન. ઇ. પી. સી. ઇન્ડિયા લિમિટેડ, (૧૯૯૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૯, ૨ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે:

"૧૨....૧૯૯૬ના કાયદા હેઠળ, મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂક કલમ ૧૧ની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવે છે, જેમાં અદાલતને મધ્યસ્થી (ઓ) ની નિમણૂક કરતો ન્યાયિક આદેશ પસાર કરવાની જરૂર નથી.

૪૨. એડોર સામિયા પ્રાઇવેટ લિ. વિરુદ્ધ ૨ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ઉપરોક્ત આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.પીકે હોલિંગ્સ લિમિટેડ, ((૧૯૯૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૭૨) (ટૂંકમાં "એડોર સામિયા").ભારતના બંધારણની કલમ

૧૩૬ હેઠળ અપીલના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતા, મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરતા ઉચ્ચ ન્યાયાલયના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશથી, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળનો આદેશ એક વહીવટી આદેશ હતો.કોંકણ રેલ્વે કોર્પોરેશન વિ. મેહુલ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૦૧) (ટૂંકમાં "કોંકણ રેલ્વેઝ (I)") માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આને સમર્થન આપ્યું હતું, જ્યાં આ બાબત અડોર સામિયા (supra) માં ગુણોત્તરના પુનર્વિચાર માટે આવી હતી.તે નીચે પ્રમાણે અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૪....જ્યારે આ બાબત કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નોમિની સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે ત્યારે ઉપરોક્ત મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નોમિનીએ કાયદાકીય ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખવો અનિવાર્ય છે કે મધ્યસ્થી પ્રક્રિયા કોઈપણ વિલંબ વિના શરૂ થવી જોઈએ અને તમામ વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જ ઉઠાવવાનું બાકી છે.તે તબક્કે મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નોમિની માટે પક્ષકારો વચ્ચેના કોઈપણ વિવાદાસ્પદ મુદ્દાને ધ્યાનમાં લેવું અને તેનો નિર્ણય લેવો યોગ્ય રહેશે નહીં.કાયદાની કલમ ૧૩ અને ૧૬નું ખાલી વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે લવાદની લાયકાત, સ્વતંત્રતા અને નિષ્પક્ષતા અને લવાદના અધિકારક્ષેત્રના સંદર્ભમાં પ્રશ્નો લવાદ સમક્ષ ઉભા કરી શકાય છે જે તેનો નિર્ણય કરશે. "

૪૩. કોંકણ રેલવે કોર્પોરેશન વિ. મેહુલ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૨) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૮ (ટૂંકમાં "કોંકણ રેલવે (II)") કેસમાં પાંચ ન્યાયાધીશો દ્વારા ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયને સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતે તેમાં ચુકાદો આપ્યો હતો કે મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા કલમ ૧૧ હેઠળ તેમના દ્વારા નિયુક્ત 'કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા' દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી સત્તા ન્યાયિક નથી. પૂર્વવર્તીઓની વિગતવાર સમીક્ષાને પગલે એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૧ હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નિયુક્ત ન્યાયાધીશનું કાર્ય માત્ર "બાકી રહેલા અંતરને ભરવાનું" છે અને ઝડપી રચના અને લવાદની કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવાનું છે.

૪૪. એસબીપી (supra) માં આ અદાલતના સાત ન્યાયાધીશોએ કોંકણ રેલવે (II) (સુપ્રા) માં નિર્ણયને પલટી દીધો હતો. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે નિમણૂક માટેની અરજી નક્કી કરવી એ 'વહીવટી' સત્તાના વિરોધમાં 'ન્યાયિક' શક્તિનો ઉપયોગ છે અને કોર્ટ પુરાવા નોંધવા માટે પણ અધિકૃત છે:

"૩૯.[એફ] અથવા આ પાસાઓ પર નિર્ણય લેવાનો હેતુ, મુખ્ય ન્યાયાધીશ કાં તો સોગંદનામા અને રજૂ કરેલા દસ્તાવેજોના આધારે આગળ વધી શકે છે અથવા આવા પુરાવા લઈ શકે છે અથવા આવા પુરાવા રેકૉર્ડ કરાવી શકે છે.

૪૫. જો કે, ન્યાયમૂર્તિ સી. કે. ઠક્કરે બહુમતી અભિપ્રાયથી અસંમતિ દર્શાવી હતી અને તે નિષ્કર્ષ પર આવ્યા હતા કે તે નીચેના ફકરામાં એક વહીવટી સત્તા હતી:

"૮૫. ...મારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે તે તબક્કે જરૂરી સંતોષ માત્ર પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ હોય છે અને મુખ્ય ન્યાયાધીશ પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ પર નિર્ણય લેતા નથી. કલમ ૧૧ ન તો વિગતવાર તપાસ, ન તો સુનાવણી કે ન તો વિવાદાસ્પદ અથવા વિવાદિત બાબતો પરના તારણોને ધ્યાનમાં લે છે. "

૪૬. અસંમતિ પાછળના ચાર મુખ્ય કારણોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

"૧૧૧.પ્રથમ, કોર્ટનું કાર્ય જોગવાઈનું જેમ છે તેમ અર્થઘટન કરવાનું છે અને અર્થઘટન પ્રક્રિયા દ્વારા તેમાં સુધારો, ફેરફાર અથવા અવેજી કરવાનું નથી. બીજું, તે વિધાનસભા માટે છે કે તે તેના દ્વારા વિચારવામાં આવેલી કેટલીક પરિસ્થિતિઓને લાગુ પડતો કાયદો બનાવે અને ન્યાયતંત્રને 'કાયદાકીય ડહાપણ' માં પ્રવેશવાની કોઈ સત્તા નથી. ત્રીજું, મેં ધાર્યું છે તેમ, મુખ્ય ન્યાયાધીશનો 'નિર્ણય' માત્ર પ્રથમ દૃષ્ટિએ નિર્ણય છે અને કલમ ૧૬ ની પેટા-કલમ (૧) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની શક્તિ પ્રદાન કરે છે. ચોથું, તે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ દ્વારા સર્જાયેલી પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે તે ઉપાય

પ્રદાન કરે છે.તેમની અસંમતિનો મુખ્ય આધાર એ છે કે કાયદાના અર્થઘટનની આડમાં ન્યાયિક કાયદાને મંજૂરી નથી. "

૪૭. ફક્ત ૯૫ અને ૯૬ માં અસંમત અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ઠક્કરે આગળ કહ્યું:

"૯૫. હવે, ચાલો કાયદાની કલમ ૧૬ પર વિચાર કરીએ. આ કલમ નવી છે અને તેને ૧૯૪૦ના જૂના કાયદામાં સ્થાન મળ્યું નથી.તે કલમની પેટા-કલમ (૧) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.તે વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્રમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પરના ચુકાદાનો સમાવેશ થાય છે.પેટા-કલમો (૨), (૩) અને (૪) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર અંગે અરજી ઉઠાવવાની અને આવી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાની પ્રક્રિયા નક્કી કરે છે.પેટા-કલમ (૫) આદેશ આપે છે કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ આવી અરજીનો "નિર્ણય કરશે" અને "જ્યાં આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ અરજીને નકારી કાઢવાનો નિર્ણય લે છે, ત્યાં આર્બિટ્રલ કાર્યવાહી ચાલુ રાખો અને આર્બિટ્રલ એવોર્ડ આપો".પેટા-કલમ (૬) સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે અને સ્પષ્ટપણે કાયદો બનાવે છે કે મધ્યસ્થી ચુકાદાથી વ્યથિત પક્ષ આવા ચુકાદાને રદ કરવા માટે કાયદાની કલમ ૩૪ નો ઉપયોગ કરી શકે છે.વિલંબકારી ચુકિતઓ અને અદાલતનો સંપર્ક કરવાના તાત્કાલિક અધિકારના દુરુપયોગને રોકવા માટે આ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોવાનું જણાય છે.જો કોઈ પીડિત પક્ષને અદાલતમાં જવાનો અધિકાર હોય, તો અદાલતને સ્ટે અથવા વચગાળાની રાહત આપવાથી

રોકવું શક્ય ન હોત, જે મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીને અટકાવી દેશે.કલમ ૫ સાથે વાંચવામાં આવેલી કલમ ૧૬ (૬) ની જોગવાઈઓ હવે કાનૂની સ્થિતિને સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને શંકા મુક્ત બનાવે છે.

૯૬.કલમ ૧૬ (૧) કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સ અથવા કોમ્પેટેન્સ દ લા કોમ્પેટેન્સના જાણીતા સિદ્ધાંતનો સમાવેશ કરે છે.તે એક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતને માન્યતા આપે છે અને સ્થાપિત કરે છે કે શરૂઆતમાં અને મુખ્યત્વે, તે નક્કી કરવાનું મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલનું કામ છે કે શું તે આ બાબતમાં અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે કે કેમ, અલબત્ત, અંતિમ અદાલત-નિયંત્રણને આધિન છે.આમ તે કાલક્રમિક અગ્રતાનો નિયમ છે.કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સ એ આધુનિક આંતરરાષ્ટ્રીય લવાદનું વ્યાપકપણે સ્વીકૃત લક્ષણ છે, અને લવાદ કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પર ચુકાદા સહિત લવાદ ન્યાયાધિકરણને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો નિર્ણય લેવાની મંજૂરી આપે છે, જે કાયદાની સક્ષમ અદાલત દ્વારા અંતિમ સમીક્ષાને આધિન છે, એટલે કે કાયદાની કલમ ૩૪ ને આધિન છે.

૪૮. ન્યાયમૂર્તિ ઠક્કરની અસંમતિમાં ઉપરોક્ત તર્કની રેખા કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સના આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્યતા પ્રાપ્ત સિદ્ધાંત અને અલગતાના સિદ્ધાંત સાથે પડઘો પાડે છે.એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં બહુમતી અભિપ્રાય સૂચવે છે

કે કલમ ૧૧ કોર્ટ પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે મિની-ટ્રાયલ કરી શકે છે.એસ. બી. પી. (supra) ની ન્યાયશાસ્ત્રની શુદ્ધતા પર શંકા કરવામાં આવી છે અને રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (supra) દ્વારા તેને અતિશય ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ માનવામાં આવ્યો હતો.મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં અનુગામી સુધારાઓ દ્વારા તેને કાયદાકીય રીતે રદ કરવામાં આવ્યો છે, જેની ચર્ચા આ ચુકાદામાં પછીથી કરવામાં આવશે.

૪૯. ત્યારબાદ, એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) ને અનુસરતી બોધારા પોલીફેબ (ઉપરોક્ત) માં બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અદાલતને અન્ય બાબતોની સાથે, નીચેના મુદ્દાઓની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપી:

“ ૨૨.૨.(a) દાવો મૃત (લાંબા સમયથી પ્રતિબંધિત) દાવો છે કે જીવંત દાવો.

(બી) પક્ષોએ તેમના પરસ્પર અધિકારો અને જવાબદારીની સંતોષ નોંધાવીને અથવા વાંધા વિના અંતિમ ચુકવણી પ્રાપ્ત કરીને કરાર/વ્યવહાર પૂર્ણ કર્યો છે કે કેમ. ”

૫૦. એસ. બી. પી. (supra) અને બોધારા (supra) બંનેની ચર્ચા કરતા રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (supra) માં નોંધપાત્ર રીતે નોંધ્યું છે કે વાસ્તવિક મુદ્દો ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો "અવકાશ" અને "પ્રકૃતિ" છે:

“૨૯. સુપ્રીમ કોર્ટને ખાસ કરીને કાયદાની કલમ ૧૧ના સંદર્ભમાં માન્ય પૂર્વ-મધ્યસ્થ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના અવકાશ અને પ્રકૃતિ પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો છે. કમનસીબે, જો કે, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષનો પ્રશ્ન એ સંદર્ભમાં ઘડવામાં આવ્યો હતો કે શું આવી સત્તા "ન્યાયિક" અથવા "વહીવટી" સત્તા છે-જે આવા નામકરણ/વર્ણન અંતર્ગત વાસ્તવિક મુદ્દાને અસ્પષ્ટ કરે છે:

-આવી સત્તાઓનો અવકાશ-એટલે કે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવી કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે કોર્ટ (મુખ્ય ન્યાયાધીશ) જે દલીલો પર વિચાર કરશે તેનો અવકાશ-એટલે કે મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ, તે રદબાતલ છે કે કેમ, તે રદબાતલ છે કે કેમ વગેરે; અને આમાંથી કોણે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણય માટે છોડવું જોઈએ.

-આવા હસ્તક્ષેપની પ્રકૃતિ-એટલે કે કોર્ટ (મુખ્ય ન્યાયાધીશ) વિગતવાર સુનાવણી પર મુદ્દાઓ પર વિચાર કરશે અને શું તેનો આખરે નિર્ણય લેવામાં આવશે અથવા મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના નિર્ધારણ માટે છોડી દેવામાં આવશે.

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૫૧. પ્રકૃતિના સંદર્ભમાં, ૨૪૬મા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં નોંધ્યું છે કે આ મુદ્દા પર કાયદાનું સ્પષ્ટીકરણ શિન એટ્સુ (ઉપરોક્ત) માં જોવા મળે છે, જ્યાં આ અદાલતે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૪૫નું અર્થઘટન કરતી વખતે જણાવ્યું હતું કે આ મુદ્દાને માત્ર "પ્રથમ દૃષ્ટિએ" આધારે જોવો

જોઈએ.અવકાશમાં, એવી ભલામણ કરવામાં આવી હતી કે કોર્ટે આ સમજૂતી "રદબાતલ" છે કે કેમ તેની તપાસ કરવા સુધી મર્યાદિત રહેવું જોઈએ અને જો કોર્ટને લાગે કે કરાર અસ્તિત્વમાં નથી, તો તે નિર્ણય અંતિમ રહેશે.તેણે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ અને ૧૧ના સંદર્ભમાં નીચેની ભલામણ કરી હતી:

"૩૩. ...ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો અવકાશ માત્ર એવી પરિસ્થિતિઓ સુધી મર્યાદિત છે જ્યાં કોર્ટ/ન્યાયિક સત્તામંડળને લાગે છે કે આબિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી અથવા તે રદબાતલ છે.જ્યાં સુધી હસ્તક્ષેપની પ્રકૃતિનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે મધ્યસ્થતા કરારને પડકારતી દલીલ સામે અદાલત/ન્યાયિક સત્તામંડળ પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતુષ્ટ થાય, તો તે મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરશે અને/અથવા પક્ષોને મધ્યસ્થતા માટે સંદર્ભિત કરશે.

"

પર. ૨૦૧૫-ના સુધારાએ હસ્તક્ષેપના અવકાશને નોંધપાત્ર રીતે વધુ મર્યાદિત કરી દીધો છે, જે આપણે નીચે જોઈશું.

૨) ૨૦૧૫ પછીની વ્યવસ્થા:કલમ ૧૧ (૬એ) નો સમાવેશ

૫૩. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬માં કલમ ૧૧ (૬એ) ઉમેરવાની સાથે ૨૦૧૫ના સુધારા પછી મોટો ફેરફાર થયો છે.નીચે દર્શાવેલ કલમ ૧૧ (૬એ) ના સાદા વાંચનથી કાયદાકીય ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ છે:

"સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા, યથાસ્થિતિ, ઉચ્ચ અદાલત, પેટા-કલમ (૪) અથવા પેટા-કલમ (૫) અથવા પેટા-કલમ (૬) હેઠળની કોઈપણ અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વની તપાસ સુધી મર્યાદિત રહેશે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૫૪. ૨૪૬મા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં સમજાવ્યા મુજબ આ સુધારાનો આધાર એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) અને બોધારા (ઉપરોક્ત) ની અસરને પૂર્વવત્ કરવાનો હતો, જેણે મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ અદાલત દ્વારા તપાસ અને હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ વધાર્યો હતો.કલમ ૧૧ (૬એ) "કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં" શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરે છે અને અસરકારક રીતે એવા ચુકાદાઓને રદ કરે છે જેણે તપાસનો વ્યાપ વધાર્યો હતો.કલમ ૧૧ (૬એ) કાયદા પંચની ભલામણ મુજબ "નલ એન્ડ વોર્લ્ડ" શબ્દનો ઉપયોગ કરતી નથી.આમ,

વિધાનસભાએ એક પગલું આગળ વધીને તપાસને આબિટ્રેશન કરારના "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત કરી દીધી.

પપ. હવે ચાલો આપણે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮,૧૧ અને ૪૫માં વપરાયેલી ભાષાની નોંધ લઈએ, જે તમામ મધ્યસ્થતા પહેલાના તબક્કે અદાલતોની સત્તા સાથે સંબંધિત છે.

પપ.૧.આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ "જ્યાં આબિટ્રેશન કરાર હોય ત્યાં પક્ષકારોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાની સત્તા" શીર્ષક હેઠળ ૨૦૧૫માં નીચેની ભાષા સાથે સુધારો કરવામાં આવ્યો છે: "જ્યાં સુધી તે શોધે નહીં કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈ માન્ય આબિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.

પપ.૨.ભાગ-૨ની કલમ ૪૫ "પક્ષોને આબિટ્રેશનમાં મોકલવાની ન્યાયિક સત્તાની સત્તા" શીર્ષકમાં પણ ૨૦૧૬માં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે.કલમ ૪૫ માં સુધારો શિન એટ્સુ (સુપ્રા) માં ત્રણ ન્યાયાધીશોના ચુકાદા પછી કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં આંતરરાષ્ટ્રીય મધ્યસ્થતાના કેસમાં, આ અદાલત સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે જ્યારે કલમ ૪૫ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે શું અદાલતે પ્રથમ દૃષ્ટિએ તારણ અથવા કેસની ગુણવત્તાના આધારે અંતિમ તારણ પસાર કરવું જરૂરી છે, જે સંપૂર્ણ

સુનાવણીમાં પરિણામશે?બહુમતીના અભિપ્રાયમાં, તે નીચે મુજબ રાખવામાં આવ્યું હતું:

"૧૦૫. ...મધ્યસ્થી શરૂ થયા પછી પણ અદાલતમાં કાર્યવાહી બાકી રહે તો કાયદાનો ઉદ્દેશ નિષ્ફળ જશે.ચોક્કસપણે આ જ કારણ છે કે હું એ અભિપ્રાય તરફ વળેલો છું કે કલમ ૪૫ દ્વારા વિચારવામાં આવેલા પૂર્વ-સંદર્ભ તબક્કે, કોર્ટે સંદર્ભ આપવા માટે માત્ર પ્રથમ દષ્ટિએ દષ્ટિકોણ લેવો જરૂરી છે, પક્ષકારોને આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અથવા એવોર્ડ પછીના તબક્કે અદાલત સમક્ષ સંપૂર્ણ સુનાવણી માટે છોડી દે છે. "

પપ.૩.શિન એટસુ (supra) અનુસાર, કલમ ૪૫ માં ૨૦૧૯ નો સુધારો જણાવે છે:

"...જ્યાં સુધી તે પ્રથમ દષ્ટિએ એવું ન શોધે કે ઉપરોક્ત કરાર રદબાતલ, નિષ્ક્રિય અથવા અમલમાં મૂકવા માટે અસમર્થ છે.આમ, ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૮ "માન્યતા" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે અને કલમ ૪૫ "અમાન્ય, નિષ્ક્રિય અથવા અમલ કરવામાં અસમર્થ" શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરે છે.તે અર્થમાં, કલમ ૧૧ (૬એ) એક અનોખી જોગવાઈ છે જે મધ્યસ્થતા કરારના "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત છે, તેની "માન્યતા" સુધી નહીં.સુધારેલી જોગવાઈને UNCITRAL મોડલ કાયદામાં પણ સ્થાન મળતું નથી. વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએ પી. રામનાથ ઐયરના એડવાન્સ લૉ લેક્સિકોન્સ (પી.

રામનાથ ઐયર, ધ એન્સાયક્લોપેડિક લૉ ડિક્શનરી વિથ વર્ક્સ એન્ડ ફેઝીસ, લીગલ મેકિસમ્સ એન્ડ લેટિન ટર્મ્સ (૫મી આવૃત્તિ); પી. ૧૦૩૭) માં મર્યાદિતતાની વ્યાખ્યા તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, જે જણાવે છે: “કેદ; કસ્ટડીમાં રાખો. મર્યાદાની મર્યાદામાં રહેવું”.

૫૬. આર્બિટ્રેશન એક્ટ ૧૯૯૬ની કલમ ૫ સાથે કલમ ૧૧ (૬એ) ની ભાષાને વાંચીને અને કાયદાકીય ઉદ્દેશ પર આધારિત અર્થઘટન પર, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૧ (૬એ) હેઠળનો અવકાશ ખૂબ જ સંકુચિત છે.

૩) ૨૦૧૯ પછીનો સુધારો અને ભારતમાં મધ્યસ્થી તંત્રના સંસ્થાકીયકરણની સમીક્ષા કરવા માટે ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિનો અહેવાલ.

૫૭. ન્યાયમૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણાની આગેવાની હેઠળની સમિતિ, (ભારત સરકાર, ભારતમાં આર્બિટ્રેશન મિકેનિઝમના સંસ્થાકીયકરણની સમીક્ષા કરવા માટે ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિનો અહેવાલ (એચ. એલ. સી. અહેવાલ, જુલાઈ ૨૦૧૭) અહીં ઉપલબ્ધ છે, એ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬માં વધુ ફેરફારોની ભલામણ કરી હતી. તેણે કલમ ૧૧ (૬એ) ને દૂર કરવાની ભલામણ કરી હતી, જેમાં મધ્યસ્થીઓની નિમણૂકની સત્તા સંપૂર્ણપણે મધ્યસ્થી સંસ્થાઓ પર છોડી દેવામાં આવી હતી. સિંગાપોર, હૉંગકોંગ, યુનાઈટેડ કિંગડમ વગેરે પાસેથી પ્રેરણા

લઈને સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે આ વધુ વિલંબને અટકાવશે અને ભારતમાં સંસ્થાકીય મધ્યસ્થતા માટે વેગ સ્થાપિત કરશે.સુધારેલી કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ, મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક મધ્યસ્થી સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવે છે:

“...નિમણૂક પક્ષની અરજી પર, સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નિયુક્ત લવાદ સંસ્થા દ્વારા, આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદના કિસ્સામાં, અથવા ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા, આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદ સિવાયના લવાદના કિસ્સામાં, કેસ હોઈ શકે છે. ”

૫૮. ૨૦૧૬ ના અધિનિયમ ૩ દ્વારા કલમ ૬ (બી) નો સમાવેશ જે હજુ સુધી સૂચિત કરવામાં આવ્યો નથી તે નીચે મુજબ છે:

“(૬બી) આ કલમના હેતુઓ માટે સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા, યથાસ્થિતિ, હાઈકોર્ટ દ્વારા કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાને હોદ્દો આપવો એ સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ દ્વારા ન્યાયિક સત્તાના પ્રતિનિધિમંડળ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં.”

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

સુધારાઓને હજુ સુધી સૂચિત કરવામાં આવ્યા નથી અને પ્રક્રિયા પર મર્યાદિત સ્પષ્ટતા હોવા છતાં, અમે વિધાનસભાના હેતુ વિશે સંકેત લઈ શકીએ છીએ જે લવાદની નિમણૂકના પૂર્વ-સંદર્ભિત તબક્કે ન્યૂનતમ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ સુનિશ્ચિત કરવા માટે હોય તેવું લાગે છે.

૫૯. હવે સૌથી વધુ પસંદગીની મધ્યસ્થી સંસ્થાઓ એટલે કે ઇન્ટરનેશનલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ કોર્ટ (આઈસીસી કોર્ટ), લંડન કોર્ટ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન (એલસીઆઈએ), હોંગકોંગ ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (એચકેઆઈએસી), સિંગાપોર ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (એસઆઈએસી) અને સ્ટોકહોમ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ (એસ.સી.સી.) ની આર્બિટ્રેશન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ વચ્ચેની પ્રવર્તમાન સ્થિતિનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે, જેનો ઉલ્લેખ ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિના અહેવાલમાં કરવામાં આવ્યો હતો અને જેની નીચે વ્યાપકપણે નોંધ કરી શકાય છે: –

૧. આઈસીસી આર્બિટ્રેશન નિયમો, ૨૦૨૧:

“કલમ ૬.આર્બિટ્રેશન કરારની અસર. –

(૪) કલમ ૬ (૩) હેઠળ અદાલતને મોકલવામાં આવેલા તમામ કેસોમાં, જો કોર્ટને પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતોષ થાય કે નિયમો હેઠળ મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે છે, તો મધ્યસ્થી આગળ વધશે.

(૫) કલમ ૬ (૪) હેઠળ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી તમામ બાબતોમાં, પક્ષકારો અથવા દાવાઓ કે જેના સંદર્ભમાં કોર્ટ નક્કી કરે છે કે આર્બિટ્રેશન આગળ વધી શકતું નથી, તે સિવાય આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર અંગેનો કોઈપણ નિર્ણય પછી આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જ લેવામાં આવશે. ”

૨. HKIAC આર્બિટ્રેશન નિયમો:

“કલમ ૧૧-HKIAC ની પ્રાથમિક ચહેરાની આગળ વધવાની સત્તા

૧૧.૧ મધ્યસ્થી આગળ વધશે જો અને તે હદ સુધી કે HKIAC સંતુષ્ટ છે, પ્રથમ દષ્ટિએ, કે આ પ્રક્રિયાઓ હેઠળ મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે છે.આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર અંગેના કોઈપણ પ્રશ્નનો નિર્ણય એકવાર રચાયેલી આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવશે.

૧૧.૨ કલમ ૧૧.૧ અનુસાર HKIAC નો નિર્ણય કોઈપણ પક્ષની અરજીઓની સ્વીકાર્યતા અથવા યોગ્યતા પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ વિના છે. "

૩. એલ. સી. આઈ. એ. મધ્યસ્થતાના નિયમો:

“કલમ ૨૩.અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાધિકાર

૨૩.૧ આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તા પર ચુકાદો આપવાની સત્તા હશે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કરારના પ્રારંભિક અથવા સતત અસ્તિત્વ, માન્યતા, અસરકારકતા અથવા અવકાશ અંગેના કોઈપણ વાંધા સામેલ છે. "

૪. એસ. આઈ. એ. સી. આંતરરાષ્ટ્રીય મધ્યસ્થતા કેન્દ્ર નિયમો, ૨૦૧૬:

“કલમ ૨૮.ટ્રિબ્યુનલનો અધિકારક્ષેત્ર

૨૮.૧ જો કોઈ પક્ષ મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતા અથવા મધ્યસ્થતાનું સંચાલન કરવા માટે એસ. આઈ. એ. સી. ની ક્ષમતા સામે વાંધો

ઉઠાવે છે, તો રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, કુલસચિવ નક્કી કરશે કે આવા વાંધાને અદાલતમાં મોકલવામાં આવશે કે નહીં. જો કુલસચિવ આમ નક્કી કરે છે, તો કોર્ટ નક્કી કરશે કે તે પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતુષ્ટ છે કે નહીં કે મધ્યસ્થતા આગળ વધશે.

જો કોર્ટ એટલી સંતુષ્ટ ન હોય તો આર્બિટ્રેશન સમાપ્ત કરવામાં આવશે. મધ્યસ્થી આગળ વધશે તે બાબતનો કુલસચિવ અથવા અદાલતનો કોઈપણ નિર્ણય ટ્રિબ્યુનલની તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની સત્તા પર પૂર્વગ્રહ વગરની છે.

૨૮.૨ ટ્રિબ્યુનલ પાસે આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ, માન્યતા અથવા અવકાશના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ સહિત તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની સત્તા હશે. આર્બિટ્રેશન કરાર કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે. "

૫. આર્બિટ્રેશન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એસ.સી.સી. નિયમો:

"કલમ ૧૧. બોર્ડ દ્વારા નિર્ણયો બોર્ડ આ નિયમો હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ નિર્ણયો લે છે, જેમાં નિર્ણય લેવાનો સમાવેશ થાય છે:

((i) કલમ ૧૨ (i) અનુસાર વિવાદ પર એસ.સી.સી. સ્પષ્ટ રીતે અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ ધરાવે છે કે કેમ;

કલમ ૧૨ (i). બરતરફી

બોર્ડ કેસને સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે બરતરફ કરશે, જો:

((i) વિવાદ પર એસ.સી.સી. નો સ્પષ્ટ રીતે અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે.

૬૦. આમ, વિશ્વભરની પ્રતિષ્ઠિત મધ્યસ્થી સંસ્થાઓનો અભિગમ દર્શાવે છે કે કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતની સ્પષ્ટ માન્યતા છે અને અદાલતોની ભૂમિકા પ્રાથમિક પ્રાથમિક તપાસ સુધી મર્યાદિત છે. ઉપરોક્ત નિયમોનું વાંચન એ પણ દર્શાવે છે કે મધ્યસ્થી સંસ્થાઓએ મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વને નિર્ધારિત કરવા માટે પ્રથમ દૃષ્ટિએ પરીક્ષણને માન્યતા આપી છે. મુખ્ય આંતરરાષ્ટ્રીય મધ્યસ્થી સંસ્થાઓના નિયમોની ચર્ચા કરીને, વિલિયમ પાર્ક "ચેલેન્જિંગ આર્બિટ્રલ જ્યુરિસ્ટિક્શન" શીર્ષકવાળા એક લેખમાં: સંસ્થાકીય નિયમોની ભૂમિકા "(પાર્ક, વિલિયમ." પડકારજનક મધ્યસ્થી અધિકારક્ષેત્ર: સંસ્થાકીય નિયમોની ભૂમિકા, "બોસ્ટન યુનિવર્સિટી સ્કૂલ ઓફ લો, પબ્લિક લો રિસર્ચ પેપર (૨૦૧૫).) લખે છે:

"જો કે, પ્રસંગોપાત, મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાની સંમતિના ન્યૂનતમ સંકેત વિના પણ મધ્યસ્થી દાખલ કરવામાં આવી છે. એવો કોઈ દસ્તાવેજ અસ્તિત્વમાં હોય તેવું લાગતું નથી કે જે કહે છે કે સામાવાળા ખરેખર દાવેદાર સાથે મધ્યસ્થી કરવા માટે સંમત થયા છે. આવા કિસ્સાઓમાં, કેસ આગળ ન વધવો જોઈએ તેવી પ્રતિવાદીની દલીલની વહેલી વિચારણા દ્વારા કાર્યક્ષમતા પૂરી પાડવામાં આવશે. આ માટે, આઈસીસી નિયમો આઈસીસી કોર્ટને સ્પષ્ટ અધિકારક્ષેત્રની

ખામીઓ ધ્યાનમાં લેવાની મંજૂરી આપે છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન માત્ર તે હદ સુધી આગળ વધે છે જ્યાં સુધી આઈસીસી કોર્ટને પ્રથમ દૃષ્ટિએ સંતોષ થાય છે કે આર્બિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે છે. "

૬૧. આમ, મધ્યસ્થતા માટે પક્ષને સંદર્ભિત કરતી વખતે પ્રથમ દૃષ્ટિએ પરીક્ષણ પાછળનો ઉદ્દેશ એ પણ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે બિન-સંમતિ આપનાર પક્ષ મધ્યસ્થતાની પ્રક્રિયા સાથે બંધાયેલો નથી અને પક્ષની સ્વાયત્તતાના સિદ્ધાંતને અદાલતોના ન્યૂનતમ હસ્તક્ષેપ સાથે સમર્થન આપવામાં આવે છે.

૬૨. ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે (જે તે સમયે હતા) એ. અર્યાસામી વિરુદ્ધ એ. પરમશિવમ અને અન્યો ((૨૦૧૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૮૬) (ટૂંકમાં "અર્યાસામી") માં સંમત અભિપ્રાયમાં નોંધ્યું હતું કે, અન્ય બાબતોની સાથે, ભારતમાં ન્યાયશાસ્ત્રે અદાલતોના ન્યૂનતમ હસ્તક્ષેપ સાથે મધ્યસ્થતાની સંસ્થાકીય અસરકારકતાને મજબૂત કરવી જોઈએ:

“૫૩.મારા મતે આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સિલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬નું અર્થઘટન કરવું જોઈએ જેથી તેના અર્થઘટનમાં રહેલા સિદ્ધાંતોને સામાન્ય કાયદાના વિશ્વમાં પ્રવર્તમાન અભિગમો સાથે સુસંગત રીતે સુસંગત બનાવી શકાય.ભારતમાં ન્યાયશાસ્ત્ર મધ્યસ્થતાની સંસ્થાકીય અસરકારકતાને મજબૂત કરવા તરફ વિકસાવવું જોઈએ.પક્ષો દ્વારા તેમના તમામ દાવાઓને ઉકેલવા

માટેના સંપૂર્ણ ઉપાય તરીકે પસંદ કરેલા મંચનો બચાવ એ તે ઉત્ક્રાંતિનો એક ભાગ છે.અદાલતોના હસ્તક્ષેપને ઓછો કરવો એ ફરીથી એ જ સિદ્ધાંતની માન્યતા છે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૬૩. તેણે ફિયોના ટ્રસ્ટ અને હોલિંગ કોર્પોરેશન વિ. પ્રીવાલોવ, માં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ દ્વારા પ્રસ્તાવિત વન-સ્ટોપ આબિટ્રેશન સિદ્ધાંતને સમર્થન આપ્યું હતું.

"૪૬. ફિયોના ટ્રસ્ટ અને હોલિંગ કોર્પ.વિ. પ્રીવાલોવ [ફિયોના ટ્રસ્ટ એન્ડ હોલિંગ કોર્પ.વિ. પ્રીવાલોવ, (૨૦૦૭) ૧ ઓલ ઈઆર (કોમ) ૮૯૧:૨૦૦૭ બસ એલ. આર. ૬૮૬ (સીએ)], અપીલ અદાલતે મધ્યસ્થી કરારોને વ્યવસાયિક અસરકારકતા પ્રદાન કરવા માટે નવી શરૂઆત કરવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો.અપીલ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે:(બસ LR pp. ૬૯૫ H-૬૯૬ B & F, પેરા ૧૭ & ૧૯)

"૧૭. ... અમારા ભાગ માટે અમે માનીએ છીએ કે હવે સમય આવી ગયો છે કે કોઈક પ્રકારની રેખા દોરવામાં આવે અને આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી સંદર્ભમાં ઉદ્ભવતા કેસો માટે કોઈપણ દરે નવી શરૂઆત કરવામાં આવે.સામાન્ય વેપારીઓને આ કેસોમાં જોવા મળતા સારા તફાવતો અને કોઈ ચોક્કસ કેસ શબ્દોના એક સમૂહમાં આવે છે કે બીજા ખૂબ સમાન શબ્દોના સમૂહમાં આવે છે કે કેમ તે અંગે ચર્ચા કરવામાં તર્ક દ્વારા લેવામાં આવતા સમય પર આશ્ચર્ય થશે.જો

વેપારીઓ સંમત થાય કે તેમના વિવાદોની સુનાવણી કોઈ ચોક્કસ દેશની અદાલતોમાં અથવા તેમની પસંદગીના ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવે તો તેઓ અપેક્ષા રાખતા નથી (ઓછામાં ઓછું જ્યારે તેઓ પ્રથમ સ્થાને કરાર કરી રહ્યા હોય ત્યારે) તે સમય અને ખર્ચ કાર્યવાહીના ચોક્કસ કારણોની પ્રકૃતિ અને કાર્યવાહીનું કોઈ ચોક્કસ કારણ તેમના આર્બિટ્રેશન કલમમાં પસંદ કરેલા ચોક્કસ શબ્દસમૂહના અર્થમાં આવે છે કે કેમ તે વિશે લાંબી દલીલમાં લેવામાં આવશે. જો કોઈ વેપારી કરારની માન્યતા અંગેના વિવાદોને બાકાત રાખવા માંગતો હોય, તો તે કહેવું તુલનાત્મક રીતે સરળ હશે.

૧૯. આર્બિટ્રેશન કલમના ઉદાર નિર્માણ માટેના કેસોમાં આપવામાં આવેલા કારણોમાંનું એક કારણ વન-સ્ટોપ આર્બિટ્રેશનની તરફેણમાં ધારણા છે. એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી કે કોઈ પણ વેપારી જાણીજોઈને એવી વ્યવસ્થા બનાવશે કે જેમાં જરૂરી હોય કે કોર્ટે પહેલા નક્કી કરવું જોઈએ કે કરારમાં સુધારો કરવો જોઈએ કે ટાળવો જોઈએ કે રદ કરવો જોઈએ (જેમ કે કેસ હોઈ શકે છે) અને પછી, જો કરાર માન્ય હોવાનું માનવામાં આવે, તો મધ્યસ્થીને ઉદ્ભવેલા મુદ્દાઓનું સમાધાન કરવાની જરૂર છે. આ ખરેખર ઉદાર બાંધકામ માટેનું એક શક્તિશાળી કારણ છે.” મધ્યસ્થીએ વિવાદોના સમાધાન માટે વન-સ્ટોપ ફોરમ પૂરું પાડવું જોઈએ. અપીલ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જો મધ્યસ્થીઓ નક્કી કરી શકે છે કે પ્રારંભિક ગેરકાયદેસરતા માટે કરાર રદબાતલ છે કે કેમ, તો કરાર લાંચ દ્વારા મેળવવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે નક્કી ન કરવાનું કોઈ કારણ નથી, જેટલું

તેઓ નક્કી કરી શકે છે કે કરાર ખોટી રજૂઆત અથવા બિન-જાહેરાત દ્વારા દૂષિત કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ.

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૬૪. આમ, વન-સ્ટોપ આર્બિટ્રેશન અભિગમ એ સુનિશ્ચિત કરશે કે પ્રારંભિક ગેરકાયદેસરતા પરના તમામ મુદ્દાઓ અથવા કરાર રદબાતલ છે કે કેમ તે આર્બિટ્રલ સંસ્થાઓ દ્વારા નક્કી કરી શકાય છે, અલબત્ત, અદાલતોના અંતિમ દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રને આધિન છે. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૩૪ માં કાયદાકીય આદેશ મુજબ અદાલતો દ્વારા આર્બિટ્રલ એવોર્ડ રદ કરી શકાય છે. આ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલોમાં કાર્યવાહીની વિવિધતાને અટકાવશે અને ન્યૂનતમ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ સુનિશ્ચિત કરશે.

એચ. એસ. એમ. એસ. ટી પર ચર્ચા:

૬૫. સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કાયદાકીય યોજનાની વ્યાપક ચર્ચા કર્યા પછી, ચાલો હવે એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં ઉલ્લેખિત નિર્ણયોની ચોકસાઈની તપાસ કરીએ.

૬૬. અનસ્ટેમ્પ્ડ અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પ્ડ કરારમાં સમાવિષ્ટ આર્બિટ્રેશન કરારની અમલીકરણક્ષમતા પરની ન્યાયિક સ્થિતિ આ અદાલતના ૨૦૧૧ ના એસ.

એમ. એસ. ટી. (supra) ના નિર્ણયમાંથી શોધી શકાય છે. કેસની હકીકતો એ હતી કે અપીલકર્તાને ૩૦ વર્ષની મુદત માટે બે ચાની જમીનની લીઝ આપવામાં આવી હતી. લીઝ ડીડમાં આર્બિટ્રેશન કલમ હતી. સામાવાળા દ્વારા ચાના બગીચાઓમાંથી અચાનક બહાર કાઢવા પર, અપીલકર્તાએ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી. ગુવાહાટી હાઈકોર્ટના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશે કલમ ૧૧ની અરજીને ફગાવી દીધી હતી અને જણાવ્યું હતું કે લીઝ ડીડ નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૭ અને સંપત્તિ હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨ની કલમ ૧૦૬ હેઠળ ફરજિયાતપણે નોંધણીપાત્ર છે; અને લીઝ ડીડ નોંધાયેલ ન હોવાથી, આર્બિટ્રેશન કલમ પણ અમાન્ય થઈ જશે. આ બાબત આ અદાલતમાં પહોંચી હતી જ્યાં એક પ્રશ્ન એ હતો કે શું નોંધણી વગરના સાધનમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ કે જેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ નથી, તે માન્ય અને લાગુ કરવા યોગ્ય છે કે કેમ. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ વગરના અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પવાળા સાધનમાં મધ્યસ્થી કરાર અમાન્ય છે, કારણ કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ સ્પષ્ટપણે તે સત્તાને પ્રતિબંધિત કરે છે કે જેની સમક્ષ આવા સાધન પર કામ કરવા માટે આવા સ્ટેમ્પ વગરના અથવા અપૂરતી સ્ટેમ્પવાળા સાધન રજૂ કરવામાં આવે છે. આ તબક્કે, એ ધ્યાનમાં રાખવું અગત્યનું છે કે એસ. એમ. એસ. (supra) માં નિર્ણય એવા સમયે આવ્યો હતો જ્યારે એસ. બી. પી. (supra) અને બોધારા પોલીફેબ (supra) એ કાયદામાં કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કરતા પહેલા આ ક્ષેત્ર જાળવી રાખ્યું હતું.

આમ, કલમ ૧૧ના તબક્કે પણ, ૨૦૧૫ના સુધારા પહેલા અસ્તિત્વમાં રહેલા કાયદા હેઠળ, અદાલત પાસે વ્યાપક સત્તાઓ હતી અને તે વિગતવાર ચુકાદો પણ આપી શકતી હતી.એસ. એમ. એસ. ટી (supra) માં આ અદાલતે નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ના સંદર્ભમાં વિભાજનશીલતાના સિદ્ધાંતને સંક્ષિપ્તમાં માન્યતા આપી હોવા છતાં, તેણે એવું માન્યું હતું કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી ન કરવા પર સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની કડક અને ફરજિયાત જોગવાઈઓને મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની સંબંધિત જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત રીતે વાંચી શકાતી નથી.તે નીચે પ્રમાણે રાખવામાં આવ્યું હતું:

“ ૨૨.૧.અદાલતે, કોઈપણ દસ્તાવેજને પુરાવામાં સ્વીકારતા પહેલા અથવા આવા દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરતા પહેલા, તપાસ કરવી જોઈએ કે શું સાધન/દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ અને શું તે એક સાધન છે કે જે ફરજિયાતપણે નોંધણીપાત્ર છે.

૨૨.૨.જો દસ્તાવેજ પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવ્યો હોય, તો સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ ઉપરોક્ત દસ્તાવેજ પર કાર્યવાહી કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.પરિણામે, તેમાંની આર્બિટ્રેશન કલમ પર પણ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.ત્યારબાદ કોર્ટે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ હેઠળ દસ્તાવેજ જપ્ત કરવા માટે આગળ વધવું જોઈએ અને સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૫ અને ૩૮ હેઠળની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જોઈએ.

૬૭. એસ. એમ. એસ. ટી (supra) માં નૈના ઠક્કર (supra) અને બ્લેક પર્લ હોટેલ્સ વિરુદ્ધ પ્લેનેટ એમ. રિટેલ લિમિટેડ, (૨૦૧૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૯૮ (ટૂંકમાં "બ્લેક પર્લ હોટેલ્સ") માં ચુકાદાને સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.ધર્મરત્નાકરા (supra) માં આ અદાલતના ૩ ન્યાયાધીશો દ્વારા તાજેતરના ચુકાદામાં પણ મંજૂરી સાથે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટે પણ એસ. એમ. એસ. ટી (ઉપરોક્ત) ને અનુસર્યું હતું, જે વિદ્યા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં મંજૂરી સાથે ટાંકવામાં આવ્યું છે.આ કાનૂની દરખાસ્ત પર આ અદાલત દ્વારા એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં શંકા કરવામાં આવી છે અને અમને સંદર્ભિત કરવામાં આવી છે.

૬૮.આપણે ઉપર નોંધ્યું છે તેમ કલમ ૧૧ (૬એ) "કોઈ પણ અદાલતના કોઈ પણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં" બિન-અસ્થાયી કલમથી શરૂ થાય છે અને પરીક્ષાની મર્યાદાને વિસ્તૃત કરનારા તમામ ચુકાદાઓને અસરકારક રીતે રદ કરે છે.

૬૯. આ પાસા પર અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગગન સંઘી દ્વારા અમારી સમક્ષ પ્રથમ રજૂઆત એ હતી કે ધર્મરત્નાકારા (ઉપરોક્ત) અને બ્લેક પર્લ હોટેલ્સ (ઉપરોક્ત) માં બે અલગ-અલગ ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચના નિર્ણયોના અવલોકનો એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) માં ધ્યાનમાં લેવામાં

આવ્યા નથી, જે અન્ય ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ છે અને આ એન. એન. ગ્લોબલ (ઉપરોક્ત) ના તારણો પર ગંભીરતાથી સવાલ ઉઠાવે છે.

૭૦. અહીં એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં તાજેતરના ૧૧ (૬એ) સુધારાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. બ્લેક પર્લ હોટેલ્સ (supra) ની ડિલિવરી ૧૧ (૬એ) પહેલા કરવામાં આવી હતી અને તેથી તેને કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવી છે. ધર્મરત્નાકરા (ઉપરોક્ત) માં, એવું લાગે છે કે કલમ ૧૧ (૬એ) માં સુધારો અદાલતના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યો ન હતો અને ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં અગાઉના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો ન હતો. આવું એટલા માટે પણ હોઈ શકે છે કારણ કે કોર્ટે કલમ ૧૧ (૬એ) ની રજૂઆત પહેલાં પસાર કરવામાં આવેલા આદેશને ધ્યાનમાં લીધો હતો. ધર્મરત્નાકર (ઉપરોક્ત) માં, અદાલત સમક્ષ મુદ્દો એ હતો કે શું પક્ષો વચ્ચે ચલાવવામાં આવેલ દસ્તાવેજ લીઝ ડીડ અથવા "લીઝ પર આપવાનો કરાર" હતો, અને શું ઉપરોક્ત દસ્તાવેજ હેઠળ મધ્યસ્થીનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. કાર્ટાટક હાઈકોર્ટના રજિસ્ટ્રાર (ન્યાયિક) દ્વારા સંબંધિત દસ્તાવેજ લીઝ ડીડ હોવાનું નક્કી કર્યા પછી પણ, ડેફિસિટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવી ન હતી. જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી એવું માનવા માટે કોર્ટે એસ. એમ. એસ. ટી. (supra) પર આધાર રાખ્યો હતો.

૭૧. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ૨૦૧૫ પછીના સુધારા શાસનના પ્રકાશમાં ધર્મરત્નાકર (ઉપરોક્ત) યોગ્ય સ્થિતિ દર્શાવતા નથી.સુધારા અધિનિયમ દ્વારા, એસ. એમ. એસ. ટી. (supra) ને કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૭૨. કલમ ૧૧ (૬એ) દાખલ કર્યા પછી કાયદાનું સાચું નિરૂપણ ડ્યૂરો ફેલ્ગુરા, એસ. એ. વિ. માં જોવા મળે છે.ગંગાવરમ પોર્ટ લિમિટેડ, (૨૦૧૭) ૮ એસ.સી.સી. ૭૨૯ (ટૂંકમાં "ડુરો ફેલ્ગુરા") જ્યાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, "(એ) (૨૦૧૫) સુધારા પછી, અદાલતોએ માત્ર એ જોવાની જરૂર છે કે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ-કંઈ વધુ નહીં, કંઈ ઓછું નહીં.કાયદાકીય નીતિ અને હેતુ અનિવાર્યપણે મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે અદાલતના હસ્તક્ષેપને ઘટાડવાનો છે અને કલમ ૧૧ (૬-એ) માં સમાવિષ્ટ આ હેતુને માન આપવું જોઈએ.માયાવતી ટ્રેડિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રદ્યુત દેબ બર્મન, ((૨૦૧૯) ૮ એસ.સી.સી. ૭૧૪) કેસમાં ૩ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આને ફરીથી સમર્થન આપ્યું છે, જ્યાં તેને નીચે મુજબ રાખવામાં આવ્યું હતું:

"૧૦. આ સ્થિતિ હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે આ અદાલત દ્વારા ૨૦૧૫ ના સુધારા પહેલાનો કાયદો, જેમાં સમજૂતી અને સંતોષ થયો છે કે કેમ તે તપાસવાનો સમાવેશ થતો હતો, તેને હવે કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે.આ સ્થિતિ હોવાથી, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સમાવિષ્ટ તર્ક સાથે સહમત થવું મુશ્કેલ છે કારણ કે કલમ ૧૧ (૬એ) મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વની ૧૫મી તપાસ સુધી

મર્યાદિત છે અને તેને સંકુચિત અર્થમાં સમજવું જોઈએ જેમ કે ચુકાદામાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે ડ્યૂરો ફેલગુએરા, એસ. એ. (ઉપરોક્ત)–જુઓ પેરા ૪૮ અને ૫૯.”

૭૩. પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ પ્રા. લિ.માંથી નીચેનો અર્ક v.ગેલેક્સી ઇન્ફ્રા અને એન્જી.(પી) લિમિટેડ, (૨૦૨૧) ૫ એસ.સી.સી. ૬૭૧, સમાન રીતે સુસંગત છે જ્યાં કોર્ટે કલમ ૧૧ (૬એ) નું નિર્ણાયક રીતે અર્થઘટન કર્યું હતું કે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ તે તબક્કે નાની સુનાવણી કરી શકતા નથી:

“૨૯. આ કેસની હકીકતો એલિસ ઇન વન્ડરલેન્ડની યાદ અપાવે છે.લેવિસ કેરોલની કલાસિકના પ્રકરણ–૨માં, નાની એલિસ સસલાના છિદ્રમાંથી નીચે ઉતર્યા પછી, તે કહે છે, “જિજ્ઞાસુ અને જિજ્ઞાસુ!” અને લેવિસ કેરોલ જણાવે છે કે “(તેણી એટલી બધી આશ્ચર્યચકિત થઈ ગઈ હતી કે તે ક્ષણે તે સારી અંગ્રેજી કેવી રીતે બોલવી તે ભૂલી ગઈ હતી)”.આ એક એવો કેસ છે જે દસ્તાવેજી પુરાવા અને ક્રોસ-એક્ઝામિનેશન દ્વારા પક્ષો વચ્ચે સત્ય બહાર આવે તે માટે પ્રખ્યાત રીતે પોકાર કરે છે.આ કેસમાં પક્ષકારો વચ્ચે દસ્તાવેજી પુરાવા બનાવતી જીગ્સો પઝલના મોટા ટુકડાઓ ભરાયા નહોતા.૨૨મી જુલાઈ, ૨૦૧૪ અને ૨૫મી જુલાઈ, ૨૦૧૪ના રોજ અહીં પ્રથમ વખત રજૂ કરવામાં આવેલા ઈ-મેલ તેમજ એસ. બી. પી. ડી. સી. એલ. અને સામાવાળા વચ્ચે ચોક્કસ પત્રવ્યવહાર દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા અને સામાવાળા વચ્ચે એસ. બી. પી. ડી. સી. એલ. દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ટેન્ડરમાં કેટલાક વ્યવહારો છે, પરંતુ તે તારણ કાઢવા

માટે પૂરતું નથી કે પક્ષકારો વચ્ચે એક કરાર છે, જેમાં મધ્યસ્થીની કલમ છે.સી. એફ. એસ. એલ. દ્વારા તારણની અનિર્ણાયક પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, જેમાં પક્ષકારો દ્વારા હરિયાણામાં કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા, જેમની નોંધાયેલ કચેરીઓ બોમ્બે અને બિહારમાં છે, જે બિહારમાં અમલ કરવા માટે કામ કરે છે; એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે કરાર પર હસ્તાક્ષર કરનાર નોટરી આપું કરવા માટે અધિકૃત ન હતા અને આ કેસની હકીકતો પર ઊભી થતી અન્ય વિવિધ ગૂંચવણો, એક રીતે અથવા બીજી રીતે, પક્ષકારો વચ્ચે મધ્યસ્થતા કરાર અસ્તિત્વમાં છે તે તારણ કાઢવું અસુરક્ષિત છે.વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં બોલાયેલી પ્રથમ દ્રષ્ટીએ સમીક્ષા આ કેસની હકીકતો પર માત્ર એક જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી શકે છે—કે પક્ષકારો વચ્ચે મધ્યસ્થી કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તેની ઊંડી વિચારણા મધ્યસ્થી પર છોડી દેવી જોઈએ, જેણે સાક્ષીઓની કોસ-તપાસ કર્યા પછી તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ પુરાવાઓની વિગતવાર તપાસ કરવી જોઈએ.આ તમામ કારણોસર, અમે દિલ્હી હાઈકોર્ટના વિવાદિત વાદ્યસ્ત ચુકાદોને ત્યાં સુધી રદ કરીએ છીએ જ્યાં સુધી તે નિર્ણાયક રીતે શોધી કાઢે છે કે પક્ષો વચ્ચે મધ્યસ્થી કરાર છે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૭૪. આ તબક્કે, એ નોંધવું પૂરતું હશે કે કોર્ટે એસ. એમ. એસ. ટી. (ઉપરોક્ત) માં એવું માન્યું હતું કે જો અંતર્ગત કરાર પર સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે તો મધ્યસ્થી કરારને પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય ગણવામાં આવશે.જોકે, તેમાં એવું નથી

જણાવવામાં આવ્યું કે અનસ્ટેમ્પ્ડ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને રદબાતલ ઠેરવવામાં આવશે, જે પછીના નિર્ણયમાં ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં દર્શાવવામાં આવ્યું છે. જ્યારે એસ. એમ. એસ. ટી. (*supra*) એ નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ના સંદર્ભમાં વિભાજનક્ષમતાની ધારણાને વિસ્તૃત કરી છે, ત્યારે આપણે નીચે જોઈશું કે આ ધારણાને સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ના સંદર્ભમાં પણ સુમેળભર્યા બાંધકામ દ્વારા વિસ્તૃત કરી શકાય છે.

I. ગરવારે પર ચર્ચા

૭૫. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં હકીકતો એ હતી કે ઓડિશાના પેન્થા ગામમાં પગના મણકા સાથે જિયો-ટેક્સટાઈલ ટ્યુબના તટબંધની સ્થાપના માટે પેટા કરાર, નિયોક્તા દ્વારા દરિયાકાંઠાના ધોવાણને રોકવા માટે આપવામાં આવ્યો હતો. પક્ષો વચ્ચેના વિવાદોને કારણે, પેટા કરારને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળાએ કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી જેને બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને એકમાત્ર મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. અપીલ પર, આ અદાલતે મુખ્યત્વે એસ. એમ. એસ. ટી. એ. (*supra*) પર આધાર રાખ્યો હતો કે સ્ટેમ્પ વગરના દસ્તાવેજમાં આર્બિટ્રેશન કરાર પર કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી અને તેથી, જ્યાં સુધી પ્રશ્નમાં સ્ટેમ્પ વગરના કરારને જમ્ત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરી શકાતી નથી. સુધારેલી કલમ ૧૧ (૬એ) અને રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (*supra*) ને ધ્યાનમાં રાખીને નોંધવામાં આવ્યું છે કે એસ. બી. પી. (*supra*)

અને બોધારા (supra) ને નકારી કાઢવામાં આવ્યા છે, કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે "એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટ હા (ડી) ને કલમ ૧૧ (૬-એ) ના સુધારા દ્વારા કોઈ પણ રીતે સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો નથી" કારણ કે તેને રજૂમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (supra) અથવા ૨૦૧૫ના સુધારાના ઉદ્દેશ અને કારણોના નિવેદન દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવ્યો નથી.વધુમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે ભારતીય કરાર અધિનિયમ ૧૮૭૨ની કલમ ૨ (એચ) મુજબ, કરાર ત્યારે જ કરાર બની જાય છે જ્યારે તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય અને તેથી, સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૮૮ની કલમ ૩૫ હેઠળ પ્રતિબંધને કારણે અનસ્ટેમ્પ્ડ દસ્તાવેજ અમલમાં મૂકી શકાય નહીં.એન. એન. ગ્લોબલ (supra) દ્વારા નીચેના ફક્રા પર શંકા કરવામાં આવી છે:

"૨૨. જ્યારે આર્બિટ્રેશન કલમ "કરારમાં" સમાયેલી હોય, ત્યારે તે નોંધપાત્ર છે કે કરાર માત્ર ત્યારે જ કરાર બની જાય છે જો તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય.આપણે જોયું છે કે કેવી રીતે, સ્ટેમ્પ એક્ટ હેઠળ, કોઈ કરાર કરાર બનતો નથી, એટલે કે, જ્યાં સુધી તેના પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાતો નથી.તેથી, કલમ ૧૧ (૬-એ) નું સાદું વાંચન પણ, જ્યારે ૧૮૮૬ના કાયદાની કલમ ૭ (૨) અને કરાર કાયદાની કલમ ૨ (એચ) સાથે વાંચવામાં આવે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ કરશે કે કરારમાં મધ્યસ્થીની કલમ અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં જ્યારે તે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાતી નથી.આ પણ એક સંકેત છે કે કલમ ૧૧ (૬-એ) ના સુધારા દ્વારા એસ. એમ. એસ. ટી એસ્ટેટને કોઈ પણ રીતે સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો નથી. "

૭૬. ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં કાયદાની ઉપરોક્ત દરખાસ્ત ખોટી હોવાનું જણાય છે.અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, એસ. એમ. એસ. ટી (supra) માં ચુકાદો કાયદાકીય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે કારણ કે તે ૨૦૧૫ પહેલાની સુધારા વ્યવસ્થામાં આપવામાં આવ્યો હતો.૨૪૬મા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં કોઈ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ન હોવા છતાં, બિન-અસ્થાયી કલમ તેને અસરકારક રીતે રદ કરે છે.

૭૭. હવે ચાલો આપણે ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨ (જી) અને ૨ (એચ) ને ધ્યાનમાં લઈએ જે નીચે મુજબ છે:

“(જી) કાયદા દ્વારા લાગુ ન કરી શકાય તેવો કરાર રદબાતલ કહેવાય છે;

(જ) કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર એ કરાર છે;

આ સિદ્ધાંતને ગરવારે (સુપ્રા) માં સામેલ કરવાનો અર્થ એ થશે કે કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨ (જી) અને (એચ) અનુસાર, જો કરાર પર મહોર ન લગાવવામાં આવે તો તેને રદબાતલ ગણવામાં આવશે.જો કે આ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કાયદાકીય યોજનાની વિરુદ્ધ હશે, જે મુજબ અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ બિન-સ્ટેમ્પિંગ/અપૂરતી સ્ટેમ્પિંગ એક સાધ્ય ખામી છે.વધુમાં, વ્યવહાર પર નહીં પણ સાધન પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલવામાં આવે છે.

(બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ વિ. એન. નરસિમ્હન AIR ૧૯૬૧ મેડ ૫૦૪; એ. બાપીરાજુ વિ ડિસ્ટ્રિક્ટ રજિસ્ટ્રાર AIR ૧૯૬૮ AP ૧૪૨)

૭૭.૧.ગુલઝારી લાલ માલવારી વિરુદ્ધ રામ ગોપાલ, (એ.આઈ.આર. ૧૯૩૭ કેલ ૭૬૫) માં, લોર્ડ વિલિયમ્સે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ની ચર્ચા કરતી વખતે નોંધ્યું હતું કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯માં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જે દસ્તાવેજને અમાન્ય બનાવે:

“દસ્તાવેજોની અમાન્યતા અને અસ્વીકાર્યતા વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે.કેટલાક કાયદાઓ અને વિભાગો દસ્તાવેજોને અમાન્ય બનાવે છે જો તેમની પર સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે.ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કોઈ પણ કલમની આ અસર નથી, પરંતુ સ્ટેમ્પને બાકાત રાખીને દસ્તાવેજને અમાન્ય બનાવવાનો દાખલો અંગ્રેજી સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, કલમ ૯૩માં સમાયેલ છે, જે પૂરી પાડે છે:—

દરિયાઈ વીમા માટેનો કરાર (મર્યન્ટ શિપિંગ એક્ટ, એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૬૨ ની પચાસ-પાંચમી કલમમાં ઉલ્લેખિત વીમા સિવાય) માન્ય રહેશે નહીં સિવાય કે તે દરિયાઈ વીમાની પોલિસીમાં વ્યક્ત કરવામાં આવે. ”

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૭૭.૨.વધુમાં, કલમ ૧૧ (૬એ) ની ભાષા તપાસના અવકાશને માત્ર “અસ્તિત્વ” સુધી મર્યાદિત કરે છે અને રજકમા એલસીઆઈ અહેવાલ

(ઉપરોક્ત) દ્વારા ભલામણ કરાયેલ કરાર રદબાતલ છે કે કેમ તે પણ નહીં.માન્યતા અને અસ્તિત્વ પરનો પ્રશ્ન આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ હેઠળ આર્બિટ્રેટર દ્વારા દાખલ કરી શકાય છે, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા નહીં.

જે. સ્ટેમ્પ એક્ટ ૧૮૯૯, કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ ૧૮૭૨ અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ વચ્ચે આંતરક્રિયા

i) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એક વિશેષ કાયદો છે.

૭૮. ત્રણેય કાયદાઓ વચ્ચેની આંતરક્રિયાને સમજવા માટે, સંબંધિત જોગવાઈઓનો સંદર્ભ જરૂરી છે.

(i) સ્ટેમ્પ કાયદો, ૧૮૯૯:

અગાઉ નોંધ્યા મુજબ "કરારો" શીર્ષક સાથે ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની અનુસૂચિ ૧ની કલમ ૫ (સી) માં બાકીની એન્ટ્રી જણાવે છે કે "જો અન્યથા પ્રદાન કરવામાં ન આવે તો", જે અમારા દ્વારા ધારવામાં આવ્યું છે, તે મધ્યસ્થતા કરારને પણ તેના દાયરામાં લાવે છે.

હવે, કલમ ૨ (૧૪) હેઠળ સાધનને નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે:

“(૧૪) “ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં દરેક દસ્તાવેજનો સમાવેશ થાય છે જેના દ્વારા કોઈપણ અધિકાર અથવા જવાબદારી છે, અથવા જેનો હેતુ છે, બનાવવામાં આવે છે, સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, મર્યાદિત કરવામાં આવે છે, વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે, નાબૂદ કરવામાં આવે છે અથવા રેકૉર્ડ કરવામાં આવે છે. ”

કલમ ૧૭ મુદ્રાંકનના સમયની જોગવાઈ કરે છે:

“ભારતમાં ચલાવવામાં આવતા સાધનો.—[ભારતમાં] કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ફરજ બજાવવા અને અમલમાં મૂકવા યોગ્ય તમામ સાધન પર અમલ પહેલાં અથવા તે સમયે મહોર મારવામાં આવશે. ”

“કલમ ૨ (૧૨) માં 'અમલ' ની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે:

“સાધનોના સંદર્ભમાં વપરાતા એક્ટિક્યુટેડ "અથવા" એક્ટિક્યુશન "નો અર્થ" સહી કરેલ "અને" સહી "થાય છે.

૨. ભારતીય કરાર કાયદો, ૧૮૭૨:

ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ હેઠળ કરારને કલમ ૨ (ઇ) માં નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે:

“દરેક વચન અને વચનોનો દરેક સમૂહ, જે એકબીજા માટે વિચારણા બનાવે છે, તે એક કરાર છે.ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨ (જી), ૨ (એચ) અને ૨ (જે) અને કલમ ૧૦ જણાવે છે:

“(જી) કાયદા દ્વારા લાગુ ન કરી શકાય તેવો કરાર રદબાતલ કહેવાય છે;

(જ) કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર એ કરાર છે;

(જે) એક કરાર કે જે કાયદા દ્વારા અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરે છે તે જ્યારે અમલપાત્ર બનવાનું બંધ કરે છે ત્યારે તે રદબાતલ બને છે.

(૧૦) તમામ કરારો કરાર છે જો તેઓ કરાર કરવા માટે સક્ષમ પક્ષોની મુક્ત સંમતિ દ્વારા, કાયદેસર વિચારણા માટે અને કાયદેસર હેતુ સાથે કરવામાં આવે છે, અને આથી સ્પષ્ટપણે રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવતા નથી.

૩) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬:

કલમ ૨ (બી) નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છે:

“(બી) આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ "એટલે કલમ ૭ માં ઉલ્લેખિત કરાર" ચાલો હવે આપણે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૭ પર વિચાર કરીએ જે ખાસ કરીને આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

“૭. મધ્યસ્થી કરાર.—

(૧) આ ભાગમાં, "આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો અર્થ એ છે કે પક્ષકારો દ્વારા તમામ અથવા અમુક વિવાદો કે જે ઉદ્ભવ્યા છે અથવા જે તેમની વચ્ચે નિર્ધારિત કાનૂની સંબંધના સંદર્ભમાં ઉદ્ભવી શકે છે, પછી ભલે તે કરારબદ્ધ હોય કે ન હોય.

(૨) આબિટ્રેશન કરાર કરારમાં આબિટ્રેશન કલમના સ્વરૂપમાં અથવા અલગ કરારના સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે.

(૩) આબિટ્રેશન કરાર લેખિતમાં હોવો જોઈએ.

(૪) મધ્યસ્થી કરાર લેખિતમાં હોય છે જો તે –

(એ) પક્ષો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત દસ્તાવેજ;

(બી) પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા [અન્ય કોઈપણ ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો] દૂરસંચારના અન્ય માધ્યમોનું આદાનપ્રદાન જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે; અથવા

(સી) દાવા અને બચાવના નિવેદનોની આપ-લે જેમાં કરારના અસ્તિત્વનો આરોપ એક પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને બીજા દ્વારા નકારી કાઢવામાં ન આવે.

(૫) આબિટ્રેશન કલમ ધરાવતા દસ્તાવેજના કરારમાં સંદર્ભ એ આબિટ્રેશન કરારની રચના કરે છે જો કરાર લેખિતમાં હોય અને સંદર્ભ એ છે કે તે આબિટ્રેશન કલમને કરારનો ભાગ બનાવે." [ભાર આપવામાં આવ્યો છે] ૭૮.૧.૩૯

કાયદાઓમાં ઉપરોક્ત જોગવાઈઓના સંકલિત વાંચનમાંથી નીચેના તારણો કાઢી શકાય છે:

i) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ અથવા સમગ્ર આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની અન્ય કોઈ જોગવાઈમાં કોઈ ચોક્કસ જરૂરિયાતો નથી, જે આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા માટે જરૂરી સ્ટેમ્પિંગની જોગવાઈ કરે છે અથવા સામાન્ય રીતે તેના પર વિસ્તૃત માહિતી આપે છે.

(૨) ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૧૦ મૌખિક કરારોને માન્યતા આપે છે, તેમ છતાં માન્ય મધ્યસ્થતા કરાર માટે લેખિત કરાર અનિશ્ચિત છે.

૩) "સહી કરવી" એ એવી શરતોનું માત્ર એક ઉદાહરણ છે જે મધ્યસ્થતા કરારના સ્વરૂપને સંતોષી શકે છે.આમ, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭માં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ માટે સહીની ફરજિયાત જરૂરિયાતને નકારી કાઢવામાં આવી છે.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ (૨) (સી) દાવા અને બચાવની આપ-લેને પણ લેખિત આર્બિટ્રેશન કરારો તરીકે માન્યતા આપે છે, તેથી સહી કરવાની કોઈ જરૂર નથી.

જો લેખિત આર્બિટ્રેશન કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં ન આવે તો પણ પક્ષકારો હજુ પણ આર્બિટ્રેશન કરાર માટે બંધાયેલા હોઈ શકે છે, (ચેન્નાઈ કન્ટેનર ટર્મિનલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ૨૦૦૭ ૩ આર્બ એલઆર ૨૧૮ (મેડ), ફિસર વિરુદ્ધ ઇન્ટરનેશનલ બેંક, ૨૮૨ એફ. ૨ડી ૨૩૩ (૨ડી

સિર ૧૯૬૦), ત્રાવણકોર દેવસ્વોમ બોર્ડ વિરુદ્ધ પંચામી પેક, ૨૦૦૪ ૧૩ એસ.સી.સી. ૫૧૦; આ પાછા જુઓ, ડેવિડ સેન્ટ જહોન સટન, જુડિથ ગિલ અને મેથ્યુ ગિયરિંગ, રસેલ ઓન આબિટ્રેશન (૨૪મી આવૃત્તિ); પી. ૪૯).જો કે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૧૭ સ્ટેમ્પિંગના સમય માટે એટલે કે અમલ પહેલાં અથવા તે સમયે જોગવાઈ કરે છે અને "અમલ" શબ્દને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯માં "સહી" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.

૪) ભલે મધ્યસ્થી "પુરસ્કારો" સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની આઈટમ ૧૨ હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર હોય અને તેનો ઉદ્દેશ વિશેષરૂપે અનુસૂચિ-૧માં કરવામાં આવ્યો હોય; સ્ટેમ્પ ડ્યુટીનાં હેતુ માટે મધ્યસ્થી કરાર, માત્ર બાકીની એન્ટ્રી હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે, એટલે કે કલમ ૫ (સી) માં "જો અન્યથા જોગવાઈ ન હોય તો".સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ખાસ કરીને આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટનો ઉદ્દેશ કરતું નથી.

૫) આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ મુજબ, આબિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ બિન-કરારયુક્ત પાછા હોઈ શકે છે.

૬) આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ (૪) (સી) માં એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે કે આબિટ્રેશનનો અવકાશ શરૂઆતમાં આબિટ્રેશનને સંદર્ભિત વિવાદ સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેમાં પક્ષકારોની દલીલો એટલે કે દાવા અને બચાવના નિવેદનમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ વિવાદનો પાછા સમાવેશ થાય છે.

૭૮.૨ ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક યોજના, ૧૯૯૬ કલમ ૧૧ (૬) અરજી માટે "મધ્યસ્થી કરાર" ની મૂળ અથવા પ્રમાણિત નકલ માટે અન્ય બાબતોની સાથે પ્રદાન કરે છે.હું મારા વિદ્વાન ભાઈ, ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફના અભિપ્રાય સાથે સંપૂર્ણપણે સંમત છું કે આર્બિટ્રેશન કરાર કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ હેઠળ અનિવાર્ય આવશ્યકતાઓનું પાલન કરે છે જેમ કે કરાર કરવાની ક્ષમતા અને સ્વસ્થ મનની હાજરી.જો કે, જ્યારે "ઔપચારિક" માન્યતાની વાત આવે છે જેમાં સહી, સ્ટેમ્પ, સીલની જરૂરિયાતો શામેલ હોઈ શકે છે; હું સંમત થવામાં અસમર્થ છું કે કરારને "રદબાતલ" બનાવવા માટે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવા બારને કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨ (જી) અને (૨ એચ) સાથે જોડવો જોઈએ.ઉદાહરણ તરીકે, કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૦ મુજબ, મૌખિક કરારો પણ માન્ય છે પરંતુ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૭ માં પૂરા પાડવામાં આવેલ આર્બિટ્રેશન કરારના "ફોર્મ" મુજબ, તે લેખિતમાં હોવું જરૂરી છે.નોંધવા જેવો બીજો મુદ્દો એ છે કે જો આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ ઉદાહરણ તરીકે બિન-કરારયુક્ત પણ હોઈ શકે છે અને તેમાં સહીની જરૂર નથી, તો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ રજૂ કરાયેલ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટની "ઔપચારિક" માન્યતા સાબિત કરવા માટે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ની સામાન્ય જોગવાઈઓ ક્યાં સુધી લાગુ થઈ શકે છે?કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨ (એચ) જણાવે છે કે કાયદા દ્વારા લાગુ કરી શકાય તેવો કરાર એ કરાર છે પરંતુ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭નું સાદા વાંચન એ પણ સાબિત કરી શકે

છે કે "આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" બિન-કરાર હોઈ શકે છે.આનો અર્થ એ નથી કે કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ અથવા સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે નહીં.વિધા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં યોગ્ય રીતે દર્શાવ્યા મુજબ અને મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ હેઠળ કરારની રચના માટેની પૂર્વ-શરતો પૂરી કરવી આવશ્યક છે જેમાં પક્ષકારોની મુક્ત સંમતિ, છેતરપિંડીની ગેરહાજરી અને ખોટી રજૂઆત વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જો કે, મારા મતે, આ સંદર્ભમાં, અમે ઔપચારિક જરૂરિયાત સાથે સંબંધિત છીએ.મુદ્દો એ છે કે જ્યારે કોઈ વિશેષ કાયદો આર્બિટ્રેશન કરારની "ઔપચારિક" માન્યતા માટે ચોક્કસ જરૂરિયાતો પૂરી પાડે છે, ત્યારે તેને સામાન્ય કાયદા દ્વારા રદબાતલ કરી શકાતો નથી.આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટમાં વિશેષ વિશેષતાઓ હોય છે, (ઓ. પી. મલ્હોત્રા અને ઈન્દુ મલ્હોત્રા, ધ લો એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન, લેક્સિસ નેક્સિસ, બીજી આવૃત્તિ; પી. ૨૭૦) અને તે અર્થમાં પરંપરાગત કરાર નથી.વધુમાં, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કોઈ પણ જોગવાઈઓ આપણને એ નિષ્કર્ષ પર લઈ જશે નહીં કે જ્યારે મધ્યસ્થી કરાર પર સ્ટેમ્પ કરવામાં નહીં આવે ત્યારે તે અમાન્ય/શરૂથી જ રદબાતલ થઈ જશે.આમ, ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં તાર વગરના કરારને રદબાતલ ઠેરવવામાં આવશે તેવો નિષ્કર્ષ માત્ર આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ સાથે જ અસંગત નથી, પરંતુ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ સાથે પણ અસંગત છે, જે મુજબ દસ્તાવેજને વધુમાં વધુ પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય બનાવી શકાય છે.

૭૮.૩ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એક વિશેષ કાયદો હોવાના સંદર્ભમાં, સી. આર. દત્તાનો વાણિજ્યિક અને સ્થાનિક મધ્યસ્થતા સંબંધિત કાયદો શીર્ષક ધરાવતો ગ્રંથ, (સી. આર. દત્તા, વાણિજ્યિક અને સ્થાનિક મધ્યસ્થતા સંબંધિત કાયદો (એડીઆર સાથે) પી. ૯૮; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ પોપ્યુલર કન્સ્ટ્રક્શન કંપની ૨૦૦૧ (૮) એસ.સી.સી. ૪૭૦; યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વી. કુમાર ટેક્સચરાઇઝર્સ એર ૧૯૯૯ બોમ ૧૧૮) નોંધે છે:

“૧૯૯૬નો કાયદો એક વિશેષ કાયદો અને કેન્દ્રીય કાયદો છે જે જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુધી આ અધિનિયમ દ્વારા સંચાલિત બાબતોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આ કાયદો અન્ય કોઈપણ કાયદા પર પ્રભુત્વ ધરાવશે. કાયદાની અદાલતોની સત્તામાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે. અદાલતો આ અધિનિયમના ભાગ ૧ દ્વારા વ્યવહાર કરવામાં આવેલી કોઈપણ રીતે દખલ કરી શકતી નથી સિવાય કે આવું કરવા માટે ખાસ સત્તા આપવામાં આવી હોય. ન્યાયિક સત્તાધિકારી કાયદાની કલમ ૮, ૯, ૧૧, ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૧૭, ૨૭, ૩૪, ૩૬, ૩૭, ૪૨, ૪૩, ૪૫, ૫૦, ૫૪, ૫૮, ૫૯, ૭૦, ૭૪, ૭૭, ૮૧ અને ૮૨માં નિર્દિષ્ટ હદ સુધી હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે અથવા તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે. જુઓ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ પોપ્યુલર કન્સ્ટ્રક્શન કંપની ૨૦૦૧ ૮ એસ.સી.સી. ૪૭૦, યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કોમ્પેન્ટી વિરુદ્ધ કુમાર ટેક્સચરાઇઝર્સ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ બોમ ૧૧૮) કલમ ૫ અદાલતોને ૧૯૯૬માં પૂરી પાડવામાં આવેલી રીત સિવાય

આર્બિટ્રેશનની પ્રક્રિયામાં દખલ કરવાથી અટકાવે છે.સીડીસી ફાઇનાન્શિયલ સર્વિસીસ (મોરેશિયસ) લિ. વિરુદ્ધ બી. પી. આઈ. કોમ્યુનિકેશન્સ લિ. ૨૦૦૫ (પૂરક) આર્બ એલઆર ૫૫૮ (એસસી) "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૭૮.૪ પુનરાવર્તનની કિંમત પર, ચાલો હવે કાયદાની વિશેષ પ્રકૃતિને સમજવા માટે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૫ નો સંદર્ભ લઈએ. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એ એક વિશેષ કાયદો છે અને કલમ ૫ બિન-અસ્થાયી કલમથી શરૂ થાય છે જે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ સિવાયના અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ કામ કરતા ન્યાયિક અધિકારીઓની સત્તાઓને ઓવરરાઈડ કરે છે.હસ્તક્ષેપ કરનારના વિદ્વાન વકીલ દેબેશ પાંડાએ દલીલ કરી હતી તેમ, આ કાયદાનું વિશેષ સ્વરૂપ પણ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૫માં બિન-અવરોધક કલમમાંથી સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે.આર્બિટ્રેશન એક્ટ સ્વ-સમાવિષ્ટ કોડ હોવા પર, ન્યાયમૂર્તિ ઇન્દુ મલ્હોત્રા, (ન્યાયમૂર્તિ ઇન્દુ મલ્હોત્રા, કોમેન્ટરી ઓન ધ લો ઓફ આર્બિટ્રેશન, વોલ્યુમ. I, ચોથી આવૃત્તિ, પી. ૨૪૮), નીચે મુજબ ટિપ્પણીઓ કરે છે:

"આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એ આર્બિટ્રેશન સંબંધિત કાયદાને સંચાલિત કરતી એક સ્વ-સમાવિષ્ટ સંહિતા છે, જેમાં કલમ ૫ નો સમાવેશ થાય છે, જે તેને કાયદાઓ પર ઓવરરાઈડિંગ અસર આપે છે.એકવાર

એવું માનવામાં આવે કે ૧૯૯૬નો કાયદો એક સ્વ-સમાવિષ્ટ સંહિતા છે અને તે સંપૂર્ણ છે, તે તેની સાથે નકારાત્મક મહત્વ ધરાવે છે કે કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય તેવા કૃત્યો જ કરી શકાય છે, અને અન્ય કોઈ નહીં. "

૭૮.૫ કલમ ૫ માં "આમ પૂરી પાડવામાં આવેલ" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ, ભાગ-૧ માં ઉલ્લેખિત સિવાયના તમામ પ્રકારના હસ્તક્ષેપની અવગણના કરે છે. આ પ્રકારનો ઈરાદો નોન-ઓબ્સ્ટન્ટ કલમની ભાષા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, આ જોગવાઈ એક બીજું ઉદાહરણ છે જ્યાં સંસદ ૧૯૮૫ના UNCITRAL મોડલ કાયદામાં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષાથી એક પગલું આગળ વધી હતી.

૭૮.૬ જનરલિયા સ્પેશ્યાલીઝસ નોન એલિમેન્ટન્ટ એટલે કે સામાન્ય કાયદો વિશેષ કાયદાને અનુસરશે તે સિદ્ધાંત ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્રમાં સારી રીતે સ્થાપિત છે. મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૮ પર અધ્યાસામી (ઉપરોક્ત) માં ન્યાયમૂર્તિ ડી. વાય. ચંદ્રચૂડ (જે તે સમયે હતા) ના સહમત અભિપ્રાયમાં નોંધવામાં આવી હતી:

"જ્જ.એકવાર આર્બિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૮ ના યોગ્ય પાલનમાં અરજી દાખલ થઈ જાય, પછી સિવિલ કોર્ટનો અભિગમ એ જોવા માટે ન હોવો જોઈએ કે કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં. તે જોવાનું રહેશે કે તેના અધિકારક્ષેત્રને દૂર

કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં.બન્ને અભિગમ વચ્ચે ઘણો તફાવત છે.એકવાર કોર્ટના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવે કે વિશેષ કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાની દ્રષ્ટિએ તેનું અધિકારક્ષેત્ર છીનવી લેવામાં આવ્યું છે, ત્યારે નાગરિક અદાલતે પહેલા જોવું જોઈએ કે વિશેષ કાયદા હેઠળની પ્રક્રિયાની શરતો અથવા પાલનની દ્રષ્ટિએ અધિકારક્ષેત્રને દૂર કરવામાં આવે છે કે કેમ.સામાન્ય કાયદાએ વિશેષ કાયદાને આધીન થવું જોઈએ-સામાન્ય વિશેષતા બિન અપમાનજનક.આવી સ્થિતિમાં, સામાન્ય કાયદા હેઠળ સિવિલ કોર્ટમાં હજુ પણ અધિકારક્ષેત્ર છે કે કેમ તે જોવાનો અભિગમ રહેશે નહીં.આવા અભિગમો માત્ર વિવાદોના સમાધાનમાં વિલંબ કરશે અને ફરિયાદોના નિવારણને જટિલ બનાવશે અને અલબત્ત બિનજરૂરી રીતે અદાલતમાં પેન્ડન્સીમાં વધારો કરશે. "

૭૮.૭ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એ એક વિશેષ કાયદો છે અને તે સામાન્ય કાયદો વિશેષ કાયદાને આધીન હોવો જોઈએ તેની નોંધ લીધા પછી, ચાલો હવે આ સંદર્ભના હેતુ માટે સુમેળભર્યા નિર્માણના સિદ્ધાંતની તપાસ કરીએ.

(૨) સુમેળભર્યું નિર્માણ

૭૯. સેન્ટ સ્ટીફન્સ કોલેજ વિરુદ્ધ દિલ્લી યુનિવર્સિટી, (૧૯૯૨) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૮ માં આંશિક અસંમતિ વ્યક્ત કરતી વખતે ન્યાયમૂર્તિ

કાસલીવાલે સમજાવ્યા મુજબ સુમેળભર્યા નિર્માણના સિદ્ધાંતના અમલીકરણનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય રહેશે:

“૧૪૦. ... અર્થઘટનનો સુવર્ણ નિયમ એ છે કે શબ્દોને સામાન્ય, કુદરતી અને વ્યાકરણના અર્થમાં વાંચવા જોઈએ અને સુમેળપૂર્ણ રચનાનો સિદ્ધાંત માત્ર આ નિયમને લાગુ કરે છે કે જ્યાં કોઈ વિષય સાથે વ્યવહાર કરતી કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈ હોય અને તે જ વિષય સાથે વ્યવહાર કરતી વિશેષ જોગવાઈ હોય, ત્યાં સામાન્ય પર વિશેષ પ્રભુત્વ ધરાવે છે. જો તે રીતે તેનું નિર્માણ કરવામાં નહીં આવે તો પરિણામ એ આવશે કે વિશેષ જોગવાઈ સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ જશે. હાઉસ ઓફ લોર્સે વોરબર્ટન વિ. લવલેન્ડ [(૧૮૩૧) ૨ ડાઉ એન્ડ સીએલ ૪૮૦ માં અપલોકન કર્યું: ૬ ER ૮૦૬:(૧૮૨૪-૩૪) તમામ ઇ. આર. પ્રતિનિધિ ૫૮૯ (એચ. એલ.)] નીચે મુજબ છે:(ઇ. આર. પી. ૮૧૪)

‘જ્યારે કાયદાના એક ભાગના શબ્દો સ્પષ્ટ અર્થ દર્શાવે છે, ત્યારે કાયદાના અન્ય એક ભાગને રજૂ કરવો જરૂરી રહેશે નહીં, જે ઓછી સ્પષ્ટતા સાથે બોલે છે અને જે શબ્દો [પ્રથમ ભાગ] ની અસરકારકતાને ઘટાડવાની શક્યતા દ્વારા આવી રચના કરવા માટે સક્ષમ હોઈ શકે છે (આનંદજી હરિદાસ એન્ડ કંપની પ્રા. લિ. v. એસ. પી. કસ્તુર [AIR ૧૯૬૮ SC ૫૬૫:(૧૯૬૮) ૧ એસ.સી.આર. ૬૬૧], પટના ઇમ્પ્રૂવમેન્ટ ટ્રસ્ટ વિ. લક્ષ્મી દેવી [એઆઈઆર ૧૯૬૩ એસસી ૧૦૭૭:૧૯૬૩ પૂરક (૨) એસ.સી.આર. ૮૧૨], ઇથોપિયન એરલાઈન્સ વિ. ગણેશ નારાયણ સાબૂ [(૨૦૧૧) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૯:(૨૦૧૧) ૪ એસ.સી.સી. (Civ) ૨૧૭], ઉસ્માનભાઈ દાઉદભાઈ મેમન વિરુદ્ધ ગુજરાત

રાજ્ય [(૧૯૮૮) ૨ એસ.સી.સી. ૨૭૧:૧૯૮૮ એસ.સી.સી. (સી. આર. આઈ.) ૩૧૮], દક્ષિણ ભારત કોર્પોરેશન.પ્રા. લિ. વિ.બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ [AIR ૧૯૬૪ SC ૨૦૭:(૧૯૬૪) ૪ એસ.સી.આર. ૨૮૦], મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એન્ડ હાયર સેકન્ડરી એજ્યુકેશન વિ. પરિતોષ ભુપેશકુમાર શેઠ [(૧૯૮૪) ૪ એસ.સી.સી. ૨૭]).’

૭૯.૧.અગાઉ ટાંકવામાં આવેલા ત્રણ જુદા જુદા કાયદાઓની જોગવાઈઓમાં વિસંગતતાઓના સુમેળભર્યા વાંચન પર, આપણે જોઈએ છીએ કે સામાન્ય કાયદાએ વિશેષ કાયદાને આ અર્થમાં સ્વીકારવું જોઈએ કે મધ્યસ્થતા કરારને સામાન્ય કાયદા દ્વારા અપૂરતી મુદ્રાંકન પર રદબાતલ કરી શકાતો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની જોગવાઈઓમાંથી કોઈ પણ, જે એક વિશેષ અધિનિયમ છે, મુદ્રાંકન માટે જોગવાઈ કરતું નથી.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ હેઠળ આર્બિટ્રેશન કરારની "ઔપચારિક" માન્યતા માટેની જરૂરિયાતને આ કાયદાની વિશેષ પ્રકૃતિ અને ન્યૂનતમ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપના સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે.બાંધકામના નિયમને લાગુ કરવો કે ચોક્કસ કાયદો અને સામાન્ય કાયદો વચ્ચેના સંઘર્ષના કિસ્સાઓમાં, ચોક્કસ કાયદો પ્રવર્તે છે અને કરાર અધિનિયમ, ૧૯૭૨ જેવા સામાન્ય કાયદો ફક્ત એવા કેસોને જ લાગુ પડે છે જે વિશેષ કાયદા દ્વારા આવરી લેવામાં આવતા નથી; તેથી, હું માનું છું કે કરાર અધિનિયમ, ૧૯૭૨ ની કલમ ૨ (ઈ), ૨ (જી), ૨ (એચ) ઔપચારિક માન્યતાની વાત આવે ત્યારે વિશેષ

કાયદો એટલે કે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ માં સમાવિષ્ટ કલમ ૭ ને ઓવરરાઈડ કરી શકતી નથી.

૭૯.૨.૫૬માં, જ્યારે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૧ માં કાયદાના શબ્દો આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૪૫ માં ઉલ્લેખિત "માન્યતા" અથવા "નિષ્ક્રિય અને અમલ કરવામાં અસમર્થ" અથવા આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૮ માં "પ્રથમ દષ્ટિએ કોઈ માન્ય આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ" નો ઉલ્લેખ કરતા નથી, ત્યારે તે સમજવું આવશ્યક છે કે કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ જેવા અલગ કાયદામાં સામાન્ય શબ્દો વિશેષ કાયદામાં ઉપયોગમાં લેવાતા ચોક્કસ શબ્દોને ઓવરરાઈડ કરી શકતા નથી. એટલે કે, જ્યારે તપાસનો અવકાશ મધ્યસ્થતા કરારના "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત હોય અને "માન્યતા" સુધી મર્યાદિત ન હોય ત્યારે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ દ્વારા અપૂરતી મુદ્દાંકન પર મધ્યસ્થતા કરારને "રદબાતલ" કરી શકાતો નથી.

૭૯.૩.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ હેઠળ પુરાવા પર પાછા આવીએ તો એ સમજવું મહત્વપૂર્ણ છે કે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશનો અવકાશ મર્યાદિત હોવાથી, અદાલત આવા કેસોમાં પુરાવા પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં ૨૦૧૫ના સુધારા પહેલાં, એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત સ્થિતિ અનુસાર, મુખ્ય ન્યાયાધીશ પાસે સોગંદનામા સહિત પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા

અને મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે નોંધાયેલા પુરાવા મેળવવાની વ્યાપક સત્તાઓ હતી.સુધારેલી કલમ ૧૧ હેઠળ, અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, અવકાશ આબિટ્રેશન કરારના "અસ્તિત્વ" ની તપાસ સુધી "મર્યાદિત" છે.આમ, સુધારા પછી, તે ચોક્કસપણે પુરાવાને સ્વીકારી શકશે નહીં.કલમ ૧૧ કોર્ટ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ માં પૂરી પાડવામાં આવેલ "પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા નથી".વધુમાં, તે એક નિર્વિવાદ સ્થિતિ છે કે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૫ આબિટ્રેટરને પુરાવા જમ કરવા અથવા સ્વીકારવામાં અવરોધે નહીં.તે જણાવે છે કે "કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ પાસે પુરાવા મેળવવાનો અધિકાર છે." આમ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ હેઠળનો વૈધાનિક પ્રતિબંધ જ્યારે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ની કાર્યવાહીના તબક્કે દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે લાગુ થશે નહીં.

૭૯.૪.વિશેષ કાયદાનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું જરૂરી છે કે જે તેની ચોક્કસ જોગવાઈઓને અસર કરે, જ્યારે તે શક્ય હોય ત્યાં સુધી સામાન્ય કાયદા સાથે સુસંગત છે તેની ખાતરી પણ કરવી જરૂરી છે.કલમ ૧૧ ના તબક્કે જમી સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ હેઠળ વૈધાનિક પ્રતિબંધને કારણે શરૂઆતમાં જ લવાઈની કાર્યવાહીને અટકાવશે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫ અને આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ને સુસંગત બનાવવાની એક રીત એ છે કે કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશ લાગુ પડે તે પ્રમાણે આબિટ્રેટર/કલેક્ટરને જરૂરી સ્ટેમ્પિંગ અને જમી મોકૂફ રાખે.સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કલમ ૩૫નું સાદું વાંચન

એ સ્પષ્ટ કરે છે કે તે મધ્યસ્થી અથવા કલેક્ટરને બિન-સ્ટેમ્પ કરેલા/અપૂરતા સ્ટેમ્પવાળા દસ્તાવેજને જમ કરવા માટે પ્રતિબંધિત કરતું નથી.

૭૯.પ.આ સંદર્ભમાં, જો આપણે એવું માની લઈએ કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ એક મૂળ કાયદો છે, તો પણ અમારા દ્વારા લેવામાં આવેલો મત સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ને કોઈપણ રીતે નોંધપાત્ર રીતે નબળી પાડવાનો હેતુ નથી.આનું કારણ એ છે કે મહેસૂલ પેદા કરવાનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ, મધ્યસ્થીને સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની વસૂલાત મોકૂફ રાખવામાં આવે તો પણ હાંસલ કરી શકાય છે, મધ્યસ્થી માટે બાબતનો સંદર્ભ આપતા ન્યાયાધીશના તબક્કે નહીં.વધુમાં, જો આવી દલીલ સંદર્ભિત ન્યાયાધીશ સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવે છે, તો તે/તેણી સંબંધિત ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર નો/ડેફિશિયન્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટીના પાસા પર પણ મધ્યસ્થીને ચેતવણી આપી શકે છે.આ પ્રકારનો અભ્યાસક્રમ મહેસૂલ અને મૂળ કાયદાના હિતનું પણ રક્ષણ કરશે.

K. વ્યવહારની બદલાતી પ્રકૃતિ અને ટેકનોલોજીના આગમનની અસર

૮૦. જેમ કે અમે એ આધાર પર આગળ વધી રહ્યા છીએ કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર છે, આ કોર્ટ તકનીકી પ્રગતિથી પણ અજાણ ન હોઈ શકે કારણ કે વ્યાપારી વ્યવહારો પેન અને પેપર કરારોથી આગળ વધી રહ્યા છે.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭માં ૨૦૧૫નો સુધારો, જે

આભિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, તે ઇલેક્ટ્રોનિક સંચારને માન્યતા આપે છે, જે પ્રક્રિયાને UNCITRAL મોડલ કાયદાની કલમ ૭ સાથે સુસંગત બનાવે છે, જેમાં ૨૦૦૬માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.તેણે આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર પ્રથાઓને અનુરૂપ આભિટ્રેશન કરારના સ્વરૂપનું આધુનિકીકરણ અને વિસ્તરણ કર્યું.પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા સંદેશાવ્યવહાર સહિત ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોનું વિનિમય જે કરારનો રેકૉર્ડ પ્રદાન કરે છે તેને હવે માન્ય આભિટ્રેશન કરાર તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે.

૮૦.૧.ડૉ. પીટર બાઈન્ડર ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આભિટ્રેશન એન્ડ મેડિએશન ઇન UNCITRAL મોડલ લો જ્યુરિસડિક્શન્સમાં નોંધે છે, (નોંધ ૪૦ પર સુપ્રા; પી. ૬૭-૬૮):

“પત્રો, ટેલેક્સ, ટેલિગ્રામ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશનના અન્ય માધ્યમોની આપ-લે” માં શબ્દો કરારના કડક સીધા હસ્તાક્ષરને બદલે “કરારના રેકૉર્ડ” પર જ તૈયાર કરીને સંચારના ભાવિ માધ્યમો પ્રત્યે મોડેલ કાયદાની લવચીકતા સૂચવે છે.સંજોગોવશાત્, વોર્સો કન્વેન્શનના મોન્ટ્રીયલ પ્રોટોકોલ નં. ૪ની કલમ ૫ (કલમ III), જે એર વેબિલની ઔપચારિક જરૂરિયાતો સાથે સંબંધિત છે, તે શબ્દોને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડે છે “અન્ય કોઈપણ માધ્યમ કે જે ચલાવવા માટેના વાહનનો રેકૉર્ડ જાળવી રાખશે, તે માલવાહકની સંમતિ સાથે, એર વેબિલની ડિલિવરી માટે બદલી શકાય છે.” પ્રોટોકોલમાં ખાસ કરીને સંચારના ઇલેક્ટ્રોનિક

માધ્યમોને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા હતા, કારણ કે ઉચ્ચત્વ ઉદ્યોગ વ્યવસાયમાં આ તકનીકનો ઉપયોગ કરનાર પ્રથમ ઉદ્યોગોમાંનો એક હતો. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૮૦.૨.ઉપરોક્તમાંથી તાર્કિક રીતે જે અનુસરવામાં આવે છે તે એ છે કે પરંપરાગત કાયદાઓએ અપૂરતી મુદ્રાંકન પર કરારોના આ નવા સ્વરૂપોને અમલમાં મૂકવા જોઈએ નહીં.તાજેતરમાં, સ્ટોકહોલ્મિંગ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિ.ને ઇ-સ્ટેમ્પ સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવી છે, જે કેટલાક ભારતીય રાજ્યો માટે સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની ચુકવણી માટે પરવાનગી આપે છે.સમગ્ર ભારતમાં પ્રતિભૂતિ બજારનું નિર્માણ કરવા અને આવક વધારવા માટે ફાઇનાન્સ એક્ટ, ૨૦૨૧ દ્વારા સુધારેલ ભારતીય સ્ટેમ્પ એક્ટ (સ્ટોક એક્સચેન્જ, કિલચરિંગ કોર્પોરેશન અને ડિપોઝિટરીઝ દ્વારા સ્ટેમ્પ-ડ્યુટીનો સંગ્રહ) નિયમો ૨૦૧૮ લાવવામાં આવ્યો છે.તેણે ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપમાં પણ સહીનો સમાવેશ કરવા માટે "અમલ" ની વ્યાખ્યામાં સુધારો કર્યો.

૮૦.૩.જોકે, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૨ (૧૧) માં "વિધિવત સ્ટેમ્પ" ની વ્યાખ્યા યથાવત છે:

"'સાધન પર લાગુ કરાયેલ 'યોગ્ય રીતે મુદ્રાંકિત' નો અર્થ એ છે કે સાધન યોગ્ય રકમ કરતાં ઓછી ન હોય તેવી એડહેસિવ અથવા ઇમ્પ્રેસડ સ્ટેમ્પ ધરાવે છે અને

આવી સ્ટેમ્પ હાલમાં અમલમાં છે તે કાયદા અનુસાર જોડવામાં આવી છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૮૦.૪.જે સાધન પર "યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ" કરવામાં આવ્યું નથી તેના માટે દંડ સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ની કલમ ૬૨માં આપવામાં આવ્યો.આ ચર્ચામાં, આપણે સાવચેત રહેવું જોઈએ કે સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૮૮ લગભગ ૧૨૫ વર્ષ પહેલાં ઘડવામાં આવ્યો હતો અને કાયદા ઘડનારાઓ કાયદાની પ્રગતિ અને અસંખ્ય મુદ્દાઓ પર વિચાર કરી શક્યા ન હોત, જે ટેકનોલોજીના આગમન અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ જેવા નવા કાયદાઓ દ્વારા પણ ઉભા થશે.ભારતમાં ઈ-કરાર સંબંધિત કાનૂની માળખું હજુ પણ પ્રારંભિક તબક્કામાં છે.

૮૦.૫.રિચાર્ડ સસ્કાઇન્ડ તેમના પુસ્તકમાં, (રિચાર્ડ સસ્કાઇન્ડ, ધ એન્ડ ઓફ લોયર્સ?)રીથિંગિંગ ધ નેચર ઓફ લીગલ સર્વિસીસ, ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ, ૨૦૧૦), "ધ એન્ડ ઓફ લોયર્સ?કાનૂની સેવાઓની પ્રકૃતિ પર પુનર્વિચાર "સૂચવે છે કે આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ અને બ્લોકચેન જેવી નવી તકનીકો અને પ્રક્રિયાઓ ભવિષ્યમાં આર્બિટ્રેશન પ્રક્રિયાને સરળ અને સુવ્યવસ્થિત કરવામાં સક્ષમ હોઈ શકે છે.હવે આપણી પાસે વ્યાપારી વ્યવહારોના ક્ષેત્રમાં સ્માર્ટ કોન્ટ્રાક્ટ્સ અને મેટાવર્સની ઘટના છે જ્યાં ટેકનોલોજી અને આર્ટિફિશિયલ

ઈન્ટેલિજન્સ સંકલિત છે.કાયદાકીય માળખામાં વિકાસ ટેકનોલોજીમાં આવા વિકાસશીલ વલણો સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ અને આજે અને ભવિષ્ય માટે તેમની અસરો વિશે જાગૃત હોવા જોઈએ.

૮૦.૬ ઉભરતા પ્રવાહોને ધ્યાનમાં રાખીને, ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશે તાજેતરની પરિષદમાં અવલોકન કર્યું હતું કે, (ડૉ. ડી. વાય. ચંદ્રચુડ, આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ:વૈશ્વિકીકરણના યુગમાં મધ્યસ્થી (ચોથી આવૃત્તિ, દુબઈ, ૧૯-૩-૨૦૨૨).), કે વિશ્વભરના કાનૂની વ્યાવસાયિકો સ્માર્ટ કોન્ટ્રાક્ટ આર્બિટ્રેશનની ભલામણ કરી રહ્યા છે.સ્માર્ટ કોન્ટ્રાક્ટ્સ અને વિવાદોને ઉકેલવા માટે આર્બિટ્રેશનનો ઉપયોગ કેવી રીતે થઈ શકે છે તે વર્ણવતા મુખ્ય ન્યાયાધીશ ડી. વાય. ચંદ્રચુડે ટિપ્પણી કરી:

“ટેકનોલોજી અને આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ વ્યાપારી વ્યવહારોમાં સંકલિત છે.ટેકનોલોજી અને કરારના એકીકરણનું આપું જ એક ઉદાહરણ સ્માર્ટ કરાર છે, જેમાં કરારની શરતો અને નિયમોને એન્કોડ કરવામાં આવે છે.કરારની શરતોનું ઉદ્ધંધન આપમેળે કરારને લાગુ કરશે.

૮૦.૭.આધુનિક આર્બિટ્રેશન કાયદો ફોર્મ પર પદાર્થ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, નોંધ ૫૯ પર સુપ્રા; પી. ૨૭૪.સામાવાળા નં. ૧ વતી હાજર વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી રમાકાંત રેડ્ડીએ ગ્રેટ ઓફ્શોર લિ. વિરુદ્ધ ૨૦૦૮માં આપવામાં આવેલા

ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.ઈરાની ઓફશોર એન્જિનિયરિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની, (૨૦૦૮) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૪૦, જ્યાં કોર્ટે ન્યાયમૂર્તિ દલવીર ભંડારી દ્વારા બોલતા નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૫૯. ખાસ કરીને જ્યારે કાયદાના "મુખ્ય ઉદ્દેશો" માંથી એકના પ્રકાશમાં જોવામાં આવે ત્યારે અદાલતે કાયદાકીય હેતુને અનુવાદિત કરવો પડે છે:"મધ્યસ્થીની પ્રક્રિયામાં અદાલતોની દેખરેખની ભૂમિકાને ઓછી કરવી. [જુઓ:અધિનિયમની કલમ ૪ (વી) ના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનો].જો આ અદાલત સ્ટેમ્પ, સીલ અને અસલ જેવી સંખ્યાબંધ વધારાની જરૂરિયાતો ઉમેરશે, તો અમે અમારી ભૂમિકા વધારીશું, તેને ઓછી નહીં કરીએ.આ ઉપરાંત, વેપાર કરવાના ખર્ચમાં વધારો થશે.આવી ઔપચારિકતાઓ લાગુ કરવામાં સમય લાગે છે.આનાથી પણ વધુ ચિંતાજનક બાબત એ છે કે પક્ષકારોના મધ્યસ્થતાના ઇરાદાને ઔપચારિકતા દ્વારા નિષ્ફળ બનાવવામાં આવશે.આવા વલણ આબિટ્રેશનના વિચારની વિરુદ્ધ ચાલશે, જેમાં સમગ્ર વિશ્વમાં ટ્રિબ્યુનલ્સ સામાન્ય રીતે પક્ષકારોના આબિટ્રેશનના ઇરાદાને જાળવી રાખવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે પાછળની તરફ વળે છે.તકનિકી બાબતો ઉમેરવાથી પક્ષકારોની "ઈચ્છાની સ્વાયત્તતા" (એલ 'ઓટોનોમી ડી લા વોલોન્ટી) એટલે કે તેમની ઇચ્છાઓને ખલેલ પહોંચે છે.[આ સિદ્ધાંત પર સામાન્ય ચર્ચા માટે જુઓ લો એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આબિટ્રેશન, એલન રેડફર્ન અને માર્ટિન હન્ટર, સ્ટ્રીટ એન્ડ મેક્સવેલ, લંડન, ૧૯૮૬ પાન ૪ અને ૫૩ પર].

૬૦. સ્ટેમ્પ, સીલ અને સહીઓ જેવી તકનીકીઓ લાલફીતાશાહી છે જેને પક્ષકારોને ખરેખર જે જોઈએ છે તે મળે તે પહેલાં દૂર કરવી પડે છે—તેમના વિવાદનું કાર્યક્ષમ, અસરકારક અને સંભવિત સસ્તું સમાધાન.સ્વાયત્તતા દ લા વોલોન્ટી સિદ્ધાંત આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર કાયદા પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર આયોગ ("UNCITRAL") આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતા પરનો આદર્શ કાયદો, ૧૯૮૫ના નીતિગત ઉદ્દેશોમાં સ્થાપિત છે, જેના પર આપણો મધ્યસ્થતા કાયદો આધારિત છે.[કાયદાની પ્રસ્તાવના જુઓ].અદાલતોએ કાયદાકીય હેતુ અમલમાં મૂકવો જોઈએ.અદાલતો માટે કાયદા દ્વારા કલ્પના ન કરવામાં આવેલી સંખ્યાબંધ વધારાની ઔપચારિકતાઓ ઉમેરવી અયોગ્ય અને અનિરૂપણીય રહેશે.અદાલતના નિર્દેશો કાયદાકીય હેતુ હાંસલ કરવા માટે હોવા જોઈએ. "

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૮૦.૮ ઉપરોક્ત કેસ પર આધાર રાખીને, ટ્રાઈમેક્સ ઇન્ટરનેશનલ એક્ઝેડઈ વિરુદ્ધ વેદાંત એલ્યુમિનિયમ લિમિટેડ, ભારત, ૨૦૧૦ (૧) સ્કેલ ૫૭૪ માં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે કરારના અમલીકરણને માત્ર એટલા માટે અસર કરી શકાતી નથી કારણ કે દરખાસ્ત અને સ્વીકૃતિ ઇમેઈલ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

૮૦.૯ વિકસતા કાયદાના સંદર્ભમાં, તે અવલોકન કરવું મહત્વપૂર્ણ છે કે જોકે આર્બિટ્રેશન કરાર અવશેષ એન્ટ્રી હેઠળ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર છે, સ્ટેમ્પિંગની તકનીકીતા આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહીમાં કાર્યક્ષમતા અને અસરકારકતા સુનિશ્ચિત કરવામાં અવરોધો મૂકે છે. આર્બિટ્રેશન કરારને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ મુજબ માન્ય થવા માટે ફરજિયાત હસ્તાક્ષરની પણ જરૂર નથી. સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ ભૂતકાળમાં રહેલો છે અને તે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ જેવા વ્યવહારો અને કાયદાઓના બદલાતા સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતો નથી. આ એક એવું પાસું છે જેના પર વિધાનસભાનું ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

જે. અલગતા સિદ્ધાંત

૮૧. એવું લાગે છે કે ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં અદાલતે વિભાજનની વિભાવનાને નકારી કાઢી હતી જ્યારે તેણે ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૫.સામાવાળા વતી વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલને સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે કે કલમ ૧૬ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આર્બિટ્રેશન કરારનું પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે, અને ૧૯૯૬ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી નક્કી કરતી વખતે તેને લાગુ કરવી આવશ્યક છે.

૮૧.૧. ઐતિહાસિક રીતે, આર્બિટ્રેશન કરારને મુખ્ય કરારના સહાયક તરીકે ગણવામાં આવતો હતો, (ગેરી બી. બોર્ન, ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આર્બિટ્રેશન

(ત્રીજી આવૃત્તિ, કલુપર લો ઇન્ટરનેશનલ ૨૦૧૪) પી. ૩૮૦).જો મુખ્ય કરાર અમાન્ય અથવા અમલપાત્ર ન હોવાનું જણાયું હોય તો પણ તેમાં સમાયેલ આર્બિટ્રેશન કરાર પણ રદબાતલ માનવામાં આવતો હતો.(ભારત સંઘ વિરુદ્ધ કિશોરીલાલ ગુપ્તા એન્ડ બ્રધર્સ (૧૯૫૯) ૧ એસ.સી.આર. ૪૯૩) આનાથી વિવાદ નિવારણ તંત્ર તરીકે લવાદની અસરકારકતામાં ઘટાડો થયો કારણ કે તે અંતર્ગત કરારની માન્યતા પર આધારિત લવાદ કરારોની અમલીકરણક્ષમતાને બનાવે છે.લવાદની કલમોને લગભગ દરેક અધિકારક્ષેત્રમાં સમાન રીતે અલગ ગણવામાં આવે છે અને પક્ષોના અંતર્ગત કરારના "અભિન્ન ભાગ" તરીકે નહીં.તેને આંતરરાષ્ટ્રીય લવાદ સંમેલનો, રાષ્ટ્રીય લવાદ કાયદાઓ, ન્યાયિક નિર્ણયો, સંસ્થાકીય લવાદ નિયમો અને લવાદ પુરસ્કારોમાં પ્રતિબિંબિત સામાન્ય સિદ્ધાંત તરીકે ગણવામાં આવે છે, નોંધ ૭૦ પર સુપ્રા; પાનું ૩૭૯-૩૮૦.અલગતા સિદ્ધાંતની પ્રારંભિક વૈધાનિક માન્યતાને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં પણ માન્યતા આપવામાં આવી છે, જેમાં અલગતા ધારણા એ મૂળ ફેડરલ આર્બિટ્રેશન કાયદાની બાબત છે.(બકયે ચેક કેશિંગ ઇન્ક. વિ.કાર્ડેન્ના, ૨૦૦૬ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન યુએસ એસસી ૧૪).અંગ્રેજી કાયદામાં પણ, વિભાજનશીલતાનો સિદ્ધાંત અંગ્રેજી મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૭ હેઠળ સંહિતાબદ્ધ છે.તેને બહુવિધ અધિકારક્ષેત્રોમાં મધ્યસ્થતાના પાયાના એક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

૮૧.૨ વિદ્વાન વકીલ, ગગન સંઘી દ્વારા અપીલકર્તાઓ માટે રજૂ કરાયેલી દલીલ કે વિભાજનશીલતાનો સિદ્ધાંત એક કાનૂની કલ્પના છે, તેને ભારતમાં સુસ્થાપિત ન્યાયશાસ્ત્રના પ્રકાશમાં સ્વીકારવો જોઈએ નહીં કારણ કે આ સિદ્ધાંતને આ અદાલત દ્વારા સતત સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે, નેશનલ એગ્રિકલ્ચરલ કો-ઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઇન્ડિયા લિ. વિરુદ્ધ ગેઈન્સ ટ્રેડિંગ લિ. (૨૦૦૭) ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૨; નૈહાટી જ્યુટ મિલ્સ લિ. વિરુદ્ધ ખ્યાલીરામ જગન્નાથ એઆઈઆર ૧૯૬૮ એસસી ૫૨૨; પી. મનોહર રેડ્ડી અને બ્રધર્સ.વિ. મહારાષ્ટ્ર કૃષ્ણા ખીણ વિકાસ નિગમ અને અન્ય (૨૦૦૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૪.૫ધુમાં, તે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ (૧) માં સંહિતાબદ્ધ છે, જે નીચે મુજબ છે:

“૧૬(૧) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પર ચુકાદો સામેલ છે, અને તે હેતુ માટે,

((i) આર્બિટ્રેશન કલમ કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે; અને

((૨) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરાર રદબાતલ અને રદબાતલ હોવાના નિર્ણયને કારણે મધ્યસ્થી કલમની અમાન્યતા લાગુ પડશે નહીં. ”

૮૧.૩ એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં આ અદાલતે યુ. એસ., યુકે અને ફ્રાન્સના ચુકાદાઓની ચર્ચા કરી હતી, જેમાં આધુનિક અને સમકાલીન મધ્યસ્થ ન્યાયશાસ્ત્રમાં આ સિદ્ધાંતના મહત્વની નોંધ લેવામાં આવી હતી:

“૪. આર્બિટ્રેશન ન્યાયશાસ્ત્રમાં તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ એ એક અલગ અને અલગ કરાર છે, જે મૂળ વ્યાપારી કરારથી સ્વતંત્ર છે જેમાં તે સમાયેલ છે. આ એ આધાર પર આધારિત છે કે જ્યારે પક્ષો આર્બિટ્રેશન કલમ ધરાવતા વ્યાપારી કરારમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તેઓ બે અલગ અલગ કરારો કરે છે એટલે કે (i) મૂળ કરાર જેમાં વેપારી વ્યવહારથી ઉદ્ભવતા પક્ષોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ હોય છે; અને, (૨) મધ્યસ્થતા કરાર જેમાં પક્ષકારોની મધ્યસ્થતાની રીત દ્વારા તેમના વિવાદોનું સમાધાન કરવાની બંધનકર્તા જવાબદારી છે. ”

૮૧.૪ મારા વિદ્વાન ભાઈ, ન્યાયમૂર્તિ કે. એમ. જોસેફ બહુમતી અભિપ્રાયમાં નોંધે છે કે સંદર્ભનો સંપૂર્ણ આધાર દૂર કરવામાં આવ્યો છે કારણ કે અમે આ આધાર પર આગળ વધી રહ્યા છીએ કે એકલ મધ્યસ્થતા કરાર પણ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર છે. તેમનો અભિપ્રાય કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટને એક અલગ કરાર તરીકે ગણવાના સિદ્ધાંત પાછળનો ઉદ્દેશ એક એવી વ્યવસ્થા ઊભી કરવાનો છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ કરારમાં ટકી રહે જેથી આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટમાં આવતા વિવાદોનું સમાધાન થઈ શકે, તે સાચું છે. પરંતુ હું તે દરખાસ્ત સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છું જેનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો છે કે આર્બિટ્રેશન

એટ્રીમેન્ટ સ્ટેમ્પ ડ્યુટી માટે જવાબદાર હોવાથી, સેપરેબિલિટી ધારણા આપણને આ કિસ્સામાં આગળ લઈ જતી નથી.આવી દરખાસ્ત સ્વીકારવાની મારી અનિચ્છા માટેનું કારણ મને જણાવવા દો.

૮૧.૫ આ અભિપ્રાયમાં અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, મુખ્ય કરારની માન્યતા પર હુમલો કરવામાં આવે તો પણ વિભાજન સિદ્ધાંત આર્બિટ્રેશન કલમનું રક્ષણ કરે છે.તેથી, જો મુખ્ય કરાર છેતરપિંડી અથવા ખોટી રજૂઆતના મુદ્દાઓ પર રદબાતલ/રદબાતલ હોય તો પણ મધ્યસ્થતા કરાર અપ્રભાવિત રહે છે, તો તે તાર્કિક રીતે મધ્યસ્થતા કરારને રદબાતલ, તકનિકીતા/ઔપચારિકતા પર રદબાતલ ન બનાવવો જોઈએ, જેમ કે મુદ્રાંકન.વિભાજનશીલતાના સિદ્ધાંત પાછળના અંતર્ગત તર્કને પછી નિર્રથક બનાવવામાં આવશે.આર્બિટ્રેશન કરાર તેની પોતાની માન્યતાની જરૂરિયાતો સાથે અલગ અને સ્વતંત્ર છે તે વિચાર એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે છે કે આર્બિટ્રેશન કરારની અમલીકરણક્ષમતામાં કોઈ અવરોધ ન આવે.આ સિદ્ધાંત એવા સંજોગો ઘટાડવા માટે પણ મહત્વપૂર્ણ છે જેમાં મધ્યસ્થી પ્રક્રિયા અટકાવી શકાય છે/વિલંબિત થઈ શકે છે.એસ. એમ. એસ. ટી. (supra) માં, એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે વિભાજનનો સિદ્ધાંત નોંધણી વગરના દસ્તાવેજ સુધી વિસ્તરી શકે છે, પરંતુ કલમ ૩૫ હેઠળનો પ્રતિબંધ સંપૂર્ણ હોવાથી બિન-મુદ્રાંકિત દસ્તાવેજ સુધી નહીં.મેં ઉપર નોંધ્યું છે તેમ, કલમ ૩૫ હેઠળના પ્રતિબંધને દૂર કરી શકાય છે અને પછીના તબક્કે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વસૂલ કરી શકાય છે.આમ, એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) એ આ પાસા પર

એસ. એમ. એસ. ટી (supra) ને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢ્યું હતું. ઐતિહાસિક રીતે, અલગતા સિદ્ધાંત આબિટ્રેશન કલમની સુરક્ષા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જેણે બદલામાં, મધ્યસ્થીઓને મુખ્ય કરારની માન્યતા પર ચુકાદો આપવા માટે સક્ષમ બનાવ્યા હતા, (એચ. એમ. હોલ્ટ્ઝમેન અને જે. ઇ. ન્યુહૌસ, એ ગાઈડ ટુ ધ ચુએનસીઆઈટીઆરએએલ મોડલ લો ઓન ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આબિટ્રેશન: કાયદાકીય ઇતિહાસ અને ભાષ્ય (કલૂવર કાયદો અને કરવેરા ધ હેગ ૧૯૮૯) ૪૮૫). એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં નોંધ્યા મુજબ અલગતા અને કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત અલગ હોવા છતાં, બે સિદ્ધાંતોનું સમાધાન એ સુનિશ્ચિત કરશે કે મધ્યસ્થી જો જરૂરી હોય તો માન્યતા, અસ્તિત્વ તેમજ જરૂરી મુદ્દાંકનના વાંધાઓ પર શાસન કરી શકે છે. કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતની આગામી વિભાગમાં વધુ વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

૮૨. ગરવારે (supra) માં નિર્ણય તરફ વળતાં, એવું લાગે છે કે ગરવારે (supra) માં કોર્ટે એસ. બી. પી. (supra) પર આધાર રાખીને જ વિભાજનશીલતાના ખ્યાલને નકારી કાઢ્યો હતો જ્યારે તેણે કહ્યું હતું:

“૧૫. સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, [એસ. બી. પી. (supra)] સામાવાળા વતી વિદ્વાન વિદ્વાન કાઉન્સેલ દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલને સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે કે કલમ ૧૬ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે

આબિટ્રેશન કરારનું પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે, અને ૧૯૯૬ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે તેને લાગુ કરવો આવશ્યક છે.

૮૩. એસ. બી. પી. (*supra*) માં, જેમ કે આપણે અગાઉ આ અભિપ્રાયમાં નોંધ્યું છે, કલમ ૧૧ના તબક્કે ન્યાયાધીશ વિગતવાર ચુકાદો આપી શકે છે અને મધ્યસ્થીને મોકૂફ રાખ્યા વિના પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે નિર્ણાયક નિર્ણય લઈ શકે છે.ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૬ અને કલમ ૧૧ સૂચવે છે કે જ્યારે "અસ્તિત્વ" શબ્દની વાત આવે છે ત્યારે એક ઓવરલેપ છે.કલમ ૧૬ ખાસ કરીને અસ્તિત્વ અને માન્યતા બંને સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે કલમ ૧૧ માત્ર અસ્તિત્વ સાથે સંબંધિત છે, ત્યારે પહેલાને વધુ મહત્વ આપવું જોઈએ.જેમ કે, કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત અમલમાં આવે છે કારણ કે મધ્યસ્થી કરારની માન્યતા પર નિર્ણય લઈ શકે છે અને રેફરલ ન્યાયાધીશે તેની તપાસને આબિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ સુધી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર છે.જો કે, એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં સામાન્ય રીતે એવું માનવામાં આવતું હતું કે રેફરલ ન્યાયાધીશે તમામ પાસાઓ પર નિર્ણય લેવો જોઈએ.જો આવા અભિપ્રાયને વર્તમાન સંદર્ભનો જવાબ આપવા માટે લાગુ કરવો હોય, તો રેફરલ જજ દ્વારા મિની-ટ્રાયલ હાથ ધરવી પડશે.અહીં પૂછવા જેવો પ્રશ્ન એ છે કે શું આપણે પછી કલમ ૧૧ના ન્યાયાધીશને એટલી બધી બાબતો સાથે વ્યવહાર કરવા દબાણ કરવું જોઈએ કે જે તેમણે પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ (*supra*) માં વર્ણવ્યા મુજબ

એલિસ ઇન વન્ડરલેન્ડ નાટકમાં લિટલ એલિસ જેવી પરિસ્થિતિમાં છોડી દીધી હતી?

૮૪. એનએન ગ્લોબલ (supra) માં રેફરલ ક્રમમાં, ગરવારે (supra) માં ફરરા ૨૯ પર શંકા કરવામાં આવી હતી.ગરવારે (ઉપરોક્ત) નિર્ણયમાં, આ અદાલતે યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. પર આધાર રાખ્યો હતો.વિ. હ્યુન્ડાઈ એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિ. (૨૦૧૮) ૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭, (ટૂંકમાં "હ્યુન્ડાઈ એન્ગ.).પછીની ચર્ચા માટે ફરરા ૨૯ નીચે કાઢવામાં આવ્યો છે:

“૨૯. હ્યુન્ડાઈ એન્ગમાં આ ચુકાદો.કેસ [યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.હ્યુન્ડાઈ એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:(૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. (સી. આઈ. વી.) ૫૩૦] મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે જે ખાસ વિચારણા હેઠળ હતું તે આર્બિટ્રેશન કલમ હતી જે ત્યારે જ સક્રિય થશે જ્યારે વીમાદાતા જવાબદારી સ્વીકારે અથવા સ્વીકારે.હકીકતો પર એવું જાણવા મળ્યું હતું કે વીમાદાતાએ દાવાને નકારી કાઢ્યો હતો, જોકે આર્બિટ્રેશન કલમ અસ્તિત્વમાં હતી, તેથી 'બોલવા માટે, પોલિસીમાં, તે કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં, જેમ કે તે ચુકાદામાં રાખવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે એક મહત્વપૂર્ણ હકીકત રજૂ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી નથી અથવા સ્વીકારી નથી.તેવી જ રીતે.વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં.તે સ્પષ્ટ છે કે પેટા કરારમાં સમાવિષ્ટ

આબિટ્રેશન કલમ જ્યાં સુધી પેટા કરાર પર યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાયદાની બાબત તરીકે "અસ્તિત્વમાં" રહેશે નહીં, જેમ કે આપણે ઉપર ધાર્યું છે.દલીલ છે કે કલમ ૧૧ (૬-એ) કલમ ૮ની વિરુદ્ધ "અસ્તિત્વ" સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૬ અને કલમ ૪૫, જે આબિટ્રેશન કરારની "માન્યતા" સાથે વ્યવહાર કરે છે, તેનો જવાબ હ્યુન્ડાઇ એન્ગમાં "અસ્તિત્વ" અભિવ્યક્તિ વિશેની આ અદાલતની સમજણ દ્વારા આપવામાં આવે છે.કેસ [યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ.હ્યુન્ડાઇ એન્ગ.& કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૮) ૧૭ એસ.સી.સી. ૬૦૭:(૨૦૧૮) ૨ એસ.સી.સી. (Civ) ૫૩૦]. જેમ આપણે અનુસરીએ છીએ. "

૮૪.૧.હ્યુન્ડાઇ (supra) માં, સ્ટેમ્પિંગનો મુદ્દો બિલકુલ વિચારણાનો વિષય ન હતો અને કોર્ટે વિવાદની મધ્યસ્થતા અને તે એક અપવાદરૂપ બાબત છે કે કેમ તે અંગે ફેંસલ તા. હતો અને તે પ્રક્રિયામાં એવું માન્યું હતું કે આબિટ્રેશન કરાર "અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં", કારણ કે આબિટ્રેશન કલમ વીમાદાતાએ જવાબદારી સ્વીકારી છે કે કેમ તેના પર અનિશ્ચિત હતી.આ સંજોગોમાં, ગરવેર (supra) માં અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજના મુદ્દાને ઉકેલવા માટે હ્યુન્ડાઇ એન્ગ (supra) માં દરખાસ્તનો ઉપયોગ ખોટો અભિગમ હોવાનું જણાય છે. આનું કારણ એ છે કે ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં, કોર્ટે શોધી કાઢ્યું હતું કે સ્ટેમ્પિંગનો મુદ્દો કાયદામાં આબિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વમાં જશે. આ હ્યુન્ડાઇ (supra) માં ઉલ્લેખિત સિદ્ધાંતને ભૂલથી આચાર કરીને કરવામાં આવ્યું હતું અને તેથી અગાઉની

હ્યુન્ડાઈ (supra) કે જેને દસ્તાવેજની મુદ્દાંકન સાથે કોઈ લેવાદેવા નહોતી, તેને અલગ પાડવી જોઈતી હતી. આ તબક્કે, આપણે લર્નડ એમિક્સની દલીલની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ જેમણે દલીલ કરી હતી કે હ્યુન્ડાઈ એન્ગ (supra) માં કોર્ટ ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિ. વિ. પર આધાર રાખે છે.

નરભેરમ પાવર એન્ડ સ્ટીલ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૧૮) ૬ એસ.સી.સી. ૫૩૪), જેને ક્યારેય કલમ ૧૧ (૬એ) નું અર્થઘટન કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો ન હતો. આ કારણોસર, મારો વિચાર છે કે હ્યુન્ડાઈ (supra) સિદ્ધાંતને ગરવારે (supra) પર લાગુ કરવો સ્વીકાર્ય નથી. પરિણામે, વિદ્યા દ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) માં પેરા ૧૪૭.૧ માં કોર્ટનો તારણ ઉપરોક્ત ફક્ત પર આધાર રાખે છે. ગરવારે (ઉપરોક્ત) નો પરિચ્છેદ ૨૯ પણ ખોટો હોવાનું જણાય છે. તેથી એન. એન. ગ્લોબલ (supra) માં કાયદાની દરખાસ્ત સાચી હોવાનું જણાયું છે.

એલ. કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સ અને ભારતમાં ન્યાયિક ગતિરોધનો મુદ્દો

૮૫. કાનૂની વિદ્વાનોએ નોંધ્યું છે કે કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત વિવિધ દેશોમાં વિવિધ સ્વરૂપોમાં અપનાવવામાં આવ્યો છે, જહોન જે. બારસેલો III, કોણ મધ્યસ્થીઓના અધિકારક્ષેત્રને નક્કી કરે છે? આંતરરાષ્ટ્રીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં અલગતા અને યોગ્યતા-ક્ષમતા, વેન્ડરબિલ્ટ જર્નલ ઓફ ટ્રાન્સનેશનલ લો, વોલ્યુમ. ૩૬, નં. ૪, ઓક્ટોબર ૨૦૦૩. UNCITRAL મોડલ લોની કલમ ૧૬માં કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સના સિદ્ધાંતને અપનાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવી

જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર તપાસ અને શાસન કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. હેનરી શાઈન, ઇન્ક. વિ. આર્ચર એન્ડ વ્હાઈટ સેલ્સ, ઇન્ક. ૭૯ કેસમાં યુ. એસ. સુપ્રીમ કોર્ટના તાજેતરના ચુકાદામાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં આર્બિટ્રેશન કલમ આર્બિટ્રેટર્સને મધ્યસ્થતાના નિર્ણયને રજૂ કરે છે, ત્યાં અદાલતોએ તેમની તરફેણમાં દલીલને "સંપૂર્ણપણે પાયાવિહોણી" ગણાવે તો પણ તેનો કોઈ મત હોવો જોઈએ નહીં. ન્યાયમૂર્તિ બ્રેટ કાવાનાહે અભિપ્રાય આપ્યો:

“જે રીતે પક્ષકારોએ લવાદને સોંપેલા યોગ્યતાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કોર્ટ ન કરી શકે, તેવી જ રીતે પક્ષકારોએ લવાદને સોંપેલા યોગ્યતાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કોર્ટ ન પણ કરી શકે. ”

આગળ જતાં, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૧૬ (૧) નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૧૬. મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલની તેના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપવાની ક્ષમતા. –

(૧) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર ચુકાદો આપી શકે છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના સંદર્ભમાં કોઈપણ વાંધાઓ પર ચુકાદો સામેલ છે, અને તે હેતુ માટે, –

(એ) આર્બિટ્રેશન કલમ કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે; અને

(બી) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરાર રદબાતલ અને રદબાતલ છે તે નિર્ણયમાં આર્બિટ્રેશન કલમની અમાન્યતાનો સમાવેશ થતો નથી. "

૮૫.૧ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ (૧) પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ માત્ર તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર જ નહીં પરંતુ અસ્તિત્વ અથવા માન્યતા પર "કોઈપણ" વાંધાઓ પર પણ ચુકાદો આપી શકે છે. વેધરફોર્ડ ઓઈલ્ડ્રૂલ મિડલ ઇસ્ટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બેકર હ્યુજીસ સિંગાપોર પીટીઈ, ૨૦૨૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન ૧૪૬૪ માં આ અદાલત, જ્યાં આ મુદ્દો અનસ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજની માન્યતા સાથે સંબંધિત છે, તે નીચે નોંધે છે:

"૮. ઉપરોક્ત જોગવાઈનું ખાલી વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ માત્ર તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર જ નહીં પરંતુ મધ્યસ્થી કરારના અસ્તિત્વ અથવા માન્યતાના મુદ્દા પર પણ ચુકાદો આપવા માટે સક્ષમ છે. તે વધુમાં સ્પષ્ટ કરે છે કે આર્બિટ્રેશન કલમ કે જે કરારનો ભાગ બને છે તેને કરારની અન્ય શરતોથી સ્વતંત્ર કરાર તરીકે ગણવામાં આવશે, અને આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરાર રદબાતલ અને રદબાતલ છે તે નિર્ણયને આર્બિટ્રેશન કલમની અમાન્યતાને લાગુ પાડવામાં આવશે નહીં. "

૮૫.૨. એન. એન. ગ્લોબલ (સુપ્રા) માં કોમ્પેટેન્સ કોમ્પેટેન્સ સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરતા, તે નોંધવામાં આવ્યું હતું:

“ ૪.૩.કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત સૂચવે છે કે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પાસે તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર નિર્ણય લેવાની અને શાસન કરવાની ક્ષમતા છે, જેમાં પ્રથમ વખતમાં આર્બિટ્રેશન કરારના અસ્તિત્વ, માન્યતા અને અવકાશના સંદર્ભમાં વાંધાઓનો સમાવેશ થાય છે, જે કાર્યવાહીના પછીના તબક્કે અદાલતો દ્વારા ન્યાયિક તપાસને આધિન છે.૮ આર્બિટ્રેશન એક્ટ હેઠળ, કલમ ૧૬ ની પેટા-કલમ (૬) દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ અંતિમ ચુકાદો પસાર થયા પછી જ કોર્ટ સમક્ષ પડકાર જાળવી શકાય છે. જે તબક્કે ટ્રિબ્યુનલનો તેના અધિકારક્ષેત્ર અંગેનો આદેશ ન્યાયિક સમીક્ષા માટે જવાબદાર છે, તે અધિકારક્ષેત્રથી અધિકારક્ષેત્રમાં બદલાય છે. કોમ્પેટેન્સ-કોમ્પેટેન્સનો સિદ્ધાંત પૂર્વ-સંદર્ભ તબક્કે ન્યાયિક હસ્તક્ષેપને ઘટાડવા અને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર ઊભા થયેલા બિનઅનુભવી પડકારોને ઘટાડવા માટે વિકસિત થયો છે. ”

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૮૫.૩.ન્યાયમૂર્તિ ઠક્કરે એસ. બી. પી. (ઉપરોક્ત) માં તેમના અસંમતિપૂર્ણ અભિપ્રાયમાં આ વાત પર ભાર મૂક્યો હતો, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે વિધાનસભા ટ્રિબ્યુનલને તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્ર પર શાસન કરવાની મંજૂરી આપવાનો ઇરાદો ધરાવે છે અને કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ મુખ્ય ન્યાયાધીશનું કાર્ય માત્ર “કોઈ પણ સમય બગાડ્યા વિના મધ્યસ્થીની નિમણૂક” કરવાનું હતું. ”

ટપ.જ.આ તબક્કે આપણે જયોર્જ એ. બર્મનનો ઉલ્લેખ કરીને લાભ મેળવી શકીએ છીએ, જેમના "મધ્યસ્થતાના શ્રેણોલ્ક પર અદાલતોની ભૂમિકા" શીર્ષકવાળા લેખ (જયોર્જ એ. બર્મન, મધ્યસ્થતાના શ્રેણોલ્ક પર રાષ્ટ્રીય અદાલતોની ભૂમિકા, ૨૮ અમેરિકન રિવ્યૂ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ આર્બિટ્રેશન ૨૯૧ (૨૦૧૭) અહીં ઉપલબ્ધ છે:// શિષ્યવૃત્તિ.કાયદો.કોલંબિયા.એડ્યુ/ફેકલ્ટી _ સ્કોલરશિપ/૩૦૧૨), આ ચર્ચામાં કેટલીક સુસંગતતા ધરાવે છે:

“ન્યાયિક સંડોવણીના વર્ણપટના ધ્રુવીય છેડા પરની સ્થિતિ ખાસ કરીને આકર્ષક નથી. એક એવી પ્રણાલી કે જે આર્બિટ્રેશન પહેલાં આર્બિટ્રેશન કરારોની અમલીકરણક્ષમતાના તમામ પાસાઓમાં સંપૂર્ણ ન્યાયિક તપાસની મંજૂરી આપે છે, જે આર્બિટ્રેશનના આધાર પરિસરની વિરુદ્ધ, ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં ખર્ચ, વિલંબ અને ન્યાયિક સંડોવણીને આમંત્રણ આપે છે.બીજી બાજુ, પડકારની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, આ હેતુઓ માટે અદાલતમાં પ્રવેશને સંપૂર્ણપણે બંધ મર્યાદા તરીકે ગણતી સિસ્ટમ, લવાઈની કાયદેસરતાની દ્રષ્ટિએ ખૂબ મોટી કિંમત ચૂકવવાનું જોખમ લે છે.ઓછા સખત માધ્યમો દ્વારા અસરકારકતા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ”

ટપ.પ.ભારતીય સંદર્ભમાં ખાસ કરીને કોમ્પેટેંઝ કોમ્પેટેંઝની ચર્ચા કરતી વખતે, વધુ પડતા ભારણવાળી ન્યાયતંત્ર અને આપણી અદાલતોમાં પડતર કેસોની

પણ અવગણના કરી શકાતી નથી.જો કોર્ટ મધ્યસ્થીની નિમણૂકના તબક્કે માત્ર અસ્તિત્વના મુદ્દા સાથે જ નહીં પરંતુ કરારની માન્યતા સાથે પણ વ્યવહાર કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે તો મધ્યસ્થતાને પસંદ કરવા પાછળનો ઉદ્દેશ નિષ્ફળ જશે.આ સંદર્ભમાં, રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં નીચેના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા હતા:

“રર. લવાદની કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ લવાદની પ્રક્રિયામાં વિલંબમાં નોંધપાત્ર વધારો કરે છે અને આખરે લવાદના ફાયદાઓને નકારે છે. આવા વિલંબના બે કારણો હોઈ શકે છે.પ્રથમ, ન્યાયિક પ્રણાલી પર કામનો વધુ પડતો બોજો છે અને તે કેસો, ખાસ કરીને વ્યાપારી કેસો, જરૂરી ઝડપ અને રવાનગી સાથે નિકાલ કરવા માટે પૂરતા પ્રમાણમાં કાર્યક્ષમ નથી. બીજું, ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ માટેનો અવરોધ (કાયદાની કલમ ૫ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં) ભારતીય ન્યાયતંત્ર દ્વારા સતત નીચા શ્રેણી પર નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, જે કાયદામાંથી ઉદ્ભવતા અથવા તેની સાથે સંબંધિત હોય તેવા ઘણા વધુ કેસોને અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવે છે.

[ભાર મૂકવામાં આવે છે]

૮૫.૬.રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) દ્વારા નોંધાયેલા કેસોની મોટી પેન્ડન્સીને ધ્યાનમાં લેતા, તે જરૂરી છે કે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૬ને સંપૂર્ણ અમલમાં મૂકવામાં આવે.ભારતમાં લવાદ કાયદાના

ઈતિહાસની ચર્ચા કરતા, રજકમા એલ. સી. આઈ. અહેવાલ (ઉપરોક્ત) માં ગુરુ નાનક ફાઉન્ડેશન વિરુદ્ધ રતન સિંહ એન્ડ સન્સ, ((૧૯૮૧) જ એસ.સી.સી. ૬૩૪) માં ન્યાયમૂર્તિ ડી. એ. દેસાઈના અવલોકનો ટાંકવામાં આવ્યા હતા, જેમાં લવાઈ અધિનિયમ, ૧૯૪૦ની કામગીરી પર ટિપ્પણી કરવામાં આવી હતી, તે નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અદાલતોમાં લવાઈ કાર્યવાહીને પડકારવાથી "વકીલો હસે છે અને કાયદાકીય ફિલસૂફો રડે છે".

આજે પરિસ્થિતિ અલગ નથી જેમ કે આ અદાલતે તાજેતરમાં મેસર્સ શ્રી વિષ્ણુ કન્સ્ટ્રક્શન્સ વિરુદ્ધ ચીફ મિલિટરી એન્જિનિયરિંગ સર્વિસના એન્જિનિયર અને અન્યો (એસએલપી (સી) નં. ૫૩૦૬/૨૦૨૨ તારીખ ૧.૪.૨૦૨૨) માં અવલોકન કર્યું હતું, જેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૧ હેઠળની ઘણી અરજીઓનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને ચાર વર્ષના સમયગાળા પછી નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો જેણે સુધારેલા આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના હેતુને જ હરાવ્યો હતો. આ પ્રકારનું નિરીક્ષણ તેલંગાણા હાઈકોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ કલમ ૧૧ અરજીઓની સંખ્યા પર વિગતવાર અહેવાલ/નિવેદન પર કરવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતે નોંધ્યું કે વર્ષ ૨૦૦૬માં દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પણ હજુ બાકી છે. તદનુસાર દેશભરના ઉચ્ચ ન્યાયાલયના મુખ્ય ન્યાયાધીશોને વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૧૧ હેઠળની અરજીઓ પર છ મહિનાના સમયગાળામાં નિર્ણય લેવામાં આવે.

૮૫.૭ આ અદાલતે ઇન્ટરકોન્ટિનેન્ટલ હોટેલ્સ ગ્રૂપ (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ. ના તાજેતરના ચુકાદામાં વિ.વોટરલાઇન હોટેલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, ૨૦૨૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એસ. સી. ૮૩, અપૂરતા/ખોટી રીતે સ્ટેમ્પ કરેલા દસ્તાવેજોના મુદ્દા પર, આર્બિટ્રેશન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે સમય-સંવેદનશીલતાને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ આર્બિટ્રેટરની નિમણૂક કરવા માટે આગળ વધ્યું. તેણે સ્ટેમ્પિંગનો મુદ્દો પછીના તબક્કે નક્કી કરવા માટે ખુલ્લો રાખ્યો હતો.

૮૫.૮ મહત્વની વાત એ છે કે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૧૩) એ જોગવાઈ કરે છે કે મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક ૬૦ દિવસની અંદર થવી જોઈએ અને આવી જોગવાઈ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે અદાલતો દ્વારા પૂર્વ-રેફરલ તબક્કે નોંધપાત્ર ચુકાદો આપી શકાતો નથી. આનો ગરવારે (ઉપરોક્ત) માં પ્રચાર કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ કોર્ટે તેના બદલે નીચેના નિરીક્ષણ સાથે ચુકાદા માટે ૪૫ દિવસ અને મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે ૧૫ દિવસની સમયમર્યાદા નક્કી કરી હતી:

“૩૭. મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૩ અને ૩૪, જે મહેસૂલની સુરક્ષા સાથે સંબંધિત એક સામાન્ય કાયદો છે, અને ૧૯૯૬ના અધિનિયમની કલમ ૧૧ (૧૩), જે ખાસ કરીને મધ્યસ્થીની નિમણૂક દ્વારા વિવાદોના ઝડપી નિરાકરણને લાગુ પડે છે, તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને સુસંગત બનાવવાની એક વાજબી રીત એ છે કે કલમ ૧૧ની અરજી સાથે આગળ વધતી વખતે, ઉચ્ચ

અદાલતે સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વહન ન કરી હોય તેવા સાધનને જમ કરવું જોઈએ અને તેને મહારાષ્ટ્ર સ્ટેમ્પ અધિનિયમ હેઠળ સત્તામંડળને સોંપવું જોઈએ, જે પછી સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ની ચુકવણીનો મુદ્દો ઝડપથી નક્કી કરશે. શક્ય છે, અને પ્રાધાન્યમાં સત્તાધિકારીને સાધન પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ૪૫ દિવસના સમયગાળાની અંદર.ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પર સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને દંડ (જો કોઈ હોય તો) ચૂકવવામાં આવે તે જલદી, કોઈપણ પક્ષકાર ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટને હાઈકોર્ટના ધ્યાન પર લાવી શકે છે, જે પછી કલમ ૧૧ની અરજીની ઝડપથી સુનાવણી અને નિકાલ કરવા માટે આગળ વધશે.આ એ પણ સુનિશ્ચિત કરશે કે એકવાર કલમ ૧૧ ની અરજીને મંજૂરી આપવામાં આવે અને મધ્યસ્થીની નિમણૂક કરવામાં આવે, પછી મધ્યસ્થી ૧૯૯૬ અધિનિયમની કલમ ૨૯ એ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી સમયમર્યાદામાં વિવાદનો નિર્ણય લેવા માટે આગળ વધી શકે છે.

૮૫.૯ ગવર્નર (ઉપરોક્ત) માં ઉપરોક્ત ઉલ્લેખ સ્પષ્ટપણે કાયદાકીય આદેશની વિરુદ્ધ છે, જેમાં આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ (૧૩) હેઠળ મધ્યસ્થીઓની નિમણૂક માટે ૬૦ દિવસની સમયમર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી હતી.૪૫ દિવસની સમયમર્યાદા અવ્યવહારુ હશે તેવી ટીકાને પણ હળવાશથી નકારી શકાય નહીં.

એન. વિદ્યા દ્રોણિયા પર ચર્ચા

૮૬. આ કેસ મકાનમાલિક-ભાડૂત વિવાદોની મધ્યસ્થતા અને તે મંચ સાથે સંબંધિત હતો જેની સામે મધ્યસ્થતાનો મુદ્દો પહેલા ઉઠાવવો જોઈએ.નીચે ટાંકવામાં આવેલા ફરિયાદ ૧૪૬ માટે વિચારણા હેઠળના મુદ્દાના સંદર્ભમાં ફરીથી જોવાની જરૂર પડી શકે છે.

“૧૪૬. હવે આપણે આ પ્રશ્નની તપાસ કરવા આગળ વધીએ છીએ કે શું કલમ ૧૧ માં "અસ્તિત્વ" શબ્દ માત્ર કરારની રચનાનો સંદર્ભ આપે છે (શું મધ્યસ્થી કરાર છે) અને અમલીકરણ (માન્યતા) ના પ્રશ્નને બાકાત રાખે છે અને તેથી પછીનો સંદર્ભ તબક્કે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર આવે છે.ન્યાયશાસ્ત્ર અને લખાણવાદ પર મધ્યસ્થતા કરારના અસ્તિત્વ અને મધ્યસ્થતા કરારની માન્યતા વચ્ચે તફાવત કરવો શક્ય છે.આવા અર્થઘટનને "અસ્તિત્વ" શબ્દના સાદા અર્થમાંથી સમર્થન મળી શકે છે.જો કે, તે સમાન રીતે શક્ય છે, ન્યાયશાસ્ત્ર અને સંદર્ભવાદ પર, એવું માનવું કે કરારનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી જો તે અમલપાત્ર નથી અને બંધનકર્તા નથી.આર્બિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ એક માન્ય કરારની ધારણા કરે છે જે પક્ષકારોને આર્બિટ્રેશનમાં ધકેલીને કોર્ટ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવશે.કાયદાકીય અને સાદા અર્થનું અર્થઘટન વ્યાખ્યા કલમ સહિત સંદર્ભિત પૃષ્ઠભૂમિની વિરુદ્ધ હશે અને તેના પરિણામે અપ્રિય પરિણામો આવશે.અસ્તિત્વના વાજબી અને ન્યાયી અર્થઘટન માટે સંદર્ભને સમજવાની જરૂર છે. બંધનકર્તા અને લાગુ કરી શકાય તેવા આર્બિટ્રેશન કરાર માટે લાગુ હેતુ અને સંબંધિત કાનૂની ધોરણો. લેખિતમાં પુરાવા આપેલા કરારનો કોઈ અર્થ નથી

જ્યાં સુધી પક્ષોને શરતોનું પાલન કરવા અને તેનું પાલન કરવા માટે દબાણ કરી શકાય નહીં. પક્ષ અમલીકરણ ન કરી શકાય તેવા દસ્તાવેજના આધારે દાવો કરી શકતો નથી અને અધિકારોનો દાવો કરી શકતો નથી. આમ, મધ્યસ્થી કરાર ત્યારે જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે જ્યારે તે માન્ય અને કાયદેસર હોય તેવું માનવા માટે સારા કારણો છે. એક રદબાતલ અને અમલ ન કરી શકાય તેવી સમજણ કંઈપણ કરવા માટે કોઈ કરાર નથી. આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વનો અર્થ એ છે કે આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ જે આર્બિટ્રેશન એક્ટ અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ બંનેની વૈધાનિક જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે અને સંતોષે છે અને જ્યારે તે કાયદામાં લાગુ કરી શકાય છે. "

૮૬.૧. જેમ જોઈ શકાય છે, કોર્ટ અસ્તિત્વ અને માન્યતાને સરખાવ્યું હતું અને એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કરાર ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં છે જ્યારે તે માન્ય હોય. અને તે ત્યારે જ માન્ય છે જ્યારે તે અમલપાત્ર હોય. જ્યાં સુધી વર્તમાન કેસના મુદ્દાની વાત છે, ત્યાં સુધી રસેલ ઓન આર્બિટ્રેશન, સુપ્રામાં નોંધ પૃષ્ઠ પર લેખકોની ટિપ્પણીઓ; પ્રકરણ ૭, પી. ૩૬૯, (૨૪મી આવૃત્તિ) અંગ્રેજી કાયદાના સંદર્ભમાં આ સંદર્ભમાં ઉપયોગી નિર્દેશો પૂરા પાડે છે:

“આર્બિટ્રેશન કરારનું અસ્તિત્વ અને માન્યતા.....કોર્ટ આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટના અસ્તિત્વ વચ્ચે તફાવત કરે છે, જે કોર્ટ માટે એક બાબત હોવાની સંભાવના છે (જ્યાં સુધી અંતર્ગત અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ સ્ટે આપવામાં ન આવે)

અને તેની માન્યતા, જે જ્યાં પણ શક્ય હોય ત્યાં આર્બિટ્રેટર્સ પર છોડવી જોઈએ.

"

[મૂળમાં ભાર મૂકે છે]

૮૬.૨ મેં પહેલેથી જ ચર્ચા કરી છે કે ભારતીય શાસનમાં, કલમ ૧૬ હેઠળ મધ્યસ્થીને "અસ્તિત્વ" અને "માન્યતા" પર નિર્ણય લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. કલમ ૧૧ (૬એ) નું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ માત્ર "અસ્તિત્વ" સુધી મર્યાદિત છે અને "માન્યતા" સુધી પણ મર્યાદિત નથી. વધુમાં, વર્તમાન સંદર્ભમાં, અમે માત્ર સ્ટેમ્પિંગની ઔપચારિક જરૂરિયાત સાથે સંબંધિત છીએ અને આર્બિટ્રાબિલિટી સાથે નહીં. મધ્યસ્થતા કરારને સ્ટેમ્પિંગની ઔપચારિક જરૂરિયાત પર રદ બાતલ બનાવવા માટે સંદર્ભિત અર્થઘટન લાગુ કરવું મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે. કોઈ દસ્તાવેજને અમાન્ય અથવા અમલપાત્ર ન બનાવી શકાય, ખાસ કરીને જો ખામી સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ હેઠળ સુધારી શકાય તેવી હોય, જેમ કે નોંધ ૫૮ પર *supra*; પ્રકરણ ૭, પી. ૩૬૯ અગાઉ નોંધ્યું હતું. વધુમાં, સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ની કોઈ પણ જોગવાઈઓ દસ્તાવેજને અમાન્ય બનાવવાની અસર ધરાવતી નથી. આમ, આપણને વિદ્યા ક્રોલિયા (*supra*) ની સ્થિતિ એટલી હદે ખોટી લાગે છે કે તે ગરવારે (*supra*) પર આધાર રાખે છે.

ઓ. નિષ્કર્ષ

૮૭. ચાર્લ્સ ઈવાન્સ હ્યુઝસ તરફ ધ્યાન દોરતા જેમના શબ્દોથી આપણે ચુકાદાની શરૂઆત કરી હતી, ચાલો આપણે તે જ ન્યાયાધીશના નીચેના અવતરણ સાથે સમાપન કરીએ જે પ્રોપેટ્સ બાય ઓનર.

"કેટલાક લોકો એવું માને છે કે તે ઈચ્છનીય છે કે અસંમતિઓ જાહેર થવી જોઈએ નહીં કારણ કે તે ચુકાદાના બળથી વિચલિત થાય છે.નિઃશંકપણે, તેઓ કહે છે.જ્યારે વિશ્વાસના બલિદાન વિના સર્વસંમતિ મેળવી શકાય છે, ત્યારે તે લોકોના વિશ્વાસના નિર્ણયની ભારપૂર્વક પ્રશંસા કરે છે.પરંતુ સર્વસંમતિ, જે માત્ર ઔપચારિક છે, જે મજબૂત, વિરોધાભાસી મંતવ્યોના ભોગે નોંધવામાં આવે છે, તે અંતિમ ઉપાયની અદાલતમાં ઈચ્છનીય નથી, તે સમયે જાહેર અભિપ્રાય પર ગમે તે અસર થઈ શકે.આવું એટલા માટે છે કારણ કે આખરે જે બાબત અદાલતને લોકોના વિશ્વાસમાં ટકાવી રાખવી જોઈએ તે ન્યાયાધીશોની ચારિત્ર્ય અને સ્વતંત્રતા છે.

૮૭.૧ ન્યાયિક નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં અસંમતિની પ્રથા વિચારશીલ લોકશાહી પ્રત્યેની બંધારણીય પ્રતિબદ્ધતાને જાહેર કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. ન્યાયાધીશોને જુદા જુદા મંતવ્યો વ્યક્ત કરવાની અને કાયદા અને

તેના અર્થઘટન વિશે સંવાદમાં જોડાવાની મંજૂરી આપવી સંભવિત રીતે કાયદાની વધુ સૂક્ષ્મ અને શુદ્ધ સમજણ તરફ દોરી શકે છે, કારણ કે કોર્ટ સ્પર્ધાત્મક અર્થઘટનો સાથે ઝઝૂમી રહી છે અને તેમને સૈદ્ધાંતિક રીતે સમાધાન કરવા માંગે છે.

૮૭.૨ સમાન પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો પડ્યો જે આજે આપણી સામે છે જ્યાં વર્તમાન અભિપ્રાય લઘુમતી છે, યુ. એસ. સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયમૂર્તિ સ્ટીફન બ્રેયર તેમના અસંમત અભિપ્રાયમાં, (બેજેરો વિ. વોલ્ટર્સ, ૫૯૬ યુ. એસ. ૨૦૨૨), ફેડરલ આર્બિટ્રેશન એક્ટ (એફએએ) ના સંદર્ભમાં એક પ્રશ્નમાં માત્ર કાયદાના હેતુ જ નહીં પણ સંભવિત પરિણામનો પણ અર્થઘટન કરવાની વાત કરી હતી:

“કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે, માત્ર કાયદાના શાબ્દિક શબ્દોને જ નહીં, પરંતુ કાયદાના હેતુઓ અને આપણા અર્થઘટનના સંભવિત પરિણામોને પણ ધ્યાનમાં લેવું ઘણીવાર મદદરૂપ થાય છે. નહિંતર, આપણે એવા અર્થઘટનને અપનાવવાનું જોખમ લઈએ છીએ, જે લખાણ સાથે સુસંગત હોવા છતાં, બિનજરૂરી જટિલતા અને મૂંઝવણ પેદા કરે છે. ”

૮૭.૩. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ લાગુ કરવા પાછળનો ઉદ્દેશ, અન્ય બાબતોની સાથે, પ્રક્રિયાગત જટિલતા અને અદાલતો સમક્ષ મુકદ્દમામાં વિલંબને

ટાળવાનો હતો. કલમ ૧૧ના તબક્કે ઇમ્પાઉન્ડિંગ અને સ્ટેમ્પિંગ સુધારેલા આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે કારણ કે આર્બિટ્રેશન કરારોના અમલીકરણને કોઈ મુદ્દા પર અટકાવી દેવામાં આવશે, જે પછીના તબક્કે ઉકેલવામાં સક્ષમ છે.મધ્યસ્થીના તબક્કા સુધી સ્ટેમ્પિંગને મુલતવી રાખવાથી મારા મતે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ અને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ બંનેનો ઉદ્દેશ પ્રાપ્ત થશે.

૮૭.૪.મધ્યસ્થી માટે બાબતોનો સંદર્ભ આપતા ન્યાયાધીશના અધિકારક્ષેત્રની રૂપરેખાને મૂંઝવણ અને અસ્પષ્ટતાથી પીડાવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. જેમ કે જોઈ શકાય છે, વર્તમાન ૫ ન્યાયાધીશ-બેન્ચ, ખંડિત ચુકાદાને કારણે, કાયદાકીય અનિશ્ચિતતા તરફ દોરી જતા, અમને સંદર્ભિત મુદ્દા પર સ્પષ્ટતા પ્રદાન કરી શક્યા નહીં.આ અદાલતમાં મોટી બેન્ચની રચના ચોક્કસપણે સામાન્ય નથી કારણ કે છેલ્લી વખત વર્ષ ૨૦૧૭માં ૭ ન્યાયાધીશો એકઠા થયા હતા. મને જાણ કરવામાં આવી છે તેમ લગભગ ૫ બાબતો પહેલેથી જ ૭ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના ધ્યાનની રાહ જોઈ રહી છે. આવી પૃષ્ઠભૂમિમાં, કાયદાઓ વચ્ચેની આંતરક્રિયા અને રેફરલ તબક્કે અથવા તે પછી મધ્યસ્થ કાર્યવાહી દરમિયાન તેનો ઉદ્દેશ કેવી રીતે હાંસલ કરવો તે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે, જેને મોટી બેન્ચ દ્વારા સ્પષ્ટીકરણાત્મક ચુકાદા માટે વિલંબિત છોડી શકાય નહીં. તેથી, હું રાજ્યના કાયદાકીય વિભાગને અપીલ કરીશ કે તેઓ મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬માં તેની અરજીમાં સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯માં જરૂરી

સુધારાઓની સમીક્ષા કરે.રાજ્ય એક અનુકૂળ તંત્ર સ્થાપિત કરી શકે છે જે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ અને સ્ટેમ્પ એક્ટ, ૧૮૯૯ બંનેમાં વિસંગતતાઓને દૂર કરશે.જો આપણે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના કાયદાકીય ઉદ્દેશ પર નજર કરીએ અને આપણો દેશ આર્બિટ્રેશન માટે પસંદગીના સ્થળ તરીકે શું બનવાની આશા રાખે છે, તો મારો માનવામાં આવતો અભિપ્રાય છે કે કાયદાકીય ઉદ્દેશને હરાવ્યા વિના અને આર્બિટ્રેશન માટે ઝડપી રેફરલને નિષ્ફળ બનાવ્યા વિના રચનાત્મક રીતે વૈધાનિક આંતરક્રિયાનું અર્થઘટન કરવું યોગ્ય રહેશે.

૮૮. ઉપરોક્ત ચર્ચા પછી, ઉલ્લેખિત મુદ્દા પર મારો અભિપ્રાય નીચે મુજબ છે:

- (૧) આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા પૂર્વ-સંદર્ભ તબક્કે સ્ટેમ્પિંગ અને જમીની તપાસ શ્રેશોલ્ડ પર કરવાની જરૂર નથી.
- (૨) મૂળ કરાર/સાધનની બિન-મુદ્રાંકન/અપૂરતી મુદ્રાંકન એ મધ્યસ્થતા કરારને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં નથી અને મધ્યસ્થતા માટે કોઈ બાબતને મોકલવાના હેતુથી અમલપાત્ર/રદબાતલ બનાવશે નહીં.ગરવારે (supra) એ હ્યુન્ડાઈ (supra) માં સિદ્ધાંતને ખોટી રીતે લાગુ કર્યો હતો કે જો તે અનસ્ટેમ્પ્ડ/અપૂરતી રીતે સ્ટેમ્પ્ડ હોય તો આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં. મધ્યસ્થી કરારને રદબાતલ ન ગણવો જોઈએ જો તે સ્ટેમ્પની

ઉણપથી પીડાય છે જે એક સાધ્ય ખામી છે.આ હદ સુધી, ગારવેર (supra) અને હ્યુન્ડાઈ (supra) સાચો કાયદો નિર્ધારિત કરતા નથી.

(૩) એસ. એમ. એસ. ટી (ઉપરોક્ત) માં નિર્ણયને નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે.ગરવારે (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૨૨ અને ૨૯, જેને વિધા ઢ્રોલિયા (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૧૪૬ અને ૧૪૭માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, તે હદ સુધી નકારી કાઢવામાં આવ્યા છે.

૮૯. એમિક્સ ક્યુરી તરીકે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગૌરવ બેનર્જી દ્વારા આપવામાં આવેલી અમૂલ્ય સહાય આ અભિપ્રાયને અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં વિશેષ ઉદ્દેશને પાત્ર છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.